

INDIÆ ORIENTALIS
PARS VI.
VERAM ET HISTORICAM DESCRIPTIONEM
AVRIFERI REGNI GVINEÆ, AD AFRICAM
PERTINENTIS, QVOD ALIAS LITTVS DE MINA VO-
cant, continens, Qua situs loci, ratio urbium & domorum, portus
item & flumina varia, cum variis incolarum superstitionibus, e-
ducatione, forma, commerciis, linguis & moribus,
succincta breuitate explicantur & per-
cententur.

LATINITATE EX GERMANICO DONATA

Studio & opera

M. GOTARDI ARTHVS DANTECANI

*Illustrata vero vniuersis & artificiosissime in æs incisus iconibus,
inque lucem edita*

à

Iohanne Theodoro & Iohanne Israel de Bry fratribus.

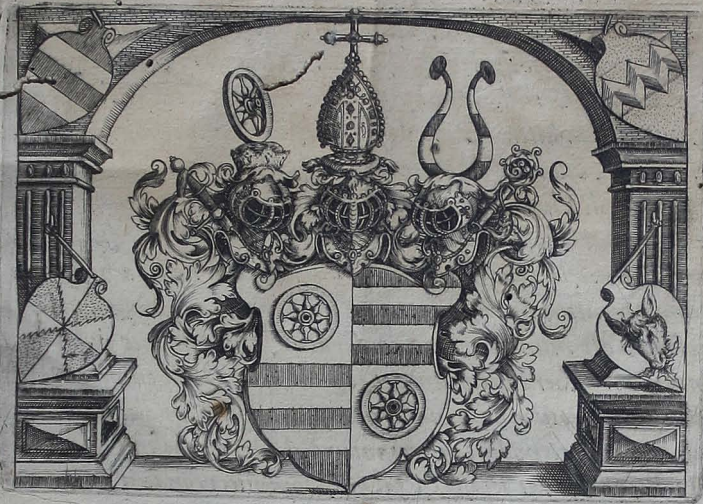

Francofurti ad Mœnum ex Officina Wolfgangi Richteri, sumpti-
bus Iohan. Theodori & Iohan. Israel de Bry fratribus.

Anno M. DCIV.

REVERENDISSIMO
 ILLUSTRISSIMOQUE
 PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO IOANNI
 ADAMO, ARCHIEPISCOPO MOGVNTINO, S. RO-
 mani Imperii per Germaniam Archicancellario &
 Principi Electori, &c. Dn. suo Cle-
 mentissimo.

INTER alia mundi miracula, Reuerendissime & Il-
 lustrissime Princeps Elector, quorum apud Scri-
 ptores Ethnicos passim fit mentio, à Plinio vero
 septem maxime illustria recensentur. primum sibi
 vendicarunt locum muri Babylonii, qui alti fue-
 re pedes ducentos, lati quinquagenes, tam spaciosam in summitate
 exhibentes viam, vt quadriga sibi mutuo occurrentes pertransire
 facile possent. Ambitus eorum 368. stadiorum fuisse, quorum sin-
 gulo-

EPISTOLA

gulorum structuram singulis diebus perfectam esse, memoria proditum est. His vero extruendis Semiramis regina potentissima, multas impendisse diuitias scribitur, quae incredibile simul thesaurum in extruptione horti alicuius pensilis profudit. Hortus hic super arce summam murorum altitudinem aequabat, multarum arborum umbra & proceritate admodum amoenus, Saxopila totum onus sustinentes instructa fuerant, super pilas lapide quadrato solis stratum erat, terra, quae satis alta iniecta fuerat, & humoris terram rigantis patiens, arbores sustinebat tam validas, ut stipites earum, octo cubitorum spatium crassitudine aequarint, & in quinquaginta pedum altitudinem eminentes, tam frugiferae fuerint, ac si terra sua naturali alerentur.

Omnium in semet oculos struet ara hac haud immerito conuertit, procul enim visentibus sylua montibus suis imminere videbantur. Et licet vetustas non opera solum manu facta, sed etiam ipsa naturam paulatim exedendo perimat: hac tamen moles viginti parietibus, undecim pedum interuallo à se inuicem distantibus, imposita, multis licet arborum radicibus pressa antiq. nemoris pondere onerata, longo admodum tempore inuolata perdurauit. At vero tamen si splendida satis & mirabilis structura haec fuerit, si tamen penitus inspiciatur, & ad mirabilia Dei, quorum totus refertus est mundus, opera conferatur, vix alicuius quod nihilo minus est habere rationem deprehendetur. Quid enim quae so sunt aliud hic hortus, quam inanis ostentatio opum, & moles inutilis, cuius vix ruderata hodie conspiciantur? At de mirabilibus Dei operibus Regius exclamat Psaltes, Psal. 96. Dominus regnauit, exultet terra, latentur insulae multae, ignis ante ipsum procedet, & inflammabit in circuitu eius, alluxerunt fulgura eius orbi terrae. Vidit & commota est terra, montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, annunciauerunt caeli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. Hinc est quod non de seipso tantum idem praedicat Ps. 138. Mirabilia sunt opera tua Domine, & anima mea cognoscit nimis. Sed omnes in vniuersum homines hortatur, ut haec agnoscentes debitis Deum prosequantur laudibus; Cantate, inquit Ps. 98. Domino, & benedicite nomini eius, annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.

Tamen si

DEDICATORIA.

Tametsi vero præstantissimis mirabilium diuinorum operum monumentis, vniuersa hæc mundi machina vndiq; sit refertissima, ita vt ne minimus quidem reperiatur angulus, qui non impressa eorum oculis nostris exhibeat vestigia: attamen cum qua apud nos geruntur, omnibus sint in propatulo, sit vt in nulla fere apud vulgum admiratione habeantur, qui quod peregrinum est, quod inusitatum, quod inauditum & transmarinum quasi existit, vel solum hodie veneratur, spretis quodammodo & omisissis qua oculis exposita propriis, quotidie ipsi intueri licet, vt verum sit, quod vulgo iactatum nouimus.

Quod rarum, charum, vilescit quotidianum.

Cum igitur animaduertereamus in remotissimis à nobis locis, India nimirum orientali & occidentali, multa reperiri & vsuuenire quotides, qua vt admiratione digna sunt, sic ad cognitionem & commendationem mirabilium Dei operum nõ parum faciunt, ad laborauimus hætenus sedulo, vt peregrinas eiusmodi & exoticas historias, quib. & regionum siue locorum ratio, & incolarum mores, arborumq; & fruticum genera varia cum rebus mirabilib. aliis quam plurimis descripta continerentur, publici iuris factas, omnib. non solum legendas, sed aspiciendas et & oculis intueudas exhiberemus, progressi in hoc labore mediante & adiuuante nos singulari diuina misericordia, ad sextam vsque partem, quam in presentia etiam ex Belgico sermone in vernaculum primum conuersam, indeq; latine conscriptam in lucem emittimus. Continet vero historicam descriptionem navigationis in Guineam, Africa regionem, qua ante 10. vel 12. ad summum annos Batauis primum innotuit, & ab aliquo, qui ipsemet omnia præfens ibi perlustrauit, ita descripta est, vt præter itineris rationem, qua ad eam accessus patet, situm loci, formam & mores incolarum, superstitiones, ceremonias & commercia varia, cum variis fructuum & ex terra nascentium, animalium item & bestiarum generibus, qua Regio hæc producit fouetq;, cognoscere nouitatis studiosus & admirari quam optime possit, præsertim cum nihil in nobis desiderari passissimus, quin omnia viuus iconibus in æs artificiosissime incisiss, illustrata & condecorata oculis legentium spectanda subijceremus.

Ceterum quemadmodum superiores partes illustribus semper

EPIST. DEDICAT.

à nobis personis nuncupata & trāsmissa sunt, sic presentem hanc R. V. C. patrocinio & tutela inscribere placuit, quod eam quoque singulari nouitatis studio teneri, & rerum exoticarum trāsmarinarumq; descriptionibus delectari non diffideremus. Historiam itaque hanc propter rerum nouitatem, raritatem & varietatem, cognitu lectuq; incundissimā simul & utilissimam, R. V. C. ut clementi, & eo quidem animo, quo optima quæuis complecti solet, accipiat, maiorem in modum submisse rogamus, R. V. C. vitam longauam, valetudinem stabilem, imperium pacatum, subditos felices & deuotos, deuote precantes. Francofurti ad Mœnum, Anno 1603. Idibus Augusti.

R. & Illustr. Cell. V.

humilimi Clientes

Ioan. Theodorus &
Ioan. Israel de
Bry fratres.

SEXTA

SEXTA PARS

INDIÆ ORIENTALIS,
VERA ET HISTORICA
DESCRIPTIO AVRIFERI REGNI
GVINEÆ AD AFRICAM PERTINENTIS,
quod aliàs littus de *MINA* vocant: situm, loci, rationem
urbium & domorum, portus itern & flumina varia, cum
variis incolarum superstitionibus, educatione, forma,
communiis, linguis & moribus, succincta
breuitate explicans &
exponens.

CAP. I.

DE ITINERE ET CURSV, QVI BATAVI REGIONEM
hanc petentes, insistere suis nauibus coguntur.

ANNO redemptionis nostræ 1600. ipsis No-
uembris Calendis, Batavorum aliqui duabus
nauibus *Guineam* siue portum de *Mina* peti-
turi, *Texelia* soluentes, mari sese commise-
runt, posteroq; die *Dunkerca* & *Greuelinga* Flâ-
driæ superatis, *Calesum* Gallie, & ab altera par-
te *Dauorum*, insulamque *Wuhr*, Angliæ sub-
iectam viderunt.

Pridie idus Nouemb. *Berlingas* ad *Lysabo-*
nam assecuti, quos secum habebant nouitios
& itineris eius adhuc ignaros, pro more veteri, baptizatos, nauigantium
albo adscripserunt.

Cæterum 16. huius mensis die cum non procul ab insula *S. Mariæ* ab-
esse se existimarent, velificationem vrgentes, sequenti 19. die, eleua-
tionem 32. graduum deprehenderunt, vnde conicere poterant, circa
Mederam sese Insulam iam versari.

Assecuti autem 25. huius, elauationem quam promontorium viride
in Africa obtinet, 30. tandem ad gradus 8. ascenderunt. Vnde vento
placido & quieto ad 25. vsque Decembris nauigantibus tandem *Guineæ*
regio apparere cœpit, quam alias littus de *Manigette*, à frumenti cuius-
dam genere, magna copia ibi prouenientis & ab Hollandis *Grain* appel-
lati, vocant, vnde non exigua inter eos exorta est læritia.

Vlterius autem progressis 26. Decembris naues duæ occurrerunt, ex societate *Balhafari de Moucheron*, Selandiam repetentes. Sequenti die nauem *Jacobi Phylis* ad portum *Crou* offenderunt, & 28. Decembris altam rursus, quæ sub gubernatione cuiusdam Hamburgensis, ibi deerrauerat, *Bresliam*, Occidentalis Indiae, petitura. Cum igitur de errore *Nauchum* admonuissent, aperuit sese ipsis paulatim promontorium, quod *Des Palmas* vocant, ita v. 30. Decemb. ad eleuationem 4. graduum pertingerent.

Promontorium
des Palmas.

Calendis Ianuarii, Anni 1601. visum est eis promontorium *Di Trespuntas*, superato igitur sequenti die, pago *Kormenzain*, tertio tandem Ianuarii ad *Mourre* ciuitatem appulerunt, vbi tres naues alias ex *Hollandia*, negotiationibus variis intentas offenderunt.

Promontorium
Di Trespuntas.

Qua itinere ratio
Guineae versu
sus nauigationibus
tenenda.

Haec Commemoratio fuit eorum quæ prædictis duabus nauibus in itinere *Guineam* versus acciderunt, vt autem iter hoc suscipere volentibus constaret, quis cursus seruandus, quæque tenenda itineris ratio operæ precium facturum me existimaui, si de ductu & ratione itineris, pauca quadam hic annotarem.

Naues igitur quæcunque siue *Texelia*, siue *Roterodami* aut *Wielinga*, vnde plerunque soluunt, ad iter hoc suscipiendum congregata, assumptis rebus necessariis omnibus, vt tumulos superarunt aenariis directo inter *Angliam* *Galliam*que cursu, oceanum cantabricum seu mare *Hispanicum* ingrediuntur, *Fortunatas Insulas* itinere conspiciunt, non presentes, quibus superatis, eleuationem sectantur, quam possunt maximam, sed scaphis eas ibi & *Cymbis* instructas esse necesse est, quibus litris legere, & negotiationes exercere possunt, Inprimis vero ad promontorium seu caput *viride*, nauiculis suis mutandi aëris & alimentorum coemendorum gratia appellant, Cui optimam sese ibi ad hæc omnia aperiat occasio.

Insula fortuna
ta.

Recollectis aliquo modo in promontorio *Viridi*, seu *Cabo Verde*, viribus, inclinato non nihil versus *Affricum* cursu, opera danda est, vt scopuli à dicto promontorio in mare excurrentes dextre euitentur, qui quidem, ob fluctuum & ventorum, naues ad scopulos secum ingenti molimine abripientium, vim maximam, superato admodum sunt difficiles, & vsu venire non paucis solet, vt quo longius ab eis remotos sese arbitrantur, eo ipsis immineant propius.

Promontorium
viride.

Quod si qui in litore de *Manigette* etiam negotiari & mercaturam exercere voluerint, circumnavigato colle de *Rio Grande*, cursum ad vallum seu scopulos non nihil dirigant, & fortunam suam vel in *Sierra Leona* vel in flumine alio experiantur, quin etiam vrbes alias, quæ in litore ibi passim conspiciuntur petant, donec ad promontorium seu Caput *Des Palmas* perueniant, vbi cursu iuxta vallum seu scopulos seruato, promontorium *Di Trespuntas*, repetendum est.

Rio Grande.
Sierra Leona.

Qui vero nec circa promontorium *viride*, nec in litore de *Manigette* moras necere, sed recta auriferum de *Mina* litus petere expectunt, superatis *Fortunatis* insulis velificationem austrum versus dirigant, donec relictis ab altero latere ad promontorium *viride* pertinētibus insulis, eleuationem 10. 9. vel 8. graduum assequantur, tunc. n. itinere ad vallum paulatim rursus inflexo, Euro *affricum* versus contendant. Danda est autē opera vt latentes ibi scopuli & *Syrtes* probe euitentur, si enim quis in *Syrtes* illas, quas sub eleuatione 6. graduum existentes *Lusitani* in tabulis suis Cosmographicis, *Baixas de S. Anna* vocant, incidat, non sine multo labore, & magni temporis dispendio sese inde expediet, Experietur enim se du'n euas-

Syrtes ad S. An-
na.

sisse

siſſe periculum exiſtinet, in illud vere primū incidiſſe, idq; hanc ob cauſam, quod non æqualis earum eſt vbiq; conſtitutio & profunditas, interdum enim arenis in montem quaſi attractis atq; coaceruatis, vix trium orgyarum profunditatem exhibent & vadofa omnino exiſtunt, mox vero arenis depulſis, profunditatem orgyarum decem & vltra obtinet, atque in profundum ſunt præcipites, Accedit vero hoc etiam, quod ingenti fluctuum ventorumq; vi naues ſubinde ſcopulos & vallum verſus ibi propellantur, vt nō immerito periculoſiſſima ibi videatur nauigatio.

Cæterum ſuperatis tandem hiſce ſyrtribus, ſi quis eo curſu pergat, vt gradus fere 7. in eleuatione aſſequatur, in nouum ſe præcipitabit periculum & diſcrimen, tantam enim ibi tranquillitatem & ventorum omnium raritatem, menſibus præcipue tribus, Aprili, Majo, & Iunio deprehendet, vt quid agat quoue ſe vertat, neſciat, nam & dies 20. & amplius, Batauorū aliqui ſub dicta eleuatione fruſtra conſumpſiſſe leguntur.

Imprimis vero *Breſiliam* petitori, ſibi caueant, ne vallo & ſcopulis modo dictis nimium coniungantur, Accidit enim non ita pridem, vt quidam nauis ſua ſinum quem *Baio de Todos Santos* vocant, petens, cum vereretur ne fluctuum vehementia abreptus, in ſinum Indiæ Occidentalis præcipitaretur, in hunc locum incidere, vnde ad littus de *Manigerte* remiſſus retromare, coactus & cœptum iter aſſequi non valens, mutato tandem poſt magni temporis iacturam conſilio, cum *Breſiliam* ſe iterum propoſuiſſet, iam Inſulam *S. Thomæ* petere coactus eſt. Difficiliſſima enim eſt & periculoſiſſima ſub hac eleuatione nauigatio, adeo vt de Hiſpanis Caſtellum ſiue propugnaculum circa hunc locum extruere aliquando volentibus, hiſtoriæ referant, eos quo tempore fretum magelanicum apertum primo & peruium factum eſt, tres menſes integros ſub dicta 7. & 6. graduum eleuatione, in mari oberraffe, donec morbo periculoſiſſimo conſumptis plurimis, pauci tandem ſiti & inedia miſerrime conſecti, euro aquilonis beneficio mortem eualeſerint.

Qui alias Indiæ Orientalis regiones petunt, tranquillitatem ſupra dictam plus iuſto interdum extimeſcunt, quamuis enim ea aliquantulum iſtis vitanda ſit, vt ſyrtes *Breſiliæ* declinentur, modus tamen etiam ſeruandus, nec naues ei nimium ſubtrahendæ ſunt, hoc enim ſi fiat, naues vento & fluctibus abreptæ, vel inuitis gubernatoribus ſuis ad promontorium, quod *Cabo Lopo Gonſalues* vocant, propellentur, vnde non niſi poſt multorum miliarium iuxta Æquinoctialem lineam conſectorum iacturam, cœpto itinere iterum reſtituantur, quemadmodum non ita pridem Hollandicis quibuſdam nauibus accidit, quod quidem nauigantibus impedimento ſolet eſſe non exiguo.

Superatis igitur hiſce difficultatibus omnibus, vbi ad littus aliquod, puta ad promontorium *Des Palmas*, vel locum alium, delatus fueris, recollectis iterum viribus, iter iuxta vallum teneas, nec ſcopulis propius quam ad Orgyas circiter 29. accedas, donec promontorium, *Cabo de Trepunctas*, vulgo dictum, aſſequaris, quod quidem initium eſt auriferi littoris de *Mina*, vbi cum Nigritis ſiue Æthiopibus negotiationes ſuas exercere Batauī conſueuerunt.

CAP. II.

DE PROMONTORIO VIRIDI, QUOD VVLGO CABO VER-
de vocant, quomodo illud comparatum ſit. qualibus populis habitetur, &
qui incolarum eius loci mores ſint.

4
RXposita est hactenus itineris ratio quo cursu nempe & tramite *Guineam* petere, & quid periculi in itinere declinare nauigāt: s debeat. Iam cum ad promontorium *viride*, *Cabo Verde* de vulgo dictum, cuius eleuatio est 15. graduum, naues in itinere plerunque appellant, non abs re fuerit, quale promontorium illud sit, & qualibus habitetur populis, paucis hic etiam annotare.

*Rio Senega.
Cabo Verde
eius descriptio.*

Superato igitur flumine seu *Rio Senega*, promontorium hoc seu *Cabo Verde* paulatim appropinquare incipit, estque cognitu non admodum difficile, si nimirum eleuationem eius probe obserues, primum enim cacumen est, colle duplici, in mari longe lateque extensum, Ab utroque latere tam Aequilonem quam Austrum versus à continente ita discernitur, vt Austrum versus insulam quandam habeat, vbi propter auium subinde nidulantium copiam, suorum semper aduentantibus suppeditatur ingens numerus, post insulam hanc rupes cernitur ei quidem coniuncta, sed ita tamen vt interstitium aliquod inter vtramq; relinquatur.

*Pericula circa
promontorium
viride, quomodo
dorsuanda.*

Ceterum Insula hæc accessu formidabilis admodum est, nec facile nauigia vlla admittit, patet quidem inter eam & continentem nauibus onerum vel lastarum 160. transitus, sed periculo tamen suo, propter latentes in vndis scopulos, nunquam carens, tutius igitur est, occasum versus, ad Insulam quandam aliam cursum suum dirigere, quæ simul atque supra dictam attigeris, statim cernitur, tribus quippe miliaribus à ea distans. Inculca ea quidem est & nullis habitata populis, quin imo nullius fere rei, præterquam lignorum & lapidum ferax, ac tamen cum naues facile admittat, & accessum etiam scaphis præbeat, grata est nauigantibus, qui plerunque ad eam appellunt.

*Ethiopes variis
linguarum
parisi.*

Continens regio multis habitatur *Æthiopibus*, qui mercimonia cum omni natione exercent, vnde etiam multarum linguarum, *Hispanicæ* nempe, *Anglicæ*, *Gallicæ* & *Germanicæ*, gnari sunt, Excellunt autem potissimum in lingua *Gallica*, idq; propterea, quod Galli ante hæc tempora, commerciis eorum, aliis nationibus frequentius vsi sunt, quæ commercia tamen hodie fere interceiderunt.

*Vestimenta nobilia
in promontorio
viridi.*

Populus fere omnis, præterquam quod pudenda habet tenui linteolo obtecta, nudus incedit, Qui vero vel magistratum gerunt, vel nobilitate aliis antecellunt, nitidiori plerunque indumento vtuntur, & externo cultu à vulgaribus dignoscuntur facile. Amiculo enim vestiuntur gossypino oblongo, indusii muliebris formam referente, quod instar integumenti quod puluinaribus nostrates plerunq; insternunt, variis cærulei coloris lineis pictum est & exornatum, *Brachijis* porro & cruribus multos folliculos siue sacculos ex corio, quadrangulati forma, factos, alligatos, gestant, quibus quid inclusum habeant, cognoscere ab illis nemo adhuc potuit, monilia insuper à collo dependentia habent, dentes equorum marinarum funiculo siue chorda ad modum spherularum precatoriarum traiectos, & orbiculis vitreis, varii coloris, quos ab *Hollandis* redimunt, distinctos atque exornatos, capiti vero pileum imponunt eiuſdem cum amiculo siue indumento coloris atque formæ.

*Mercimonia populorum
et promontorium
viride habitantium.*

Populus alioqui prudens est & circūspectus, victus ex agricultura quærit, oryza & frumento alio, q̄ *Holladi Grain* vocant, cõtentus, opes quas possident ex pecoris habent permutatione, exiguus. n. eius proventus ibi est & summa caritas, alii qui vterius paulo habitant, à mari remotiores, maxime pecoribus abundant, vnde est, q̄ nauigia sæpe integra meris bouum onusta

austa exuviis, ex *Porta dallia*, qui locus est, 7. vel 8. miliarib⁹ à p^{ro}montorio seu *Cabo Verde* distans, pro reb⁹ aliis permutanda, ad p^{ro}montoriū mittuntur.

Ferrarios ibi reperias fabros quamplurimos, tractandi & eundem ferri petrissimos, quod etiam in magno apud eos existit precio; Inprimis vero ferri laminis in hastarum modum diductis delectantur, eius enim & in piscatura & in agricultura, magnus apud eos usus est, quin etiam varia ex eo arma parare & conficere norunt, nempe arcus & sagittas, hamos & tridentes siue fuscinas, spicula missilia, item hastas & id genus alia.

Agnitionem Dei extquam vel nullam habent, sed in ea tamē, qui cum peregrinis multum cōuersantur, alijs meliores existunt, cibum nacti nō comedunt sed bestiarum more audissime vorant, Ad furta & libidines admodum sunt proclives, Nā & viris tot habere vxores concessum, quot alere & sustentare possunt, & mulieres in venerem adeo feruntur, vt suis non cōtentæ viris, alienum subinde cubile sectentur, inprimis vero peregrinorum appetant cōcubitum, Religionem habent Mahometicā impietati non multum ab similem, vnde circumcissione etiam vtuntur. Fallere præterea & mentiri norunt optime, vnde nihil quicquam ipsorum verbis habendum est fidei, circumventi enim alios, laudi sibi ducunt maximæ, & datam fidem raro vel nunquam seruant.

Terra porro ipsa ferax est fructuum, variorum frugumq; & herbarum omnis generis. Dactylos enim ibi reperias, & citrea aurea Hesperiaque mala quæ plurimè, *Tubescam* similiter profert & oryzam & frumentum præterea aliud, quod in *Manigette*, Hollandis vero *Grain* vocatur, quin & vino de palma abundat, & scaturigines iucundissimorum fontium habet quam plurimas. Reperiuntur porro ibi & pisa & fabæ, sed minori copia. At ferarum syluestrium domesticorumq; animalium ingentē ibi passim cernas frequentiam, nō desunt enim ipsis Elephantes, Cameli, Asini siue Muli minores, simiæ terrestres & marinæ, siue cercopithecii, nō serpentes, Erinacei: & Vaccæ nostris similes, nō Capræ, Gallinæ, Columbæ, Ardeæ, Pittaci. Quin & ingentē minutarū auium habent copiā, & certis anni tēporib⁹, Cyprinorū siue prasemorū, cācorū & aliorū piscium, quorū nomina nostris nōdū innotuerūt, maxima sese ipsis offert abundātia.

Capiendis autē piscibus peculiaria instrumēta adhibent, Nā & tridentes siue fuscinas habēt & hamos nonnihil incuruatos, retia itē & fiscellas, ex viminib⁹ & arborum corticib⁹, artificiose cōtextas. Retia hec nassarū instar rotunda sunt, & in inferiori parte clausa siue obstructa penitus, cui impositus lapis, pondere suo illa aggrauata in profundū mergit, Piscibus igitur ad escam, medio quasi rectum loco alligatā, psilientibus, deprehēdentes hoc ipsum piscatotes, retia maris superiorū instar cōtracta euacuant. Nā & scaphulas habēt seu nauiculas, quas *Canoes* vocant, ex integro arboris trūco vel stipite diligēter elaboratas, has remis, perinde vt illi q^{ui} in litore de *Mina* habitāt, sedentes protrahunt, sed remos tñ habent alia ab illorum remis forma, pars enim eorum inferior, quam palmulam vocant, orbicularis est, sed ad laborē tamen satis accōmodata. ¶ Merces quibus negotiātur, sunt coriū, *Ambergys* Gummi Arabicū, Sal, & alia eiusmodi minoris precii, vt pote oryza, *Melegette* siue *Grain*, Ebur, & Zibethi parū. ¶ Ceterū & Lusitani hoc loco habitare deprehēduntur, qui cū Hispanum nō agnoscant Dominū, libera cum nationibus & populis aliis cōmercia tractāt, Nō tamen dominium exercere vllum præterq^{uam} in mōcipia & seruos suos, ipsis cōceditur. Omne. n. penes superiores & præfectos, quos pagus

Religio est maris populorū ad Cabo verde habitantium.

De annona & animalibus quæ ibi reperiuntur.

Piscatio iuxta p^{ro}montorium viride qualis.

Remi à vulgaribus, forma discrepantes.

Lusitani ad p^{ro}montorium viride habitantes.

Portorium ad Cabo Verde.

quilibet peculiare habet, & Æthiopes *Algayeres* vocant, dominium imperiumque residet, qui simulatque naues exoticæ portum aliquem ingrediuntur, Scaphis suis aduecti, portorium expetunt, Dantur v. ro ipsi plerumque tres ferrilaminæ, sed ab illis qui morem hunc ignorant, quantum possunt auferunt.

Coloris sunt nigerrimi, sed staturæ tamen satis elegantis, loquentes, Collum, Gallinæ Africanæ vel pavonis Indici instar, exerunt, & voces admodum præcipitant, linguam autem peculiarem habent, ex multis aliis conflatam, de qua alibi copiosius.

C A P. III.

QUAE SIT ITINERIS RATIO, A PROMONTORIO HOC VISI vsque ad litus de Mina, & quomodo quod reliquum est itineris ab-
soluere nauigantes rectissime possint.

AM quæ sit itineris ratio à promontorio hoc viridi ad auriferum vsque littus de *Mina*, & quem sequi ductum iuxta litus de *Manigette* ad prædictum locum nauigantes debeant paucis etiam annotabimus, indicatis simul præcipuis locis quæ in itinere isto nauigantibus sese offerunt, & eorum ab inuicem distantia annotata. Soluentes igitur, à promontorio hoc seu *Cabo Verde* rectissimo itinere ea loca, modo ventis non impediuntur, perant, vbi negotiationes cum Æthiopibus exercere possint, Numerantur igitur à dicto promontorio vsque ad *Rio Gambia*, leucæ seu miliaria gallica, 25. inde ad *Rio grande* 30. Ad locum autem quem *Sierra Liona* vocant, 60. numerantur, qui quidem locus hybernis est aptissimus, cum in ipso littore orgyarum 5. ad minimum, profunditas reperitur, ad portum autem appropinquantibus profunditas sese offert 16. 14. 12. 10. & 8. Orgyarum.

Rio Gambia.
Rio grande.

Sierra liona.
Rio de Galinas.

C. de Monte.

C. des Baixas.

C. des Palmas.

A *Sierra Liona*, vsque ad *Rio de Galinas*, (qui locus est à gallinis sic dictus, quibus adeo abundat, vt pro exiguo cultello gallinam accipere elegantem possis,) Numerantur leucæ 40. inde vero ad promontorium vulgo *Cabo de Monte* dictum, 18. promontorium hoc montis instar eleuatū quidem est, sed regio ipsa satis est depressa, Euro austrum versus excurrens.

Ab hoc promontorio *de Monte*, vsque ad promontorium aliud, quod vulgo *Cabo des Baixas* vocant, numerantur leucæ 50. inde vero vsque ad promontorium *Des Palmas*, itidem 50. Et hæc quidem præcipua sunt totius littoris de *Manigette*, promontoria, quorum postremum hoc eleuationem habet 4. graduum, estque extrema totius huius littoris regio, lineam æquinoctialem versus excurrens, terra est plana passim & depressa, alicubi tamen in colles & tumulos quasi assurgens, sed montes tamen excelsos non agnoscit.

A dicto hoc promontorio, ad promontorium *de Tres punctas*, 60. numerantur, hoc enim recta peti solet, relicto promontorio alio, quod vulgo *Cabo de Apollonia*, vocant.

Cabo de Apollonia.
C. de Tres punctas.
C. Nefarade.
Rio Choftes.

Hæc autem vt melius videas, à promontorio *de Monte*, ad promontorium *Nefarade*, 16. leucas numerari noueris, quæ regio est acuminata & eleuata. Inde ad *Rio Choftes*, 24. quo vsque terra reperitur eiiciendis anchoris satis idonea, Regio occasum versus, geminati montis instar se conspiciendam præbet, in ingressu autem fluminis *Rio Choftes*, insula est exigua, sed pagus vbi mercimonia fiunt, ab hac insula, miliari gallico vno distat.

Hinc ad promontorium, quod vulgo *Cabo di Bassis* vocant, leuca numerantur 5, quod promontorium naus instar patefcit, estque ingens in mari scopulis albicans. Non procul autem ab hoc promontorio vadium est, *Orgyarum* 55. Itaque cursus iuxta vallum tenendus est ad *orgyas* 32. 33. & 34. nec tamen propius vallo accedendum, nisi quis ad littus frumenti *de Manigette* recidere velit, ingens enim ibi fluctuum & ventorum vis existit, & periculum ab occultis scopulis non minimum expectandum est.

A promontorio hoc seu *Cabo di Bassis*, vsque ad *Sanguinum*, tria numerantur miliaria Gallica, ibi frumenti *Manigette* ingens existit copia, & negotiationes bonæ exercentur. Inde ad *Bosœn* vsque, miliare vnum est cum dimidio, & ibi mercatura similiter floret optime. Porro ad *Setres*, 2. & inde ad *Butto* *am* itidem duo numerantur miliaria, Estque locus vterque ad negotiationes aptissimus. Iam *Synno* sequitur, locus 5. leucis à *Botto* *wa* distans, Inde *Seuwerobœ*, 2 & *Baldœ*, iterum duobus distant, Hinc *Crou* sequitur duobus à superiori loco miliaribus, & *Wappa* quatuor à *Crou* distans. A *Wappa* ad *Granchetren* leucæ duæ numerantur, & hunc locum Gallias *Luterian* vocant. Hinc ad *Coysum*, 4. numerantur, quo multum frumenti *Æthiopes* aduehere solent, estque locus ad negotiandum satis idoneus. A *Coysum* vsque ad promontorium seu *Cabo de Palm*, miliaria Gallica numerantur tria. Et hæc loca omnia in frumenti littore cernuntur, quod alias vocant *litus de Melegette*, à regno *Melly*, quod hæc terminis continetur.

Regnum hoc *Melly*, aliud adhuc sibi inclusum habet quod *Bitonin* vocant & in *Rio Chostes* terminatur, Estque potentissimum & frumenti feracissimum, Abundat & Gossypio, & carnibus, Elephantes alit quam plurimos, & Ebur præstantissimum suppeditat. Incolas habet crudeles admodum & feroces, qui in id intenti sunt vnice, vt peregrinos, commerciorum exercendorum gratia eo aduectos, circumuectant, opprimant interficiant. Interim tamen non vno erga nationes omnes sunt animo, Gallos enim maiori beneuolentia complectuntur, quam *Lusitanos*, vnde etiam his illos frequentiores ibi inuenias. Germanis non vbi que similiter fauent, idque sua ipsorum culpa factum est, cum dolose admodum cum illis alicubi egerint, & fraudem animaduertere *Æthiopes* tandem ceperint, itaque vindictæ cupidi, vt sese vlcerentur, modis omnibus adlaborarunt.

Commercia ipsorum sunt *fructum* cum quod *Hollandis Grain* dicitur, *Oryza* & Ebur, sed *Oryza* exigua hæc temporibus ibi reperitur copia, itaque Eboris & frumenti *Grain* potissima iam ibi fieri solet permutatio. Quod attinet refectoria alia, quæ ad conseruationem & reparacionem virium humanarum faciunt, eorum defectus ibi nullus est. *Quin* & vinum *de Palma*, quod ex arboribus colligitur tantæ ibi generositatis est, vt sapore & præstantia cum aliis id genus, certare facile possit.

Populus alioqui Regibus & præfectis suis, quos *Taba* vocant, subiectissimus est, & ad petificienda mandata eorum promptissimus, ipsi autem Reges & præfecti in pagis passim constituti, autoritatem suam egregie conseruare norunt, rigidissimi enim sunt mandatorum exactores, & erga subditos seuerissimi. Lingua non vbi que est eadem, variatur enim ratione populorum quibus cum crebro negotiantur, sic enim

cum Galli quibusdam in locis frequentes sint, linguam illorum paulatim apprehenderunt, & iam cum vernacula sua varie commiscent. Idem vero & populi ad auriferum *de Mina* littus habitantes hodie faciunt, qui etiam Lusitanica interdum vtuntur, quam ex assidua cum illis conuersatione vtcunq; apprehenderunt.

Agriculturae sunt peritissimi, vnde frumentorum maxima apud eos sunt commercia. Sed & artifices apud eos mechanicos, reperias quam plurimos, qui in arte sua satis excellunt. In primis vero *Canoes* siue Scaphas quibus in mari vtantur, parare norunt optime, & ex arbore scilicet excauata eas in extremitatibus nonnihl incuruantes, vt Venetorum Gundelas siue Cymbas referant.

Zelotypia virorum erga uxores.

Viris tot habere vxores permissum, quot alere & sustentare possunt, sed nimis erga eas rigidi sunt, & ingenti eas zelo prosequuntur, vnde si forte deprehendant aliquam pudicitiae limites transgressam esse, tanta in autorem huius flagitii Zelotypia feruntur, vt ingentes turbas dare, & non familiam solum vniuersam, sed & ciuitatem saepe integram turbare non dubitent. Non est igitur quod quis existimet mulieres hoc loco, vt alibi passim esse communes.

Littus eburneus.

Ceterum superato promontorio siue *Cabo des Palmas*, flumina sese aperiuunt varia, vbi si quis eборе delectetur, commercia eius inueniebat optima, eo enim regio haec maxime abundat, quae ad promontorium vsque quod *Cabo de Tres punctas* vocant, extenditur, & e bore, littus eburneum vocatur. Littus hoc multis pagis conspiciuntur, quorum incolae in negotiationibus aliis sunt meliores & candidiores, idque propterea, quod mercatores peregrini raro suis nauibus ad eos appellant. Littus hoc mittendis anchoris commodius est priori, & profunditatem passim habet orgyrum 20. Populus est parandi vestes gossypinas peritissimus, quas magno numero in aurifero *de Mina* littore diuendunt, magna enim est Guineensibus exercere solent commercia. Reperitur interdum & aurum apud ipsos, sed rarius & exigua quantitate, vnde & in magno apud eos precio esse cepit & plerumque a mercatoribus pro mercibus suis expetitur.

Achombene.

Aziem.

Superato promontorio, quod vulgo *Cabo de Apollonia*, vocatum, intermedium est inter promontorium *des Palmas*, & promontorium *de Tres punctas*, offert sese exiguum Castellum seu propugnaculum, quod Lusitani possident, in pago qui vocatur *Achombene* situm. Propugnaculum vero ipsum *Aziem* dicitur, & 5. miliaribus Gallicis a promontorio *de Apollonia* abest. Pagus iste multis etiam habitatur Aethiopicis, sed qui ex mandato Lusitanorum, cum Hollandis conuersari, aut naues eorum ascendere non audent.

Haec igitur duorum littorum descriptio fuit, quorum alterum a frumenti, alterum ab eboris abundantia nomen apud Hollandos inuenit, iam quod ab auro cognominatur, littus *de Mina* sequitur in ipso *Guinea* regno, quod longe se lateque extendit, nam ad miliaria gallica 500. quae apud Germanos 400. fere faciunt, excurrit, facto nimirum initio a *Rio de Benin*, vsque ad regnum *Melly*, de quo supra dictum est. Nam etsi regna quaedam intermedia reperiantur, tamen cum parua sint, & potentia admodum exigua, magno huic *Guinea* regno non immerito adnumerantur.

DE SECUNDA ORBIS TERRARVM PARTE AFRICA
nempe, ad quam hoc Guineæ regnum pertinet.

AFRICAM ab Afro, filio Madian, qui vnus ex posteris Abrahami fuit, nomen suum accepisse, Iosephus autor est, sonat vero nomen, si significationem nominis scrutetur, atque regio sine frigore, quod expers plane sit frigoris, Regio est vasta, & plerumque non nisi in litore maris habitata. Orientem versus, ab Asia, mari rubro & indico separatur, quibus etiam meridiem versus terminatur. Occidentem versus, Oceanum magnum habet, Ad septentrionem vero, ab Europa, mari mediterraneo disiungitur. A veteribus in multas distributa fuit prouincias, recentiores vero 4. tantum agnoscunt, quæ sunt, *Barbaria*, pars Septentrionalis *Lybia*, pars Occidentalis, *Numidia* pars Orientalis, & *Æthiopia*, in qua *Guinea* regnum situm est, de quo in hoc tractatu nobis erit agendum. In medio, vt plerique volunt inculta est propter æstus, omnia exsiccantis & comburentis vehementiam, Abundat autem Crocodilis ex Nilo ascendentibus, & aliis feris bestiis quamplurimis, tametsi animalibus etiam aliis, quæ ad sustentationem hominum faciunt, non destituitur, de quibus suo loco.

Pertinet porro ad *Africam*, & *Ægyptus* & *Abyssinorum* regnum, quod Regionem *Præto Indis* vulgo nominant. In *Barbaria* autem quatuor regna sunt, *Mauritanie* nimirum regnum, quod *Maroco* dicunt, Regnum *Fesatum*, Regnum *Tunetanum*, & *Algiera*, siue *Congo*, sed incolæ huius partis, albi sunt coloris, & terram tenent fertilissimam.

Præter hæc regna multas etiam Insulas Africa agnoscit, vt sunt *Canaria*, alias *fortunata*, quod nominis propter insignem & incredibilem fertilitatem obtinuerunt, Nominantur vulgo, *Medera*, *Palma*, *Ferro*, *Teneriffa*, *Gomera*, *Canaria*, *Forteventura* & *Lansarotte*, sitæ sunt omnes in parte occidentali, & Hispanum, Dominum agnoscunt.

Insulæ quæ ad promontorium viride seu *Cabo Verde* pertinent paulo sunt inferiores, sed non eiudem cum fortunatis, præstantiæ, salis tamen admodum feraces sunt, vnde ab Hollandis talis Insulæ, vel Insulæ *salis* dicuntur. Apertæ sunt primum Anno Christi 1472. à Lusitanis, quibus etiam num habitantur, Recensentur autem decem numero, *S. Iagonis*, *S. Antonii*, *S. Lucia*, *S. Vincentii*, *S. Phelippi*, *S. Nicolai*, Insula *alba*, Insula *Salis*, Insula *de Mays*, & Insula *de Fogo*, quæ omnes, cum excepto sale, nihil fere proferant, nullius æstimantur precii.

Præterea in mari *Æthiopico* ante paucos annos, tres adhuc Insulæ repertæ sunt, quæ antea quidem incultæ, iam à Lusitanis excoluntur & habitantur. Sitæ vero sunt sub linea æquinoctiali, & prima quidè *S. Thomæ* nomen inde obtinuit, quod ea die quæ a *Apostolo Thomæ* Sacra est, inventa fuerit.

Fama est, eum, qui in hanc Insulam veniens, iustam staturam suam nondum assecutus sit, ita manere, nec quicquam amplius proficere, & cadauer aliquod seu corpus mortuum, spacio 24. horarum, nimio telluris calore putrefactum consumi. Locus existimatur omnium insaluberrimus, qui aërem habeat nocentissimum. Quibus habitant Lusitani, nigris *Æthiopum* vxoribus vtuntur, Europeas enim mulieres lo-

cusisse non patitur, neque enim diu superstites ibi esse possunt, sed statim muliebri morbo, quem menstruum vocant, correptæ, intereunt. Interim tamen insula fertilis est, Saccharum & fructus alios proferehs.

Insula Del Principe.

Alterâ nomen *Del Principe* inde obtinuit, quod à quodam Principe Lusitano aperta fuerit, distat à priori non amplius 5. miliaribus Gallicis Septentrionem versus, sed multo tamen salubrior illa existitur, Saccharum suppeditat & *Tubackam* fructusque alios, quin & Zingiberis parum, & arborem habet, cuius pars ima crassitiem 24. Orgyârûm affecuta, dicitur.

Insula formosa.

Insula tertia, *formosa* dicitur, vel *Insula de Fernando pòb*, quod fuit nomen nauæ illius, qui primus eam aperuisse dicitur, Verum an à Lusitanis quoque habitetur, & an vt præcedentes fructifera sit, est quod dubites, præsertim cû ferocissimi ibi & truculentissimi Nigritæ *av. Spwtopazoi* inveni dicantur.

CAP. V.

DE MATRIMONIIS, QUOMODO ILLA IN HOC REGNO
contrahantur, & quid dotis parentes liberis suis ad matrimonium aspi-
rantibus, dare soleant, tam ex parte Sponsi,
quam Sponsæ.

VE MADMÓDV M Deus absoluto creationis opere, & primo homine, tanquam Domino & gubernatore rerum omnium formato, de conseruatione statim & propagatione humani generis cogitans matrimonium instituit, sic rectissime initium huius libri inde me facturum arbitror, sine quo nulla possessio & creaturarum homini diuinitus commissarum gubernatio constans & diuturna esse potuit, cum matrimonium prius in mundo esse, necesse fuerit, quam vel dominium vel possessio vlla & gubernatio creaturarum salutaris & legitima cerneretur.

Parentes filijs suis de vxore prospiciunt.

Filijs igitur in hoc regno adolescentibus, & eam ætatem attingentibus, quæ contrahendo matrimonio apta est, parentes de puella quadam ipsis coniungenda, cogitationem suscipiunt, Eorum enim est, de vxore filiis suis prospicere, vocata igitur puella quadam, quam conuenire filio suo arbitratur pater, eam sine præmissa vlla sollicitatione, filio adducit, qui vxorem etiam eam licet & notat, qua cum verbum antea nullum fecerit, habere cogitur. Nihil autem ei dotis nomine largitur pater, sed nudum plane eum à se dimittit, nisi forsitan in iuuentute sua, vel piscatura vel labore alio aliquid acquisierit & sibi compararit, hoc enim iam subsidium accipit, vnde rei familiaris faciat initium.

Dos sponsæ.

Sponsæ autem parentes, filiæ suæ tantum auri, dotis nomine largiuntur, quantum 14. florenorum precium apud nos æquare possit, vel si ditiores paulo alijs, & melioris fortunæ parentes sint, pater quidem filiæ, vnum cum dimidio, mater vero dimidium *Peso* auri, dotem assignant, quod omne semunciam vel circiter apud nos efficit. Hoc vero eis aurum eum in finem tradunt, vt de vino ad nuptias & sponsalia necessario sibi prospiciant, cum in iuuentute sua nihil lucrari vt masculi potuerint, & à parentibus quæ necessaria ipsis fuere, semper

semper acceperint. Ethæc quidem consuetudo apud ipsos plane inuauit, ita ut nihil amplius filiabus in dotem assignetur, licet vel regia stirpe, sit prognata, excepto, quod Regum liberis mancipium aliquod adiungitur, cuius opera in re familiari & domestica postmodum vtantur.

Atque hæc iam vxor istius viri iuuenis habetur, quæ in præsentia consanguineorum cognatorum & familiarium omnium, qui ad nuptias honoris ergo conuenerunt, iureiurando sese viro isti astringit, quod pudicitiam viro illi batam conseruare, & nemini præterquam huic viro copiam sui facere velit. Eiusmodi autem iuramentum à viro non requiritur, ipse enim ab eo plane liber & solutus est, si vero postmodum contingat, vt mulier durante matrimonio huius iuramenti immemor, limites pudicitie transgrediatur, permissum est viro, eam, siue volens, siue coacta id fecerit, repudiare, & ea dimissa vxorem aliam ducere. Qui vero huius flagitii reus est, Regi 24. *Pesos*, hoc est pro nostræ monetæ ratione, marcæ cum vncia vna auri puri, pœnæ vel multæ nomine soluere tenetur. Quod si autem cum peregrino aliquo rem habuerit, ipse quidem, quod ignorarit eum in matrimonio viuere, pœna hac non tenetur, sed ea tamen in mulierem recidit, quæ proprio suo viro 4. *Pesos* auri, ob violatam fidem soluere cogitur, ni repudiari ab eo statim velit, nec refert si uel lucri quid inde perceperit siue non, nisi enim pœnam hanc marito persoluat, & ipse de suo iure non lubens recedat rescissa matrimonii copula, aliam ducere vxorem potest.

Iuramentum pudicitie.

Adulterij pœna.

Quod si suspicio quidem adsit violatæ pudicitie, mulierem tamen nemo ad virum hoc nomine deferat, ipse vt suspicione liberetur, allato sale & potu quodam, in nomine *Fetissos*, quod Numen gentis istius est, iurare, & sceleris sese obiecti purgare, vxorem iubet, quæ si rea sit & male sibi conscia, ne attingere quidem quod propositum est, audet, iram nimirum Numinis sui *Fetisso*, metuens, à quo periurium illud subitanea morte vltum iri statuit, itaque veritas hoc modo, facile deprehenditur, & mulier vt suspicione liberatur, vel sceleris rea, repudiatur.

Pudicitie in muliere quomodo probetur.

Hæc autem omnia ex ingenti zelo & amore quo Viri erga vxores suas legitimas & primas flagrant, oriuntur, si enim contingat vxorem huiusmodi primam, pudicitie limites transgredi, maxima viro ignominie nota inuritur, & ipse omnibus contemptui esse incipit, vnde sæpenumero contentiones, iurgia & cædes existunt, vnde etiam si qui sceleris eiusmodi reus deprehenditur, multam Regi persoluat, vir tamen instare & persequi ipsum tamdiu potest, donec solum verat & alio concedat.

Cæterum viuentibus ipsis in matrimonio, si virum ditescere, & tantum ex negotiatione & commerciis suis lucrari contingat, vt aliam adhuc vxorem alere possit, non licet tamen ei sine prioris consensu secundam ducere, At ea consentiente, datur ei potestas aliam ducendi, dummodo priori certum auri pondus persoluat, & posteriorem non pro legitima, sed pro *Etiga fori*, hoc est pro concubina & vsuaria vxore habeat, eamque in amore priori non præferat. Eiusmodi vero mulieres communes sunt, & omnibus sui copiam libere facere possunt, nec est quod quisquam metuat, se ob facinus cum tali muliere commissum, pœnam incurrere posse.

Viris vxorem aliam ducere quando licet.

Cum autem vir animaduertit, priorem suam vxorem, ingrauescentiam ætate, Venere non admodum delectari, relicta statim illa ad iuniorum sese applicat, cuius imposterum amore fruatur. Cæterum priorem

Quæ sit conditio mulierum senio consecrarum.

quidem à se non dimittit, sed ad dies vitæ in ædibus secum retinet, cogitur autem curam habere rei familiaris, iuniori inferuire, de cibo & potu ei prospicere, & vt viro suo placeat, modis omnibus adlaboreare.

CAP. VI.

DE REI DOMESTICÆ ADMINISTRATIONE,
puerperio & infantulorum recens nato-
rum cura.

VM viro liceat, consentiente uxore prima, plures superinducere, tot nimirum quot sustentare, & flere facultatibus suis potest, sciendum est, mulieres eos eiusmodi subinde assumere, quæ non eiusdem ætatis sed diuersorum annorum sint, ita vt altera alteram ætate superet, aliaque aliam subleuet, ne voluptati & libidini viri quicquam decedat, nec vnquam desint, quæ obsequia sua viro præstent. Quælibet autem harum mulierum peculiari habitat tuguriolo, ab alijs separata, licet vel decem essent numero, quod sæpe numero etiam vsu venisse comperimus. Pecunia omnis vxoris committitur, à quibus viri petere coguntur, quantum volunt. Non vescuntur vno & eodem cibo nec etiam mensa ipsis eadem est, sed quælibet suo cibo seorsim fruatur, Et viri quidem cum socijs suis, quibus cum negotiantur, cibum capiunt. Vxorum autem quælibet cum parentibus vel vicinis suis, conferentes nimirum in vnum quicquid habent, suauiter epulantur, idque vesperi plerunque vt eo commodius postmodo dormire possint.

Habitatio mulierum.

Mensa.

Leſſi.

Peractis comestationibus istis ad somnum sese componunt, idque seorsim storea siue stragulo iunceo, humi strato, & sella lignea, puluinaris loco, capiti subiecta, patato autem leui igniculo pedes applicant, vt quicquid vaporum & frigiditatis ex terra per diem integrum, nudis pedibus ambulantes, collegerint, igne isto inter dormiendum iterum extrahatur; quod quidem sanitati admodum conuenire iudicant. Cæterum viro in veneret exardescente, vocat vel ipsemet adducit ex vxoribus eam, qua maxime tum delectatur, atque ita concumbunt, & noctem istam hilares transigunt, qua peracta ipsa habitationem suam tacita repetit, neq; enim gloriari de viri sui benevolentia, vel alijs quod hac nocte virum suum habuerit prædicare & commemorare audet, ne in odium reliquarum incurrat, & invidiam sibi ipsi conciliet maximam.

Partus sine prægatione.

Iam vero muliere aliqua grauida facta, cum hora pariendi infantem advenit, ingens ad eam fit concursus viroorum, mulierum, iuuenum, puellarum & virginum, Absque omni enim pudore & verecundia, spectantibus passim omnibus, særum in lucem proferunt & enituntur, qua de re plura referre aures pudicæ & piæ non sinunt, Nato autem infante, mater statim ad fluvium aliquem properat, vt se ibi purget & sordes abluat, quod enim in nostris regionibus moris est, vt puerperæ mulieres sese per septimanas aliquot domi contineant, & donec vires iterum recolligant, sibi à muliere aliqua conductitia, probe ministrari sinant, de eo ipsæ nihil omnino norunt. Editio enim in lucem infante, mulieres statim egrediuntur, & assumpto tantum potu aliquo, quem ex oleo & frumento quod *Manigerie* vocant, parant, ad operas & negotia domestica

mestica reuertuntur, perinde ac si nihil ex puerperio percepissent doloris; vnde apparet fortioris naturæ & complexionis eas esse, quam quas Europa nostra profert mulieres.

Postea nomen infantulo recens nato pro libitu suo imponunt, additis multis coniuurationibus *de Fetisso* suo. Quin & circumcisionem certo tempore adhibent, tam fœmellas quam masculos circumcidentes, & in læticia, comedendo & potando diem istum transigentes.

Quam autem inuerecundæ mulieres sunt inter pariendum, tantus contra in vitis pudor conspicitur, ipsi enim per tres menses integros, à Commercio & consuetudine mulietum, post puerperium abstinent, quamuis eos non tam ex pudore & verecundia, quam ex consuetudine illud facere existimem, cum præter vnã, plures adhuc alias habeant.

Cæterum involutum fasciis infantem, super stragulum aliquod iunctum, cunarum usum plane ignorantes, in terram collocant, vbi infans sese vertat & reuertat pro libitu, Bimestrem autem vel trimestrem factum, mater linteo à collo dependente imponit, atque ita in tergo, secum, quocumque vadit, circumfert, pari propemodum ratione, quam mulieres militiam apud nos sectantes, infantulos gestare conspiciuntur.

Plorantibus vero & potum appetentibus, mater mammaram alteram in humerum deorsum præbet, qui à tergo eam apprehensam fugunt, atque ita nutriuntur tergo insidentes, matre interim negotiis suis intenta, & infantem suum ne attrectante quidem, qui in vehementiori motu, matre nempe cursu celeriori progrediente, ita concutitur, vt capite infantis super humeros matris prominente, horrendum præbeat aliis spectaculum, & mirum sit, eos saluos & incolumes euadere, Et tamen lætos ibi non vsque adeo multos videas.

Mature autem admodum ambulare infantes discunt, idque inde fieri autumo, quod humi iacentes, serpere paulatim incipiant, donec in pedes eleuati, gressu figere, atque ambulare tandem discant. Sed & loqui tempestiue incipiunt, ita vt multos videas qui annuo spacio & ambulare & fari didicerint, ita vt ab aliis in lingua sua materna intelligantur, exemplo longe à nostræ regionis infantibus dissimili.

CAP. VII.

DE EDUCATIONE ET DISCIPLINA LIBERORVM; Quo modo nimirum eos educatos, instituant, & quam parentes adhibere disciplinam soleant.

INFANTES porro aliquot septimanarum, reticulo, in formam induti cuiusdam puerilis ex arborum corticibus contexto, & multis coniuurationibus *de Fetisso* suo, instar bullarum aut earum, exornato, induunt, multisque ex conchis marinis factis orbiculis, manus, pedes & colla eorum exornant, idque non sine superstitione. In ea enim sunt opinione infantes reticulo tali indutos liberos esse & immunes à potestate Diaboli, à quo, hoc sine reticulo si essent, facile apprehensi abducerentur, cum enim per ætatem sese ab insultu Dæmonis tueri non possint, aperte profitentur eos beneficio huius indumenti, tutos ab omnibus eius insidijs reddi.

*Quomodo in
fantes ab omni
bus incommodis
reddantur im-
munes.*

Orbiculos autem manibus pedibusque circumdatos & de collo sus-
pensos, pluribus incommodis conuenire arbitrantur, quosdam enim
vomitus & singultum impedire, quosdam à lapsibus eos prohibere, ne
cadentes lædantur, quosdam profluuii narium conuenire, quosdam
somnia eis conciliare, quos propterea etiam vesperi ipsis alligant, alios
arcendis venenis prodesse, & ne ex infecto forsitan aëre morbum con-
trahant prohibere, dicunt. Itaque huiusmodi orbiculos siue ut ipsi vo-
cant, *Fetissos*, habent quamplurimos, certis nominibus secundum virtu-
tem & efficaciam qua singuli pollent diuersam distinctos. Nam & fidu-
ciam suam omnem in eis collocant, ita ut huiusmodi ornatos orbiculis,
ab omni incommodo, & ab omnibus fortunæ casibus, quibus puerilis
iustæ ætas exposita potissimum est & suscipitur, omnino sibi persuadeant
tutos fore.

*Quo cibo in-
fantes utantur.*

Iam quod ad educationem liberorum attinet, educantur illi & nutri-
untur eodem crasso cibo quo parentes etiam vescuntur, nam ablactatos
& à lacte depulsos, quod mature admodum fit, matribus natis suis lac
præbere recusantibus paulatim ad crudum & crassum istum cibum, as-
suefaciant, potus vero nil nisi aquam ipsis præbent, cumque vesce eius-
modi cibo didicerunt, nullam eorum rationem amplius habent, sed ab-
iectos humi serpere, & quicquid inueniunt porcorum instar absumere
sunt, quæ etiam causa est quod tam mature ambulare & gressus figere
discunt. Quælibet autem mulier suos retinet seipsum liberos, & liberi sin-
guli cum matre sua manent, donec per patrem vel vendantur, vel labo-
ribus & negotijs adhibendi auocentur, vsu enim venire haud raro solet,
quod maritus liberos matri ereptos, in seruitutem redigens pro certo
precio diuidat.

Color iuuenilis.

Cæterum cum iam succreuerint parum & ire inceperint liberi, flu-
minibus sese statim committunt, ut aquæ assuecant, & natare discant,
Nec vero ab initio natiuitatis plane nigri, sed phænicei & ex rubedine
nigricantis sunt coloris, Bresilianis similes, atqui progressu temporis co-
lorem paulatim mutant, donec in fuliginem plane & piceum transeat.

*Disciplina pue-
rorum.*

Interi in omni adolefcunt nequitia, & barbarico more pueri & pu-
ellæ mixtim inuicem colludunt. Parentes quidem interdum irati gra-
uiter eos corripunt, baculis femora eorum ita ferientes, ut mirum sit
eos plagis non succumbere, sed raris tamen & non sine graui causa in
eos animaduertunt, vnde fit quod nihil leuissime de ipsis sentiant & au-
toritatem eorum nullo modo vereantur, quid enim metuant, cum non
nisi graui causa præcedente, vix verbis, leuissime, idque petraro, corripian-
tur, institutionis autem & ad virtutem exhortationis nihil audiant, in-
star ferarum arborum in malitia succrescentes.

*Quomodo filij
ad laborem as-
sueant.*

Elapsis autem puerilibus annis, illisque in omni nequitia consum-
ptis, cum decimum vel duodecimum ætatis annum attigerunt, inci-
piunt tandem parentes eos admonere, ut aliquid conentur, & laboribus
vel negotiationibus manum admoueant, & principio quidem filij ex in-
stitutione paterna, discunt ex arborum corticibus fila *ducere*, & retia
contexere, postea cum patre nauiculam ingressi, piscatum in mare ascen-
dunt, ut rationem gubernandi scaphulas aliquo modo apprehendant,
qua postmodo percepta, ipsi assumptis tribus vel quatuor pueris alijs, ut
artem exerceant, quotidie piscatum egrediuntur, parentibus suis do-
mum afferentes quicquid ceperint, ut eo vescantur.

Decimum octauum porro vel vigesimum vbi ætatis annum attigerint, negotiationibus propriis vacare incipiunt. Relictis igitur paternis ædibus seu ruguriolis potius, de habitatione sibi conuenienti ipsimet prospiciunt, emptaque vel conducta sibi scapha, piscaturam exercent, vtentes ad hanc rem famulatio aliquot mancipiorum quæ in habitationem suam recipiunt. Quicquid autem capiunt, in foro publice diuendunt, reseruato tamen sibi quantum in vsu quotidianos satis esse arbitrantur, pro pecunia autem ista ex piscibus lucrata, primo omnium, linteum sibi emunt, quo pudenda & obsceniores corporis partes tegant, verecundiæ nonnihil studere tum incipientes.

Quomodo commercij paulatim assuescunt.

Sed & mercatoribus sese postmodum adiungunt, nauiculariam scilicet facientes, & eos scaphas ad naues peregrinas perducentes, donec tandem aliquantulum adlucentur, & negotiationibus siue commerciis ipsi etiam paulatim aduescant. Cum igitur parentes animaduertunt eos aliquid lucrari, & iam commercij operam dare, de vxoribus ipsis tempestiue prospiciunt, tradita ipsis in matrimonium puella aliqua, vt supra à nobis dictum est.

Cæterum quod ad puellas attinet, ipsæ ad laborem paulo tempestiuius assuescunt, statim enim in pueritia sua sportulas, storceas, stragula, pileosque ex iunco seu scirpo viridi contexere discunt, præterea vittas etiam & loculos aliaque vestimenta & indusia infantibus conuenientia ex corticibus arborum, artificiose texere & concinnare student, quæ omnia vario colore postmodum illuminata & picta omnibus grata reddunt & accepta. Quin & trumentum molere, farinam subigere, & panes pinere solent, quos postea in foro publice diuendant, pecunia matribus suis domum allata, vt cibum & quæ necessaria sunt alia inde redimant. Quicquid enim lucrantur puellæ, id omne matribus cedit, quæ postmodum, in dotem eis aliquid inde largiuntur, cum viro alicui nubentes matrimonium contrahunt. Et hac quidem ratione puellæ à pueritia sua exercentur, & ad laborem operasque domesticas assuescunt, vnde postmodum rei familiaris & domesticæ administranda peritissimæ euadunt, vti familiæ præesse & viro satisfacere, modo quidem ad ipsos vsitato, sufficienter & abunde possint.

Quæ sint puellarum exercitia.

C A P. VIII.

DE VIRORVM IN HIS REGIONIBVS PROPOR- tione, statura & colore.

VIRI harum regionum, proportionis sunt & staturæ elegantis satis & decentis, pedibus sunt aliquantulum fortioribus, reliquis autem membris tenerioribus, quemadmodum hoc ipsum omnium oculis patet qui in hoc quidem regno commercia exercet, vbi plerumque nudi incedunt. Facie sunt rotunda, non vsque adeo vel longis labiis vel crasso ore, vt Æthiopes in Barbaria habitantes, sed naso simo, hinc enim in pueritia sua, cartilagine ista adhuc molli & tenera existente, ita deprimendo efformant, inter insignia ornamenta id habentes. Hoc autem excepto vnico, nihil in facie eorum indecens est & reprehendendum. Est enim ea, proportioni corporis per omnia conueniens. Aures habent paruas & tenellas, oculos albicantes, supercilia crassa,

Virorum proportio bona.

crassa, dentes albos, & instar Eboris preciosissimi nitentes, Eos enim ab omni immundicie diligenter conseruant, fricando subinde & terendo eos certis lignis in hunc vsu peculiariter constitutis, ex qua frictione nitorem induunt eboris instar pulcherrimum.

Dentium albedo quomodo paratur.

Barbæ parum habent, videas enim vel trigessimam ætatis ægentes annum quorum genas vix lanugo vestire cœpit tenerrima. Humeros latos habent, brachia crassa, manus robustas, digitos oblongos, quorum vngues crescere & prominere sinunt, vt longitudinem satis magnam assequantur, & vel articulos digitorum interdum superent, decori eos habentes maximo, ita vt quo se quis præstantiorem & nobiliorem alij existimat, eo vngues in digitis habeat magis prominentes, quos etiam à sortibus diligenter vindicant, subinde eos præcates & teretes, vt vel eboris nitorem induant. Sunt autem mercatoribus ætissimum, magno interdum vsui, si enim forte accidar, vt in ponderando auro occupati, trutinas & lances implere subito cogantur, & verò cochlearia in hunc vsu parata, secum non habeant, vnguibus eorum supplere defectum possunt, videas enim semunciam sæpe pulueris aurei, eos vnico digito ex sacculis suis proferre.

Vngues prominentes in digitis.

Cæterum corpore non sunt vsque adeo vasto & magno, sed tibiis sunt & Cruribus oblongis pedibus vero latis, qui digitos habent nostris paulo longiores. Capillum in capite habent crispum & asperum, at in reliquo corpore pilos vel nullos vel admodum raros inuenias, cutem autem per vniuersum corpus obtinent teneram mollemque & planam, quæ nullis cicatricum protuberantiis deformata est, cum nullis secturis fissurisq; vt Æthiopes alij, vtantur. Coloris sunt in vniuerso corpore nigerrimi, præterquam in volis manuum & plantis pedum, ibi enim cutis apparet albicans.

Coloris mutatio in viris, ob ætatem.

Circa annum ætatis 30. in optimo sunt statu, ast vbi 70. vel 80. ætatis annū attigerint, nigredine paulatim remittente, fuscus iam vel subflauus in ipsis color, & cutis non glabra amplius, sed flaccida, & instar corii Hispanici corrugata cernitur.

CAP. IX.

DE INGENIO, SAGACITATE ET ALIIS VIRORVM IN hoc regno nec non de virtutibus, fastu & insolentia eorum.

VIRI omnes habent proprietates, quibus virum cordatum, circumspectum & prudentem ornatum esse cōuenit, quem admodum enim viribus pollent & brachijs pedibusque sunt robustioribus, sic etiam ad laborem non inepti, ingenio sunt & intellectu optimo, & facile quod vel semel saltem viderunt apprehendentes imitari & æmulari non infeliciter conantur. Visu valent acutissimo, longius enim & citius faciliusque naves in mari procul aduenientes, ipsis Batauis animadvertunt.

Ingenium virorum.

Prudentia & mercatura peritiam.

Prudentes similiter sunt, & mercaturæ peritissimi, cum enim indices eam magis magisque exerceant, sit vt vel ipsis etiam Hollandis meliores existant, superare vero populos alios facile possint, cum non solum ingenio ad emendum & vendendum bono sint, sed etiam cognitionem habeant & notitiam mercium atque bonorum quæ eo asportari solent optimam.

Com.

Complexionis præterea sunt & naturæ fortissimæ, stomachum habentes calidissimum qui dapes non crassas tantum sed crudas etiam concoquere quam celerrime potest, qua de re plura suo loco dicentur. Sed invidia laborant & odio invicem maximo, conceptamque suam iracundiam probe dissimulare & aliquot annis abscondere possunt, Quin & superstitionibus sunt deditissimi, & oleum de palma, quo se subinde inungunt, olent gravissime, interim autem corpus sæpe lauant & vndis abluunt, cum à pediculis, pulicibus, & insectis aliis sese vindicare ratione alia non possint.

Coplexio & iracundia.

Ob partes corporis nudas non facile erubescunt, nihil enim turpe & fœdum in corpore humano arborantur, sed turpe admodum & ignominiosum putant, crepitus & stridor, præsentibus aliis emittere, adeo ut mortem potius appetitis, quam tam fœdum quid & abominandum perpetraturi sint, vnde non satis rusticitatē & impudentiam nostratium mirari possunt, qui præsentibus aliis tale quid committere, & auras fœtidissimis inficiare odoribus sæpe non verentur.

Fulor & verecundia.

Vesicæ exonerantes, porcos propemodū nostrates imitantur, non enim vrinam reddere continuam possunt, sed eius fluxum, porcorum instar subinde interrumpunt.

Auari sunt admodum & cupidi, & inter mendicantes etiam non potestremi, quamvis autem alias tenaces sint admodum, & nemini quicquam de suo facile communicent, tamen quod mendicando acquirunt, soli non absumunt, satis liberales de alieno.

Mendicantia & avaritia.

Salaces admodum sunt, & luxuriosi, libidineque vel toti diffuunt, unde morbo gallico nihil apud eos frequentius existit, quem tamen abominandum nullo modo censent.

Libido.

Vino maxime dediti sunt, nec temperate sibi ab eo vlla ratione possunt, quemadmodum similiter etiam cibi sunt avidissimi; pluviam diligentissime vitant, Corpora enim habent ab aqua pluuiali prorsus abhorrentia.

Ebrietas.

Sed & mendaces sunt, ut fides eis haberi non possit, furtis vero & rapinis admodum delectantur, ab illis enim abstinere per naturam non possunt, etiam si vel reges sint vel præfecti & homines primarii, ita ut in generatum hoc ipsis vitium esse haud immerito censendum sit.

Mendacia & furta.

In capiendis piscibus & agro colendo strenui admodum sunt & diligentes. Interim vero, animo sunt sat elato & superbo, ita ut ad fastum & insolentiam eorum accedere vix quicquam possit, quemadmodum hoc ipsum ex omnibus ipsorum actionibus apparet, ut nos infra pluribus exponemus.

Fastus.

Si quid eis credas & committas, precium vix impetrabis, ægerrime enim & difficulter quod debent solvunt, ut melius fuerit vel non commisisse & credidisse ipsis aliquid, vel prorsus donasse, solutio enim vix speranda.

Ægri soluentes quod debent.

Memoria valent optima, eamque conservare diutissime possunt. Natura calidi sunt, & frigoris impatientissimi, Helluones præterea sunt, & rem facere non possunt, quicquid enim hodie labore suo acquisuerunt, id sequenti statim die absumunt, abliguriunt atque conficiunt.

Helluones.

Natandi vero & in aquis versandi peritissimi sunt, ita ut nulli hac in parte populo quicquam concedant.

DE VESTITV VIRORVM, QVALI NIMIRVM ORNATV,
& quibus vestimentis vtantur.

Rasura capillo-
rum varia.

QVAMVIS habitus virilis, & vestimenta quibus ipsi vtuntur, vix alicuius precii sint, factum tamen & insolentiam suam satis iis declarant, primo enim sibi admodum placent, & factu quodam rustico turgent, ob crinium & capillorum rasuram variam. Quot enim capita torsensus, & quilibet sibi peculiare quid, & ab aliis diversum hac in parte effingit, hinc videas aliquos in forma Lunæ dimidiatæ & corniculatæ, alios in formam crucis, alios alio modo rasos esse. Quidam in tria vel quatuor crinia quasi capillum effingentes, vere, quod proverbio dicitur, cristas erigere conspiciuntur. Eiusmodi autem formas tam habent multas & varias, vt congregatis sæpenumero 50. personis, vix tres aut quatuor videas, capillum simili modo rasum habentes.

Ornamenta brachiorum.

Brachiis aliquot circulos eburneos induunt, variis lineis & fissuris, in modum stylorum ossæorum, quibus pueri legere incipientes apud nos vtuntur, pictos & ornatos.

Collæ.

In collo lineam coralliorum siue Globulorum vitreorum varii coloris gestant, quos à Batavis eo advectos redimunt. Qui vero nobiles sunt primarii, torquem siue catenam auream à collo habent suspensam. Sed & eundem ornatum infra genua tibiis & suris applicant lineam scilicet orbiculorum vitreorum, varii coloris, quales Venetiis parari solent, coralliis veris distinctam, vel monilia & catenas aureas, si nobiles personæ existant. Reliquam curis partem, vt & pedes denique ipsos multis exornant circulis stramineis, in honorem sui Fetisso, quod numen eorum est, adhibitis variis coniurationibus, ex stramine contextis.

Curia.

Podum.

Pileorum genera varia.

Pileos gestant eleuatos nonnihil & acuminatos, ex arborum corticibus contextos, eosque sylvaticos, caudam habentes in terram fere propendentem, quam postea more Turcico, capiti circumvoluunt, vt spirarum vicem expleat, cum colore vario picta sit & mirabiliter distincta. Habent autem & aliud pileorum genus, ex stramine aut scirpo contextum, lato margine, vt nostris non ab simile videatur. Quin & ex caninis, caprinisue pellibus, pileos sibi cõficiunt, adhibito typo quodam cui pelles istas infertant.

Vestitus reliqui corporis.

Porro linteum longitudine duarum orgyrum per pedes transmissum, corpori circumvoluunt, extremitatibus ad genua vsque propendentibus, vt formam caligarum, qualibus Lusitani vtuntur, repræsentet. Domo enim egressuri, linteï alterius vel panni arabatensis segmentum orgyæ vnus longitudine, humeris iniectum instar pallii applicant, assumptis duabus vel tribus hastulis missilibus, has enim pro armis semper egredientes circumferunt, si vero mercatores sint, vel alias viri primarii, famulum habent sese comitantem, cum sella aliqua, cui quocunque venerint, insidere possint, ne sermonem cum aliquo habituri stare cogantur, commercia enim plerunque sedentes exercent, & in hunc finem sellam sibi subministrari semper expectunt.

Inter eundem haud exiguum præbent fastus & insolentia suæ argumentum, fixis enim & in terram demissis oculis, neminem intuentur, nec vel faciem vertunt, vel oculos attollunt, nisi à digniore aliqua & nobiliori persona compellentur, tum enim consistunt, ad interrogata responsuri. Quod si vero inferior & tenuior fortunæ aliquis, incedentes in platea alloqui præsumat, cum responsione non modo non dignatur, sed & false interdum inter eundem obiurgantes tacere iubent, ne forsitan contumeliæ aliquam maculam inde contrahant, cum haud parum suam auctoritatem publico tenuiorum admissio alloquio labefactari putent & imminui.

Superbia virorum in eundo.

Idem vero fastus sese etiam in sermone eorum exerit, quem qua insolentia proferant, vix inveniunt, peregrinis vero multum semper honoris exhibent, non quidem ex humilitate & animi submissione, sed ut occasionem ipsis præbeant idem faciendi, & ut ab illis resalutentur.

Fastus in loquendo.

Nauibus peregrinorum advecturi, ut cum ipsis contrahant, deposito omni ornatu, exigui precii linteum, cuius latitudo palmum vix excedit, pedibus transmissum, corpori circumvolunt, ut pudenda saltem obnubilent & regant, peracta autem negotiatione, ad littus reuersi, illud iterum deponunt, ingressique fluuium, totum corpus à planta pedis ad summum vsque verticem, aqua prolunt, & oleo de palma, vel animalium quorundam adipe unguunt, ut splendescat quasi & niteat nec pulices muscasve, quibus affligantur, facile admittat, Graveolentiam vero, quæ ex collectis inter pedum digitos sordibus existere solet, saponis illitu cavent & avertunt.

Lotiones & unctiones virorum.

Mane domo egressi, si forte familiarem aliquem & cognatum habeant obvium, salutant sese invicem magna reverentia, in amplexu enim mutuos ruentes, sese complectuntur, coniunctisque duobus manus dextræ digitis, perstrepunt, & tandem inclinatis parum capitibus, suum

Salutationes matutina.

Anzy, quod salutandi verbum est, invicem acclamant & ingeminant.

CAP. XI.

DE NATURA ET QUALITATIBVS MULIERVM IN HOC regno, nec non de earum ornatu, cultu atque vestitu.

SED de viris hactenus, ad naturam & qualitates mulierum quod attinet, sciendum est eas natura admodum impudicas esse, & à pueritia statim ad libidines assueferi, cum nudæ absque vilo pudore incedant & cum pueris conversentur, turpitudinem nullam in nudatis corporis partibus, quas natura tectas esse voluit, ponentes, Hinc enim fit, ut licet progressu temporis pudenda tegant, & per ætatem turpitudinem animadvertentes ab honestate aliquo modo discernant, à libidine tamen sibi temperare & Venere abstinere neutquam possint.

Impudicitia & vaga libidines.

Olim cum Regio hæc peregrinis nationibus incognita, à nullis neque Lusitanis neque Hollandis visitaretur, nullus ibi mulierum cultus visus est, nullique nec munditiæ mulieres, nec externo ornatui operam dederunt, prorsus enim nudæ inter masculos femellæ donec pubertatis annos assequerentur, eadem cum illis ratione, quæ terras hodie à mari remotiores incolunt, incedebant, quemadmodum ex confessione &

Cultus & ornatu mulierum.

commemoratione propria, omnibus constat, At vero cum cernerent peregrinos immunditiam istam & sordes averfari, delectari vero venustate, pulchritudine & nitore, ut ipsis sese insinuarent paulatim & commendarent, erigi quodammodo ex squalore suo cæpere, munditiæ studentes, seseque modis quibus poterant omnibus perpolièntes & condecorantes.

Fabus & superbia.

Hinc igitur factum, quod brevi temporis spacio contrahere supercilium, cristas erigere & magna insolentia esse caperint, superbiam in incellu & vestitu præse ferentes non exiguam. Capillos modis varijs intricare & concinnare norunt, in medio verticis, eos in altum erigentes & quasi conglabantes, ut modum vitæ, qua Rhenanæ nonnunquam virgines vtuntur, repræsentent. Circa verticem, lineari partim, partim orbiculari forma crines conuolutos, hinc inde exorunt, donec speculum intuentes ipsæmet sibi aliquomodo compleant. Hoc facto tandem oleum de palma adhibent, capillitium eo tandem versantes, donec quasi calamistro in annulos crispatum appareat.

Ornamenta capiti & capillo.
1717.

Sed & pectines habent discriminandis capillis idoneos, dentes binos, digitorum longitudinè habentes. Hos crinibus inserunt, ut à pediculorum moribus, assidua frictione sese vindicare queant, quamvis illis etiam honorem alicui exhibentes vtantur, Mane enim amicos suos in platea salutantes, quando more vsitato digitis perstræpunt, sinistra simul manu pectines illos elevatos & extractos crinibus rursus inserunt, quod honoris quidem signum est, inclinationis locò quæ capite aut genibus à nostris perficitur, vsurpatum.

Ornamenta faciei.

In fronte tribus vel quatuor fissuris cutem secant, quemadmodum etiam circa auriculas & supercilia, fissuras vero istas nonnihil intumescentes, vario colore imbuunt, multis insuper puncturis albo colore refertis, totam passim faciem illuminantes, ut quasi pulcherrimis exornatæ margaritis eminus appareant. Quin & in brachijs & circa mammillas in pectore cutem varie secant, & singulis diebus, strato surgentes novo colore fissuras istas replent, ut amictorii cuiusdam seu māmillaris disfecti speciem præbeant.

Reliqui corporis.

De aure & in aures gestant ex Orichalcò, Cupro, & plumbo candido, siue stanno artificiose formatas, Armillas habent cupreas, itemque ex orichalco & ebore factas, quas similiter & cruribus induunt. Puellæ autem & virgines virum adhuc ignorantes, murenulas gestant in brachijs, ex ferro in tenues circulos artificiose diducto, affabre factas quamplurimas, ita ut 30. vel 40. in vno sæpe brachio numerare possis. Quæ vero communes sunt mulieres, meretrices nempe, *Etigafou* ipsis dictæ, tibijs & cruribus annulos five circulos cupreos circumdare solent, multis tintinentibus annulis exornatos, ut incedentes passim exaudiantur.

Rei domestica paritina.

Furaces porro sunt, sed statura & proportione corporis satis bona. Rei familiaris & domesticæ administrandæ, sunt peritissimæ, coquere & cibum parare suo modo bene norunt, sed vasa coquinaria, ut porce lebetes, ollas, cacabos, sartagine, patinas &c. ad ornatum in ædibus suis prostantes non habent, non plus supellectilis ementes, quam ad vsum quotidianum satis est. Domi plerunque sese continent & raro in plateis vsuntur, filias suas à pueritia statim ad negotia domestica educantes & informantes, ut mirum non sit eas mulieres postmodo factas coquendi peritissimas existere.

Steriles quidem non sunt, nec tamen etiam nimis fecundæ, per duos enim vel tres annos viro cohabitare possunt, antequam imprægnentur & gravidæ fiant, Cuius rei quidem causam temperamentum partim earum calidissimum, partim ærem regionis istius ferventissimum existimo, quamvis non negem polygamiam etiam aliquo modo in causa esse, cum enim tot simul & semel habere vxores viris liceat, quot alere suis facultatibus & sustentare possunt, vni semper vxori cohabitare & operam dare non possunt. Nam & diuitias suas maximas in copia vxorum & liberorum viri collocant & quam primum peregrinorum aliquem alioquuntur, vxorum statim & liberorum suorum mentionem faciunt.

Facilitas mulierum.

Dentes perpetua frigiditate pulcherrimos & vel Ebore candidiores reddunt. Quod ad vestimenta attinet, linteum aliquod, longitudine se quasi Orgyarum, à pectore ad genua vsque demittunt, illudque cum rubri, cærulei vel fului coloris panno, corpori alligant, qui pannus simul etiam cinguli vicem obtinet, vt cultros, crumenulasque & claves ei appendant, etsi enim ciliarum apud eas vsus rarus est, integros tamen clauium fasciculos, à cingulo pendentes habent, ornatus, vti putant, gratia. Multos præterea ex stramine compositos annulos, intermixtis fabis & orbiculis vitreis, chorda seu funiculo lineo transmissos, variisque de Ferisso suo coniurationibus, vt putant, sanctificatos, gestant, Aliæ storias ex arborum corticibus cõtextas, aut aliud quispiam corpori præcingunt, pudenda saltem quoquo modo tegentes.

Vestitus mulierum.

Atque hæc vestimentorum ratio est, qua domi quotidie vtuntur. Cæterum in forum & conspectum hominum processuræ, corpus aqua prius ablutum, linteo nouo præcingunt, nouo similiter cingulo adhibito, linteumque aliud à pectore ad pedes vsque, vt stolam aliquam vel pallam repræsentet, demittunt, pannique vel Atrebatensis vel Hunscorensis vel vndulati segmentum humeris iniectum, per brachium alterum, ceu pallium aliquod traducunt, sicque exornatæ, in forum procedunt, patinam aliquam ligneam, eleuata nonnihil manuum altera gerentes. At vero peractis in foro negotiis suis cum domum revertuntur, hæc vestimentum hunc statim omnem deponunt, vestimenta quotidiana & vulgaria resumunt. Cum viris sint multo tenaciores, sumptibusque quam possunt diligentissime semper parcant.

Vestitus mulierum domo exornatum.

Mulierum storiæ.

CAP. XII.

DE CIBO ET POTU EORVM, QUOMODO NIMIRVM PANES COQUANT, quam crudas absorbere dapes soleant, quam cibi sint avidissimi, quo potum vtantur, & quam famem sedare nunquam possint.

PRINCIPIO sciendum est, mulieri omnem rei familiaris administrandæ curâ incumbere, quæ propterea etiam cum pecunia viri omne in domo imperiû obtinet, Viris in acquirendis opibus interea occupatis, prospicere igitur sibi & suis omnibus de cibo & potu necessario mulieres coguntur, quæ non plus

Familiaris regere, & de cibo potuque necessario cogitare, mulierum est.

Quomodo farinam preparant & panes coquant.

emere & parare solent quotidie, quam in diem sufficere ipsis videtur, à sumptibus non necessariis diligenter abstinentes, sub vesperam itaque vnus cuiusque dici, horreum suum vna quælibet ingreditur, tantumque frumenti ibi accipit, quantum pro familia sua sufficere in sequentem diem arbitratur, Hoc excauato saxo impositum, pistillo tundunt & in morem herbarum comminuunt, contulum autem, catino ligæo infundunt, vt crebra ventilatione à paleis, mancipiorum suorum opera diligenter purgetur. Frumentum hoc candidum est & pulcherrimum, commixtum vero alio, quod ipsis *Mays*, nobis milium indicum est, aqua infunditur per noctem ea mitigandum. Mane igitur surgentes mitigatum hoc frumentum lapidi molari imponunt & conterunt, eadem profus ratione, qua pictores nostros in telis terendis occupatos videmus, sic enim attritum, farinam præbet optimam, quam statim affusa aqua & asperso sale, in massam cõficiendis panibus aptam subigunt, eamque in aliquot partes diuisam, calido foco imponunt, vt crustam agat & induretur paululum, qui postmodum patis est, quo vulgo vruntur. Quæ in castello de *Mina* habitant Æthiopicæ mulieres, elegantes admodum panes ex milio indico pinferè norunt, qui ad siliginos nostros candidissimos, quam proxime accedunt, tam vero eos probe percoquant, vt trium vel quatuor mensium spacio nec mucidi fiant, nec situm vllum respiciant, vnde comæatum nauibus insulam *S. Thomæ* vel *Aegolam* petituris, præstare solent optimum. Quæ vero tritico & frumento vnde panes coquant destituuntur, in forum progressæ, panes optimos, quos *Kangues* vocant, pecunia redimunt. Nam in foro omnia ad vitæ sustentationem necessaria, quotidie prostant, panes nempe, carnes, fructus omnis generis & alia, quin & pisces, viris ex piscatione domum reuersis, à mulieribus in forum venales, asportantur.

Cibi crudicalli & inhumani.

Cibi sunt avidissimi, eumque crudum maxime & calidum appetunt, sic enim integros eos piperis manipulos deglutire, & vitrum vino igni eliquato, quod aquam vitæ vulgo dicimus, repletum, satis magnum, vnico haustu absorbere videas, sed & canes & feles adhibere in cibum solent, & foetidas Elephantum, bubalorumque carnes, licet & vermibus sæpe scateant, & nares odore suo foetidissimo maxime offendant.

Aviculæ sunt ibi fringillas nostrates vel paros magnitudine æquant, capita habentes rubentia, fusco alias colore prædita, quæ nidus suos magna dexteritate minutis arborum frondibus appendere & alligare consueverunt, vt à serpētibus & id genus alijs venenatis animalibus, pullos suos tutos reddant. Has si forte comprehendant, cum plumis & intestinis, viuas, & integras devorant.

Fama est eos qui in locis à mari longius remous habitant, lacertis calore solis induratis, vesci, Vulgus vero populorum loca maritima inhabitantium, licet tibi recentibus & bonis non destituantur, & eos melius, quam qui remotiora loca incolunt, habere possint, temperamenti tamen sunt & naturæ adeo ferventis, vt gallinarum etiam intestina, cruda & nulli igni admota comedant, quemadmodum Hollandis hoc non semel visum est.

Intestina gallinarum cruda devorantur.

Accidit enim aliquando, vt puer quidam, Hollandis oppignoratus, aliquandiu in naui relinqueretur, hic tanto flagrabat ciborum crudorum amore, vt omnibus stupori esset, Quamvis enim alimentorum ei daretur satis, & de inedia conqueri non posset, gallinario tamen advolutus,

lulus, communi cum gallinis libentius vesceretur cibo, quin & gallinas capita cancellis suis exerentes obseruabat, baculo, cui clauum ferreum præfixerat, eas feriens vt morerentur. Quo facto postea proficiens narrabat gallinas quasdam se vidisse exanimatas. Id autem hanc solummodo ob causam faciebat, vt intestinis sibi crudis vesceretur. Ea enim fordibus non modo non purgata, & abluta, sed feruentia adhuc, ita vt ex gallinis excernebantur, audissimus vorabat, caliditatem naturæ & temperamenti sui hoc ipso satis comprobans atque declarans.

Quin & piscibus putridis, feruoreque solis induratis haud raro vescuntur, sed hæc tamen ita non accipienda sunt, quasi nullis alimentis aliis quam crudis hisce & crassis vterentur. Nam & delicatioribus victitant, modo id ipsis concedatur. Hinc mulieres videas, ex illis potissimum quæ cum Lusitanis aliquandiu in propugnaculis vixerunt, quæ coquendi & præparandi sibi sunt peritissimæ. Nam & gallinis vescuntur, & carne caprina, vervecina, bubula, ceruina, & alia id genus ferina. Verum hic non promiscuæ plebis & vulgi cibus est, sed nobilium & ditiorum tantum, qui sibi de eo prospicere per fortunas & facultates commode possunt.

Sed & fructibus vescuntur delicatioribus, varios enim eos habent, nempe *Ingnamos*, *Bananas*, *patates* & alios. Arbores habent varii generis, inprimis vero quas *Palmitas* vocant, Earum autem quasdam femellas dicunt, quæ vinum nullum proferunt, sed eius loco multis abundant fructibus, qui magnitudine quidem pruna nostratia, colore vero mala aurea, sed in extremitatibus non nihil nigricantia, referunt. Hunc fructum ad nucleum vsque amputantes, parando oleo adhibent, quod *Oleum de Palma* vocant. Et hoc quidem preciosum satis est & bonum coquendisque piscibus non ineptum, iusculum reddens delicatum & lapidum si nimirum recens sit atque dilutum, illud enim quod paulo crassius est, inungendis corporibus & capillis exornandis adhibent. Nucleum hic fructus habet magnitudine iuglandis, durum admodum, & tribus rotundis foraminibus in vertice insignitum, cuius corticem si aperias, tres in eo nuces inuenies, auellanae similes, sed nullius fere saporis.

Pisa in super habent & fabas varii generis, inprimis vero delicatulas & molles aliquas, Phaseolis nostris non absimiles, rosei purpureique coloris, quæ si adhibito oleo de palma, probe coquantur, pulpamentum præbent, non male nutriens, Reliquas autem fabarum species in cibum raro assumunt, cum exigua ibi copia nascantur. Sed fructu qui *Ingnamus* ipsis dicitur pro pane interdum vtuntur, si nimirum panibus destituantur.

Iam ad potum eorum quod attinet, nullo quidem alio communitè & vulgo vtuntur, quam aqua, quamuis potum alicubi alium conficere soleant, ex frumento quod *Mays* vocant illud enim aqua decoctum, potum præbet cereuisiæ non absimilem, & eius passim magnus vsus est, nominaturque *Poitou*.

Vinum sitientes, auro redimere coguntur, Cum autem vinum illud, quod de palma vocant, non diuturnum sit, sed saporem statim amittat, solent interdum viri quinque vel sex, collatis symbolis, ollam integram vino repletam emere, qua quidem mensuræ prope modum

Cibus delicatior pro nobilibus.

Fructus.

Oleum de Palma.

Pisa & faba.

Potus qualis.

Cereuisia.

Vinum.

Ceremonia in-
ter potandum
usitata.

modum nostrates decem contineantur, Hoc, vasculo postmodum alii, quod in arboribus crescens ipsis *Cabas* vocatur, mensurarumque nostratium duodecim fere capax est, infundunt, statutumque in medio, potaturi decumbunt. Antequam autem potare incipiant, vir quilibet coniugi suæ, quam charissimam habet, haustulum aliquem minori vasculo domum mittit. Cæterum potationis initium facturus, vrceolo quodam, seu minori *Caba*, ex vase isto vinum haurit, cæteri vero astantes, aperto eius capiti manus imponunt, & voce magna, barbaricum *Tantosi* ingeminant. Non licet autem ei poculum seu vrceolum integrum primo haustu evacuare, sed relictum in eo parum in terram effundit, addita dictione *Iou*, quasi *Fetisso* seu numini illud bibendum daturus. Nam & *Fetissos*, si quos brachii pedibus circumdare habeant, de primo isthoc haustu omnes aspergunt, vt ita Numen etiam, quod colunt, vini huius particeps fiat, in ea enim sunt opinione, se vinum suum, hoc per incuriam & obliuionem intermisso, secure & quiete non bibituros.

Barbaries in-
edendo.

Sed & barbaries in edendo apparet maxima, tam enim cupide & avidè vorant, vt sues eos non homines dicas, prostrati enim in terram ad comedendum, alius alium non expectat, sed magna velocitate & aviditate in paropsidem omnes simul in volant, arreptum vero ferculum confringunt, & in minutas dividunt particulas, quas deinde ex paropside tribus digitis elevatas, tanta velocitate in os coniiciunt, vt merito, ab ore eos non aberrare mireris.

Fames continua.

Quamvis autem cibo non parcant, sed eum satis copiosum assumant, famem tamen sedare nunquam possunt, ita vt vel integrum diem edendo consumere posse videantur, idque propter ventriculi, qua valent, caliditatem maximam. Nec obstat quod regio calidissima sit, & æstu illo externo, appetitus ciborum impediri videatur. Quamvis enim in nostris regionibus aer calidus, cibi alias parum admittat, ipsi tamen saturari nunquam possunt sed semper deprehenduntur famelici, quin imo peregrini etiam, quorum non exiguus ibi passim conspicitur numerus, cibi magis quam aliis in regionibus, semper appetentes ibi existunt.

Pauci divites.

Cæterum licet à iuventute sua ad laborem assuefacti, nunquam fere conspiciantur otiosi, rem tamen facere, & opes multas accumulare non possunt, idque propterea quod parsimoniam ignorantes de futuro non sint solliciti, atque ita inventis parcere & parta tueri nesciant. Quo enim quis lucrum facere maius incipit, eo pluribus eum conversari, & sumptus maiores facere necesse est, vt divites ibi non multos iuvenias.

C A P. XIII.

DE NEGOTIATIONIBVS EORVM VARIIS, QUIBUS intentè rem facere & parare divitias conantur.

Status incolarū
miser ante Lu-
sitānorum ad-
ventum.

ANTE Lusitanorum in has regiones adventum, incolæ quos se sustentarent parum habebant, contenti nimirum iis quæ terra tum proferebat, quæ quidem satis erant exigua & tenuia. Nam & vestimentis plane destituti, nudi incedebant, & pecorum commoditatibus carentes, parum habebant vnde viverent seque & suos sustentarent, At Lusitanis postmodum incipientibus,

& pe-

& pecora & res alias omnis generis, eo transportare, aliam omnia induisse faciem visa sunt, nam & pecoribus & rebus ad sustentationem huius vitæ necessariis; regio ista adeo nunc abundat, vt nihil amplius desideres.

Cum igitur Lusitani primo merces varias asportantes in regiones hæc venirent, incolæ loca maritima inhabitantes aggressi statim, pannum lineum & laneum, resque quibus indigebant alias, auro præfenti sibi comparabant. At vero loca à mari remotiora incolentes, appropinquare, & commercia cum ipsis exercere verebantur, abhorrentes nimirum à conspectu hominum istorum peregrinorum, qui albi existentes, variis erant induti vestibus. Quotquot enim in mundo reperirentur homines, nigros esse putaverunt, quemadmodum ex nostris etiam non pauci reperiuntur, qui conspectu deformium istorum & nigrorum hominum attoniti quasi cohorrescunt. Stupéfacti igitur cum auro suo ad loca maritima venientes, notos sibi quosdam exorabant, vt molestia hac conveniendi Lusitanos sese liberarent, & accepto hæc auro, has vel illas merces, sibi emerant, qui subornati, ad Castella & propugnacula Lusitanorum profecti, quod iussi fuerant, auro præfenti redimebant, ferrum nimirum, & lineum laneumque pannum, vasa item ænea, cuprea & stannea cum cultris, & orbiculis vitreis; aliisque id genus rebus variis. Cæterum reuersi rationem mercatoribus reddebant, certam pro quolibet auri expositi *Peso*, mercedem accipientes, quæ quidem tum ratio erat pecuniam acquirendi, pro illis qui in maritimis habitabant civitatibus.

Prima commercia cum Lusitanis.

Postmodum cum Batauis littus hoc & regio innotesceret, ipsique viderent locum mercatoribus esse admodum convenientem, Lusitanis quippe mercaturam bonam, & non parum lucri ibi faciendis, ceperunt & ipsi cogitare, quomodo, lucri illius partem ad se pertraherent, & auro quod regio ista profert aliquo modo potirentur, oneratis igitur & rebus necessariis omnibus instructis navibus sub imperio *Bernhardi Fricksen Medenblicensis*, qui cum Lusitanis olim regionem istam perstraverat, & loca omnia cognita probe habebat, regionem istam tentarunt vt fortunam suam ibi experirentur. Hic cum vento secundo ad litus illud appulisset, & vero non domum modo nullam, cui bona sua, progressu temporis cum fructu distrahenda inferret, à Lusitanis obtinere posset, sed & ne in terram quidem propter odium eorum crudelissimum descendere auderet, cū navi in portu subsistere & adventantes Æthiopum *Canoas* naviculasque præstolari coactus est.

Bataui cuius auctu has regiones invenerint.

Advenientes igitur Nigritæ, cum viderent, Hollandos omnis generis merces & bona advexisse, decreverunt cum ipsis contrahere, allatoque ad naves auro, mercaturæ huius initium fecerunt. Quæ quidem progressu temporis ita confirmata est, vt negotiationes Lusitanicæ fere profus iam ceciderint, Nigritis ad naves Batavorum catervatim confluentibus.

Cæterum commerciorum quæ cum Hollandis Nigritæ iam exercent hæc ferme est ratio. Empturi res quaslibet, ad naues Batavorum in portu subsistentes, primo statim diluculo, cymbis suis advehuntur. Ratio vero cur matutinis horis mari se committant, hæc est, quod, ventum eo tempore plerunque habeant secundum, à terra nempe progredientem, qui p̄s *Bosone* dicitur, A meridie autem ventus plerunque conversus, ex

Commerciorum cum Batavis quo sit ratio.

Cur *Ethiopes*
maturis horis
cum *Batauis*
negotientur.

angulo opposito, nempe ex parte maris procedit, qui *Agora Bretton* ipsis vocatus, tempestates in mari ciet, illudque totum turbidum reddit. Itaque mercatores isti *Nigritæ* properant quantum possunt, vt sese maturis horis expediant, & tempestiue antequam ventus conuertatur, terram rursus assequantur. Qui enim loca à mari longius remota incolunt, commotiones & fluctus maris ferre nullo modo possunt, quin imo licet tranquillo & quieto mari ad naues *Batauorum* aduehantur, adeo tamen languidi & debilitati cernuntur, vt ne consistere quidem pedibus possint, sed prostrati ægotantium more recumbant, nautis contra nihil huiusmodi sentientibus, qui crebra asuofactione contra omnem maris impetum quasi occalluerunt. Quod si igitur mare sedatum omnino & placidum, ita eos exerceat, vt ad languorem vsque debilitati, perpetuo misere vomitu torqueantur, quid mirum, eos, ventum, tempestates & fluctus in mari cientem, horrere maxime & auersari?

Commercia per
personas
natis.

Sed & aliqui ex mercatoribus istis paganis reperiuntur, qui mare ita formidant, vt ne appropinquare quidem, multo minus vero ei sese committere audeant, itaque trad to prædictis nautis auto suo. & mercibus quas expetant denominatis, mercaturam per alios exercent. Nautæ vero isti ad naues *Batauorum* aduecti, sacculum auro repletum à collo habent suspensum; vnus cuiusvis tamen portione seorsim posita & peculiari papyro involuta, sed memoria subornatos istos nautas & proxenetas valere optima necessum est, ne quantum ab vno quolibet auri acceperint, & quid honorum siue mercium quilibet expetat, obliuiscantur, multas enim interdum & varias sustinent prouincias, à decem vel duodecim sæpe mercatoribus aurum accipientes, idque non eadem quantitate, sed per vno vnâ, ab altero tres, quatuor quinque & plures marcas, pro conditione & fortunis mercatorum variis.

Quod si autem aurum alicuius non iustum habere pondus contingat, imposuim rursus sacculo, mercatori à quo illud acceperant, referunt, addere enim aliquid & pondus explere consultum ipsis non est, cum trutina appensum illud acceperint, atque ita defectum supplere cogantur. Cæterum peracta mercatura iam, nautis illis munera quædam & donaria, *Dache* ipsis dicta, ab *Hollandis* debentur.

CAP. XIII.

DE DONARIIS QUAE IPSI DACHÈ VOCANT, QUID
illa sint, & quomodo caperint. Item de multiplici dolo quo proxeneta si-
ue mediatores & subornati mercatores, in emen-
do subinde vtuntur.

Origo donario-
rum qua ipsi
Dache vocant.

NAVIGATIONE hac primum inventa, accidit aliquando vt tres diversæ naves, vno & eodem tempore ad littus hoc, mercaturam exercendi gratia appellerent, *Mittelburgica* nempe, *Amstelrodamia*, & *Schiedamia*, quibus commercia sua simul ibi exercentibus, cum *Naucerus* in vna naui animadverteret, maiorem ad alteram fieri concursum & plus mercium in ea divèdi, vt mercatores ad se invitaret fallaciâ excogitavit eiusmodi, *proxeneta* & nautis quorû fauore, qui cû fructu ibi negotiari expetût, in primis opus

opus habent, ad se vocatis, spem muneris faciebat, si mercatores ad suam nauem transportarent, & vt citius aliis suas diuenderet merces, seq; ibi expediret, facerent. His igitur, cum natura auari sint, facile annuentibus, cum proxenetis ad eam imposterum advolare, mercatoribusque sese desitui, Nauclerus prior cerneret, qua de causa id fieret nautas interrogabat, cumque accepisse sese à Nauclero isto præmium aliquod siue donarium, dicerent, adderentque paratos sese redire & mercatores rursus adducere, si simile quid & hic expectandum sibi esset, ipse statim amplius promittens, præmium duplicaturum se affirmabat, mercatores hoc modo rursus ad sese pertrahens. Sed & tertius fallaciã hanc animadvertens *Dache* siue donarium illud triplicare, & longe plus quam priores duo, nautis illis donare cœpit, saltem ne solus mercatoribus desitutus ibi relinqueretur. Itaque alieno cum essent ab inuicem animo, alter alterius fortunis infidiatius, mutuis concertationibus & mercatores a se allicete, & commodum suum, cum detrimento alterius promouere quisque studebat.

Hæ donationes & munera, vsque adeo ascenderunt & creuerunt indices, vt *Dache* illud hodierno die semissem interdum & septuncem excedat. Ipsorum enim Batauorum discordia & contentionibus factum est, vt cum alter alteri commodum suum inuideret, tandem confirmata hæc consuetudo in legem abierit, & iam scire propemodum quilibet possit, quid & quantum pro *Dache* sibi dandum sit, in quibuslibet enim mercibus, siue linteum sit quod emant, siue pannus, siue ferrum, aut vas quælibet ænea, nosse potest Nauclerus quilibet, quantum in pondere & mensura muneris, vel, vt ita dicam, Epigramatis loco donandum sit, non vni tantum, sed & mercatori pagano, in specie & proxenetis & Nautis, qui suam in advehendis illis obtulerunt operam, vnoquolibet *Dache* suum pro se seorsim expetente. Quæ quidem consuetudo per invidiam Batauorum introducta, vt nullo modo laudanda, sic, hæc præter ea habet vel maxime vituperandum, quod peracta iam mercatura, nouæ æq; prioribus longe maiores Naucleris creantur molestiæ ex *Dache* isthoc rite perficiendo, cum sæpe accidat, vt illi qui parum emerunt, plus negotii Naucleris faceant, quam qui multum auri expenderunt.

Non semel autem accidit, vt Nigritæ ad naues Batauorum venientes, tanta superbia fuerint, vt ne inchoare quidem mercaturam voluerint, antequam scirent, quid muneris & donariorum sibi expectandum esset. Quin imo conuiuio eos excipere, & vino donare necesse sæpe fuit, cumque ante hæc tempora, Mercatores pagani, proxenetis & nautis certam persoluerent mercedem, ipsi iam proxenetæ & nautæ, vt mercatores sibi concilient, certis eos muneribus ad se inuitare atque ita mercedem ipsis quasi persolvere mercatoribus non dubitant, idque propterea, vt quo plures adducant Batauis mercatores, eo plus munerum & donariorum seu *Dache* accipiant.

Cæterum sic interdum vt pagani quidam mercatores ex longe distantis locis ad ciuitates maritimas proficiscantur, vltra centena sæpe miliaria cõficientes, qui magnã auri asportare solent copiam, mancipiis 20. & 30. sæpe pro ratione facultatum suarum, stipati, quibus merces coemptas imponant & domum secum asportent. Hi certa sua domicilia habent & certos mercatores vel proxenetas quibus in coemendis mercibus vtantur. His aurum appendunt, & quid mercium expetant exponunt

Quid *Dache* illud sit, & quousque se extendat.

Incommoda huius consuetudinis, *Dache* exsoluendi.

Comercia eius peregrinis mercatoribus.

nunt addito eis plerunq; vno ex consortibus suis, qui vt omnia recte in navi administrarentur, & dolus caveatur attendat. At vero Mediatores isti & proxeneta cum animaduertunt paganum istum linguæ Lusitanicæ ignarum esse, Nauclerum statim ea de re commonefaciunt, Rusticum cum esse & idiotam dicentes, qui linguam qua Bataui vrantur non teneat, tacite subindicare volentes, quod eum circumvenire & decipere expetant, id quod etiam egregie faciunt, statim enim merces eas quas emere iussi sunt proferri petunt, cumque quanti vnumquodq; veneat, cognitum iam ante & perspectum habeant, nova cum Nauclero actione non est opus, conversi igitur ad paganum agere cum illo incipiunt, offerentes ei pro auro suo quantum sufficere videtur. Quo acquiescente, & contractum istum ratum habente, merces cymbis suis imponunt, trahitoque Naucleris auro, cum pagano isto litus legunt, qui postmodum mercibus istis, mancipiis suis impositis, domum repetit. Cæterum discedentibus paganis, ipsi rursus Mediatores & proxeneta ad naues Batauorum reuertuntur, allatum nemp mercium residuum illud, quod paganis abalienatum, in navi reliquerant, vbi vel tertiam adhuc mercium, quæ paganis mercatoribus deberentur, partem superesse, & proxenetas ita furtum non exiguum commississe animadversum sæpe fuit & deprehensum. Quod autem fraude & impostura acquisiuerunt, invicem statim partiuntur & computationibus inutiliter dissipant atque disperdunt.

Proxenetæ paganos suos mercatores quomodo circumveniunt.

Quod si paganus quem secum adducunt linguæ Lusitanicæ peritus est, vt iam circumueniri & decipi hac ratione non possit, vel si linguam quidem non teneat, ita tamen circumspectus sit, periculumque sit, eum cognito & perspecto dolo, animos sociorum suorum ab hoc mediatore & proxeneta averfurum, quemadmodum id quidem non raro accidit, vt reuersi pagani de alio Mediatore sibi prospexerint, petacta mercatura, mensæ, iussident, & auti partem aliquam, pagano inter expendendum & ponderandum vel tussiente, vel expuente, & faciem forte vertente, subtractam, magna celeritate vel in ore, vel in auribus, naribusque abscondunt, persuadentes pagano, aurum istud levius esse, & iustum pondus non habere. Alii ablata auri aliqua parte, inter ponderandum spiritu oris trutinam adiuvant, vt debitum acquirat pondus, & furtum non animadvertatur, decipientes hoc modo Nauclerum, qui nisi probe attendat, & accepta trutina lances sua etiam manu eleuet, non parum inde damni percipit, magna enim ad furandum sunt dextetitate, & modos circumveniendi mercatores cum quibus negotiantur & contrahunt, infinitos norunt.

Frangit proxenetarum milites.

Hoc quidem negari non potest, eos initio cum Bataui primum ad ista loca venirent simplices admodum & credulos fuisse, Non putabân enim dolum in albos istos homines cadere, sed omnis eos fraudis expertes esse, itaque bona fide, quicquid emerant mercium, accipiebant, nihil hæsitantes aut de iusta quantitate subdubitantes. Verum Batauis hac illorum simplicitate nimium abutentibus, cum pro orgylis & vlnis decem, vix octo ipsis darent, & contrahentes eos pro libitu circumvenièrent, tandem prudentiores facti, fraudem animaduertete cæperunt, & cautius imposterum mercari. Hinc adeo iam in supputando calculando & remetiendo excellunt, vt ne ducentas quidem lintei vel panni orgyas & vlnas ementes, decipi vilo modo possint. Dolum vero vel minimum animad-

Simplicitas eorum quomodo emendata.

animaduertentes, adeo Nauclerum odisse incipiunt, vt nunquam ad nauem istam reuertantur, iniuriarum enim admodum sunt memores & vel levi verbo offensi, implacabile sæpe odium concipiunt.

Haud raro autem & mutuo accipere merces à Naucleris conantur, blandientes ipsis admodum, & splendidis verbis solutionem promittentes, quam tamen præstare nunquam cogitant, itaque si aliquid imperent, & Naucleri dictis ipsorum fidem habentes, ipsis merces quasdam concedant statim iam incipiunt ab ista naui abstinere, nec vnquam ad eam reuertuntur, ne solutionem præstare cogantur, vt ita melius longe sit ipsis aliquid dare quam concedere & mutuo dare, ne odium sibi quis officio suo conciliet, & damnum inde sentiat maximum.

CAP. XV.

DE OMNIS GENERIS MERCIBVS QVAS BATAVI
eo transportant, à quibus scilicet & in quem vsum emanantur.

ANTE peregrinorum in has terras adventum, parum vel nihil erat, quo sese vestirent, itaque videntes hoc Lusitani varias eo transuehere merces cœperunt, vt defectum hunc supplentes, lucri inde facerent quod plurimum, Verum cum Bataui etiam perpetuis bellis excitati regem hanc scrutari cœpissent, vidissentque mercaturam ibi exerceri satis lucrosam posse, decreverunt tandem allatis mercibus variis fortunam istam experiri, quod quidem successu non caruit, cum Lusitanorum commercia, adventu Batavorum profusus fere extincta iaceant.

Merces autem quas Batavi eo transportant sunt, primo lintheum silesium, hoc enim maxima copia ad istas regiones defertur, cum ^{Lintheum Silesium.} maximus ibi sit eius vsus, vtentibus eo Nigritis ad vestimenta sua. Deinde pelues omnis generis, magna copia eo transportant, nimirum ^{Pelues varia.} sartagine minores & maiores, pelues tonsorias, malluvia, pelluua, Labra, Sartagine scoticas amplitudine duarum sæpe orgyarum, ollas item lebetes & cacabis varii generis, quibus ad res varias vtuntur, minores enim conseruando oleo inseruiunt, quo corpora sua inungunt, maiorum vsus in sepulchris est, vt sepulchris, eas imponant, adhibentur etiam mactandis pecoribus, & aliis rebus variis, pelues tonsorias lauando capiti, & secandis capillis adhibent. Latis sine profunditate & planis pro operculis vtuntur, vt nimirum aliis eas insternant à foribus & immundicie res suas conseruantes, nam & ornatum suum muliebrem & alia id genus eis imponunt, sartagine scoticas, mactandis suis adhibent, vt nimirum illis impositas aqua feruenti infundant, & crinibus purgent. Cacabis & ollis sine margine ad coquendum vtuntur. Atque huiusmodi quidem vasis æneis, ex cupro & orichalco factis, regio ista à Batauis ita referta & impleta iam est, vt pagani, qui longe à mari remotis habitant locis, ea ab incolis ciuitatum maritimarum eodem sæpe, aut certe non maiori, quam in Hollandia venduntur precio, redimere possint.

Quamuis autem ingenti hæc vasa copia eo transportentur, nec vero tam facile ea consumi & atteri possint quam linteamina & merces aliæ, non facile tamen fractum ibi & attritum cuprum inuenias, quod ipsum argumento est ingentem in remotis à mari locis habitare populum, quorum vsibus variis vasa illa inseruire possint, vt ita passim per regionem istam diuendantur & distrahantur.

Vasa ænea & cuprea.

Ferrum.

His accedunt & vasa alia hauriendis aquis accommodata cuprea & ænea, quædam enim afferendis aquis adhibentur, quædam in ædibus constituta eis excipiendis inseruiunt, vt nimirum aquam semper in promptu habeant qua ad potandum vtantur, & hæc intrinsecus stanno sunt obducta. Ferro ad omnis generis arma paranda vtuntur, fiunt enim ex eo haste & missilia, secures, pugiones, & id genus alia, & missilibus quidem pugionibusque in bello, securibus vero ad agriculturam vtuntur, vt terra illis proficiant, fodiant, ligna in illis sylvis secent, & opera rustica alia perficiant, præsertim cum instrumenta hisce laboribus vt & extruendis ædificiis, navibusque excauandis inseruiencia alia non habeant.

Sed & pannum rubri, cærulei, fului, viridis aliorumque colorum, Bataui copiosum eo transuehunt, vnde cingula & Zonulas parant, quibus corpus præcingant, cultrosque & clauas, & loculos aliaque id genus aligent. Penulas porro gaulapinas villosas, vestiendis corporibus adhibent instar pallii vel amictuli alicuius, circulos siue annulos ex cupro & orichalco factos, brachia & cruribus exornandis circumdant, Vasa stannea emunt quidem etiam, sed non tanta copia velut superiora ænea. Cultros & orbiculos vitreos varii coloris magna copia redimunt. Eos vero postea in 4. vel 5. particulas diuisos, & in lapide quodam raptatos læuigare & expolire solent, colligatosque in fasciculos, passim per vniuersam regionem diuendunt, frequentissimus enim eorum vsus est in collo, manibus, pedibusque exornandis. Præterea & sphaerulas habent precatorias & orbiculos rotundos supradictis paulo maiores, quos capillis intertextos iuxta auriculas demittunt. Ex acubus vero, quas similiter magna copia emunt, hamos capiendis piscibus aptos conficiunt.

Quæ sint merces optima ex quibus plurimum lucri fieri possit.

Præterea stibellis ex cauda equina factis, præterquam quod otiosi sedentes, muscasis abigant, in choreis & saltationibus etiam pro insigni ornamento vtuntur, sed & specula, mulctralia, vrceoli, sitularæque cupreæ & alia id genus, ab Hollandis, regionibus istis importantur, verum merces optimæ & faciendo lucro conuenientissimæ sunt linteum, pannus, ferrum, vasa ænea & stannea, vt pelues, sartagine, ollæ, lebetes, cæcabi, cultelli etiam & orbiculi versicolores vitrei. Reliqua quæ diximus non sunt vsque adeo lucrosa, quippe quæ non magna copia, sed particulatim ibi diuendantur.

Buccina fistiles.

Stapedes.

Cum vero adhuc hodie in rebus aliis periculum fiat, vt intelligatur, an aliquid præter iam dictas merces, ipsis arrideat, accidit interdum vt ipsis incognita eo advehantur, eo sine vt illis diuenditis, lucrum ad Batauos nouum redeat, cum lucro faciendo mercatores vnice sint intenti. Allatas igitur aliquando buccinas fistiles ex terra figurari fabrefactas, Nigritæ quidem initio tanquam nouum & peregrinum aliquid cupide redimebant, verum progressu temporis, cum viderent, eas ex manibus forte in terram cadentes, statim frangi & comminui, nullas amplius expectebant. Quin & stapedes in quibus pedes firmantur & quasi stant com-

modio-

modioris veſtationis gratia, cum aliquando quidam attuliſſent ipſi mirati, ex Nauclero quærebant, nunquid inaures iſtæ eſſent, quibus mulieres exornandis auribus vterentur, prohibentes ſimul nec plures afferrent, quod aures ſuarum mulierum tanto ponderi ferundo non eſſent. Sed & perſpicilia ipſis allata ſunt, verum cum nares haberent ſimas atque depreſſas, ea ipſis minus conuenire compertum eſt.

Porro cum clauces ipſis afferrentur, eas quidem initio emerunt magna copia, vt in faſciculos colligatas, à cingulo dependentes geſtarent. Verum accidit aliquando, vt interrogarent, quem clauces iſtæ in noſtris regionibus uſum haberent, cum igitur ipſis reſponſum eſſet, conuenire eas aperiendis ſeris, quibus capſulæ & ciſtæ obſtruari ſolent ne ad eas aditus cuiſlibet pateat & acceſſus, nullas igitur afferri cupimus amplius dicebant, capſulis enim noſtrarum mulierum minime ſunt conuenientes, & nos iis aperiendis etiam clauibus hiſce deſtituti, ualemus optime. Atque huiuſmodi quidem dictariis facietis que repudiare ſolent res illas quas ſibi ex uſu non eſſe iudicant. Quod ſi autem acceſſum quid & deſideratum ipſis adferatur, tanto in illud emendum impetu feruntur, vt à verbis ſæpe ad uerba, omnibus illud appetentibus, perueniatur. Sic enim exempli gratia, cum aliquando ipſis afferretur Diotæ quod genus ollarum ænearum eſt, coquendis cibus variis inſeruiens, formam repræſentans catini alieuius, excipiendo lacti inſeruiens, in cruſtatum intrinſecus ſtanno fuſili ad obliterandum ſaporem æris, extrinſecus uero duobus annulis anſatum, tam ipſis gratum hoc ollarum genus erat, vt relictis mercibus aliis, hiſ ſolis emendis operam omnes darent, quamuis propter ingentem copiam, qua tota ſere regio expleta iam & reſerta eſt, uileſcere quodammodo nuper inceperint.

Lufitani qui caſtellum *La Mina* adhuc tenent, vt & alii paſſim in iſta regione habitantes, multas ab Hollandis merces redimunt, Mancipia enim ſua auro inſtructa ad naues mittunt emptum pannum lineum laneumque, orbiculos item vitreos, & merces huiuſmodi alias, quas poſtea circitoribus ſuis committunt, qui diſtrahendas aut cum rebus aliis permutandas, vicatim eas circumferant, Propolarum ita munere fungentes, qui à ſolidariis, Batauis ſcilicet negotiatoribus coemptas merces, pluriſ diſtrahant, aut cum bobus ſeu vaccis, caprisque & gallinis, aut aliis rebus ad ſuſtentationem ſibi neceſſariis permutent.

CAP. XVI.

DE NOTITIA ET COGNITIONE MERCIVM QVA VALENT
optima, quomodo item eas explorent, & quid mercedis famulis ex nauibus
domum ſuam transportantibus dare ſoleant.

LIM cum mercimonia in hiſ regionibus penes Luſitanos ſolos eſſent, nulla permittebatur eis eligendi potestas, vt pro libitu ſuo hoc eligere, illudque repudiare potuiſſent, ſed cogebantur acquieſcere eo quod à Luſitanis porrectum accipiebant, ſed poſtquam Bataui ad hæc regiones ueniètes mercaturam exercere cum incolis cepiſſent, illud ius ſibi paulatim, conuiuentibus Hollandiſ ſumpſerunt, vt pro arbitrio ſuo quilibet, quod maxime ſibi arderet eligeret, unde tam prudentes & negotiationis periti euaserunt, vt non modo vitioſum ipſis nihil obtrudi, ſed ne uendi quidem aliquid poſſit, quod non aliquoties permutatum, ipſi met elegerint, mercium cognitionem parem ſere cum Hollandiſ iam habentes.

*Ad cognitionē
mercium quo-
modo Æthiopes
peruenerint.*

Huic autem cognitioni causam dederunt ipsimet Hollandi crebris deceptionibus eos circumuenientes, tam in dimetiendo panno, quam in aliis mercibus variis, cum enim nō solum numerus oryarum in panno & linteo sibi non constaret, sed & pelues pertusas, lebetes & sartagine reparatas & interpolatas, cacabos & ollas multo vsu iam attritas, linteum item putredine confectum, & cultros ferrugine adeo torpentes, vt integros vagina vix extrahere posses, ipsis pro auro suo obstruderent, sumpta inde occasione, de dolo impostero cauendo, & mercibus explorandis cogitare cœperunt.

*Exploratio mer-
cium quomodo
instituitur.*

Explorationem igitur mercium, antequam eas emanent, ita instituunt. Pannum ementes lineum, diligenter attendunt, attritumne sit & lacrum aut putredine confectum, itemq; an satis dealbatum, iustam suam obtineat latitudinem, nam linteum eximia expetunt latitudinis, cum eo stantur ad præcinctoria corporibus induenda, quæ à pectore seu mamilis ad genua vsque porrigantur. Pannum autem laneum ementes, soli eum obvertunt videntes solidusne sit & probe compactus, an vero tenuis & raro textu vilis. Cultros vaginis priusquam emanent extrahunt, ollas, sartagine, lebetes, pelues, cacabos diligentissime intuentur & perferuntur, considerantes an etiam vsu attrita & pertusa sint, repudiantes quicquid vel rimulam habet tenuissimam, aut foribus leuiter pollutum, nitorem non obtinet legitimum.

Ferrum humi depositum pedibus suis permetiuntur, visuri, an iustam suam longitudoem habeat necne. Lebetes & cacabos in terram deponunt, fundo in medio & elevato, postea impactis in eum pollicibus summa virtute incumbunt, cedatne an resistat iniuriæ huic & violentiæ externæ exploraturi, repudiantes statim in quo vel minimum impressiois huius appareat vestigium. Orbiculos vitreos diligenter numerare solent, explorata seorsim vnaqualibet linea, vt sciant numerus vtrum sibi etiam constet, & nihil in eo desideretur, repositos si vel vnicum deesse orbiculum contingat.

Famuli mercatorum aduentum prestolantes.

Cæterum peracta iam mercatura, cum emptas scaphisque suis impositas merces domum vehentes, littus negotiatores isti legunt. Constituti in littore otiosi quidam pueri, eorum aduentum cum desiderio præstolantur, quod ipsum quidem etiam fieri solet, piscatoribus ex mari reuertentibus, aut aliis vinum & res alias ab *Anta* vel aliunde aduentibus, Illos enim aduentantes expectat semper non exiguus puerorum numerus, qui cymbis terræ iam appropinquantibus, in occursum tendunt, aquam oretenus sæpe ingressi, Apprehensa autem cymba in terram simul cum ea enatant, & arripientes postmodo partem aliquam mercium, ad ædes mercatoris vel piscatoris vel cuiuscunque aduentis alterius, deferunt, alii Cymbam ex aqua protractam, ad locum stationis deportant, vt ab imbris defendatur.

Merces famulorum.

Hoc autem non frustra faciunt, sed mercedem inde postea repetunt, accipientes à piscatoribus quidem minutum pisciculum, ab illis qui vinum advehunt, haustulum vini, à mercatoribus vero exiguum auri granulum, si labor quem præstiterunt, non sit alicuius momenti, quod si vero bonam & necessariam navarunt operam, & laborem insumpserunt iusta mercede aliqua dignum, tantæ sunt impudentiæ, vt satis multum pro labore suo mercedis postulent, & vix sedari à mercatoribus possint.

DE PORTORIO ET VECTIGALI QUOD MERCATORES

pagani Regibus eius loci persolvere coguntur, tam pro transitu libero, quam pro mercibus & bonis suis coemptis.

REGES huius loci non destituuntur suis publicanis, quos habent in littore maris passim habitantes, ubi naues peregrinas appellere sciunt, Horum autem officium est operam dare, ut quæ Regibus suis debentur vectigalia, recte colligantur, qui ne decipiantur, ipsis plerunque alium aliquem adiungere solent, nimirum vel filium vel cognatum suum proximum, qui attendat ut omnia recte & sine vilo dolo administrantur & peragantur, Iam de piscibus qui quotidie in mari capiuntur tributum & vectigal ita accipiunt, Mensuram habet metiendis piscibus convenientem, Hanc impletam, piscator liberam retinet, de reliquo autem quod superest publicanus Regis quinos semper accipit, si pisces sint paulo maiores, vel quantum sibi sufficere videtur, si sint minutiores, qui quidem è vectigio ad Regem per seruos quosdam deferuntur, qui singulis diebus ad ædes publicani allatum pisces conueniunt.

Publicani Regis in littoribus passim habitantes.

Tributum de piscibus.

Mercatores porro pagani, qui ex longe distitis locis ad ciuitates maritimas mercatum veniunt, coguntur Regi ad quem portus iste quo tēdunt, pertinet, pro transitu libero impetrando, exsolvas drachmas fere tres auri puri, siue multum velit emere, siue non.

Vectigal pro transitu libero.

Cæterum peracta negotiatione, cum ex nauī Batauorum ad littus mercatores isti pagani reuertuntur afferentes merces suas, quarum commendatum gratia nauis Batauorum conscenderant, adfunt statim publicani illi quos ipsi lingua Lusitanica, *La guarda*, hoc est speculatores regios vocant, acceptamque quartam sæpe bonorum partem, domum secum abducunt, & transferunt, ubi postmodum mercatores transigere cum ipsis coguntur, quam possint minimo, ut bona sua reciperent, si enim bona & merces quas emerunt, sextantem non excedant, & ipsi plus auri non expenderit, certum aliquod tributum & vectigal impostum non habent, itaq; cum publicano mercatoribus tunc agendum, & opera danda, quomodo eum, oblata aliqua bonorum parte, placare possint, hanc enim laboris sui recompensationem publicanus retinet, ita ut Regi rationem de ea reddere non teneatur. Quod si vero precium bonorum quæ Mercatores isti emerunt, sextantem auri superet, iam certum ipsis & præscriptum vectigal numerandum & exsoluendum est. Sextans porro hic, ipsis *Benda* vocatur, & pro quolibet *Benda* auri in mercatura expositi coguntur pagani isti mercatores certum aliquod exsoluere pondus siue precium, quod thesauro & fisco Regis applicatur.

Tributum quod mercatores pagani pro bonis coemptis exsoluunt.

Hoc quidem tributum & vectigal est paganis mercatoribus impostum, iam ad incolas siue subditos Regum quod attinet, qui in locis maritimis habitant, ipsi ab hoc onere liberi sunt, ita ut vectigalis & tributum nihil exsoluant, si mercatura eorum *Bendam*, vel sextantem non excesserit, At superato sextante, tantum de mercibus & bonis suis, quantum pagani persolvere coguntur.

Tributum illorum qui in locis maritimis habitant.

Quod si forte quis furti accusatus, proximo quid eripuerit, aut adul-

Publicani officium, in Multa delinquentibus imposta colligenda.

terii reus, cum vxore proximi sui confueuerit, publicani huius & speculatoris Regij officium est, multam ei irrogare, & pro ratione delicti, in delinquentem animadvertere, sic si paganorum aliqui, armati ciuitatem maritimam ingrediantur, pœnam statim siue multam incurrunt, Nam & agricolæ fructus suos in ciuitatem uenim asportantes, arma sua ad portam deponere, aut multam trium auri drachmarum persoluere publicano coguntur. Eadem ratione si quis aurum vitiauerit, & monetam adulterauerit, aut aliud quid deliquerit pœnam evitare non potest, sed multam publicano præstare tenetur, quam ipse Regis sui nomine delinquentibus, pro ratione cuiusque delicti imponit, collectam autem pecuniam Regi postmodum affert singulis anni quadrantibus rationem administrati officii ei reddens.

CAP. XVIII.

DE MENSURIS, PONDERIBVS, TRVTINIS, MONETARIIS, numeris & supputationibus ipsorum, quomodo nimirum numerare & ad calculos aliquid reuocare soleant.

Tenaces auri.

PROPTER avaritiæ vitium quo omnes fere laborant, tenaces sunt admodum & ad aurum præcipue attentissimi, ita ut ne granulum quidem auri aut profundant aut temere expendant, nam & inter ponderandum si vel momentum supra iustum pondus lanci impositum deprehendant, illud repetunt, si quid vero deesse uernatur, ipsi egregie dissimulant, & ægerime supplent. Hinc est, quod aurum suum trutina prius explorent, quam ad naues Batauorum proficiscantur, quod proxenetis bene ad pensum tradant, quod ponderari denuo à proxenetis vel mediatoribus suis in nauu Batauorum curent, & quod, si iusto leuius à Naucleris deprehendantur, illud lanci suæ rursus impositum, perscrutantur, defectum inquirentes, & an à pondere priori discrepet diligenter attendentes. Pondera habent ænea siue cuprea. Lances ex cupro rotundas & ad modum pilæ seu putaminis de malo aureo excauatas, chorda siue funiculo, ad iugum seu scapum alligant, lingula quadam tenuissima in medio lancium constituta, quæ cum foramine quodam insignita sit, transmissio filo quodam ferreo, aliquid ponderaturi lances alleuant, tam diuque obseruant donec lances huc illuc que nutantes, consistant, æquatisque lances, examen seu lingula illa, neutro inclinēt, yerum æquo momento discrimen partiatur.

Trutina & bilances eorum.

Nostri sane mercatores Bilancibus & trutinis istis uti commode non possunt, At ipsi tam stricte aurum suum eis ponderare possunt, & tã sunt in appendendo auro exercitati, ut iustū pondus nō modo celerrime deprehendant, sed et ita assequantur, ut ne minimū quidem momentū ipsis desit. Quod si nostris ipsis utendū sit bilancibus, lances prius & iugū lingulamq; diligentissime intuentur, attendentes, an omnia recte disposita sint & vitio careant. Eadē ratione & pondera, mensurasq; & vlnas quibus Naucleri Batauorum utuntur, sedulo inspiciunt, certisq; notis discedentes signant, ut reuersi animaduertant, corruptumne aliquid in eis sit & mutatum, semper n. metuunt plures à Batauis vlnas & pōdera plura, dolo malo aduectas esse, quibus circumuenti decipiantur, itaque non quiescunt, donec consideratis & perscrutatis ponderibus vlnis & mensuris omnibus, ne forsitan sibi imponatur sedulo prospexerint.

Exploratio trutinorum & ponderum, quibus Bataui utuntur.

Mercatores pagani, trutinas habent & bilances ex ligno factas, pro ponderibus autem, fabis vtuntur rubris & nigris, quarum pondus & valorem tam exacte nouerunt, vt præcise alicui significare possint, quot fabæ vtriusvis coloris *Pesos*, quot item *Benda* vnum constituant, *Benda* autem istis pondus maximum est, & sextantem apud nos facit seu vncias duas. *Benda Affa*, idem est quod dimidium *Benda*, vnciam vnam valens, *Assu* facit duos *Pesos* cum dimidio. *Eggeba*, duos *Pesos* seu fescunciam, *Sirou* vnum *Peso* facit cum dimidio, *Enfanno* vero *Pesos* vnum est, nostris semuncia vel dipondius. *Quienta*, sunt tres quartæ vnius *Pesos*. *Agiraque*, est *Peso* dimidium, quod nos sicilicum vocamus. *Mediataba*, quarta pars est vnius *Pesos* nostri drachmam vocant, quodlibet enim *Peso* semunciam valet vel dipondium, vnde conuenientia ponderum nostratium cum illorum ponderibus apparet, Nam & nominibus fere conueniunt, nisi quod in libra eorum integra, *Peso* vnum cum dimidio, sex nimirum drachmæ nostrates desint, tanto enim minor ipsorum quam nostra libra deprehensa est.

Trutina & bilances paganorum.

Nomina ponderum quibus ipsi vtuntur.

Linteum ipsi duabus orgyis coniunctis remetiuntur, dissectumque in medio, *Tectam* vocant, Orgyæ vero binæ istæ, vnam vnâque, cum duabus quartis efficiunt, In remetiendo autem linteo tam exercitati sunt, vt præcise statim & exacte respondere possint, si interrogentur quot orgyas, tot vel tot vlnæ nostrates constituant. Laneum pannum diuidentes inuicem, in particulas oblongas, sed quæ palmi in latitudine non excedant, dissecant, vt cingulorum instar corpus eis præcingere possint, itaque cum vsum ipsis alium non præstet, nullis vel orgyis vel vlnis in diuendendo panno, opus habent.

Met. Sura vlnarum.

In numerando & supputando exercitati non sunt, cum enim vltra denarium ascendere debent, tot verba vnius numeri præcipitanter ingeminant, vt seipsum confundant, & finem numerandi facere cogantur. Videas vero etiam aliquos tamdiu numerando inhærere, donec quantum numerauerint obliuiscantur, atque ita ad caput redire, & numerum denuo incipere cogantur. Cum igitur vltra denarium ascendere non possint, ea iam apud ipsos consuetudo obtinuit, vt denarium affecuti numerantes, subsistant, depositoque in manuum altera digito, telam exordiantur, ad denarium denuo alterum progredientes, quo affecuto, digitum alterum deponunt, hocque tamdiu repetunt, donec depositis omnibus digitis, vtraque manus in pugnum contrahatur, tunc enim centenarium sese numerum affecutos intelligunt, & propterea eo vel creta vel carbone in mensa annotato, calculum præcedentem reperunt, donec ad finem eum tandem perducant, & numerum quem volunt, affequantur. Sed vocabula quibus numeros suos exprimere solent, sub finem libri, Germanici inuenies, vbi phraseologiam & dictiones varias, in hisce regionibus vsitatas annotauimus, adiectis simul aliis vocabulis, & modis quibus in *Chincka*, vbi commercia nuper etiam exerceri cœperunt, aliquid numerantes & supputantes vtuntur.

Arithmetici & numeratores mali.

Ratio numerandi.

DE FORO, NUNDINIS ET MERCATIBUS IPSORVM, QUAE
nimirum sit eorum ratio, quas item merces & quali precio
ibi venum exponunt.

Nundinae &
mercatus septi-
manarum.

ERTOS habent & constitutos mercatus, quibus plus venum exponatur, quam alias fieri solet. nec tamen omnes ciuitates vno & eodem tempore mercatus suos habent, ita enim vna alteri impedimento esset maximo. sed ita ab inuicem distincti sunt vt si huius ciuitatis mercatus in hunc diem cadat, altera ciuitas mercatum suum alio die celebret, quod ordine & absque vllius incommodo siue detrimento, omnia peragantur. Hoc autem potissimum de mercatibus annuis siue nundinis intelligendum est, quas ipsi mercatus maiores vocant & per duos dies integros celebrant. Caterum & singulis septimanis singulos habent mercatus, quibus agricolæ & mercatores pagani ad commercia & negotiationes suas varias exercendas conueniant, quæ quidem nunquam cessant, sed singulis diebus continuantur per totum annum, exceptis solum diebus festis, quorum singulis septimanis, ad similitudinem nostri diei Dominici, vnum obseruant, solenne habent, ab omnibus negotiis & laboribus in eo quiescentes.

Mercatum va-
rio.
Calamus Indi-
cus.

Fructus & fru-
menta.

Gallina.
Panes.

Ratio vero horum mercatum talis est, primo statim diluculo, agricolæ in forum procedunt, mel arundinis, seu calamos indicos afferentes, quos in fasciculos colligatos venum exponunt, qui cum cibus sint omnibus acceptissimus, ab incolis cum desiderio expetuntur, & summa celeritate distrahuntur. Interea dum viri circa calamos hosce sacchari occupantur, rusticæ etiam mulieres adueniunt, fructus & alia afferentes, sic enim alia vas aliquod, (ipsis *Cabas* est) malis aureis, medicis item & citreis referunt, alia *Bannanas*, *Bachovens*, *Petatos*, *Indiamas*, & fructus alios, Terria frumentum, Milium nempe indicum, *Mays*, *Mannigette*, *Oryzam*, &c. asportant, Quædam gallinas, & ova, aliæ panes & res alias ad sustentationem huius vitæ necessarias afferunt, vendentes eas non incolis tantum sed & Hollandis qui quod necessarium est, emptum veniunt, naviculis suis in terram delati.

Merces Batau-
rum.

Pisces.

Sed & qui in maritimis habitant ciuitatibus, merces suas venum exponunt, quas nimirum à Batauis emerunt, nempe pannum lineum, cultros, orbiculos vitreos leuigatos, specula, acus, armillas, cingula expansio varii coloris parata, & id genus alia. Alii pisces afferunt, quos agricolæ & rusticæ præsertim mulieres audissime redimunt, ad ducenta sæpenumero miliaria eos, vt & merces alias portantes, vt aliquid inde lucrentur & quæstum faciant.

Rusticae Mulie-
res lucrôsæ.

Rusticæ hæ mulieres ad rem admodum sunt attentæ, & negotiationibus suis sedulo inuigilantes. Videas enim aliquas itinere, vel 6. miliarium, singulis diebus ad mercatum venire, asinorum instar onustas, infantem enim à tergo dependentem habent, & onus non exiguum à fructibus variis, in capite portant, quibus diuenditis, statim pisces & res alias alibi distrahendas redimunt, vt ita æque interdum grauiter onustæ à foro iterum discedant.

A tributo libe-
ra.

Libere sunt ab omni vestigali & tributo ita vt nihil pro rebus quas gestant Regi pendere & exoluere necesse habeant. In itinere autem

si *Fetisso* ipsis occurrat, hoc est aliquid quod pro numine habent, ei comedendum aliquid de fructibus & frumento suo proiciunt, decimas ita de bonis suis dare se putantes. Solæ raro proficiuntur, sed plerunque cum comitatu iter faciunt, canendo & confabulando itineris aliquo modo sibi molestiam lenientes.

Circa meridiem rustici alii adveniunt, vinum asportantes, idque in ollis diversa quantitate, quidam enim unam, quidam plures adferunt, quantum nimirum per noctem singuli collegerunt. Quamvis autem armati incedant, acieas nimirum siue secures cingulo immixtas, & missilia aliquot siue hastulas in manibus gestantes, arma tamen sua ante forum deponunt, repetentes ea postmodum ubi vinum iam diuedito domum redire statuunt. Cæterum qui vinum hoc vendunt, legitimum obseruare tempus norunt, Non enim adveniunt, nisi finitis inter Hollandos & Nigritas negotiationibus, Tunc enim reuerfi ex nauibus Bataurorum proxeneta & nauatæ, acceptam à mercatoribus paganis mercedem, & *Dache* siue donaria quæ à Batauis acquiriverunt, vino statim permutant, illudque confidentes potitant.

Porro vinum hoc emere volentes, auro præsentibus instructos esse oportet, plerunque enim auro illud venditur rarius linteo. Et aurum quidem Oenopolis istsi admodum præcise appendunt, cum ipsi vinum etiam suum satis care divendere soleant, si enim multos videant adesse emptores, qui illud expetant precium, statim conduplicant, vt tanti illud sæpe vendatur, quanti vinum hispanicum venire in nostris regionibus solet. Vnde autem & quomodo paretur, alio loco dicemus.

Cæterum rustici hi omnes vt & mulieres, qui ad mercatum ita proficiuntur, pro fructibus & rebus quas venum apportant, peculiarem & destinatum sibi locum habent, quo sese cum rebus suis conferant. Nam in forum procedentes, qui fructus varios afferunt ad locum fructibus hisce destinatum concedunt, qui calamis indicis onusti ingrediuntur, locum è regione alium occupant, Oenopolis, piscatoribus, & aliis similiter certus locus assignatus est, vt ita confusio vitetur & res quælibet suo convenienti loco facile inveniatur.

Quod autem vinum illud de Palma attinet, quod aliunde peti nempè advehitur, illud quidem in forum non profertur, sed cum plerunque circa vesperam nauiculis suis adueniant, quo tempore, peracto omni labore populus passim otiosus obambulat, fit, vt facile emptores inueniant, Nigritis illis tanto ardore & desiderio in littore maris illud expectantibus, vt quod advehitur omnibus nõ sufficiat, & turbæ haud raro exoriantur maximæ altero alterum præuertente, & vasculum ex manibus quasi eius vi maxima extorquente.

Moneta vel pecunia certa non vtuntur, sed ementes aliquid aurum plerunque venditoribus appendunt, Quod si vero modicum illud sit, nec tanti precii, vt pondus aliquod auri attingat, exiguis auri particulis, quas quadrangulari forma factas, serupulumque vel granum auri valentes, *Kacrauen* vocant, venditoribus satisfaciunt. Consuetudinem autem parandi hæcæ particulas siue *Kacrauen* à Lusitanis habent, Olim enim meris bonorum permutationibus, aliquid ementesuebantur, monetæ usum plane ignorantes, sed cum Lusitani postmodum in Castello *La Mina* habitantes, pecunia, quæ fructus &

Vinum.

Vini caritudo.

Loca in foro vrbis quibuslibet peculiariter assignata.

Vinum peregrinum.

Moneta & pecunia qualis.

alimenta varia redimerent, destituerentur, modum parandi hæc particulas excogitarunt, quibus pecuniæ loco vterentur, vnde ad hucodie qui castello *La Mina* propiores sunt, hæc particulis magis & frequentius in emendo vti cernuntur, quam alii, vbi cunque etiam habitantes.

Quibus vero Lusitanorum commercia prorsus sunt incognita, hi & monetæ & particularum istarum vsum plane etiam ignorant. Et cum Batauis quidem contrahentes, aurum rude afferunt quemadmodum illud ex terra colligitur, artificium nempe auri & liquandi & purgandi ignorantes. Ab aliis vero aliquid ementes, præsertim si minoris precii sit quam vt auri valorem assequatur, monetæ loco, hastulis vtuntur longitudine digiti ex ferro factis. Et hæc quidem monetæ ratio est per vniuersum *Guinea* littus vsitata.

CA P. XX.

DE DIEBVS FESTIS ET VARIIS EORVM SUPERSTITIONIBUS, itemque de numinibus & idolis eorum, quæ Fetissos vocant.

QVAMVIS omnes in vniuersum per hanc regionem habitantes, Lusitanis exceptis, feri sint, inculti, agrestes & barbari, ita vt neque libros habeant, literasue intelligant, neque mores norint, consuetudinesue habeant, laude & memoratu dignas, verum tamen est & negari non potest, eos sex hebdomodæ diebus, quibus negotia & opera vocationis peragunt, finitis, septimo die ab omni labore quiescere & cessare, habentes eum pro sabbatho vel die festo singulis septimanis certo & stato, vnde etiam *Dio Fetissos* ipsi nominatur, quod idem sonat ac dies dominicus siue festus. Hoc tamen notandum est, non obseruare eos primum nobiscum diem, neque septimum cum Iudæis, sed tertium in septimana, qui nobis est dies Martis. Quam vero huius rei causam habeant, cognoscere hætenus nondum licuit.

Sanctum autem omnino & solennem hunc diem habent, ita vt in eo neque piscatoribus liceat piscatum exire, neque agricolis & mulieribus rusticis quicquam in forum portare. Rustici *Oenopolæ* vinum hoc die nullum proferunt, aut publice diuendunt, sed collectum ex arboribus Regi tradunt & offerunt, qui illud vesperi inter aulicos suos ebibendum distribuit. Verum licet hoc die ab omni labore cessent, attamen, qui in maritimis habitant ciuitatibus, à commerciis Batauorum non abstinere, sed ea continuantes, hoc æque vt aliis diebus ad naues Batauorum advehuntur.

In medio foro mensam habent quadratam, quatuor columnis, quarum altitudo est duarum vlnarum, impositam, cuius superficies plana, ex stramine & arundinibus firmiter invicem contextis constat, Hanc in circumferentia multis bullis & orbiculis siue annulis stramineis exornant, quos *Fetissos* vocant, impositumque in eam frumentum & oleum de palma, vel aquam, Numini suo offerunt, quod eo vesci omnino per suaum habent, ignorantes ab aibus & volatilibus cæli illud in absentia sua clam absumi, Reuersi autem cum quæ imposita fuerant, absumpta animaduertunt, oleo mensam vel aram suam perunctam, frumento rursus

Sabbatum vel dies festus in septimana quibus.

Die festo à laboribus abstinent.

Altare & Sacrificia.

rursus alio & potu nouo onerant, sacrificium se hoc modo præstare, Numini suo gratissimum existimantes, cui alias fame pereundum foret.

Sed & sacerdotem quendam habent, quem *Fetissero* h. e. ministrum Numinis sui, vocant. Hic singulis diebus festis in forum prodit, statutoque in medio mensæ siue aræ suæ sedili, confidet, populo sese promiscue omni cuiuscunque sexus sint & ætatis, circa ipsum congregante, quibus contentientibus omnibus & confidentibus, ipse orationem incipit, satisque prolixam ad eos concionem habet, quam attentissime audiunt, Quæ de re autem verba faciat, Batauorum nemo adhuc cognoscere potuit, quamuis enim & ipsi astantes diligenter haud raro atrenderint, sensum tamen inde percipere nullum potuerunt, sed neque ab illo quicquam cognoscere licuit, interrogati enim hac de re, pudore suffulti, vel parum vel nihil respondent.

Animaduersum autem non semel est, Ollam quandam prope sacrificium hunc constitutam esse aqua plenam, cui lacerta inpatet, mulieresque infantes quosdam adduxisse, quos aqua ista aspergeret, quo facto domum reuerse sunt, vnde aliud quid colligere Bataui non potuerunt, quam vnguentum quoddam illud esse, quo infantes ab incommodis & periculis quæ à *Fetisso* seu Numine suo ipsis metuenda sunt, bonum enim & malum, esse, nocere item simul & prodesse *Fetissum* seu Deum suum arbitrantur, præferuent quasi & tutos reddant.

Finitis autem ceremoniis & sermone absoluto, *Fetissero* vel sacrificium ille surgens, mensam siue aram liquore quem in olla secum habet totum inspergit atque perungit, Interea vero verba quædam ignota, simul omnes, magno clamore pronunciant, plaulumque manibus facientes, clara tandem voce exclamant Iou, Iou, finem ita concioni imponentes.

Corpori suo passim multos ex stramine factos annulos siue bullas alligant, tutos sese illis reddi existimantes ab omni malo & incommodo sui *Fetisso*, ne scilicet ipse vllum eis inferre incommodum eo die possit, Mante vbi strato surgentes corpus suum aqua abluerunt, faciem suam illuminant multis lineis ex terra alba, cretam apud nos æmulante, idque in honorem sui *Fetisso*, loco orationis vel precatationis alicuius matutinæ illud habentes, Cibum capere volentes primam buccellam *Fetisso* suo largiuntur, similiter & primum vini haustulum, aspergentes nimirum eo annulos istos stramineos à corpore & pedibus suis dependentes.

Piscatores cum parum piscium forte capiunt, aqua piscibus non vsq; adeo iam abundante, existimant *Fetissum* suum iratum, pisces ne caperentur prohibuisse, nec quicquam amplius eis daturum, Lugentes igitur & plangentes *Fetissero* suo auri paululum largiuntur, orantes simul eum, vt coniuatum *Fetissum* cogat pisces remittere, quo copia eos maiori capere impofterum liceat. Hic postea, cum vxoribus suis quas habet omnibus, eleganti vestitu ornatis, ciuitatē circumambulant plorantes petusq; suū tudentes, & cōcussis manib⁹ ingentē strepitum facientes, veluctus non vulgaris speciem præbeant. Ad litus autem maris venientes, ramos aliquot ab arboribus decerptos collo circumdant, cumq; has arbores numina sua esse existiment, quæ pisces ipsis largiantur, nominantes eas propterea *Fetisso Dasianam*, arreptum *Fetissero* tympanum, ipsis grati-

Sacrificium Fetissero.

Conciones.

Ritus aspersio- nis.

Ceremonia varia ad cultum numinis sui pertinentes.

Quomodo numina irata placentur.

Arbores pro numinibus habentur.

grati-

gratificaturus pulsat. Tandem ad vxores in littore maris stantes conuersus, exoptulans quasi contendens cum eis loquitur, abiectoq; in mare frumento & rebus aliis vario colore illuminatis, quasi cibum *Fetisso* obtulissent discedunt.

Sacrificium Regis ad placandum numen.

Si forte mercatorum paganorum decreuit numerus, & Rex animadvertit aliquid de vectigali suo decedere, vnde parcius viuere cogatur, ad arborem sese confert quam pro *Fetisso* suo habet, sacrificium ei offerens, quo Deus suus vescatur, postea ablegato *Fetissero* quaerere ex eo iubet, breuine plures adventuri sint nec ne. Qui cum vxoribus suis arborem accedens cineres primo in aluarii vel pilei alicuius formam accumulatur, decerptumque ab arbore ramum, eis inserit, deinde haustam ex pelui aquam in ramum istum expuit, & cum vxoribus suis nescio quid locutus, expuitionem repetit, Tandem post multas ineptias, facies suas cineribus inficiunt, & quaestionem Regis clara voce pronunciant, quo facto vocem audire dicuntur, Diabolo ipsis ad quaestionem respondente, Itaq; accepto hoc modo responso ad Regem revertuntur, exponentes ei quicquid responso ad *Fetisso* suo acceperint.

Diabolus ad interrogata ipsis respondet.

Infantes, vt supra quoque dictum est, varie exornant, multo stramine in pilæ formam conglobato, annulis item stramineis & aliis rebus à corporibus ipsorum suspensis, quæ omnia *Fetissos* vocant & multis conducere casibus, quibus infantes alias expositi sunt, arbitrantur.

Ceremonia in funeribus usitata.

Mortuo inter ipsos aliquo, novum statim *Fetissum* aliquem faciunt, orantes eum, vt defunctum istum ad alterum mundum iam proficiscentem comiteretur, & ab omnibus iniuriis molestiisque in itinere tueatur, itaque convenientibus amicis & cognatis omnibus gallinam primo macerant & ad coquendum præparant, postea in angulo ædium defuncti cõsident, omnes quos defunctus habuit *Fetissos* in medium prolatos, ordine disponunt, maximum quemque medio loco ponentes, & fabis, pisisque funiculo ex arborum corticibus facto, spherularum precatoriarum instar transmisissis, exornantes. Hoc facto languine Gallinæ, *Fetissos* aspergunt, & allatas herbas quasdam ex agro, virides, torquis instar à collo suspendunt. Interea dum viri his ineptiis sunt intenti, elixam mulieres gallinam in patina afferunt, inter medios *Fetissos* eam deponentes.

Ratio faciendi Fetissos.

Tunc autem vir quidam veneficia & incantationes suas exorditur, multum enim locutus, haustam ore aquam vel vinum de palma, in *Fetissos* illos expuit, decerptaque de herba viridi à collo suo suspensa, duo vel tria folia, in formam pilæ alicuius conuoluit, quam pilam duobus digitis comprehensam, per pedes hinc inde traducit, *Auzy* suum quod latutandi verbum est, ingeminans, salutem quasi *Fetisso* suo dicturus, cumque liquorem ex pila hac super *Fetissos* expresserit, eam deponit, pilam nouam ex aliis quæ adhuc super sunt foliis, componens, & ceremonias modo dictas toties repetens, donec omnis, quam à collo habet suspensam, herba conteratur & in spherulas eiusmodi seu pilas redigatur, Tunc spherulis illis omnibus in pilam vnam, pugni magnitudinem obtinentem, conglobatis, faciem suam illis inficit, vt ita ex hac etiam herba, *Fetisso* fiat. Quo facto defunctus quietem assecutus dicitur, ipsique collectas ineptias omnes ad futurum vsum reponunt. Hos enim *Fetissos* in primis sanctos habent, & ad defensionem vitæ bonorumque suorum multum facere arbitrantur, vnde & in bellum forte profecturi eos induunt, collum, brachia, pedes & vniuersum corpus iis exornantes, vt nimirum

eorum ope conseruati spicula hostium effugiant , & salui domum reuertantur.

Cæterum inter *Fetissos* & numina sua etiam avem quandam nuerant, quam Ardeam Stellarem aliqui, à punctis, quibus tanquam stellis eleganter picta visitur, aliqui Taurum, quod mugitum quodammodo bouis imitetur, vocant. Iter enim aliquo facturi, si forte vocem & mugitum huius auis audiant, ingentem concipiunt animo lætitiã, *Fetissum* eam esse dicentes, qui iter facientibus defensionem & patrocinium suum promittat, ne in periculum aliquod incidant, sed salui & incolumes domum reuertantur, Quamobrem ad locum eum, vbi vocem eius audierunt, vasculum aqua plenum cum granis aliquot frumenti deponunt, vt quod edat bibatque ibi inueniat, vnde multa passim in syluis & agro disposita eiusmodi vasa videas, quibus milium vel allud frumentum adiectum est, in cibum nempe & potum suo *Fetisso*.

Aues pro numinibus habentur.

Quemadmodum autem inter aues, sic etiam inter pisces quosdam *Fetissos* habent, Quosdam enim omnino non capiunt, vt Thynnos, *Fetissos* seu numina quædam marina eos esse dicentes. Illud vero piscium genus, quod Xiphias & Gladius Plinio dicitur, capiunt quidem, sed in cibum nisi Xipho siue gladio eius abscisso, non assument, quem arefactum pro insigni *Fetisso* habent.

Pisces pro numinibus habentur.

Quidam proceras arbores pro numinibus colunt, & ad eas aliquid scire expetentes confugiunt, vbi Diabolus quidem ipsis sæpe in forma nigri alicuius canis apparet, vel inuisibili specie ad interrogata respondet.

Arbores pro diis habentur.

De religione sua interrogati talia sæpe proferunt, quæ nec in speciem quidem cum religione consentiunt, sed ab ea profus abhorrent. Quod si vero absurditatem istam mireris, illud statim ingerunt, sic à *Fetisso* suo se doctos, qui hoc & illud ita obseruari & fieri iusserit, quamvis deceptos sese plerunque deprehendant, & in castris Diaboli militantes, stipendium etiam à Diabolo accipiant, idque non immerito, quid enim ab eo qui mendax est & homicida, aliud expectes? Itaque de eo non modo raro verba faciunt, sed etiam trementes & stupentes, ad solam nominis eius mentionem exhorrescunt.

Diaboli ipsum colunt.

Montes ibi reperiuntur altissimi à creberrimis tonitruum fulgurumque & imbrium tempestatibus admodum infesti, vnde cum sæpe damnum piscatores & alii sentiant non exiguum, iratum Deum suum, cibumque & potum expolcere arbitrantur, Itaque montes istos pro Diis habentes, cibo & potu vacuos esse non sinunt, nec iter etiam facientes, facile prætereunt, quin ascendant prius, & cibi aliquid potusque ibi deponant, secus enim si faciant in perpetuo sunt metu, iram Numinis sui & vindictam semper timentes. Facile enim sibi aliquid persuadent, & periculum vel vigilantes somniant, nec à præconceptis opinionibus reuocari possunt.

Montes pro diis habentur.

Cæterum his superstitionibus de *Fetisso* suo obstinati admodum inhaerent, quamuis pudore suffusi, non facile præsentibus Batauis, qui inceptias eiusmodi ridere solent, *Fetissum* amplius facere præsumant, optandum igitur esset, vt illuminati diuinitus, abiectis superstitionis huiusce densissimis tenebris ad lucis & veritatis agnitionem tandem aliquando perducerentur.

Pertinacia in superstitionibus.

DE IPSORVM RELIGIONE ET FIDEI ARTICVLIS, QVIV
 nimirum de Deo & aeterna vita sentiant, & quod quidam ibi reperian-
 tur religionis Christiana non plane
 expertes.

De religione
 ipsorum non sa-
 cito quid cogi-
 ses potest.

VAMVIS supervacaneum plane & intempestivum videatur, de religione eorum peculiarem suscipere tractationem, praesertim cum ab eis vix certi aliquid hac de re intelligi & cognosci possit, his nimirum qui superstitionibus hisce profusus adhuc dediti sunt, nihil hac de re dicentibus, illis vero, qui cum Lusitanis multum conuersantur, Christianos sese esse profitentibus, qui à Fetisso & impietate ista profusus abhorreant, attamen cum in familiari colloquio, modo hoc modo illud Bataui ab ipsis intellexerint, opera precium me facturum putavi, si id quoque quodcunque tandem est, Lectori- bus hic communicarem.

De aeterna vita.

Accidit enim non semel, vt Bataui cum ipsis conuersantes & conferentes, inter alia eos de religione sua interrogarint, quid nimirum de hoc vel illo religionis capite sentirent, utpote primo, quo morientes migrent? & quid de extremo iudicio vitae aeternae statuant? Ad hoc respondebant, se extremum iudicii diem profusus ignorare, sed vitam semel defunctos, mortuos plane esse, & in alium quidem mundum migrare, At quomodo & quo, illud vero se nescire. Hoc tamen affirmabant aliam esse rationem hominum, & aliam pecorum, sed qualis esset eorum post mortem conditio plane ignorabant, nescientes simul an locus ille quo transferrentur supra vel infra terram esset, nihilominus tamen de supellectile solere se partem aliquam defunctis assignare dicebant, vt quocunque tandem venirent, haberent quod ad vsus quotidianos necessarium sit.

Hinc patet credere quidem eos aliquo modo, vitam post hanc aliam superesse, sed resurrectionem mortuorum profusus ignorare, existimantes se simul atq; moriuntur in mundum alterum transferri, vbi varia supellectile, & rebus aliis perinde vt & in hoc mundo indigeant, vnde si aliquid forte perdant, eiusmodi statim concipiunt animo cogitationes, venisse forsitan aliquem amicorum suorum ex mudo altero, & illud abstulisse, cum eo carere diutius non potuerit.

Quid de Deo
 sentiant.

Cæterum de Deo interrogati quis nimirum Deus ipsorum esset, respondebant Deum suum nigrum esse & minime bonum, qui multis eos malis afficeret & damni eis inferret plurimum. Audientes vero ex Batauis Deum nostrum non nigrum sed album esse, & bonum imo optimum & fontem omnium boni, à quo omne bonum proficeretur, & qui multis nos subinde beneficijs afficeret, cum praesertim & à cælo descendisset, vt nos à peccatis liberatos saluaret, fuisse quidem eum à malis quibusdam interfectum, sed potenter iterum à morte resurrexisset inq; cælum ascendisse vt nos in hac vita defenderet & tueretur, post hanc autem vitam ad se in cælum reciperet, vbi aeterna cum eo perfueremur lætitia, nec cibo nec potu, nec rebus ludicris alijs indigentes.

Hæc & similia audientes, mirati admodum, felices nos prædicabant, quod Deus nobis tanquam filiis suis omnia patefaceret, & nihil ab ipso impetratu nobis esset difficile.

Quidam

Quidam vero murmurantes dicebant, cur autem Deus nobiscum non ita agit? cur non similiter & nobis omnia reuelat & largitur, cur non linteum pannumque & ferrum, vasa item ænea & merces alias nobis æque suppeditat? quibus à Batauis responsum est, provenire ea quidem omnia & nobis communicari à Deo, sed Deum tamen interea ipsorum quoque minime oblitum esse, qui quamvis verum Deum iginorarent, multa tamen ab eo beneficia & commoda acceperunt, sic enim auro eos præ cæteris à Deo donatos esse, sic vinum de palma arbore ipsis divinitus suppeditari, sic varios fructus & frumenta, gallinas item, boves, & capras, multaque alia ad vitæ huius sustentationem pertinentia, à divina liberalitate & bonitate ipsis communicari. Verum hoc ipsis persuaderi non potuit, nullo enim modo hæc à Deo proficisci credebant. Aurum, dicebant, non Deus, sed terra nobis suppeditat, ex qua illud eruitur: Milium, Oryzam & frumenta alia, terra similiter profert & multiplicat, si ei iusto tempore committantur, quod quidem sine labore etiam nostro perfici non potest. Fructus porro varios ab arboribus provenire affirmabant, quas à Lusitanis acceptas, ipsi plantarint, sic hædos à capris, agnos ab ovibus, procreari, Mare pisces suppeditare, Ad hæc vero omnia laborem & industriam suam requiri, sine qua nihil haberent, sed vel fame sibi moriendum esset, convincere scilicet hoc modo volentes à Deo hæc minime proficisci, nec Deum esse, ex cuius liberalitate ista acceperunt:

Cactas in rebus divinis.

Quod ad pluviam attinet, illam à Deo quidem esse negare non poterant, quemadmodum hoc quoque fatebantur multorum sese iam bonorum quæ à Christianorum Deo provenissent fieri participes, & pluviam non solum arbores fecundas reddere, sed ut aurum etiam maiori copia invenirent efficere, veruntamen longe hæc minora esse, quam quæ Batauis divinitus obtingerent dicebant, merces enim quas Bataui adveherent, ut potest linteum & vasa omnis generis alia, iam paratas ipsis à Deo obvenire putabant, ita ut vel in agro eas colligere magna copia possent, cum ipsi contra nihil sine labore suo haberent, Itaque longe Christianorum conditionem suæ præferendam concludebant.

Pluvia donum Dei.

Accidit autem haud raro, ut Batavis vel in foro vel in domiciliis ipsorum existentibus, & cum eis contrahentibus, subita coorta tempestate, tonare & fulgurare cæperit, frementibus undique ventis & subversionem interitumque quasi mortalibus præsentissimum minitantibus, cum igitur ipsi metu quasi exanimati viderent, Hollandos nullo modo perterritos, in plateis sine metu ambulare & rerum suarum satagere, mirati admodum eorum sunt audaciam, neque enim quenquam olim putarunt sine extremo vitæ periculo sævientibus procellis, per plateas ire & tempestate confictari posse, itaque studiose admodum, exorta aliqua tempestate, domi sese continent, idque eo magis, quod aliquando quosdam tempestatum pericula aspernantes, periisse prorsum, & à Diabolo, Deo ut loquuntur suo, ab improbis, nunquam rediisse, meminerint, Nemo igitur ex illis est, qui tempestates sustinere aut velit aut possit, sed omnes ventorum pluviarumque maxime reformidantes periculum, si rōnitrua forte exaudiant, latebras quibus se abscondant abditissimas quaerunt, Quidam vero cum tonare & fulgurare incipit, cælum intuentur, ubi Christianorum Deum habitare & residere norunt, vocantes eum

Tempestates viti metuant.

Sed nec hoc prætereundem est, Batauos aliquando quendam ex Nigritis illis captiuum quasi in nauī detinuisse, propterea quod aurum adulteratum pro bono & puro obrudere eis voluerat, Hic singulis diebus cum strato surrexisset, faciem abluebat, haustam cauis manibus aquam trans caput proiiciebat, multumque locutus, in aquam expuebat. Interrogatus igitur cur hoc faceret, respondebat, se à *Fetisso* seu Numine suo pluuiam hoc modo exorare, vt ab amicis suis, aurum maiori copia inuenientibus, eo citius ex vinculis liberaretur. Quæ quidem superstitio inepta satis erat & stolidā, quasi aquarum effusione Deum inuitare posset, vt idem faciens, aquas in terram præcipitaret & plueret.

Circumcisio & ceremonia Mahometica.

Infantes suos Iudæorum more circumcidunt, consuetudinem Turcarum siue Mahometistarum secuti, quemadmodum multas prætereā, Mahometistarum quæ sapiunt superstitionem, ceremonias habent alias, quarum hæc quoque vna est, quod perniciosum existimant & reprehensione dignissimum, si quis expuens, sputum in terram proiciat, sed de his & similibus prolixè hic differere instituti nostri non est.

Quidam ad Christianam paulatim religionem accedentes.

Quamuis autem eiusmodi ineptiæ passim conspiciuntur, & maxima pars superstitionibus hisce est dedita, non tamen omnes eius esse opinionis, dici vere & affirmari potest, siquidem post Lusitanorum aduentum, multi per quotidianam cum eis conuersationem, non linguam solum, sed & mores meliores discere cæperunt, & iam commercia cum Batauis exercentes, paulatim ineptias istas odisse, & ad Christianorum pietatem accedere incipiunt, vocabula quædam pia & religionem nostram redolentia, sermoni suo subinde intermiscentes, præsertim cum audiant sæpe ex Batauis, res esse ludicras, inutiles, & Deo minime acceptas, quas ipsi tam sollicitè vrgeant, & obseruent.

Cum igitur in ea passim sint sententia, Batauos Dei filios esse, multam iam reperiuntur, qui vera esse credunt, quæcunque de fidei Christianæ articulis differentes eos audiunt, ad veritatis ita agnitionem paulatim peruenientes, quamuis animus eorum lubricus admodum sit, & in omnes horas mutabilis, in præconceptis scilicet superstitionis suis opinionibus tam obduratus & excæcatus quasi, vt in viam meliorem perducī difficulter possit, præsertim cum nemo etiam sit, qui linguæ istius gnarus erudire eos in veritate & docere sufficiēter possit.

Æthiopes in Christiana religione probe versati.

Cæterum quod ad Æthiopes attinet, qui cum Lusitanis in Castello *La Mina* habitant, religionis Christianæ imperiti non sunt, sed egregie de Deo & rebus diuinis verba facere noverunt, sic enim in aliquos sese incidisse Batauī narrant, qui de natiuitate Christi, de passione, morte, resurrectione, ascensione ad cælos, itemque de Cæna Domini & aliis religionis Christianæ capitibus pie & erudite loqui potuerint. Quin & vnus aliquando inuentus est, qui linguam Lusitanicam legere & scribere perfectè potuit, inque S. literis adeo versatus fuit, vt de religione cum Batauis conferre, & si quando quid catholicis contrarium, quorum *vera fide* à Monacho quodam Lusitano, cui in castello *La Mina* cohabitauerat, imbutus erat, proferrent, ipse refutationem eius ex Euangelistarum & Apostolorum scriptis, suscipere non dubitaret. Vnde videre est, ingenium quidem eis non deesse, quo ad veritatis agnitionem pertingerent, modo haberent aliquem à quo in capitibus pietatis, & religionis Christianæ principiis rectè erudirentur. Quo magis etiam optandum,

dum, vt talia Deus ipsis media largiatur, quæ ad propagationem verbi sui, & salutem ipsorum facere & prodesse possint.

CAP. XXII.

DE ÆDIFICIIS ET DOMICILIIS, OPPIDIS.

que & pagis ipsorum, quomodo nimirum extruantur,
& qualibus plateis ab invicem
discernantur.

ÆDIFICIA habent vel tuguria potius, nullius precii, nam & haras alicubi apud nos invenias ædificiis ipsorum longe meliores & præstantiores. Cum tabernis tamen militum excubias in propugnaculis agætium comparari aliquo modo possunt. Stipites arborum quatuor, ad quatuor angulos seu cardines, in terram nonnihil defollas erigunt, impositasque ipsis trabes, funiculis ex arborum corticibus factis, fortiter alligant, ferulas postea denso agmine in terram ab omni parte insertas, asseribus siue plancis tabularum ita constringunt, vt ne manui quidem transitus vllus pateat, parietes ita cratitios ex cannis, ferulis cratibusque implexis facientes, quibus ita contextis, terram, ex agro lutei coloris afferunt, eamque affusa aqua subactam, argillæ instar, parietibus, ad pedis dimidii longitudinem vndique infsternunt, quæ terra postmodum calore solis arefacta, vel lateres nostros vincere & superare duritie possit. Sed & ex terra ruffa vel alterius cuiusdam coloris, massam præparatam aliam parietibus hisce intrinsecus extrinsecusque obducunt, vt picti quodammodo & colore illustrati appareant, Non parum enim de illuminatis eiusmodi ædificiis apud peregrinos & externos gloriantur, & sibi ipsis admodum placent, si tuguria eiusmodi illustrata inhabitent, quæ etiam Batauis in terram forte descendentibus iactabundi statim demonstrant.

Ædificia vel
tuguria ipsorum
quomodo con-
struuntur.

Parietes.

Porro opercula duo ex foliis arborum quadrangulari forma faciunt, quæ tecti vicem suppleant. Folia enim istarum arborum, quæ vinum, quod de palma vocant, proferunt, sibi invicem instrata probe compingunt, vt aquæ resistantia, pluuiam nullam transmittant. Hæc opercula ab vtraque ædificii parte trabibus transversis alligant, ita vt ianuæ alicuius vel fenestræ instar aperiri vel elevari & remitti rursus possint, Cælo enim existente sereno vt radiis solaribus ingressus pateat, tectum illud elevant, baculo cui innitatur, ei substrato, quod tunc quidem alarum quasi duarum speciem refert. At contra cælo nubiloso & pluuias colligente, tectum remittunt, vt à tempestatum & pluviarum iniuriis tuti ibi delitescere possint.

Tectum ædificiorum ex foliis arborum.

Pro ingressu foramen aliquod quadratum constituunt, cui ianuam apponunt cratitiam ex cannis cratibusque contextam. Hæc non penilis est à cardinibus, vt foras proiciatur, sed versatilis, vt retroromeare in pariete possit clausam vero nullo obice muniunt, sed funiculo ad parietem alligant. Pavimentum planum admodum faciunt, & terra ruffa illustrant, vt lapidibus quasi stratum appareat. In medio autem domus fossam plerunque efficiunt, cui vasculum aliquod vini de palma imponant, cum potando sese exhilarare est animus.

Ianua.

Pavimentum.

In ædificio hoc, aliquot receptacula quasi conclavia faciunt, quadrangu-

Conclavia.

drangulari forma, in quorum medio focus constituitur pro coquendo cibo, atque hisce receptaculis seorsim, vno tamen quasi septo siue pariete communi circumdati omnes quotquot ad vnam pertinent familiam habitant, vxorum enim quælibet receptaculum peculiare, & vir similiter peculiarem suam mansionem habent, ita vt ab invicem discernantur, quamvis coniunctim in vno habitent domicilio.

Altitudo adificiorum.

Tandem perfecto ita & absoluto ædificio, multum straminis parietibus extrinsecus affundunt, ea altitudine qua parietes constant, qui plerunque viri alicuius altitudinem non excedunt, tam enim depressa & humilia ædificia illa sunt, vt sine tecto si esset, quod plerunque ad fenestræ modum elevatum patet erectus incidere in eis non posses.

Platea.

Cæterum continua serie ædificia sese omnia consequuntur, & vnum quasi alteri adhæret nisi quod affuso isto stramine ab invicem separantur, quæ quidem interstitia straminea, plateas etiam ciuitatis & oppidi constituunt, quibus series vna ædificiorum ab altera separatur & discernitur, quæ quidem adeo sunt angustæ, vt transitus non nisi vni personæ pateat. Quod si igitur pluviam existant, transire alicui, & ex viscosa sese expedire humo vix concessum, at splendente sole lutum istud ita induratur, vt lapidibus quasi stratas diceres.

Transitus per aedificia.

Quod si aliquem convenire in ædibus suis, quis velit, in platea eousque progrediendum est, donec ianuam aliquam apertam videat, hanc ingressus, transitum ex ædificio altero in alterum invenit, donec tandem quo velit perveniat.

Suppellex domestica.

Suppellectilis in ædibus parum vel nihil videas, vasa enim & res alias cistis plerunque quas à Batauis redimunt, impositas habent, ita vt nihil fere ad ornatum in ædibus proster.

Ædificia Regum.

Ædificia Regum & præfectorum ciuitatis, plerunque in loco foro vicino extruuntur, & ab aliis ædificiis separata sunt, soli enim Reges habitant, & vicinos nullos habent exceptis vxoribus & liberis suis, quorum plerunque apud eos maior, quam apud alios reperitur numerus. Cæterum ædificia isthæc regia, altiora sunt paulo & in sublime magis ascendunt quam vulgaria, multis ianuis intrinsecus exornata, vt quasi in labyrintho constitutus, ex hac in aliam incidas, finem & exitum non cernens. Tectum habent stramineum, culmas & arundinibus constratum. Satellites & excubitores regii mansiones singuli singulas habent ab invicem discretas. In medio huius aulae, porticus est, vndique patens, & solo tecto, ardores solis imbresque declinante constans, vbi inambulare & residere cum aulicis suis Reges per diem, fallendi temporis gratia cernuntur. Ad ianuam autem, in ipso regis domus ingressu, vasa duo in terram nonnihil defossa cernuntur, quæ recenti aqua singulis diebus complentur, idque fortasse in gratiam Numinis regii, vt scilicet *Ferisso* Regis nunquam potus desit.

*Porticus Regum.**Vrbes sordida, & male olentes.*

Iam quod ad vrbes maritimas attinet, ornatus quidem & elegantiae in ipsis parum est, sordidæ enim sunt & tam foede olentes, vt vento ex terra progrediente, foetorem ad integrum miliare & amplius in mari nocentissimum percipere possis. Foetor vero iste, à quisquiliis & sordibus existit, quas ad vias & sepes, ante portas scilicet ciuitatum ingenti cumulo deponunt. Vrbes vero à mari remotiores alia, & auro magis abundant, & ædificiis splendidioribus conspicuæ sunt, Nam & populosiores sunt & mercatores habent longe maiora exercentes commercia, quam

quam ab illis fieri solet, qui loca maritima incolunt, illi enim plerunque tenuioris fortunæ sunt, utpote interpretes, proxenetæ, portitores, nau-
tæ, piscatores, serui & mancipia eorum qui vrbes remotiores inha-
bitant.

*Ciuitates mari-
time qualibus
inhabitantur
hominibus.*

Reges propter fœtorem istum in maritimis locis non habitant, sed in ciuitatibus aliis non longe tamen ab illis remotis, Atqui in maritimis præfectos suos habent qui suo loco eis præsint. Verum quidem est vrbes à mari aliquantulum remotas, longe maritimis esse maiores, & nullo modo neque quo ad adium præstantiam, neque quoad populi abundanti-
am, cum his conferendas, sed nec portas habent nec mœnia, nec vlla quibus aduersus hostem sese tueantur & defendant propugnacula, ita ut incurSIONIBUS quibuscunque pateant, & expugnatu perquam faciles appareant.

Aula Regi ubi.

*Collatio urbium
maritimarum
cum aliis.*

C A P. XXIII.

DE CIVITATIBUS ET OPPIDIS VBI BATAVI NEGOTIA-
tiones suas exercent, in specie, quomodo nimirum vocentur, & quo inter-
uallo ab invicem separatæ distent.

VM primum, Bataui, commercia sua in *Guinea* littore iam exercentes, ad littus quod de *Granis Manigette* nomen habet venissent, etsi aurum alicubi inuenirent, non tamen propterea ab auro isti regioni nomen imponere voluerunt, quod non modo eo non abundare, sed vel in maiori id precio habere incol-
as viderent, quam à nostris æstimatur, Vt erius igitur progressi, cum aurum maiori sese subinde aperiret copia, & quo longius pergerent, eo copiosiori abundare populus animaduertent, initium littoris auriferi, promontorium quod *Cabo de Trespunctas* vulgo vocant, fecerunt, ad *Rio de Volta* vsque illud extendentes.

*Littus aurife-
rum ubi inci-
piat.*

Promontorium igitur seu *Cabo de Trespunctas* sub elevatione 4. gradu-
um situm, id nominis inde accepit, quod triplici sese aperiens cacumi-
ne, procul in mare excurrat. Et quidem in hoc promontorio Lusitani Castellum quoddam habent, nomine *Aziem*, quod impedimento est, quo minus Bataui commercia sua ibi exercere possint, quamuis nemo etiam sit, qui contrahere cum *Nigritis* huius loci admodum cupiat, & plerumq; deo ibi appellant, quod locus sit qui facile cognoscatur, ut ita postmodum absq; hæsitatione progredi, & cœpto itinere insistere possint.

*Cabo de Tres-
punctas.*

Aziem.

Quinque ab hoc promontorio versus ortum miliaribus gallicis abest emporium primum, *Ama* *Nigritis* dictum, Hic primo anchoram emitte-
re solent Bataui, quod incolas norunt ferrum admodum expetere, ex quo arma omnis generis præparent. Populus huius loci vendendo vino est occupatissimus, quo maxime abundant, quem admodum & aliis frustibus, gallinis item & captis ouibusq; Tempore igitur illo, quo vinum ex arboribus colligitur, *Oenopolæ* *Æthiopes*, ultra & 20. miliaria habitantes, multis nauiculis seu scaphis ibi applicat emptumq; ab incolis vinum, per vniuersum postea littus distrahunt, quod quidem viris melius conuenire quam mulieribus existimant, propterea quod non tantæ est dulcedinis, quantæ alterum illud quod in locis à mari prouenit remotioribus, sed aqua est magis dilutum & grata asperitate iucundum, contra vero alterum illud à mulieribus propter dulcedinem suam, magis expetitur.

*Ama ubi &
vinum quod ibi
colligitur.*

Ab hoc autem oppido miliari vnico distant, *Rio de S. Georgio*, *Tabbe* item & *Cama*, vbi Lusitani non castellum solum habere, sed cum locus
admo-

*Cama.
Castellum.*

admodum sit fertilis, habitare etiam visuntur, & vectigal siue tributum à Nigritis piscatoribus colligere, Quin etiam alimenta hic coemere varia dicuntur, & quotidie mancipiorum auxilio ad castella alia, *Aziem* nimirum & *Mina* transferre, ne defectum rerum necessariorum forte in illis castellis sentiant. Circa hunc autem locum ingens in mare scopulus excurrit, qui naues Batauorum nullas admittit & non nisi scaphis minoribus superari potest.

Agitaki seu Comano.

Porro ad miliare vnicum progressis, ingens sese pagus offert, Nigritis, *Agitaki*, Lusitanis vero *Aldea de Torio* dictus, Bataui hunc pagum *Comando* vocant, quamuis verum *Comando* non sit, quod in montibus situm, aula regia celebre est. Ipsæ autem propter pronunciationem commodiorem hoc nominis ei dederunt.

Hic pagus aquilonem versus, eleganti virgulto, & flumine limpidissimo, ad continentem tendente celebris, negotiationibus vero aptissimus est, vnde etiam ab Hollandis nunquam præternauiatur, qui multa ibi exercere commercia solent, cum frequenti habitetur populo, licet non vsque adeo locuplete & diuite. Nam & ab *Anta* mercatores, si naues in portu suo nullas habeant, & ab *Edom*, *Wassa*, *Comando* aliisque locis, quam plurimi eo merces necessarias emptum proficiscuntur.

Merces qua in Comando venduntur.

Merces vero quæ ab incolis eius loci potissimum experuntur, sunt orbiculi vitrei varii coloris, Tenuioris enim fortunæ homines illis perpoliendis & diuendis victum quærunt, præterea vasa cuprea minora, pannus laneus cærulei coloris, & iustæ latitudinis lineus, cum multi ibi agricola habitent, qui eo carere non possunt.

Non possunt tamen hæc merces ingenti copia ibi diuendi, sed singulatim tantum & minori numero distrahuntur, quæ causa est, quod locus iste, ad *Dache* seu donatia proxenetis & nautis expedienda, pessimus omnium sit, quotquot in *Guinea* littore reperiuntur. Ingenti enim sæpe multitudine Batauorum naues simul ascendente, quilibet parum tantum emere expetit, præterea aurum quod afferunt raro purum sed liquefactum & in minores particulas fusum est, quod fraude sua non caret, cum orichalcum ei affundere plerunque soleant, & quidam reperiantur, qui purum orichalcum pro auro obrudere Batauis conentur, vt ita diligenti attentione maxime in hoc loco opus sit.

Piscatura frequentissima.

Canoas seu scaphas præcæteris qui in hoc littore habitant, plurimas habent, & piscatum frequentissimi omnium in mare egrediuntur, Nam & 70. vel 80. sæpe *Canoas* secum ducunt, & tam longe in mare progrediuntur, vt oculorum aciem fere effugiant, circa meridiem autem simul omnes cum ingenti piscium multitudine reuertuntur, atque ita in labore hoc admodum strenui & diligentes existunt. Fructibus & rebus aliis ad vitæ sustentationem pertinentibus satis abundant, ita vt vix alius, in toto littore locus reperiat, vbi plus fructuum exiguo precio emere possis, Maximam autem fructus alicuius, quem *Bannans* vocant, habent abundantiam, vt ita non immerito locus hic Batauis forum fructuum dicatur.

Terra Pekina.

Vltterius paulo progressi, ad locum qui *Terra Pekina* vocatur, perueniunt, sed ibi commercia non exercentur, propterea quod Lusitani ex castello *La Mina*, ibi quotidie obuersantes reperiantur, qui si aliquid mercium experant, aliquos ex hoc pago, auro instructos, ad pagum *Agitaki* seu

feu *Comando*, vnico saltem miliari aduerso flumine hinc distantem, mittunt, qui quod velint ab Hollandis redimant.

Ipsū autem Castellum *La Mina*, dimidio saltem miliari à modo dicto pago abest, Estque propugnaculum fortissimum, Regem Hispania Dominum agnoscens, sed sub iurisdictione tamen Lusitanica, militibus etiam Lusitanis firmatum. De quo quidem peculiari nobis capite agendum erit.

Caterum confecto adhuc vno miliari, locus sese alius offert, *Cabo Corso* vulgo dictus. Hoc promontorium siue *Cabo*, emporium est celeberrimum, vbi Galli ante hæc tempora commercia exercuerunt non vulgaria. Verum propter pericula quæ ex vicino castello *La Mina*, negotiatoribus ibi imminere solent, locus iste vitari cepit, mercatoribus iam ferre destitutus, Nam oppressam ibi circa annum 1590. vel 91. Gallorum nauem, Lusitani plane euerterunt, plerisque interfectis, residuo vero capto & in seruitutem redacto, præterea etiam Batauorum aliqui: Anno 1592. sub Nauclo *Simone Taey* Amstelrodamo, in cymbalittus legentes, misere per Lusitanorum insidias oppressi & trucidati sunt.

At vere nuper, cum 1600. qui pagum *Boure*, alias *Moure* dictum inhabitant, bellum Lusitanis inferrent, naues ad dictum promontorium appellere rursus & commercia ibi exercere ceperunt, auri etiam aliquo modo præstantia inuitatæ, quod magna copia ex *Foetu Abrenbou*, & *Mandinga*, nec non ex aliis ciuitatibus, ad 200. miliaria à mari remotis, eo transportatur.

Mercatores quidem pagani magno numero ibi non confluunt, sed multum auri afferentes, Copiosas merces coëmunt, præsertim autem linteum & vasæ aenea mediocris capacitatis. Locus aliqui sub imperio Regis de *Foetu* est qui ibi telonium etiam suum habet, pagus vero egregie eleuatus est & ingenti scopulo præmunitus, cui fluctus maris tanto alliduntur impetu, vt sonum eorum procul audire possis.

Populus malus est, idque propter assiduam cum Lusitanis familiaritatem & conuersationem, quæ inde exitit, quod ante hæc tempora omnes fere, circa castellum de *Mina* habitauerunt. Forum eximium habent & spaciosum, ita vt omnes maritimas ciuitates alias, amplitudine sua facile superet.

Porro ad miliare vnicum si progressus adhuc fiat, ad præcipuum totius littoris Emporium, *Moure* peruenitur. Hic locus primus fuit, qui à Lusitanis secedens, aduersus eos qui in castello *La Mina* sunt, arma cepit. Incolæ vero etiam eius, primi fuerunt, qui fauore & beneuolentia Batauos complexi, familiaritatem cum eis ex nauibus nimirum suis, in terram inuitatis, contraxerunt. Quamobrem etiam Lusitani, cum hoc animaduertissent, noctu aliquando ex castello *La Mina* proruentes, omnes eorum *Canoas* & scaphas dissectas vastarunt.

Verum quidem est Batauum eos aliquando aliquem interfecisse, sed id propria ipsius culpa factum est, qui petulantia sua ad iracundiam eos commouerat. Accidit enim Anno 1598. pridie calendarum Maii, vt Batauorum aliqui in terram descenderint ramos aliquot virides allatum, quibus pro more nauem suam exornarent, cum autem arbores cadere cepissent, aderant statim incolarum aliqui hoc ipsum prohibentes, quod eiusmodi essent arbores, quas ipsi inter *Fetissos* seu numina sua habent & colunt, sed Hollandi strenue in cædendo pergentes, ludibrio eos

habere caperunt, cum igitur ab instituto suo desistere nollent, à verbis tandem ad verbera ventum est, & Nigritæ quidem magno impetu in Batauos proruentes, spiculis & lapidibus, pago cinctos ad naues confugerunt, vno inter fugiendum trucidato, quem postea capite truncatum terræ mandarunt.

Iustitia ab Æthiopicis admistrata.

At sequenti statim die, incolæ ad nauem venientes, Æthiopem istum homicidam secum adduxerunt, petentes, vt simili pœna ab Hollandis afficeretur, qui cum ipsum comprehendere & trucidare recusarent, assumptum secum, & in terram iterum abductum capite truncarunt, corpore in quatuor partes dissecto & in cibum volucris proiecto.

Postea cum Bataui rursus in terram descendissent, viderunt eum qui in fuga interfectus fuerat, ab incolis sepultum, caput vero homicidæ culeo insertum, supra sepulchrum suspensum esse, Quod quidem non leue erat beneuolæ eorum erga Batauos voluntatis argumentum, vt quod captam amicitiam omnibus modis sartam & rectam esse cuperent.

Emporium celeuata.

Locus hic cœmeterium Batauorum vulgo appellatur, quod multi eorum vita in itinere defuncti, ibi terræ mandentur, præcipuum autem est totius littoris emporium, vbi plurimæ naues appellunt, & plurima commercia fiunt, Quin imo si quæ alibi negotiationes suas exercuerunt, ibi semper prius quam domum reuertantur appellunt, vt aqua lignisque & rebus aliis, quibus adhuc indigent sibi prospiciant, cursu postmodum suo versus promontorium quod *Cabo Lopo Gonçalues* vocant directo.

Pagus ipse eleuatus non nihil est, sed informis tamen & sordidus, nec forum habet negotiationibus satis aptum, quamuis & copiosum de palma vinum & fructus alii ad sustentationem vitæ pertinentes, satis multi ibi vendantur. Dominum agnoscit Regem de *Sabou*, qui telonium ibi suum habet.

Mercatores pagani ex *Camo*, & aliis à mari remotioribus locis, magna frequentia ibi congregantur, magnam vim auri rudis, quemadmodum illud ex terra eruunt, secum afferentes, & multas merces subinde ementes. Ante hæc tempora, locus quidem celebris non fuit, cum rari eum frequentarent mercatores pagani, Verù nauibus Batauorum subinde ibi applicantibus inuitati sunt paulatim ex pagis, vt frequentiores indies advenirent, & locum iam negotiationibus suis celeberrimum reddiderint.

Infantia Kormantin.

Cæterum miliari vno adhuc confecto, locus quidam occurrit, quem *Infantin* vocant, Ciuitas vero *Kormantin* duobus inde miliaribus abest, quæ ante hæc tempora à negotiationibus celeberrima, imo præcipuum totius littoris emporium fuit, iam vero non magni æstimatur, Pagus ipse satis eleuatus est & in excelsio positus procerâ in fori medio arbore insignis, occasum versus, monticulos quinque, ortum vero versus, montem *Mango* habet. Lusitani & Galli olim magna ex parte portum suum hic habuerunt, quemadmodum etiam à Batauis frequenter requisitus est, sed cum aurum adulterantes incolæ sæpenumero deprehenderentur, naues postmodum alibi appulerunt, hoc loco prorsus relicto, ita vt incolæ ipsi iam cogantur ad *Mourre* ciuitatem Batauorum naues cõuenire, si merces aliquas, in primis vero orbiculos vitreos emere desiderent, Regem autem de *Foetin* Dominum agnoscunt.

Mango.

Quatuor ab hoc loco miliaribus, *Mango*, mons admodum excelsus abest, vbi

vbi Æthiopes Diabolo ipsi sacrificia offerunt, sed ibi negotiationes nulla exercentur, quæ ad locum alium vno adhuc miliari ab hoc monte distantem reiectæ sunt, qui *Biamba* ipsus vocatur. Pafcuca enim ibi habentur optima, & propterea multis incolæ pecoribus abundant, quæ etiam magno numero vendere solent, negotiationes per vniuersum littus pecoribus suis exercentes ditissimas. Sed & multi paganorum mulieres & puellas emptum huic proficiscuntur, quibus pro mancipiis & famulis vtantur. Cum mulieres ibi reperiantur reliquas fere omnes prudentia & ingenio superantes. Viri huius loci, agriculturæ sunt studiosissimi, victum sibi ex frumentis, oleo palmarum, & pecorum cura diligentiori, comparantes.

Confectis adhuc tribus miliaribus ad locum alium quem *Berqu* vocant, peruenitur, pagus est in montis vertice situs, vbi Galli plerunque commercia sua exercere consueuerant. Atqui in commemoratis hætenus ciuitatibus communi & eadem lingua omnes vtuntur, hic autem lingua mutari aliquo modo incipit, incolis aliter quam hætenus visitum fuit loquentibus. Prudens autem hic & ingeniosus admodum reperitur populus, qui non aurum solum fundere, sed & torques & monilia, annulosque & alia id genus affabre facere norunt.

Sed & potum sibi parare possunt, cereuisiæ nostræ tenuiori non absimilem, quem *Pitow* vocant, Gallinæ ibi maiori reperuntur copia, quam alibi, & longe etiam minoris veneunt, a uibus etiam abundant, quas *Paroquitas* vocant. Incolæ à Batauis ferrum emunt magna copia, eius enim tractandi peritissimi sunt, & arma omnis generis parare eleganter norunt. Cum autem naues vel raro vel nunquam hodie ibi appellant, secundo flumine *Ackram*, quatuor miliaribus ab hoc loco distantem, perueniunt, vt quibus opus habent, ibi coëmant. Terra est humilis & depressa, fracta arbore insignis, quæ dissecti patibuli speciem in littore representans, pro *Ferisso*, seu numine ab ipsis habetur.

Lusitani castellum olim in *Ackra* habuerunt, sed cum Nigritis admodum molesti, ingentem tyrannidem & crudelitatem exercent conspirantes aduersus eos incolæ, Castellum expugnarunt, dirutūque subuerterunt, Lusitanis partim trucidatis, partim in fugam versis, & territorio suo eiectis.

Populus est ingeniosus & callidus, rei que fam liaris suo modo administrandæ peritissimus, *Canoas* siue scaphas quibus in mari vtantur non multas quidem sed magas tamen & amplas habent, Reperias enim quasdam pedum 35. longas, latas vero pedum 5. & trium altas, ita vt vel 30. personarum capaces sint. Raro cum Batauis contrahunt, certos enim in septimana dies habent, quibus ad naues Batauorum proficiscuntur, veniunt autem multo instructi auro, afferentes illud, prout ex terra erutum est, Merces quibus delectantur sunt pannus laneus rubri inprimis coloris, vasa item ænea omnis generis, & gausapa hispanica albi coloris villosa. pondera habent illorum qui in *Mourre* habitant ponderibus paulo minora, estque discrepantia, dimidii fere *Peso* in *Benda*.

Feris admodum abundant, sic enim & ceruos, & lepores, aptosque & feras alias ibi inuenias, fructuum vero præter *Ingnamos* & genus aliquod pisorum, fere nihil. Raro autem Hollandi nauibus primariis ibi appellant, propter fluctuum vehementiam, itaque scaphas suas eo ex *Mourre* & *Cabo Corso* ad miliaria 18. fere mercibus onustas ablegant, quod illis flu-

ctus superentur facilius, & comœteu etiam instruantur commodius, cum in ascendendo, quod contra fluminis decursum fieri necesse est, tres sæpe & quatuor septimanas conficiant.

Vnico infra *Ackram* miliari, locus est *Labeledde* ipsis dictus, ciuitas nempe egregia, muro & vallo cinctâ, cuius incolæ sues alunt magna cœpia, commercia autem exercere volentes *Ackram* ascendunt.

Itinere porro duorum miliarium peruenit ad locum quem *Nengo* vocant, Ab hoc *Temina* miliari vno, & inde *Chinka* similiter vno distant, quorum locus posterior nuper anno 1600. Hollandis primum innotuit, & iam æque vt præcedentia omnia ipsorum negotiationibus & commerciis inseruit. Delectantur autem huius loci incolæ Linteo potissimum, mensurisque & ponderibus iisdem cum illis qui in *Ackra* habitant, quo & ipsi antea aliquid emere volentes proficisciebantur, vtuntur.

Linguam habent ab illis qui in *Ackra* habitant diuersam, ita, vt quamuis non longo ab inuicem interuallo distent, vnus tamen alterum intelligere non possit.

Abundant admodum malis auræis pulcherrimis, & pisces interdum satis copiosos, variis hamis & instrumentis capiunt. Raias non raro inueniunt 15. pedes longas, latas vero pedes 20. Ciuitatem habent non deformem longius aliquanto à mari remotam, ex qua mercatores pagani magna copia emptum merces varias subinde prodeunt. Nomen autem ciuitati est *Spice*. Cæterum pagani in *Chincka* ab omni vectigali immunes sunt & liberi, Rex enim nihil ab eis tributi nomine exigi voluit, eo forsitan sine, vt cœmercia & negotiationes ab aliis eo facilius ad hunc locum transferrentur.

Cæterum ab hoc loco vsque ad *Rio de Volta* varia adhuc oppidula & pagos cernere est, de quibus cum nullius sint præstantiæ & momenti, nihil attinet multa dicere. Atque ita quæ recensuimus præcipua loca sunt & oppida totius auriferi littoris, vbi negotiationes à Batauis subinde exercetur.

CAP. XXIII.

DE BELLIS ET CERTAMINIBVS EORVM, QUAE
nimirum sit bellorum ratio, & qualibus in bello
armis vsantur.

VM regionis huius populus superbus admodum sit & fastuosus, odioque & inuidia inuicem laboret maxima, facile ipsis est causam aliquam belli inuenire. Atqui bella ipsorum non sunt diuturna, sed quemadmodum cito fiunt, ita cito etiam dispercunt rursus & finiuntur. Regibus inuicem nulla familiaritas est & nulla coniunctio, quin imo perpetuo sese inuicem odio prosequuntur, vnde facile aliquid accidere & euenire potest, quo offensus, alter alterum ad pugnam prouocet, & bellum sibi inuicem indicant. Denunciato autem bello, Rex statim ciuitatibus suis vniuersis, id significat, iubetque præfectum cuiuscunque ciuitatis cum subditis suis vniuersis & singulis dicta belli die sibi adesse, & ad pugnam sese parare, Idem ab alterius etiam partis Rege fit, ne ad bellum imparatus vllus accedat.

Habent autem Reges certos suos satellites, qui in aula regia excubias agant, & Regi semper sint à latere. Hi propter officium suum sibi admodum placent, per plateas enim incedentes insolenter sese subinde in-

tuentur

Labe

Chinka.

I Laia ingentes.

Bellorum inicitia
leuia.Belli denuncia-
tio.

Satellites Regij.

tuentur & respiciunt, variis gesticulationibus gladium modo trans caput athletarum instar vibrantes, modo ab hoc ad alterum latus saltantes inepti sunt, tororum tuentur, & vultum fingunt tam etudelem, ac si vel omnes pessundare, vel vniuersum subuertere mūdum vellent. Hi Regensuum semper comitantur, ita vt si Rex ipsemet in bellum procedat, eum sequantur, sin minus, domi etiam cum eo permanent:

Die igitur bello dicta, iam appropinquante, aciei sese quilibet accingit, armis se instruens, & aduersus hostem, quocunque modo communiens. Ac primo quidem faciem terra rubri, albi, vel fului & flauo coloris pingunt, pectus vero & corpus reliquum variis lineamentis, circulis, cruceis, serpentis & id genus res alias referentibus insciant, vt formidabiles appareant. Postea orbiculos suos varios sphaerularum precatoriarum instar funiculo traiectos, quorum vsus est in faciendo *Fetisso*, corpori inuoluunt, existimantes se hisce orbiculis quasi munitos, à *Fetisso* suo, in pugna conseruatum iri, ne vel vulnerentur vel plane praehiantes occubant, porro contextam ex arborum ramis brachii crassitie coronam, à collo suspendunt, qua ictus & verbera excipiant, ne facile iis vulnerentur, Capiti Galeam ex Pantherarum pellibus aut serpentū Crocodilorumque exuviis factam imponunt, quin & Cingulum ex pellibus ferarum factum, corpori circūdatum per pedes traducunt, Pudenda sua exiguo lintei segmento tegentes, vestimenta enim in bellū profecturi, ne inter pugandum ipsis sint impedimento, prorsus respuunt, post cingulū, pugionem obdunt, sinistra manu Clypeum oblongum & latum, totumque fere corpus suum obtegentem, dextra vero, spicula tria vel quatuor quæ inter pugandum in hostem emittant & ei aculentur pro ratione conditionis & fortunarum suarum capiunt. Qui vero eius fortunæ non sunt vt iaculis huiusmodi & Clypeis vtantur, arcubus armantur & sagittis, pharetras enim habent ex ferarum pellibus factas, quæ multis acutissimis sagittis refertæ sunt, quæ in hostem torquere quam celerrime possunt. Serui & famuli tympana pulsant, alii vero cornua habet & tibias ex ebore factas, quibus classicum canant.

Hac sic facta preparatione, *Morinni* seu nobiles omnes, ad aulam Regis sui congregantur, & postea cum vniuersa sua familia ad locum pugnae destinatum, militatum abeunt, sumptis secum vxoribus liberisque & rebus quibuscunque preciosioribus omnibus. Quin imo si bellum ipsis cordi sit, Causa nimirum existente ardua & serua, qua commoti ardeant cupiditate hostes exterminandi & finibus suis prorsus eiciendi, tunc ciuitate & ædificia sua omnia antequam abeant igne subuertunt ne vel hostes forte superiores facti, iis potiantur, vel ipsi desiderio aliquo reuertendi domum teneantur, sed eo maiori conatu in hostem ferantur, & pugnam maioralacritate sustineant. Sin vero causa leuis sit, quæ facile rursus componi possit, ædificia sua non quidem exurunt, nec etiam vxores & liberos secum in pugnam abducunt, sed antequam tamen ad praehiandum ciuitate egrediatur, vxores & liberos cum supellectile & rebus omnibus ad locum proximum, vbi nulla inimicitiarum & simularum est suspicio, deportant, vt ita ædificia prorsus euacuentur, & nihil quicquam in ciuitate reliquum maneat, quasi eam prorsus deserere & nunquam redire stauissent. Neque vero quisquam etiam ante belli exitum ad eam reuertitur, sed finito & composito certamine, mulieres istę deportatę cum liberis & rebus suis omnibus ciuitatem & ædificia sua tandem repetunt.

Quomodo ad pugnam accingantur.

Arma.

Quis status simuletur, vnde in militiam abeantibus.

Ardor belli.

Profecti igitur in militiam, cum ad pugnam & certamen ventum est, quilibet pro se & Rege suo strenue pugnant, atque vt victoriam obtineant, laborant gnauiter nullis neque iaculis nec sagittis parcentes, cædendoque rem vrgentes acriter spicula mittentes raro aberrant, tam eum in proiciendo & iaculando certi & exercitati sunt, vt vel obolum ferire possint, Durante conflictu tympana pulsantur, & classicum eburneo cornu canitur, more in bellis vsitato. Si quos in hostium manus vivos peruenire contingat, illi perpetuæ seruituti mancipantur, ita vt libertatem sperare nunquam possint, qui vero trucidati in bello occumbunt, à parte vitricæ postmodum cocti in cibum assumuntur.

*Victoria crudelis.**Insidia.*

Non semper autem aperto Marte decernunt, sed per insidias etiam interdum domicilia hostium exurunt, & ciuitates eorum subuertunt, illis in exilium fugatis & eiectis. Sic enim cum aliquando bellum esset inter illos qui in *Agitaki* vel *Aldea de Torro*, & alios qui in *Tabbe* & *Cama*, habitant, quæ oppida in parte orientali fluminis *S. Georgij* sita erant, accidit, vt qui in *Agitaki* habitant, noctu venirent, & accensis hostium suorum ciuitatibus, *Tabbe* nempe & *Cama*, incolas cogerent, relictis omnibus suis facultatibus, fuga sibi prospicere, qui nauiculas suas ingressi traiecto statim flumine in territorium ciuitatis *Antæ* venerunt, vbi à persecutionibus hostium suorum tuti, tuguriola postmodum in parte fluminis *S. Georgij*, occidentali extruere cæperunt, imperio Regis ab *Anta* sese submittentes, cuius patrocinio etiamnum hodie fruuntur, in parte nempe nominati fluminis occidentali habitantes, & iam ab incurSIONIBUS hostium in *Agitaki* liberi.

*Pacis tractatio & confirmatio.**Obsides.*

Finito bello & lite composita, fit interdum vt pacem Reges constituent, & mediante iuramento alter alteri promittat, quod ab armis abstinere, & nihil in posterum noui moliri inuicem velint, pro confirmatione autem huius pacti, cum nullis verbis fidem habeant, alter alteri virum aliquem tanquam obsidem pacis tradit, quem ex præcipuis nobilibus Regis esse necesse est, offerendus autem Regi pingitur primum vario colore, & mirum in modum exornatur, deinde humeris satellitis cuiusdam regii insidens, ad Regem transmittitur, à quo honorifice non solum excipitur, sed & honeste habetur, quamuis ei non per omnia fidem habeant, sed attente gressus & facta eius omnia obseruent.

Lusitani à Nigritis magna copia capti.

Anno 1570. temporibus nimirum Sebastiani Regis Lusitaniæ, bellum fuit Lusitanis in Castello *La Mina* habitantibus, cum incolis ciuitatum *Comando* & *Foetu*, vbi Lusitanorum quidem ingens multitudo conueniens, non incolas solum ciuitatibus suis eiecerunt, sed & oppida ipsa igne deformata penitus vastarunt, At vero Æthiopi in sylua quadam congregati, reuertentes Lusitanos expectarunt, qui ad Castellum suum confecto bello redire volentes, insidiarum ignari, in manus Æthiopum inciderunt, à quibus tantâ accepere cladem, vt vltra 300. trucidati perierint, de quibus 50. adhuc capita nuper cuidam Batauorum monstrata sunt, quibus sepulchrum Regis illius, qui in pugna occubuerat, vndique cinctum erat, singularis ornatus gratia, & in recordationem facti huius, silentio non prætereundi, Tantam enim tum Æthiopes aduersus Lusitanos de Castello *La Mina* obtinuerant victoriam, vt expugnato castello, residuum inde eiicere & exturbare facile potuissent, absque tormentis æneis si fuisset, quæ in castello disposita Æthiopes admodum metuunt &

unt & abhorrent. Hanc vero historiam à præcipuo quodam viro, qui *Viador* & affinis Regis erat, Batau acceperunt qui eam non solum confirmabat, sed ipsum se etiam bello tunc & pugne interfuisse dicebat cum Lusitani nihil tale metuentes, tanta copia & multitudine oppressi occumberent.

Cæterum de amicitia & familiaritate Lusitanorum cum Æthiopicis quemadmodum etiam de commerciis quas cum eis exercent, infra dicitur. Quamuis autem Nigritæ periculum tormentorum & scloporum valde metuant, & propterea diligenter sibi ab eis caueant, libenter tamen sonum eorum audiunt & explosionibus scloporum admodum delectantur. Cum enim animaduertunt naues aliquas vel aduenire, vel discedere, magna statim copia ad litus conuolant, auditum quomodo se invicem salutare & excipere soleant, sed & pagani quidam ditiores si adveniant, qui multas merces enierunt, & multum auri expenderunt, plerunque in discesu expetunt, in honorem sui explosionem aliquid tormenti fieri. Quin etiam multi hodie reperiuntur, qui bombardas & sclopos sibi comparant, illorum usum egregie addiscentes, neque etiam ignorantes magno enim suo malo apud Lusitanos id animaduertunt, glandem ex bombardâ aliqua oblonga proiici longius, quam ex minore aliquo sclopeto.

Quomodo bombardas delectantur.

Sed & periti admodum sunt omnis generis arma parandi, pugiones enim siue gladiolos faciunt longitudinem vlnæ, latitudinem vero palmi seu 4. digitorum habentes, Capulo constantes ligneo laminis aureis, vel cute cuiusdam piscis obducto, quem tanti, quanti apud nos aurum, fieri solet, æstimant, vaginas ex pellibus caninis vel caprinis præparant, & in superiori parte, qua gladius intromittitur, testa rubicunda pugnum referente, exornant, cum autem eiusmodi pugiones propter testam maxime preciosiorem, pluris veneant, quam ut omnibus promiscue conueniant, ideo qui tenuioris sunt fortunæ, sicam emunt siue securim, ex altera tantum parte acutam, cuius latitudo superioris partis in mucronem desinit, Huius autem manubrio exornando, caput tigridis vel simiarum inseruit.

Pugiones siue gladij.

Sicæ vel securi.

Atque hoc quidem vulgare armorum genus est, quo præcincti quotidie per plateas assumptis præterea iaculis quibusdam siue hastis missilibus, incedunt, Cæterum qui eius sunt fortunæ ut mancipia habeant & seruos proprios, hi armis gestandis non defatigantur, sed famulo ea sibi præferenda committunt, ipsi vero baculo innixi pedetentim præeuntem famulum sequuntur.

Mercatores plerunque armati incedunt, siue peregrinentur, siue per plateas tantum eant, sed & mancipia siue famulos habent armis peculiariter instructos, gestantes nimirum plerunque arcum & pharetram iaculis refertam, idque propterea, quod hoc armorum genus ipsis inter eundem oneri & impedimento non sit, quippe quod à collo suspensum gestare possunt.

Arma seruo-
rum.

Hastas & missilia variis modis præparant, pleraque autem ex ferro solido, ita ut parum tantum ligni in medio interseratur, ferrum autem quod vtrinque ligno affigitur, æqualis esse ponderis necesse est, ne vna parte præponderate, in mittendo à scopo aberrent. Egregiam autem armorum suorum rationem habere consueverunt, semper n. sex vel septem missilia eiusmodi in ædibus suis humi iuxta Clypeum à pariete suspensum, defixa habent.

Hasta & missilia.

Clypeos

Clypeus.

Clypeos enim ex corticibus arborum in tabulâ alicuius quadratæ formam, longitudine vt plurimum 6. pedum, latitudine vero quatuor, contextunt, & nonnihil excuruatos vel eleuatos in medio crucis formam referente, ligno vt eo fortius resistent adstringunt, anſa, qua teaneantur ab interna parte ligno affixa.

Quidam potentiores Clypeis suis corium bouis insterni, & vmbonem seu eminentiorem eius partem, feri lamina præmuniri curant, multum enim Clypeis confidunt, & sese illis ab omni impetu & externa iniuria bene tutos & tectos esse statuunt.

Arcus & sagitta.

Arcus ex lento firmissimoque ligno faciunt, neruos eis prætendentes, ex corticibus arborum constructos, sagittas similiter ex ligno lento & tenui efficiunt, alas ex crinibus caninis mirabiliter contextas, ad mediam vsque partem eis aptantes, & mucrone ferreo nonnihil incuruato eas munientes. Cæterum licet in bellum profecturi sagittas hæc herba cuiusdam liquore admodum venenato inficiant, infectis tamen extra bellum vti ipsis non licet, nisi pœnam incurrere, & multam numerare grauissimam velint, pharetras autem pro conseruandis hisce sagittis ex pellibus caprinis factas, à collo suspendunt.

Tympanum maius.

Tympana ex arbore quadam excavata faciunt, pellibus caprinis ei instratis, hæ enim si induratæ, baculo percutiantur, sonum tympanorum præbent, plerumque autem hæc tympana præ foribus aulae regiæ, vel domus quam præfectus Regis inhabitat, iacere, & vel 20. pedum longitudinem habere cernuntur, raro autem & non nisi festum aliquod Rege celebrante, pulsantur. Sed & minora habent eodem modo quo maiora hæc parata, quæ à collo suspensa, per plateas incidentes pullant, sed nemini tamen præterquam nobilibus vsus eorum concessus est.

Tympanum minus.

Cornua & tibia.

Sed & cornua habent siue tibias ex ebore factas, Has variis lineamentis & scissuris condecorant, foramine aliquo quadrangulâri forma, in medio constituto, quod ori fistulantes admouent, Atque hisce quidem tibiis soli tantum Reges & ipsorum præfecti vtuntur.

CAP. XXV.

DE ELECTIONE ET AVLIS REGVM, ITEM QVE QVIS honor ipsis exhibeatur, & quid liberis ipsorum inde lucri accedat siue sperandum.

Regis electio.

REGES ex communi populo, votis præcerum eliguntur, Nulla enim ibi hæreditaria regna sunt, vt Regibus defunctis, ad proximos agnatos vel filios, ea deuoluerentur, sed vno defuncto alius statim ex populo eligitur, qui aulâ regiam cum omni suppellectile quasi hæreditario iure ad se deuolutam occupat.

Liberalitas in Regerequiritur.

Sed de rebus suis annuis multos eum boues & vina redimere, & subditos suos liberaliter subinde habere oportet, dummodo fauorem populi retinere velit, Liberalem enim ipsi Regem expetunt & fauore prosequuntur, contra vero tenacem & parcum siue auarum, qui rem facere & multum auri accumulare cogitat odio habent, & omnibus modis ei insidiantur, non quiescentes, donec causam aliquam arripiant, qua ipsam deponant & regno eiiciant, eligentes postmodo alium qui voto & cupiditatibus ipsorum satisfaciat.

Sic

Sic enim nuper Regi cuidam de *Sabou* accidit, Assumptus ille erat ex pago *Infantin*, quem patriam suam agnoscebat, parce autem & sordide vivebat, avaritiæ studens & thesaurum sibi colligere expetens, *Quamvis* enim tributi nomine non parum quotannis acquireret, conuiuîis tamen parum vel nihil impendens, raro subditorum aliquem inuitabat, comessationes vero & computationes nullas fere aut satis ieiunas & frigidas instituebat, alienans ita à sese & auertens subditorum animos, qui cum omnes ipsi hoc nomine essent infensi, factò aliquando in aulam eius impetu, omnibus eum bonis exutum, exautoratumque & regia sede deturbatum, ad pagum suum *Infantin* cum ignominia remiserunt.

Quicumque igitur acceptum sese subditis reddere, & fauorem etiam populi sui conseruare expetit, is avaritiam vitare prorsus & sordes cogitur, quo enim sumptus maiores facit, quo sese magnificentius gerit, & plures ad cœnam subinde inuitat, eo subditis suis Rex gratior & acceptior habetur. Communis igitur iam apud eos consuetudo inualuit, vt singulis anni quadrantibus, quando quæstores & publicani ad telonium sedêres, rationem de accepto tributo & multis variis collectis, pro more reddiderunt, Conuiuium aliquod apparent, impendentes ei vel parum vel multum, pro ratione nempe auri per quadrantem istum anni, collecti & ad hoc conuiuium *Moriani* siue nobiles aulici, cum consiliariis Regis omnibus inuitantur. Tunc autem multas pecudes, & vini quantum per vniuersum suum regnum acquirere potest, Rex cœmi, & inter populum distribui iubet, mirum eos in modum exhilarans, & gaudium tanto perfundens, vt plallere, exultare, & tantum non bacchari in voluptate videantur.

Peracto hoc solenni conuiuio, capita bouum mactatorum, colore vario illustrata, & multis *Fetissis* exornata, in habitationem Regis ordine collocantur, vt tabularum pictarum vicem expleant, existimantes ad commendationem Regis ea non parum facere, cum ex repositis illis capitibus colligere peregrini possint, Regem eum beneficium & liberalem esse, quod quidem non in minima laudis parte ponendum arbitrantur.

Sed & aliud festum Reges admodum solenne habent, diem nempe anniuersarium coronationis suæ, quem ipsi diem *Fetissis* sui vocant. Et tunc quidem non præfectos tantum suos, sed & Reges vicinos, & nobiles aulicos cum vniuerso senatu, ad prandium inuitant, nullis omnino sumptibus parcentes, *Quin* etiam preces suas eo die Rex quilibet perficit, & sacrificia anniuersaria *Fetisso* suo, quem arborem habet in ciuitate sua altissimam, offert. Hunc autem diem summa cum lætitia transigunt, pulsantes tympana, ducentes Choreas & nihil quod ad hilaritatem pertinet, intermittentes, Inprimis vero mulieres lætitia tunc exultare, saltare & tripudiare videntur. Quilibet autem Rex festum eiusmodi solenne & anniuersarium celebrat, studens ne cum altero concurrat aut alteri cuidam Regi sit impedimento, idque propterea vt conuenite rectius & alter alterum inuisere commodius possint, circulum quasi tempore æstiuo absoluentes.

Diebus festis, quos singulis septimanis certos & constitutos instar Sabbathorum habent, Rex omne vinum quod eo die ex arboribus collectum ad aulam suam deferretur, cœmit, cœnamque instruens & omnes

suas vxores cum liberis & proximis nobilibus invitans, absumit, lætitia non medioeri perfusus, cum semel tantum in septimana vxoribus & liberis suis coniunctus cibum capiat.

Vxores Regis vbi habitans.

Vxores Regis omnes fere cum eo in aula regia habitant, quamuis sint etiam quæ extra aulam sese continent, vt pote prouectioris iam ætatis aliquæ, quæ oblectare Regem amplius non possunt, sed iuuenclas & forma venustiores omnes in aula sua secum habet, singulis domicilium peculiare distribuens, vt rectius sibi inferuire, & cupiditatibus suis satisfacere possint, omnem enim honorem & obedientiam Regi suo præstant, & quælibet noctes diesque id vnum cogitat, quomodo ei placere, & præ aliis sese insinuare possit. Quælibet autem etiam proprium suum & ab aliis separatam peculium suæ thesaurum habet, & liberos suos secum retinet, deque victu & amictu eis prospicere cogitur, sed quæ præ cæteris in gratia apud Regem est, defectum omnino nullum sentit.

Superbia vxorem Regis ex uariis in plebas.

Vxores istæ domo egressæ, humeris alicuius mulietis quam pro mancipio habent, innituntur, similiter & Regum liberi perferuos in humeris gestantur. Rex autem ipsemet raro ex aula sua procedit, semper enim domi sese continet, nisi quod interdum, ad portam vel ianuam aulae suæ confidet, quod tamen etiam perraro accidit. Satellites regii aulam istam die & nocte custodiunt, semper armati incedentes, exire autem forte volentem Regem magna stipante caterua comitantur. Horis matutinis & vespertinis, tibiis semper ex eboze factis in honorem Regis canitur, cantoribus vocem suam egregie moderari valentibus, vt sonum non inconcinnum præbeant.

Losomes Regum.

Egressum ex cubili Regem, vxores præstolantur, vt aqua frigida ablutum probe corpus eius oleo inungant, vnde splendescat quasi & totum nitidum reddatur. Hoc facto cibi paululum capit, postmodum in sella quadam residens, muscarium arripit, ex Equi vel Elephantis cauda factum, quo mustas & culices abigat. Mose autem ibi vsitato, varie ornatus conspicitur, Barba enim eius multis coralliis bonis, & rebus aliis implicata est & intertextæ, Armillas brachiis circumdatas habet ex puro auro, multis orbiculis vitreis varii coloris distinctas. Eiusdem etiam generis torques & murenulas aureas à collo suspensas habens. Sic autem ornatus totum diem confabulando terit, deficientibus ei nunquam aulicis quibus cum tempus fallat.

Ornatus Regum.

Viador seu Atrij magister.

Inter aulicos autem Regis, præcipuum locum habet, qui *Viador* ipsis dicitur, quod nomen à Lusitanis mutuatum ipsis denotat secundum quasi à Rege, qui Quæstotis officio fungitur & thesauro regio præest, accipiens & expendens inde quantum opus est, omnia enim gubernat, & propterea etiam proximus quasi à Rege velut atrii Magister armillas & torques aureas regio ornatum multo preciosiores gestat.

Reges filijs suis nihil largiuntur.

Filii Regum ad laborem æque vt alii affuefunt, labore enim suo sibi aliquid acquirant & comparent necesse est ni velint in extrema paupertate & inopia vitam degere, Rex enim nihil quicquam ipsis largiri audet, metu nimirum populi, qui id nõ permetteret multis de causis, imprimis vero, quod hoc modo nobiles spe successionis frustrarentur, & de solennibus etiã conuiujs multum decederet. Quæ etiam causa est, quod Reges

Reges liberis suis ad matrimonium transeuntibus nihil amplius præterquam quod vsitatum est, & quod ab aliis etiam fieri solet, dotis nomine largiuntur, excepto mancipio seu seruo aliquo, cuius opera & ministerio vtantur. Commodum vero aliud à parentibus suis expectare non possunt, itaque etiam filii Regum si otio sese & ignauia dedant, & in iuuentute sua nihil operentur, vnde opes & diuitias acquirant, seniores facti, omnibus contemptui sunt, & in extrema paupertate vitam transigere coguntur.

Solent autem plerunque Reges filios suos secum retinere, & officii aulicis destinare. Quod si igitur finito bello aliquo, pax inter Reges cõponatur, & obsides mittendi sint, Reges plerunque vnum ex filiis suis eligunt, quem obsidis loco ad Regem alium transmittant, vt ita ad dignitates promoueantur, & honoribus paulatim assuescant, si forsitan succedere aliquando in Regno possint.

De redditibus annuis, vt sunt fructus varii, pisces, vinum, oleum de palma, & alia ad victum pertinentia, familiam & vxores cum liberis suis abunde sustentare possunt, frumentum ipsis per alios seritur, & postea collectum domum affertur, sine vlllo suo labore, vt ita vitam otiosam & tranquillam agere possint, quæ tamen quantumuis bona videatur, miscra est si cum nostrorum principum regumq; vitis conferatur.

Cæterum defuncto Rege aliquo, corpus eius more regionis vsitato, honorifice sepelitur, & in eius locum alius statim eligitur, qui tamen non est de familia prioris defuncti, ex communi enim populo aliquis adsciscitur qui idoneus huic maiestati censetur. Quemadmodum autem agnatos Regis omnes, qui sanguine ipsi coniuncti sunt, respuunt, sic neminem etiam hac maiestate dignum existimant, qui Regi sese aliquando opposuerit, aut contrarius vnquam fuerit, vel in minimo eum offenderit. Electum autem Regem ad pallatium deducunt, tradita ei aula regia cum bonis à Rege defuncto relictis omnibus, quæ nouus etiam Rex iste, quasi hæreditario iure ad se delata, statim occupat, liberis defuncti Regis exclusis omnibus, hi enim ex hæritate parentis sui nihil quicquam accipiunt, exceptis tamen bonis, quæ antequam in Regem eligeretur possederat, ea enim ipsis restituntur, diuidenda inuicem more istius regionis vsitato.

Quomodo Reges filios promoueant.

Reditus Regum anni.

Rege defuncto, qui eligatur.

Quid filij Regum ex hæritate paterna consequantur.

C A P. XXVI.

DE PROCESSU IN IUDICIIS VSITATO, QUOMODO Nimirum causas in foro agant, aduersarios in ius vocent, & interdum seipfos etiam vlciscantur.

SIllites & contentiones inter eos, vel ob debitum aliquod vel ob violatam alicuius pudicitiam, furtum aut similem aliquam iniuriam, existant, quas ipsi cõponere amice & transigere non possunt, præfectum statim Regium, qui vicem Regis in hoc vel illo oppido sustinet, accedunt, exponentes ei rem omnem & iudicium seu sententiam eius expectantes. Principio autem Actor, actionem exorsus, eum à quo læsus est coram Iudice accusat, qui audita accusatione mancipium statim seu seruum suum, qui Reum ad iudicium vocet ablegat, Hic igitur adueniens, sese purgat & defendit ra-

Processus seu Ordo iudicij vsitatus.

rione qua potest optima. Verba autem quilibet pro se facere ipsemet tenetur, neque enim vel procuratorem conducere, vel per alium loqui, cuiquam conceditur. Proinde ubi Reus finem dicendi fecit, Actor ad orationem eius respondet, resumens & refutans quæ pro sui defensione alter in medium protulerat, Atque ita disceptatio hæc coram Iudice semel atque iterum repetitur, vt & Actor & Reus aliquoties audiantur, antequam sententia pronuncietur. Loquente vero altero, alter tacere cogitur, & neque loquentem in sermone confundere, neque responsione sua, antequam ipse se expediat, præuerrere, pœna capitis secus facientibus proposita. Quæ quidem consuetudo est laude sua dignissima, prudentiamque eorum qui iudicio præstant eximiam arguit, licet alias feroces admodum sint, & satis importuni.

Sententia definitiua.

Cognita igitur causa, & parte vtraque satis sufficienterque audita, tandem Vicarius iste siue præfectus Regis, sententiam dicit pro arbitrio suo, eosque à se dimittit, in qua quidem etiam sententia ipsis acquiescendum est absque ulteriori prouocatione seu appellatione. Nam si causa talis sit, quæ Regem concernat, & pars altera condemnetur, multam statim huic vicario regio numerare & persolvere cogitur. Quod si vero causam difficilis sit, vt componi ab hoc Iudice non possit, tanta cum animorum exacerbatione discedunt, vt iam non odisse sese solum sed & insidiari sibi inuicem videantur. Nam & alter alterum ad pugnam provocant, vt armis litem dirimant causamque componant, Facta eiusmodi prouocatione, pars vtraque, causam amicis suis exponit, & sibi pugnae socios exorat, stipati igitur amicis suis, in campum ad dictum diem procedunt, pugnae socios tres vel quatuor secum adducunt, qui è regione consistentes finem pugnae expectant, Interim litigantes qui sese inuicem ad pugnandum prouocarunt, Clypeis & missilibus hastis armati, in arenam descendunt, petentes sese inuicè sagittis vel hastis suis, donec alter percussus atque vulneratus concidens, animam exhalet, tunc enim finem pugnandi faciunt, atque ita etiam contentio ipsa cum morte alterius terminatur.

Prouocationes.

Duellum pro dirimenda lite.

Finito autem certamine, consanguinei eius qui interfectus perit, homicidam à parte altera requirunt, vt eum loco interfecti retineant & in seruitutem redigant, Qui si arrepta fuga, sese subduxerit, inque aliam ciuitatem concesserit, omnibus eum modis persequuntur, nihil nõ tentantes, vt eum recuperent & in potestate suam redigant. Neque vero etiam, nisi ab insidiis ipsi remittant & inquirendi finem sponte sua faciant, sese ab illorum manibus tueri, & vindictam euitare potest, præsertim cum neque Reges ei libertatem aliquam cedere, neque ciuitas vlla eum tueri & conferuare possint. Vbiq; enim fuerit, si exploratus, repetatur, Reges eum reddere & à se dimittere coguntur, nisi perpetuum Regis, cuius potestati subiectus est, odium, & bellum experiri grauissimum velint.

Persecutio eius qui in duello alterum occidit.

Cæterum recuperatus tandem homicida iste vxori eius qui interfectus est offertur, quæ pro libitu suo vel retinere eum & in seruitutem redigere, vel pro certa pecunia vendere potest, vt ita perpetua seruitute puniatur. Quod si vero homicida iste, eius sit fortuna, vt vxori vel amicis interfecti satisfacere, & pœnâ seruitutis pecunia redimere possit, concessum id ei quidem est & permissum, soluto igitur precio tutus in ciuitate more consueto versari, & quæ muneris sui sunt peragere, absque impedimento, quasi neminem offendisset, potest. At vero si contentos eos reddere

Pœna eorum qui alterum in duello trucidauerunt.

& placare non possit, medium nullum salutis aliud ipsi restat, quam vt sese aduersariis tradat, & seruitutē perpetuam subeat, sed hoc factō, neque ad consanguineos & familiares suos neque in ciuitatem ex qua oriundus est, reditus ipsi vnquam patet.

Verum rarissime hoc certamē instituitur, nec nisi causā admodū seria & ardua existente, tali modo, litem dirimere alicui concessum est. Nam cognita prouocatione aliqua consanguinei & familiares omnem mouere lapidem solent, vt sedata contentione, reconciliationem inter partes faciant, ne in arenam descendentes, sibi & suis malum incomparabile attrahant.

CAP. XXVII.

DE IUDICIIS FORENSIBVS ET DELICTORYM POENIS;
quomodo nimirum iudicia instituantur, quomodo accusatos in iudicio, si factum negent, explorent, & quomodo conuictos, pro ratione facti, vel civili pœna, vel capitali supplicio afficiant.

ACERRIMI sunt mandatorum regionum vindices, ea enim sanctissime omnibus sunt seruanda, ita vt si vel in minimo quis peccet, è vestigio impositam multā persoluere sine vlla tergiversatione, vel ciuitate & territorio Regis excedere cogatur. Quod si quem igitur mandatum aliquod regium violare & transgredi contingat, atq; aliquis sit, qui eius rei notitiā habeat, is non statim quidem transgressorem in ius vocat, vel eo nomine accusat, sed per tres, quatuor & plures interdum annos id egregie dissimulat, donec sibi tandem malum aliquod vicino suo creare placeat, tunc enim ad vicariū vel præfectum Regis sese cōferēs, rem omnē ei exponit, qui tympanum statim pulsari iubet, Moris enim est, apud eos, vt si quādo iudicium aliquod publicū fieri debeat, seruus quidā, suspensum à collo tympanum, per totam ciuitatem ambulando pulset, ciues quasi hoc modo convocans, vt spectatum in forum procedant.

Mandata Regum sancta seruanda.

Proclamatio iudicij publici.

Pulsato igitur tympano Præfectus statim Regius cum nobilibus suis omnibus in forū armati procedentes cōsident, accurrente & cōgregante sese statim vniuerso populo, visum nimirū quid futurum sit. Et mulieres quidem in peculiari loco consistunt, Viri vero propius aliquanto accedunt, auditum, quid præfectus dicturus & in medium prolaturus sit.

Iudicium publicum quomodo instituitur.

Quod si igitur Reus iste propter quem iudicium hoc institutum est, in cœtu illo forsitan præsens adsit, facta statim denominatione cōprehensus in ædes præfecti deducitur, vbi vel vinculis constrictus & ligatus, si res ardua sit & grauis, vel solutus & liber, si causā leuior sit, & non vsque adeo seria, per spiculatorum cōseruatur, ita vt ne pedem quidē domo mouere possit, donec causā transacta iudicium finiatur. Nobles enim & senatores omnes interea in foro residentes, cognitioni causæ student, Facta igitur accusatione, & delicto in medium prolato, admonetur per præfectum, qui ad hoc delectus domum concedit, reliquis in foro expectantibus, vt ad illud respondeat, quod si nō cōtinuo & sufficienter facere possit, multæ adiudicatur, quam sine vlla exceptione prestare cogitur, si vero tantum in bonis non habeat, vt exoluere eam possit, Regis statim nomine seruus declaratur, & pro mancipio venditur, ne Regi quid de multa decedat, Quo factō, seruus per omnem suam vitam manere cogitur, nec vnquam seruitutis hoc iugum excutere impostero potest.

Reus quomodo interrogatur & condemnatur.

*Pœna homici-
dij.*

Quod si quis igitur homicidium fecerit, quod quidem capite alias luendum est, potest sese ab hoc supplicio liberare & vindicare, si cum Rege agat, & ei hoc nomine satisfaciatur, Et hæc quidem multa inter *Morianos* siue nobiles aulicos distribuitur, ita ut media pars ipsis cedat, alterum vero dimidium fisco regio applicetur, Hoc vero facto homicida ille prorsus liber est ab omni impetu & actione amicorum defuncti, ita ut in posterum nullam aduersus eum actionem instituere, quin imo ne conuenire quidem eum & compellare hoc nomine possint, cum Regi satisfecerit, qui eum ab omni iniuria consanguineorum interfecti ut defendat & tueatur, virium satis habet.

*Pœna adulterij,
sæm ex parte
viri, quam ex
parte mulieris.*

Quod si quis in adulterio deprehensus, cum vxore viri cuiusdam rem habuerit, quam multis & splendidis promissis ad tantum nefas sollicitatam & invitam deceptit, Rex quidem adulterum omnibus bonis exiit, & mulier suo ipsius viro multatam, nimirum vel quadrantem vel sextantem auri perfoluere tenetur, ni repudiari ab eo velit, quod ipsi hoc casu permissum est, ita ut dato ei repudii libello, aliam statim ducere vxorem possit. Porro consanguinei deceptæ istius mulieris, ædificium facinorosi istius viri qui adulterium commisit, igne succensum funditus extirpant, omnibus eum modis persequentes, donec tandem ex ciuitate discedere, & alium sibi locum quærere cogatur, ne facinore eius & flagitio lacessiti subinde pudore suffundantur.

*Adulterium pri-
uatum.*

Accidit aliquando ut vir quispiam in ciuitatem cuius iure quidem ipse non fruebatur, debitorum quorundam exigendorum causa profectus, à muliere quadam, ad mercatum simul eo profecta, quam ipse splendidis promissis inductam, ante annum violauerat, forte conspiceretur, Hæc igitur eo viso, ad præfectum vrbs, qui *Æne* ipsis dicitur, se recipiens, Virum accusat, & ut comprehenderetur impetrat. Congregato igitur iudicio, prodit mulier accusans virum istum, quod pro vitio sibi oblato, mercedem promissam non soluisset, cui ipse respondens, illud non invita sed expetente & volente muliere factum esse contendit. Quâuis autem neutra pars priuilegiis istius ciuitatis gauderet, nihilominus tamen in adulterum sententia lata est, post multam enim disceptationem, accessit tandem *Ferissero* seu sacrificus quispiam, qui sacris ipsorum præstet, allatumque potum in olla quadam ad pedes præfecti & senatorum deposuit, Accurrens igitur mulier ex olla bibit, in confirmationem veritatis, & testimonium, quod pro oblato sibi vitio satisfactum nondum esset. Quod si autem vir prior potum illum gustasset, in testimonium, quod mulieri hoc nomine satisfecisset, absolutus quidem iudicio fuisset, At qui cum reum sese agnosceret, & potum gustare timeret, pœnam euitare non potuit, prolata igitur sententia, in 3. *Bendas*, siue selibram auri damnatus est.

*Aliquis falso
delatus absol-
uitur.*

Accidit similiter ut aliquis litem alicui moueret, de fratre suo, ante biennium defuncto, Accedens igitur ad Regem, accusat eum, quasi fratrem suum interfecisset auxilio sui *Fetisso*, quem in perniciem fratris exorasset. Rex audita accusatione comprehensum eum iudicio sisti iubet, qui respondens, sancte affirmabat, nihil per totam suam vitam litis & disensionis sibi cum fratre Actoris intercessisse, seque tempore mortis eius præsentem ibi non fuisse, sed in alia ciuitate habitasse, Cui Actor respondens dicebat, precibus eum à *Ferisso* obtinuisse, ut fratrem suum interficeret, quod ipse constanter negans, porum à *Ferissero* afferri petebat,

bat, quem cum ea conditione bibisset, quod *Fetisso* in perniciem defuncti non invocasset, & plane innocens mortis eius esset, iudicio absolutus est.

Potus hic iurisiurandi vim obtinet, & ipsis *Enchionbenon* dicitur, paratur vero ex herbis recentibus, quarum usus est in faciendo *Fetisso*, Dicitur eius esse efficaciam, vt qui eo contra conscientiam suam falso utitur, à *Fetisso* suo subitanea morte puniatur, bibentibus vero eum in confirmationem & testimonium innocentiam suam, cuius sibi optime sunt consci, nihil detrimenti inferatur. Beneficio igitur huius potus veritatem & innocentiam alicuius explorare possunt, vt ita difficile ipsis amplius non sit sententiam ferre, cum Reus aliquis qui sibi male conscius est, seipsum accusare, & iudicium quasi contra seipsum pronuntiare cogatur, metu nimirum *Fetisso* sui, cum sibi omnino persuasum habeant, neminem, qui contra conscientiam suam potum hunc bibat, mortem euitare posse. Accusatus igitur in iudicio aliquis, si factum neget, & innocentiam suam iureiurando confirmare paratus sit, ad potum hunc statim remittitur, quo allato, aliter facere non potest, quin veritatem aperiat, & fateatur quod res est. Nec est, quod cogites posse delictum aliquod diu in istis regionibus latere & celari, cum enim odio laborent inuicem & inuidia maxima, alter alteri non parcat, sed si cognoscat, ab altero quid peccatum esse, defert illud ad vrbs præfectum, nec pœnam quis euitare potest, etiam si vel ante decem annos delictum illud commisisset.

Potus quo veritas in iudicij explorant, unde paratur.

Si condemnatus aliquis multam impositam Regi persolvere non possit, & vero aliquem habeat siue consanguinitate siue affinitate sibi coniunctum, qui sub ditione eiusdem Regis habitet, accersitus ille pecuniam exponere pro ipso cogitur, nisi vna cum Reo vrbe excedere velit, Regi enim modis omnibus satisfaciendum est, etiam si cognati damnum facientes nihil inde recuperare possent. Hoc enim nisi fiat, & nisi multa illa tempestiue persoluatur, non reus tantum sed cum eo omnes etiam consanguinei & amici eius vrbe excedere, & tam diu exulare coguntur, donec Regi satisfactum & certamen omne sublatum sit, tum enim ad possessiones suas redire ipsis permittitur. Cæterum reuersi tali casu, omnes, quibus cum notitia & familiaritas ipsis intercessit, adeunt, culpam & ignominiam istam deprecantes, vt ita imposterum tranquille & amice rursum ipsis cohabitare, & rem suam familiarem absque perturbatione administrare possint, Viri igitur suos amicos, quibus cum conuersandum ipsis est, mulieres vero itidem suas vicinas & alias saluant.

Pœna in consanguineos etiam redundans.

Causa autem cur consanguinei etiam cum damnato aliquo, qui solvendo non est, loco cedere soleant, hæc est vt ita ab incursionibus & molestiis Regis tuti esse possint, qui alias crebra compellatione ipsis non parum negotii facessere solet, donec pro damnato suo consanguineo pecuniam tandem exponant & regi hoc nomine satisfaciant. Ne igitur detrimentum aliquod ex delicto affinis & amici sui capiant, & perniciem sibi aliquam attrahant, excedere potius ciuitate, & solum vertere, quam cum iactura rerum suarum domi manere expetunt, præsertim cum impensam sibi à suo affine, in solidum restitutum iri sperare vix possint.

Cur consanguinei cum condemnato solvuntur.

Pœna vel multa furti, sunt tres *Benda* seu selibra auri puri, Non enim propter furtum capitali afficiuntur supplicio, & hæc etiam pœna non omni

Pœna furti.

omni furto dicta est, sed tantum furto interno & domestico quasi, cum alter alteri in sua natione aliquid furripiat & auferat, si quis autem Batauis aliquid creptum sit in hoc quidem furtum nemo est qui animadvertat.

*Pœna auri a
adulterati.*

Si quis aurum adulteratum Batauis pro bono obtrudere volens, ad Regem deferatur, adulterator ille pœnam incurrit, & pœna ista pro ratione delicti exasperatur, ita vt interdum etiam ad perpetuam seruitutem hoc nomine condemnentur. Ita igitur delictis singulis, singulæ etiam pœnæ sunt impositæ, & multæ hæc omnes fisco Regis applicantur, ne ipsi quid decedat, & vt semper habeat, vnde conuiuia instituire, potationibus indulgere & cuticulam cum aulicis suis curare lauius possit.

*Pœna capitalis
qua sitratio.*

Quod si quis vero delictum eiusmodi commisisset, quod non nisi capitali pœna expiari possit, absq; incarceratione diuturniori, ad mortem condemnatus spiculatori vel carnifici commendatur, Is obligatis oculis, & manibus in tergum reuinctis, in campum eum extra urbem deducit, ibique demisso non nihil capite, in genua procidentem, sagitta vel hasta missili transfigit, vt semianimis in terram proruat, quo facto, caput securi refecat, Non enim existimant vere aliquem mortuum & vita defunctum esse, nisi abscisso à ceruicibus capite, corpus in quatuor partes dissectum, a uibus & volatilibus cæli in cibum proiciatur. Peracto supplicio, consanguinei & amici eius cum deploraturi conueniunt, Et viri quidem insertum in ollam caput tam diu coquunt, donec ossa cute & carnibus nudata appareant, tunc enim & iuculo & carnibus deuoratis cranium illud cum *Ferisso* suo honorifice reponunt. Mulieres vero lachrymis & eiulationibus indulgentes, in querulas sæpe voces erumpunt, & miseriam infelicitatemque defuncti lamentantur. Comites quidem itineris, qui spectatum supplicium, portis egrediantur, damnatus non habet, At vero peracto supplicio, ingens densa sese agmine multitudo offert, quæ vicem & miseriam eius doleat atque deplorat.

*Lamentationes
ob aliquem ca-
pitum supplicio
affectum.*

C A P. XXVIII.

DE FVRTIS IPSORVM, QUAM CAUTE NIMIRVM
fvari, & furta sua occultare possint.

*Furtum probi-
bitum.*

N furando tam sunt exercitati, vt nullum sub sole populum esse putem, cui hac in re quicquam concedant, Est quidem furto grauis pœna imposita, ita vt alter alteri quicquam furtari non audeat, ni pœnam velit incurtere grauissimam, Et si forte furtum aliquod in ciuitate commissum sit, tot passim execrationes & detestationes eius audiuntur, vt nihil supra, Verum accidit tamen aliquando, maxime tamen nocturno tempore vt furto aliquid alteri eripiatur. Itaque Rex ad præcauendum hoc malum, cum animaduertit, querelas hoc nomine in populo esse quod aliqui, posthabito Regis mandato, manus suas furto contaminarint, summo diluculo per præconem in plateis proclamari iubet, vt à furto sub capitis pœna abstineant, vt ita renouato & in memoriam ipsis reuocato rursus mandato suo, iustam habeat causam in fures animaduertendi, & nemo furti nomine accusatus, ignorantiam prætere possit.

Quem.

Quemadmodum autem turpe existimant alicui ex suis, furto aliquid eripere, sic contra honestum & laudabile putant Batauis aliquid furari, Eos enim prudentes, ingeniosos, agiles & ad rem suam attentissimos esse statuunt, ideoque existimant artis esse eos fallere, & qui aliquid ipsis possit subtrahere, eum prudentiorem & alacriorem prædicant, vt ita honori sibi ducant maximo si quid Batauis furto auferre possint.

Batauis aliquid furari laudabile putant.

Venientes igitur in nauim hoc proposito vt aliquid Batauis furentur, magnum comitatum, & sportas admodum capaces afferunt, quas ex iunco contextas ipsi *Akoffo* vocant, postea omnes commissario vel Nauclero assidentes, omnia perferuntur, simulantes se multas merces empturos, Itaque Nauclero multum sese venditurum existimante, & multa varique bona proferente, ipsi interim in omnes occasiones intenti, id agunt sedulo, vt aliquid furentur, & clam subtrahentem occultent, quod ipsum etiam dici vix potest, quam celeriter efficere possint, cum natura sua ad furta ferantur & ab hoc vitio abstinere nullo modo possint.

Natura ad furtum propensi.

Hinc videmus eos vix vnquam ex naui discedere, quin aliquid, quicquid illud etiam sit, secum auferant, Nam etiam nullius fere momenti res abducunt, si preciosius quid furari ipsis non liceat, vnde commissario siue Nauclero pondera surripiunt, quibus in ponderando auro vti solet, quod si enim ea tantum ex manibus deponat, & non intentis semper ad ea oculis respiciat, pereunt, vt nescias quo devenerint, Nigritis ea vel in ore vel in auribus vel in capillis vel alio modo abscondentibus, sic clavos ferreos rubigine fere consumptos, axungiam, qua nauæ trochleas in malo, vt velis & carbasis vel attrahedis vel remittedis aptiores fiant, inungere solent, perpendicularia & bolides, laminas item plumbeas naui extrinsecus ad teredines ab erosione ligni prohibendum obductas, & id genus alia, furto subducere cernuntur, naturam suam ad furta propensissimam hoc modo satis prodentes.

Atque hoc quidem ingenio communiter omnes deprehenduntur, siue diuites sint siue non, Nam licet quidam interdum sint, qui duas, tres & plures secum libras auri afferant, & merces plurimas emant, mercaturamque satis diuitem exerceant, eo tamen omnes animo sunt, vt si quid, præterquam quod emerunt, abducere secum possint, in se quidem nihil desiderari patiantur, quamuis contra si ipsis aliquid ereptum sit, grauissime id ferant, & ingentes propterea dare turbas soleant.

Omnes ad furta propensi.

Quod si autem in furto deprehensi, à Batauis reprehendantur, inquam hanc esse reprehensionem conqueruntur minimeque eam Batauis decere asserunt, interrogati vero, cur à furtis non ipsi quoque abstineant? respondent se propterea culpam non posse, vt pote quibus aliquo modo concessum sit, Batauos defraudare & furto ipsis aliquid eripere, quod tamen Batauis contra non liceat, idque hac de causa, quod Batauis diuites sint & rebus omnibus abundant, imo cum tantum bonorum habeant, vt plenis ea nauibus ad loca alia deferant, indicio id esse, se multitudine bonorum nimia grauari, velle igitur Batauis gratificari, & onere isto grauatos liberare, vt eo citius se expedire & terram suam reperere possint. Contra vero se pauperes nudos & rerum omnium egenos esse, nec habere quo sese tegere & operire possint, vt ita minus quam alii sint propter furta reprehendendi.

Furti excusatio.

Furtipana.

Quod si quid igitur in naui amissum sit, & Nauclerus id animaduertat, necesse est perscrutationem *ἐπιείκην φώρησιν* quasi & dum factum adhuc recens sit, fieri, donec qui furtum commisit deprehendatur, quo facto, fur iste verberibus excipiendus, & non dimittendus est donec ablatum restituat, qui postmodum omnibus risui est, & à suis insuper reprehenditur, quod furtum suum melius celare non potuerit. Verum si animaduertant furtum percrebuisse & manifestum factum esse, metuantque ne inquisitio fiat, absque vlla cunctatione ex naui descendunt, & Nauclero isti valedicunt, non facile vnquam ad istam quidem nauim reuersuri.

CAP. XXIX.

DE FIDE IN PROMISSIS ET PACTIS NULLA, ITEM QVE
de iuramentis ipsorum quibus nimirum ceremoniis
ea perficiantur.

Nigriti fides
non habenda.

VERBIS, promissis, pactis, & iuramentis ipsorum, fides nulla habenda est, cū leues omnino sint & mendaces, Nā nihil celare possunt, & licet alicui iuramentū præstent, mox tamē quod ipsis secreto commissum est alteri aperiunt, qui id peruertere multis modis potest, quemadmodum *Carolus* quidam *Huscherus*, qui constituerat castellum de *Mina* expugnare, cum ingenti suo damno nuper deprehendit.

Iuramentorum
ratio & ceremoniis.

Quod si autem alter alteri in sua natione aliquid promittat, & iureiurando id confirmet, tunc nō facile fidem fallunt, sed promissa seruant fidelissime. Iuramentū autem præstare volentes, faciem suam pedibus primo eius cui illud præstandum est, deinde humeris, pectori; & toti tandem corpori admovent, exclamantes magna voce, *Iau, Iau, Iau*. Hoc vero tertio repetunt, perstreptentes manibus pedibusque & *Fetissis* suos quos brachiis pedibusque alligatos habent, deosculantes. Alii in confirmationem veritatis potu vtuntur, de quo supra dictum est. Has vero ceremonias interdum etiam adhibent Batauis iuramentum præstantes, verum si quis eis propterea fidem adhibere vellet, deceptum sese tempestiue videret, cum ipsis vltra quā videas fidendum nihil sit. Verum quidē est, eos qui in *Mourre* habitant multa consilia Lusitanorum in castello *La Mina* habitantium Batauis prodere solere, sed hoc non eam ob causam faciunt, quasi Batauis tam fideles essent, sed propter ingens odium, quo erga Lusitanos flagrant.

CAP. XXX.

DE PARTIBVS ANNI ÆSTATE ET HYEME IPSORVM,
itemque de agricultura, quomodo frumentum serant & colligant, &
quid Regibus suis inde persolvere cogantur.

Discrimen æstatis
& hyemis.

QVAMVIS per vniuersam hanc regionem frigus nullum sentiatur, & quasi continua æstas esse videatur, habent tamen aliquam temporum differentiam, certos quosdam menses æstati, certos itidem hyemi tribuentes. Differentiam vero æstatis & hyemis, varietas tempestatis efficit, Arbores enim semper virides & foliis suis ornatae apparent, & reperiuntur quædam,

quædam, folia sua bis in anno deponentes. Sed agri æstiuo tempore aridi sunt & steriles, ab ingenti nimirum æstu exsiccati, hyemis autem tempore, frugibus ornati florent, vt ita autumnus ipsorum in hyemem incidat, quo frumentum & fruges quaslibet, in horrea sua colligant. Æquinoctium habent quasi perpetuum, ita vt vix differentia aliqua dierum & noctium appareat, dies enim & noctes semper æquales deprehenduntur, & sol idem semper tempus quo oriatur, & occidat, retinet. Nam veluti per totam Orientalem Indiam, sic hoc etiam in loco, vt matutina sexta oritur, sic sexta rursus vespertina occidit, quamvis negari non possit, eum dimidia hora iam ante exortum esse, quam apparere incipiat, & ortus occasusque tempus verum non tam exacte, & præcise, sicut in nostris regionibus annotari possit.

Æquinoctium
continuum.

Fructibus per totum annum semper abundant, ita vt nullus eorum vnquam defectus sentiat. Hyemi autem eos assignant menses, quibus solem verticalem habentes, æstum maximum experiuntur, veluti sunt Aprilis, Maius & Iunius, quibus mensibus pluuias habent frequentes fulguraque & tonitrua experiuntur creberrima & maxime abominanda, quas tempestates à nimio solis calore & æstu prouenientes, Lusitani quidem *Trauados*, ipsi vero *Agombrotos* sua lingua vocant. Cumque à pluuiis & imbribus terra hoc tempore bene rigetur & fecunda efficiatur, solent hisce mensibus frumentum suum terræ mandare, cum alias æstiuo tempore propter siccitatem terra nihil proferre possit.

Menses hyberni.

Appropinquante igitur hoc tempore apto scilicet ad operas rusticas & agriculturam, in campum vel syluam euntes, locum sibi conuenientem eligunt, vbi frumentum serant, Agrum enim nemo proprium habet, quo tanquam suo, pro se vtatur, sed in Regis potestate omnis ager syluaque & campus existunt, ita vt sine peculiari eius permisso, quicumque vel plantare vel seminare nemo possit. Caterum impetrata à Rege venia, cateruatim egrediuntur & locum quem elegerunt à frutetis, spinis & sentibus purgant, igne nimirum omnia comburentes, & inutilem herbarum luxuriam extirpantes. Runcatum postea agrum, & carbonibus, ei nimirum stercoreando inseruientibus, ab exustis arborum ramis oppletum oblongis ligonibus, quos ipsi *Caddon* vocant, ad pedis vnus profunditatem bene defodiunt, & ad dies octo vel decem requiescere sinunt, donec omnes incolæ agros suos ita præpararint, tum enim de semine sibi prospiciunt, & omnes ad aulam Regis die quem loco Sabbathi, festum habent, congregantur. Eius enim frumentum primo omnium feminandum ipsis est, Congregati igitur simul in agrum egrediuntur, euulsisque arborum & ramorum reliquiis, agrum secundo fodiunt, & semen ei tandem committunt.

Agri omnes ad
Regem perti-
nunt.

Initium autem faciunt die Sabbathi sui, & primo Regis vel præfecti Regii frumentum terræ mandant, qui circa vesperam finito labore in agrum deferri iubet aliquot lagenulas vel vascula vini de Palma, carnisque vervecinæ & cibariorum aliorum tantum, quantum sufficere operariis existimat, qui finito labore discumbentes in terram edendo & potando hilares sese præbent, quin & radices & sarmenta in vnum commotata incendunt, cantantes, & choreas circa ignem istum ducentes, in honorem scilicet Numinis sui *Fetisso*, vt benedictionem ab ipso impetrét & frumentum bene succrescens augeatur.

Quo ordine se-
mina terra cõ-
mittunt.

Sequenti die ad agrum alterius cuiusdam vicini omnes simul per-
gunt,

gunt, laborantes ibi æq; vt in agro Regis, Cumq; peracto labore advesperascit, pari lætitia allatū à Domino istius sementis cibum capiunt, & choreas circa ignem ducunt, vt benedictio Numinis sui *Fetisso*, huic etiam frumento affulgeat. Atque sic ab vno ad alium transeunt, operas enim coniungunt, & coniunctis viribus sementem faciunt; ab vnoquoq; pro viribus, satis laute excepti atque tractati.

*Frumentum i
sorum cito ger-
minans.*

Commissum hac ratione & terræ mandatū semen, breui temporis spacio pullulare & germinare cernitur, non enim diu in terra absconditum latet, Cumque altitudinem viri assecutum est, & flores iam ex spicis prominent, tabernam quandem ex ligno in medio agri extructam stramine contegunt, filiosque suos in ea collocant, vt frumenti rationem habeant & ab auium perniciē illud vindicent, Lolium enim & Zizania non euellunt, sed simul crescere sinunt vsque ad tempus messis, nec aliunde perniciem vllam quam ab auibus metuunt.

*De Milio In
disco.*

Milium ipsorum spicas habet oblongas, suntque granula colore quidem semen cannabis æmulantia, sed forma tamen non nihil oblongiori, glumis siue vtriculis & folliculis, aristas nullas habentibus inhæret, instar Dipfaci herbæ, fractum vero & comminutum, candidissimum apparet. Et hoc quidem frumenti genus semper habuerunt, etiam ante Lusitanorum aduentum, succreuit spacio trium mensium, quibus exactis absconditur, & in terram depositum vnus adhuc mensis spacium requirit, vt calore solis probe exsiccetur & percoquatur. Postmodum spicas culmis resecat, inque fasciculos collectas domum deportant, stramine operiendis vel muniendis quasi & cingendis ædificiis suis destinato.

Panes ex milio.

Milium hoc, frumenti genus optimum est, ex quo facili labore & cura, panes pinferere licet, cum non sit crassum & durum, sed molle admodum & attritu facile, massam statim conficiendis panibus aptam, præbens, qui quidem panes, si recte pinferentur, possent fere vnus esse coloris, cum panibus, quos nostri ex farre seu zea conficiunt, Verum cum fornacum & clibanorum vsum ignorent, & massam istam foco ab ignitis saltem cineribus calenti, imponant, colore ad placentas ex legumine quodam, quod panicum quidam, quidam fagopyrum vocant, factas, accedunt, saporis tamen boni sunt, & nutrimentum salutare hominibus præstant, inter edendum dulcedine quadam linguam afficiunt, licet interim dentes non nihil offendant, quod arenulis ex lapide molari contractis abundant.

*Tributum pro
vno agrorum.*

Tempore messis, vbi frumentum in horrea collegerunt, partem aliquam illis vendunt qui sementem non fecerunt, vt Regi tributum pro vso agrorum persoluere possint. Nihil autem certi hoc nomine ipsis constitutum est, sed quilibet auri tantum, quantum sibi videretur satis esse, ad præfectum Regis defert, qui, donec ab omnibus tributum illud accipiat expectat, Cumque collectas habet *Bendas* auri 5. vel 6. omnibus illis stipatus agricolis, ad Regem proficiscitur, aurum illud ei afferens, qui pro munere isto gratiam ipsis habet maximam, prandioque eos liberali exceptos & bene potos à se iterum dimittit.

DE FRUMENTO ALIO QUOD IPSIS MAYS, NOBIS

*triticum Turcicum vocatur, quomodo in hanc regionem peruen-
rit, & quem ipsis usum præbeat.*

Hoc frumenti genus, quod ipsis *Mays*, aliis vero triticum tur-
cicum, vocatur, passim iam per vniuersum terrarum orbem
innotuit. Primo quidem ex *America* in insulam *S. Thomæ*, & *Mays unde ac-*
inde postea à Lusitanis ad hæc loca delatum est. Antequam *ceperint.*
enim Lusitani in has terras venissent, frumentum hoc Nigritis plane i-
gnotum fuit, quo vero iam ita abundant, vt tota regio eo oppleta quasi
videatur.

Vtuntur autem eo ad conficiendos panes, milio nimirum suo illud
admiscentes, Quidam autem cum Lusitanis frequenter versantes, seor- *Panes ex hoc*
sim illud terunt, panes inde conficientes præstantissimos, quos postea *frumento.*
Lusitanis & aliis diuendunt, & non parum inde lucrantur, cum eos ita
patare possint, vt quadrimestres sæpe fiant, & aliquot mensibus superes-
se soleant. Filii ipsorum frumento hoc, panis loco sæpe vescuntur, ex-
cussio nimirum ex spicis & aristis igne nonnihil tostis & præustis, sed si
frequentius paulo eo vtantur, à scabie sese vindicare non possunt, cum
sanguinem gignat nimis calidum & adustum quasi. Nutrimentum alias
bonum, & salutare præstat, sapore vero, à tritico nostro vulgari non mul-
tum abest.

Indiani in *America* ex panibus huius frumenti potum conficere pos-
sunt, quem ipsi *Chicka* vocant, estque potus inebrians sicut vinum ex uvis
paratum, Atque idem artificium etiam quidam huius loci animaduert- *Potus ex tritico*
tisse videntur, frumentum enim hoc aqua probe maceratum coquant, *Mays,*
atque ita potum *Cereuisiæ* non absimilem, quem ipsi *Pistouwe* vocant,
inde parant. Hoc autem illi plerunque tantum faciunt, qui cum Lusita-
nis multum conuersantur.

Requitur autem hoc frumenti genus, agrum calidum & humidum, *Quomodo ser-*
& bis in anno fructus suos præbet. Non seritur modo vulgari, sed per po- *uit.*
sitionem & insitionem quasi vt pisa nostratia, terræ mandatur. Non diu
autem sub terra latet, sed breui temporis spacio erumpens crescit, donec
altitudinem viri assequatur, culmos habet arundini in paludibus apud
nos passim crescenti, nõ absimiles, qua rustici in calis & horreis suis con- *Quomodo cre-*
regendis vulgo vtuntur. Quamuis autem spicas protrudat graues & pon- *scat.*

Coloris porro non eiusdem sed varii hæc grana cernuntur, sic enim *Color huius fru-*
alba quædam & nigra, quædam flaua & cerea, quædam rubicunda, ro- *mentis.*
sea, purpurea &c. reperiuntur. Quin etiam vna interdum spica di-
uersi coloris grana profert, Differunt autem quantitate, quædam e-
nim maiora sunt, quædam minora, sed efficaciam tamen illa maio-
rem habent, stramen vero cum Equis hæc regio destituitur, in pa-
bulum non conuertitur, sicut in *America*, vbi nutriendo pecori
etiam

etiam inferuit, & pabulum dicitur esse nostro tritico vel hordeo non abfimile.

CAP. XXXII.

DE PLUVIA, CVR EAM TANTOPERE VITENT, ET
corporibus suis excipere abhorreant.

PLUVIAM summo studio vitant, & admodum perniciosam corporibus suis nudis existimant, Cuius quidem rei causas etiam habent non contemnendas, cum non admodum salutarem eam esse Bataui ipsi haud raro deprehenderint, idque potissimum temporibus illis, quæ ipsi *Trauados* vocant, & tribus mensibus Aprili, Maio, Iunio, respondent, quibus mensibus tempestates maximæ, fulgura & tonitrua horrenda, ventique & pluviæ admodum frequentes ibi existunt.

Pluvia perniciofa.

Pluvia vestes consumit.

Pluvia certe quæ sub æquinoctiali linea decedit, tota rubicunda est, & adeo perniciofa, vt si aliquis ea madefactus ad somnum sese non exutis vestibus componat, quod quidem nautis familiare est & vitatum, morbum sæpe contrahat periculosissimum. Nam & experientia testatur, quod si vestimenta pluuiali aqua madefacta, antequam soli exposita & probe exsiccata sint, seponantur, breui temporis spacio adeo consumantur & corrumpantur, vt putrefacta quasi gossypium vel lini stupam, digitis facillime distrahere & lacerare possis.

Cur aquam pluuialem abhorreant.

Hinc apparet non sine causa pluuiam eos vitare, cum præsertim nudis corporibus incedentes incommodum inde percipere facile possint. Hinc igitur pluuiis sese celeriter admodum subducunt, & inter currendum, si forte pluere incipiat, complicatis super humeros brachiis, pluuiam corporibus studiose prohibent arcentque. Adeo enim exhortescunt ad eius guttas, ac si febris corripentur, idque non quidem quasi aqua ista frigida esset, cum adeo sæpe deprehendatur calida, ac si igni admota fuisset, sed hæc horroris istius causa est, quod natura eorum à crudis humoribus sit alienissima, vnde etiam noctu dormientes, igni obuersos pedes habent, vt supra dictum est. Itaque inter causas alias, cur oleo & vnguento subinde vtantur, hæc etiam non postrema est, non tantum vt corpus suum crebris hisce inunctionibus nitidum reddant, sed etiam vt ab aqua pluuiali illud vindicent, cum oleum non facile aquam adhærescere & sese per occultos meatus corporibus insinuare patiatur, quæ quidem insinuatio, grauissimorum sæpe morborum causa existit.

CAP. XXXIII.

DE SCAPHIS ET NAVICVLIS IPSORVM QUIBUS IN MARI
vehuntur, quot nempe generum sint, & ex qua materia, quaque ratione formentur.

SCAPHAS & nauiculas quibus in mari vehuntur, ipsi *Ehem*, Indiani vero alii *Canoes*, & Lusitani *Almadias* vocant, parantur vero ex trunco arboris integro, cui nullæ particulæ, nulla segmenta & asseres impinguntur, alia prorsus ab illis quibus

bus *Bresiliani* & ad *S. Thomam* habitantes vtuntur, quasque ipsi *Iangados* vocant forma, quemadmodum etiam ab illis prorsus discrepant, quas in India Orientali alias Phragos vocant. Quamuis autem admodum leues sint, & nullo pondere aggrauata, celeri tamen cursu in mari feruntur, & cum humiles admodum sint, nautas à quibus reguntur, medios saepe in aqua sedere necesse est, longitudinem habent quæ septem vel octo capere personas possit, si nimirum singulatim sedeant, eius enim latitudinis non sunt, vt binos coniunctim sedentes capiant, Insident autem sellis minoribus, quas singuli ex ligno factas, secum adferunt, & medii semper conspiciuntur, manibus remos tenentes, palæ seu infurnibuli instar ex ligno factos, quibus nauiculam à Nauclero, ad clauum sedente, gubernatam protrahunt.

Scapha aquales.

Sagittarum autem in modum celerrime in mari feruntur, ita vt volare quasi videantur nulla vel celo ce vel cymba assequi eas aut præuertere possis, idque potissimum mari quieto & placido, quo etiam ab vno gubernari facile possunt, at turbulento, & fluctus ciente mari, sustinere eas vix plures possunt, facile enim subuertuntur, vt necesse sit eos probe attendere in quam partem promineant, nisi enim sese subinde vertant & ab vno latere in alterum pro motu eius vario inclinent, facile subuerfis scaphis in mare labuntur, quæ quidem etiam causa est, quod Barau iis vti commode non possunt. Nam & Nigritas interdum, iis subuerfis, in mare incidere accidit, qui tamen mira agilitate etiam si aquis immerfi sint, nauiculas rursus erectas aqua liberare, & insistentes ipsis, iter suum continuare possunt, ita vt littus legere necesse ipsis non sit.

Quam celeriter nauicula progrediuntur.

Possunt quidem cum illis ad 5. vel 6. miliaria in mare excurrere, sed cum maris impetum sustinere & aduersis fluctibus progredi admodum sit difficile, maturino plerunque tempore iter ingrediuntur, vt negotiis suis mature peractis, circa meridiem, cum venti plerunque contrarii mate conturbare cernuntur, littus legere, & scaphas suas in aridam deducere possint.

Quoniam hijs scaphis progrediuntur.

Vulgarium autem scapharum longitudo 16. latitudo vero vnus cum dimidio vel ad summum duorum pedum esse solet. Sed & aliud genus habent, quo non nisi in bellis, itemque in advehendis bobus aliisque pecoribus vtuntur, & huius generis reperiuntur quædam magnitudine & capacitate sua cum cymbis nostratibus certantes, cum & tormentis, si opus sit, muniri, & malum, vnde carbasa dependeant, sustinere possint.

Scapha minores & maiores.

Huius autem generis naues, 35. pedes longæ, 5. latæ, & 3. altæ plerunque esse solent, & puppim habent rotundam atque sessilem, transtris ex solido ligno constantibus exornatam. Fiunt vero potissimum in promontorio seu *Cabo de Trespunctas*, vbi arbores admodum proceræ & solidæ crescunt, quarum alix 16. alix 17. & 18. interdum Orgyas in circumferentia complent. Lusitanis maxime inferuiunt, qui alimenta hinc inde cœmpta ab vno castello ad alterum deferre coguntur. Sed & Nigritæ eis vtuntur, velis nimirum & funiculis ex arborum corticibus, iunco item & stramine confectis, eas instruentes.

Maiores ubi fiunt.

Minores magna copia in *Ania* fiunt, cum locus iste idoneis arboribus admodum abundet, veneunt autem ibi plerunq; vno *Peso* auri, quod

Minorum magna copia.

flore-

florenos Francofordienses 4. fere constituit. Maiorum non est magna frequentia, sed minores passim magna copia reperiuntur, in primis vero in *Agitaki* vel *Aldea de Torto*, qui locus piscatoribus multis habitatur, qui 70. vel 80. interdum scaphis piscatum in mare proficiscuntur. Peractis autem negotiis cum domum reuertuntur, non quidem scaphas suas in aqua relinquunt, sed in aridam statim protractas, ad locum eis destinatum deferunt, ut & à putredine vindicentur, & leuitatem etiam suam conferunt, quam attracta aqua amitterent. Eius enim leuitatis sunt, ut à duobus viris in humeros acceptæ, ad locum destinatum facile deferantur.

Quomodo scaphasiant.

Parantur autem hoc modo, primo lignum quoddam securibus siue ascis quas à Batauis redimunt, vndiquaque abscindunt, atque in formam oblongiorem perpoliunt, ita tamen ut ab vtraque parte circa medium nonnihil protuberet, & formam alui repræsentet, postea carinam faciunt planam, & in extremitatibus lignum illud vno fere modo exacuunt, ut non facile inter proram & puppim discernere possis, nisi quod protra seu anterior pars aliquanto solet puppi esse depressior & inferior.

Protuberantias autem in extremitatibus relinquunt ab vtroque latere, veluti in triremibus plerumque conspiciuntur pedem vnum longas, & quatuor digitos crassas, quæ apprehendendis & commodius deportandis scaphis illis inseruiant. Hoc modo paratum lignum, peculiari instrumeto pulchre excauant, ita ut latera quidem vnus tantum digiti, fundus vero duorum crassitiem obtineant, Tandem accenso stramine, leuiter eas vndique adurunt, à vermium corrosione, & fissuris ab æstu solis existentibus, eas hoc modo vindicantes. Hoc autem dum faciunt, margini, ne ab igne contrahatur & incuruetur, columnas aliquot substernere solent.

Scapha Fetisso conseruanda commendantur.

Cæterum perfectas ita & elaboratas, *Fetisso* consecrare non cessant, Multos igitur *Fetissos* ipsis apponunt, variis frumenti spicis exornatos, ut à *Fetisso* ab omni incommodo & detrimento conseruentur, qui frumentum etiam simul quo vescatur habeat, ne scaphis hisce custodiendis inuigilans, fame forsitan & inedia pereat. Sic igitur scaphas suas non solum artificiose parare possunt, sed & ab omnibus inquinamentis conseruare diligentissime solent, & quilibet etiam suam ab aliis discernere exacte novit, ita ut non facile alienam apprehendat, piscatum quando exire, aut aliud quid in mari peragere constituit.

CAP. XXXIII.

DE PISCATVRA EORVM, QVIBVS INSTRVMENTIS ET
quomodo ea fiat, quales item pisces & quibus temporibus capiuntur,
& quid tribui de captis piscibus Re-
gi persoluatur.

Quando à capiendis piscibus cessant.

PRÆCIPVVM laborem & studium capiendis piscibus impendunt, cum ad piscaturam ab ineunte ætate à parentibus suis assuefiant. Piscantur autem singulis per septimanam diebus, excepto die Martis, quem Sabbathi loco, sanctum habere coguntur. Variis autem instrumentis vtuntur, & pro diuersis anni

anni temporibus, varia etiam piscium genera capere solent, veluti paulo post dicitur.

Multum autem nocturno tempore piscatu inuigilant, accensas faces manu altera ut cernere possint, sibi praeferentes, altera vero manu tridentem seu fuscina tenentes, hac enim pisces lumini accelerantes cōfodiunt & aqua extractos reponunt.

Faces haec ex ligno arido & leui preparant, fissum enim illud & oleo de palma probe perfusum, in fasciculos brachii alicuius crassitie, longitudine vero fere pedum colligunt, qui accensi flammam lucidissimam gignunt. Alii, ignem in scaphis suis extruunt, quarum latera tribus vel quatuor sunt pertusa foraminibus, per quæ radii flammantis ignis in aquam proiecti, pisces alliciunt, qui aduenientes fuscina postmodum confossi capiuntur.

Sunt etiam, qui licet noctu capiendis piscibus operam dent, nullis tamen scaphis & nauiculis vtuntur, sed in littore sese continēt. Media autem nocte egressi, altera quidem manu ardentem facem, altera vero fuscillam scirpeam vel arundineam, quæ corbem representat gallinarium, pullis, apud nostros, insterni solitum, arripiunt. Sic instructi aquam vmbilico tenus ingrediuntur, flumini contra nitentes, Cumque pisces lumini appropinquare vident, fuscillam eis statim insternunt, immissaque per orificium superius manu, eos apprehendunt, quos postmodum captos funiculo vel chorda per oculos traiciunt & à collo suspendunt, donec quantum satis est piscium acceperint, Pisces vero tali ratione capti, forma ad Cyprinos & prafemos nostros quam proxime accedunt, & carnem bonam habent quæ salmonem fere resipit.

Quod si nocturnas haec piscationes tempus anni non admittat, primo statim diluculo piscatum abeunt, bini semper scapham vnam ingressi, vnus nempe qui eam gubernet, & alter qui capiendis piscibus incumbat, satis autem longe à littore abscedunt, & arma sua pro diuersa ratione temporis varia secum ferunt.

In Ianuario enim, Februario & Martio pisciculos minutos capiunt, qui magnos habent oculos, comprehensi vero saltando & fremendo magnum edunt strepitum & fragorem donec extinguantur. Pisces hi, quos ab oculorum magnitudine Ophthalmios vel oculos cum Plinio dicere possis, forma & colore porculos nostros vel percas minores referunt, nec sapore etiam ab ipsis multum alieni deprehenduntur, Capiuntur vero funiculi beneficio, cui hami tres vel quatuor cadauere infecti adherent, Eiusmodi enim funiculos ex arborum corticibus factos, ad Orgyas tres vel quatuor, cum profundius natate non soleant, aquæ immergunt, Cumque aggruari eos & in profundum trahi sentiunt, extractos postmodum piscibus liberant.

In Aprili & Maio, aliud quoddam piscium genus boni saporis capiunt, Raiis non ab simile, quod hac natura est, vt ex profundo interdum emergens, aquæ sese imponat, itaque etiam hamo adunco facile comprehensum attrahitur.

Mensibus Iunio & Augusto, pisces capiunt, ab Halecibus nostris non multum discrepantes, quos ipsi Sardin vocant, verum propter spinarum quibus admodum abundant, multitudinem, palato non arrident. Pisces alioqui in superficie aquæ sese continent, hacque natura sunt, vt cælo

fereno & tranquillo ex aquis subinde exsiliant. Ratio vero eos capiendi hæc est, Funiculo satis longo, & in extremitate plumbo aliquo prægrauato, multos hamos annectunt, piscium aduentum præstolantes, qui cum salire in aqua cernuntur, ex humeris in eos funiculum istum emittunt, & hamis adherentes attrahunt, donec accepta non exigua multitudine circa meridiem domum reuertantur.

Sed & Canceros & Astacos siue Cammaros hoc tempore quamplurimos capiunt, eiusdem fere generis cum illis quos Norwegia habet in scopulis latitantes. Cibi sunt satis boni, sed qui tamen pro incremento & decremento Lunæ subinde varientur.

Septembris.

Mense septembri varia sese ipsis piscium genera offerunt. Quidam enim scombris, vel etiam Alocis similes sunt, sed capite quidem longiori, corpore vero tenuiori, Cutem habentes glabram & squamis plane carentem. Quidam reperiuntur geminato quasi ore, quibus decoctis os superius remouetur, & sapore Cyprinum nostratrem referunt. Quidam Mullos referunt, barbati enim sunt, & cristam instar ferræ in tergo eminentem habent. Cauendum autem est, ne inter capiendum spinis istis ledaris, tam enim venenatæ sunt, vt non solum intumescere læsam aliquam partem faciant sed incredibilem etiam dolorem excitent, & periculum membri istius vulnerati rescandi afferant. Non sunt autem saporis tam iucundi, vt superiores, capiuntur vero peculiari instrumento, & tali propemodum modo quo in Hollandia A fellos capiunt, Rati enim ligneæ cornu aliquod alligatur, in cuius medio pistillum est, vt crotalū aliquod quale vaccis nostris appendi consuevit, referat. Ratem hanc mari committunt cuius fluctibus impulsum cornu, sonum aliquem præbet, instar nolæ vel tintinnabuli, quo inuitati pisces, dum apprehendere ratem cupiunt, hamis interim occultatis adhærescentes capiuntur.

October.
November.

Mensibus Octobri & Nouembri, retia plerunque vsurpant, quæ ex arborū corticibus facta, 20. fere Orgyas longa sunt. Hæc enim vesperi aduerso maris flumini immergunt, ingenti in extremitatibus saxo aggrauata, locum vero ligno oblongo signant, quod funiculo retibus alligatum in superficie maris natans, indicio est piscatoribus, vbi retia sua reuersi inuenire debeant. Per noctem enim integram in mari ea relinquunt, vbi ingens piscium copia illis interim implicatur, quam sequenti postmodum die, eleuatis ex mari retibus, colligunt, Cumque retia soli exposuerunt, coniuncta postmodum manu, in mare, pisces alios cum rate lignea captum proficiscuntur.

Pisces vero quos retibus capiunt Lucis nostris adsimulantur, dentes habentes acutissimos, quibus multum damni dare solent, omnibus aliis piscibus formidabiles, vnde etiam Hollandis propter similitudinem Lucii vocantur. Sed & aliud quoddam piscium genus retibus capiunt, Salmonibus non ab simile, quod carnem habet albicantem & boni saporis. Quin & Galeos stellatos reti capiunt, & Hinnulos siue Galeos cruciferos, sic dictos quod amplis capitibus sint, & os latum habeant instar battilli vel testi, quo placentulas parare nostri solent, corpus vero quasi cruce insignitum apparet, & ab humanis prorsus abstinent corporibus. Arefactos per totam regionem transportat. At maiores illos qui robore suo duas & tres interdum superare scaphas possunt, statim dissectos inter ciuitatis vbi capiuntur incolas distribuunt atque diuendunt.

In Decembri, quemadmodum etiam in Julio, pisces capiunt quos *Korofado* vocant, latitudinem habent longitudini æqualem, & caudam instar lunæ dimidiatæ, squamas habent exiguas, spinas vero paucissimas, carnis sunt antequam coquantur albicantis, quæ tamen elixa ad rubedinem paululum, velut Accipenser, inclinat. Capiuntur hamis aduncis, ad funem alligatis, idque tali ratione: Hamo particulam calami indicii siue arundinis sacchariferi præfigunt, funemque capitibus suis alligant vt ad 7. vel 8. Orgyas in mare propendat, cum igitur pisces arundinæ attingunt calami dulcedine invitati, quo cibo admodum delectantur, sentiunt illud in capite, & statim protractum ex mari piscem hamo liberant, capientes hoc modo 20. sæpe & 30. per diem dimidium, Longe autem lateque à paganis distrahuntur, quemadmodum etiam cochleæ seu conchæ marinæ, quarum inter scopulos magna sese ipsis interdum offerre solet copia, suntque saporis æque boni atque nostræ.

Cæterum peracta piscatura ex mari redeuntes, publicano regio tributum persolvere coguntur, partem nimirum aliquam piscium, qui ad Regem statim deferuntur vsui quippe quotidiano inseruientes. Sed & piscationes exercent alias, in stagnis nimirum & lacubus, retia adhibentes nostris non multum dissimilia, sed illa non contrahunt, verum in fundo traducunt cum piscium aliquid ceperint, comprehensum manibus, in sportulas quas à corporibus dependentes habent, coniciunt, Alii retia adhibent tantæ altitudinis, vt aquæ profunditatem adæquent. Ea explicata & baculis erecta, per stagnum traducunt, quicquid comprehendere possunt secum in aridam trahentes. Cum autem nullibi exitus ipsis pateat propter altitudinem retium, fit interdum vt magnam copiam comprehendant, & de eis tributum Regi non persolunt, cum porculis nostris minores sunt, & saporis non admodum boni.

Fila vnde retia hæc fiunt, viri ipsi ducunt, reuerfi enim à piscatura, post meridiem in ripa stagni confident, trahentes fila, & retia sua componentes. Non diu autem pisces ibi à corruptione & putrefactione conseruari possunt, cum regio sit calidissima, itaq; necesse est vt recentes quamprimum ex aqua proferuntur, coquantur & comedantur.

CAP. XXXV.

DE FORMA SAPORE ET QUALITATE PISCIVM

qui in regionibus istis capiuntur.

RÆSTANTISSIMVS omnium qui in mari capiuntur piscis *Dorado* est, itaque etiam hoc nominis apud Lusitanos invenit, Dicitur enim *Dorado* ab auro, quasi piscis aureus, vel cum auro conferendus, propterea, quod mare hoc meliores non gignat aut producat, quamuis hæc etiam nominis huius ratio videri possit, quod in aquis fulvus & aureus appareat, auti nimirum instar resplendens. Sapore Salmonem referunt & Anglis quidem, Delphines, Batauis vero pisces aurei dicuntur. Celeres admodum sunt in natando, ita vt piscium velocissimi habeantur. Nauibus gaudent & facile capiuntur cum fames eos premit. Pedum plerunque 4. vel 5. longi sunt, & Cristas habent siue pinnas in tergo à capite ad caudam vsque pertingentes. Cæterum cute glabra sunt & nullis squammis rigente, spinam vero vnicam

cam saltem habent, quæ per totum corpus sese extendit. Si quando fame vrgeantur & pisces volantes nullos comprehendere possunt, vnus aduersus alterum insurgit, & sese inuicem deuorat, quod Batauis aliquoties visum & animaduersum. Sereno cælo cateruatim aquis innatantes cernuntur, & pro diuersis anni temporibus, diuersis etiam in locis sese continent. Iecur ipsorum arefactum & in puluerem redactum, dysenterix medetur, si modico vini permistum assumatur.

Bonites.

Secundum à *Dorado* locum *Bonites*, saporis boni, sed cum *Dorado* tamen non conferendi. Capiuntur plerunque in locis à fluctuum vehementia periculosis. Breues sunt & crassi, acuminati capite & spinarum paucarum, plurius tamen quam in *Dorado* reperiuntur. Pisces volantes ingenti odio, vt superiores etiam, prosequuntur. Delectantur nauibus, quas cursus celeritate vel superare possunt. Capiuntur adunco hamo, fasciis cædidis involuto & funi alligato, Cum enim linteum istud candidum in aquis vident, piscem esse volantem existimantes, ad illud summo impetu feruntur, sed apprehenso ferro adhærescunt, & ex aqua capti protrahuntur. Cutem habent glabram, coloris cinerei vel cæsei, & capiuntur tempestate mala atque procellosa commodius quam bona.

Albocores.

His fere similes sunt *Albocores*, Cute glabra & candida, squammis earentes, pinnas vero habentes fului coloris, quas sub aquis cernere est elegantissime. Superant *Bonites* magnitudine, inveniuntur enim quidam longitudine quinque pedum, qui virum latitudine adæquant, succi sunt exigui, & non boni admodum saporis, cutem habent mollem, & spina constant vnica per vniuersum corpus protensa.

Testudines.

Testudinum duo reperiuntur genera, quædam enim in terra tantum, quædam vero in terra & in aquis simul viuere possunt, Reperiuntur magna copia circa promontorium viride, animalia sunt pigra & somnolenta, quæ dormientes plerunque aquis innatare videntur, Cû calorem solis penetrare per testam alteram sentiunt, statim sese inuertunt, modo superiorem modo inferiorem corporis sui testam soli obiciunt, vt feruorem ita nimium à se auertant. Cum igitur dormientes ita à maris fluctibus propellantur, comprehensu sunt facilissimi, hamo enim lateribus ipsorum sub testam iniecto ex aqua protrahuntur. Animadvertentes autem insidias, statim sub aquas sese occultant, quamuis non diu sub aquis se continere possint. Carnem habent delicatam & sapore ad vitulinam nostram quam proxime accedentem.

Galeus sive Hinnulus, Tubaron.

Galeus sive Hinnulus, Lusitanis *Tubaron*, Gallis vero *Requies* dictus, apparet plerunque cælo sereno & quieto. Feruntur autem stipati & cincti quasi magna minorum pisciculorum multitudine, qui *Quaquadores* dicti, os habent & caput latum, quo corporibus hinnulorum adhærescere possunt. Ad percas alioqui proxime accedunt, Cumque cibum nactus est hinnulus, ipsi statim adsunt, & eodem vescuntur cibo, quos etiam ipse, nihil repugnans, facile admittit. Cæterum Galeus hic *Tubaron*, carnem habet crassam & minus delicatam, pigri sunt in natando, & cristas in capite admodum eleuatas gerunt. Os habent ad colli fere medium inclinatum, quod comedere volentes magno labore eleuare coguntur. Capite sunt lato & plano, viribus vero pollent maximis, quas etiam cauda sua optime exercent. Dentes habent acutissimos, & instar feræ alicuius dentatos, vnde natantibus interdum in mari hominibus brachium vel pedem tanta celeritate abscindunt, ac si securim quis adhi-

buis.

buiſſet. Famelici admodum ſunt, & cibi auidiſſimi, ita vt quicquid apprehendunt in alium ſtatem traiciant, nihil attendentes, an ſtomacho ſuo conueniat nec ne, vnde vel hamos ferreos & ſecures in ventriculis ipſorum ſæpe repertos Bataui affirmare non dubitant.

Turſiones vel phocænas Luſitani *Tarnos*, Galli vero *Marſorin* vocant, ſuntque duorum generum, quidam roſtrum habent inſtar ſuis acuminatum, vnde etiam interdum Delphines vel porci marini nominantur. Alii os latum & planum habent inſtar Lamiarum, quo nomine etiam ab Hollandiſ vocantur, cumque quaſi cucullati appareant, vocantur propterea etiam Monachi Marini. Longitudinem plerunque habent 5. vel 6. pedum, & caudam diſcriminatam. Cum diſſecantur adipem præbent & lardum carnemque ſuis noſtris ſimilem, Omnia enim inteſtina habent cum porciſ communia, & eodem cum ipſis etiam cibo veſcuntur. Cateruatim ſemper incedunt grunnientes inſtar ſuum, quod quidem certarum tempeſtatum ſignum & indicium haberi ſolet.

Sed & Lamia cateruatim in mari natate videntur inſtar Turſionum vel porcorum, à quibus tamen celeritate non nihil ſuperatur. Paulo ſunt minores Balæniſ, ſed branchias vel foramina in capite, quibus aquam expuant atque tranſmittant, nulla habent.

CAP. XXXVI.

DE OMNIS GENERIS SYLVESTRIBVS ET DOMESTICIS
animalibus, quæ in his regionibus inveniuntur, quomodo nimirum
qualibusque instrumentis capiuntur.

FERARVM & aliorum animalium, tam bonorum quam nocentium, defectum nullum habent, nam à Luſitanis ſi quod adhuc deeſſet, ſtatem eo transportaretur. Et quidem quod ad feras attinet, inter illas quidem Elephantes primum & præcipuum obtinent locum, nam & vaſtiſſimæ & fortiſſimæ ſunt omnium ferarum, quæ tantum ſufferre & perficere laborem poſſunt, quanto nulla alia ſufficiunt animalia, ſed & libenter omnia perficiunt, & tanta cum voluptate, vt etiam oneri potius ſuccumbant, quam ſocium aliquem admittant, maxime ſi bene habeantur, & in cibo potuque defectum nullum ſentiant.

De virtutibus eorum alii multa annotarunt, quæ hic reperere neceſſarium non eſt, Vita ipſorum ad 150. annos extendi poteſt, niſi vis aliqua ipſis inferatur, Quo plus autem annorum aſſequuntur, eo colore & pilos accipiunt elegantiores, in primis vero caudas habent admodum præſtantes, quæ etiam in magno ab Indianis habentur pretio. Diligenter autem ipſis inſidiantur, quamprimum intelligunt vbi locorum ſeſe continent, cum illis non ad laborem ſolum vtantur, ſed etiam carnibus eorum veſci paſſim ſoleant.

Capiuntur vero tali modo, principio locum obſeruant, quo ſeſe cõferre frequenter ſoleant, ibi n. foueam ſatis profundã faciunt, orificio eius ſtramine & foliis arborum operto, Huius igitur doli ignarus Elephas accedens, in eam incidit, quo factò adſunt ſtatem Nigræ iaculis & miſilibus eum haſtis in fovea captum conficientes, Cumque eo interfecto deſcenderunt, membratim eum in partes diuidunt, de quibus cuiſlibet liberum eſt accipere quantum voluerit. Pellẽ ſellis & ſedilibus inſternunt, caudã vero Regi tanquam in ſigne aliquod munus offerunt, qui eo ad muſcas abigendum vitur.

*Pardales &
Tigres.*

Postea Pardales etiam habent & Tigres, illas quidem nostris per omnia similes, has vero alterius à nostris naturæ. Ita enim comparatæ sunt, ut discernere inter homines albos & nigros possint, nã ab albis hominibus in vniuersum abstinēt, cum tamen nigritas sæpenumero interficiant & deuorent. Feroces autem admodum sunt & crudeles, ipsis etiam leonibus sæuiiores, pellem habent multis puncturis variegatam & interstinctam, quæ propterea etiam magni æstimatur. Cum fame vrgentur & nullum offendere in agro animal possunt quod vorent, ædificia hominum ingrediuntur, comprehensumque animal quocumque, secum abducunt, idque sine omni metu & timore, spectantibus etiam hominibus, quos ipsos etiam iugulare & deuorare interdum solent.

Quomodo capiuntur.

Difficiliter admodum capiuntur, etiam si enim iaculis veneno infectis petantur, nisi tamen comprehensæ constringantur neglecto vulnere fugam arripiunt, quamuis postea inter currendum, veneno scilicet ex motu isto magis accenso & excitato, deficiant, & in agris exanimis reperiuntur. Itaque talem eas capiendi dolum Nigritæ excogitarunt. Diligenter obseruatum locum vbi sese plerunq; continere solent, multis palis & stipitibus muniunt, facientes in eo decipulam seu caueam quasi, ligneis interseptam longuriis, muscipulæ qua mures apud nos capiuntur, non ab similem, Ingressæ igitur bestię allatum cadauer, quod ibi occultatum vident, irretiuntur, & iaculis postmodum conficiuntur.

Simia & Cercopitheci.

Simiis & Cercopithecis tota abundans est regio, suntque variorum generum, Quidam enim barbam habent albicantem, reliquum vero corpus maculosum, multis punctis variegatum & distinctum, & in ventre quidem pilis niueis in tergo vero spadiceis conspiciuntur, pedibus nigris, & nigra cauda, Batauis simii barbati vocantur.

Simiorum duo genera.

Alii vero etiam reperiuntur, quibus à naribus albis Bataui nomen dederunt, quod nihil albi in vniuerso ipsorum corpore exceptis naribus, cernatur, feri admodum sunt & indomiti, odoreque suo pessimo nares hominum grauitè afficiunt. Quidam etiam *Iaccis* illis similes inueniuntur, quibus litrus graniferum abundat. Omnes autem ad duo referri possunt genera. Quidam enim feroces admodum sunt & hominibus infesti, & hi admodum sunt fœcundi, reperiunturque aliquibus in locis tanta copia, ut incolæ arma aduersus eos capere cogantur. Quidam vero hominibus fauent, libenter cum eis conuersantur, & conuictu eorum delectantur vnice.

Omnes autem in genere admodum ingeniosi sunt & callidi, ita ut, quod semel tantum viderunt, imitari statim conentur, pullos suos admodum diligunt, nunquam otiosi conspiciuntur, & membris omnibus ad humanam accedunt formam, ut ipsis præter sermonem & loquelam vix aliquid deesse videatur, vnde etiam Nigritæ maledictos eos homines esse asserunt, qui loqui quidem si vellent, possent. Capiuntur plerunque funiculis ab arboribus suspensis.

Lepores vulpacula & cervi.

Leporum, vulpecularum & ceruorum, non exiguus ibi reperitur numerus, sed alibi tamen maior, alibi minor, nihil autem à nostris differunt, nec rationem Nigritæ peculiarem eos comprehendendi habent, cum enim forte potum ad flumina veniunt, adsunt statim Æthiopes iaculis eos petentes, ut decidant & moriantur.

Serpentes.

Serpentes quos regio ista alit, nostris non ab similes sunt, si magnitudinem

dinem vel amplitudinem eorum excipias. Quidam enim palmorum 20. longi, & 5. lati deprehenduntur. Et hæc quidē magnitudo eorū vulgaris est, occurrunt enim interdum etiam maiores, sed rarius tamen. Nuper quidem captus est aliquis longitudine 30. pedum, cui portando viri 6. sufficere vix poterant.

Fauces habent admodum capaces, ita vt integras deglutire gallinas & anseres possint. In terra æque ac in aquis viuere possunt, ventre cibis repleto, prosternuntur in terram, somno indulgentes, more ebriorum hominum, sicque oppressi, facile interficiuntur. Nigritæ enim eis libentissime vescuntur, carnes eorum vel gallinarum carnibus præferentes.

Sed & aliud quoddam serpentum genus ibi reperiri dicunt, quos Dracones vocant, a'is & cauda rostroque bene longo & dentibus acutis-<sup>Dracones alia-
ti.</sup>simis, quibus pecudes & carnes crudas quascunque conficere facile possunt, formidabiles. Colore sunt cæruleo & viridi, & ab Æthiopicis pro Fetisso habentur. Odio Elephantes persequuntur maximo, quos etiam calliditate sua interimere possunt. Vlnarum sunt in his regionibus plerunque decem, quamuis alibi inventi sint Dracones 100. pedum longi, qui volando eo vsque ascendere & attollere sese potuerunt, vt vel aues in aëre volantes comprehendere potuerint

Sed & Crocodilus ibi reperitur, animal perniciosissimum, quod tam ^{Crocodilus.} in aquis quam in terra viuere potest. Accepta enim præda statim ad aquam properat, vt eam ibi abscondat. Non solum autem pecora sed & homines abripere & deuorare audet. Ortum Crocodili ex ouo habent, quod magnitudine sua ouum anserinum non superat, crescunt autem in tantam magnitudinem, vt pedes interdum 20. longitudine sua excedant. Pecora vero abrepta in aquis non deuorant sed abscondunt solum, & cum iis vesci volunt, ex aquis retrahunt. Magna sunt pedum pernicitate, & cute tam dura, vt nulla eam hasta penetrare possis, sed in ventre tamen molles sunt, & facile vulnerari possunt, itaque dexteritate & prudentia opus est, vt capti interficiantur.

Lacertis & Chamæleonibus regio ista etiam non caret. Et referunt ^{Lacerta.} inter alia Bataui, in sylua ipsis lacertam aliquando tantæ magnitudinis occurrisse, vt crassitie virum æquarit in longitudine vero 6. pedes habuerit, squamis albis opertam, ita vt instar cochleæ vel ostreæ alicuius enituerit, quæ cum ad quadrantem horæ consistens Hollandos probe intuita esset, tandem in syluam rursus aufugerit cum tanto strepitu, quasi ingens ceruus arbusta perrupisset.

Chamæleones, lacertis non absimiles sunt, sed colorem tamen alium, ^{Chamæleones.} ad malum nempe aureum fere accedentem præ se ferunt, cum autem hominem aliquem intuentur, vulgarem suum colorem mutant, exiguo vtuntur cibo, ita vt etiam vento vel aëre pasci atq; vicitare dicantur. Nigritæ inter venenata animalia hæc duo non numerant, arefacta enim magna copia distrahunt & in cibum assumunt.

Porro multis etiam Moschi vel Zibethiferis Catis abundant, quos Lusitani *Kato Dagalia*, Æthiopes vero *Kankan* vocant, Hæc animalia etiam in aliis Indiæ Orientalis locis & in *Iava* reperiuntur; sed nullibi eius sunt præstantiæ, vt cum illis quæ in *Guinea* viuunt, conferri possint, vbi vocantur *Castory*. Nutriuntur autem multa copia à Lusitanis qui non exiguum ab ipsis commodum percipiunt, ex *Agaly* nempe <sup>Felis vel catis
Moschiferi.</sup> vel

vel moscho, quem egregie purgatum, & vitris probe obligatis inclusum, Lyfabonam transmittunt, magnoque precio divendunt. Sed non facile educantur & nutriuntur, præterquam enim quod ad mordendum semper propensissimi sunt, meris etiam tantum carnibus vescuntur, Gallinas nimirum, columbas, & alias delicatiores carnes expetentes, cibumque plane respuentes alium. Forma ad vulpeculas proxime accedunt, excepta cauda, quæ feles vel catos eos esse demonstrat, per uniuersum corpus punctis pardalis instar interstincti sunt. Capiuntur potissimum ab Æthiopicis in syluis, cum adhuc ætate florent. Virilis sexus præferitur feminino, & quo ferociores & intractabiliores sunt, eo moschum proferunt præstantiorem.

Leporum venatio.

Multi præterea lepores, ut alibi passim, sic potissimum in *Ackra* reperiuntur. Cum autem eos capere volunt, cateruatim ad locum eum sese conferunt, ubi lepores congregatos norunt, accipientes singuli duos vel tres denigratos baculos, brachii longitudinem obtinentes. Porro circumdato undique & cincto loco ubi lepores latitant, ingentem strepitum, baculorum percussione excitant, quo perterrefacti lepores profiliunt, exitum quaerentes, sed baculis Nigritarum percussi occumbunt, atque ita magna sæpe copia capiuntur.

Venationes omnibus liberæ sunt & permissæ. Sed & multæ feræ aliæ ibi reperiuntur, tam inusitatæ & peregrinæ formæ, ut cum nulla nobis nota fera conferri possint, cum præsertim incolis etiam ipsis natura ipsarum sit incognita, Bataui vero terræ confidere, & à nauibus procul abscedere, ut feras persercutentur non audeant, ne à Lusitanis comprehensi in seruitutem redigantur.

Canes.

Iam quod ad domestica animalia attinet, Canibus felibusque abundant plurimis, Et canes quidem latrare non possunt, nec mordendo nostris similes, sed plane muti existunt, varii coloris sunt, nimirum albi, nigri, spadicei, fului, flauï &c. Assumuntur autem in cibum, vnde in locis aliquibus, magna copia, velut oues vel sues, in forum aguntur atque venduntur. Nam & *Eki* ab ipsis, & *Cabra de Matto*, quod idem sonat ac oues vel capras syluestres, eandem ob causam vocantur, suntque primum munus quod ad nobilitatem aspirantes Regi offerre coguntur. Cæterum nostri canes in magno apud ipsos habentur precio, propterea quod latrare possunt, audito enim canum latratu, loqui eos Nigritæ existimant.

Felæ.

Sed & feles in magno sunt apud ipsos precio, cum mures capiant, qui Nigritis in ciuitatibus passim habitantibus multum molesti esse solent, Vocantur ab ipsis *Ambaio*, suntque pelle pulchra & tenera, Assumuntur vero etiam in cibum quemadmodum de canibus antea dictum est.

Gallina.

Boues & vaccæ eius loci, mediocris sunt magnitudinis, Non mulgentur ab hominibus, vix enim tantum lactis habent, quantum nutriendis vitulis sufficiens est, quos etiam ægre sustentare & educare possunt propter pabuli siccitatem & inopiam æstusque vim maximam.

Gallinas & capras, quæ simul etiam oues & verueces eorum sunt, à Lusitanis ex Insula *S. Thomæ* acceperunt. Et Gallinas quidem facile ipsis est sustentare cum frumento abundente optimo, quo saginata vel Caponibus nostris non cedunt, quamuis quoad magnitudinem, iis paulo inferiores existant, Oua quæ pariunt, magnitudinem ouorum columbinorum vix assequuntur.

Columbas

Columbas similiter à Lusitanis acceperunt, vnde etiam *Abronama*, quod aues à candidis hominibus eo delatas significat, vocantur. *Columba*.
Columbis nostris fere similes sunt, nisi quod capita habeant aliquantulum minora, nondum vero maiori ibi cernuntur copia.

Sed & sues à Lusitanis acceperunt, vocant vero eas *Ebbio*, suntque exiguae magnitudinis, & carnis suauissimæ. *Sues*.

Anseres quos nuper ab Hollandis acceperunt *Apatta* vocant, & propter raritatem in magno habentur precio. *Anseres*.

CAP. XXXVII.

DE AVIBVS ET INSECTIS OMNIS GENERIS, QVAE
in regionibus illis inveniuntur.

AVIVM quæ ibi reperiuntur genera varia sunt, pauca tamen nostris similia. Primo quidem *Psitaci carulei coloris*, magna frequentia per arua passim volitantes cernuntur. *Psitaci carulei coloris*. Horum pullis incolæ admodum insidiantur, ex nidis eos eruentes, idque propterea quod rectius & melius ad garrendum assuefiant si à primo quod dicitur ovo in ædibus foueantur, & cum sylvestribus passim volitare non permittantur, Atqui non tamen eius sunt præstantiæ, nec garrere etiam tam commode vt *Bresiliani* illi virides, dicunt.

Deinde viride quoddam auium genus occurrit, sturnis nostris non multum dissimile, quod ipsi *Ahuront*, Bataui vero *Paroquiten* vocant. *Aues virides*. Has aues laqueis & retibus capiunt, eodem fere modo, quo *Fringillæ* nostris capiuntur. Valles amant & campestria plana milio confuta, eo enim libenter vescuntur. Amice inuicem viuunt, & concordiam vnice colunt, si enim par aliquod auiatum includatur, turturum fere naturam imitari videntur. Aspectu admodum delectabiles existunt, per vniuersum nempe corpus virides, caput vero habentes colore mali aurei insignitum & condecoratum.

Eiusdem autem generis adhuc aliæ reperiuntur, rubri & sanguinei coloris, nigro in capite puncto, & atra cauda insignes, paulo tamen superioribus maiores. *Aues sanguinei coloris*.

Sed & aliæ reperiuntur aues, *Emberizis* flauis vel *Fringillis* quas vocant aureis non dissimiles, coloris nimirum aurei vel crocei. Hæ autem in agris non morantur, propter serpentum & aliorum venenatorum animalium insidias, sed nidos suos à tenuissimis arborum ramusculis quam artificiosissime suspendunt, vbi ab insidiis omnibus tutas se esse norunt. *Aues aurei coloris*.

Habent adhuc minutas alias, quas *carduelibus* nostris assimilare licet, eas *Nigritæ* viuas ori inferere, & vna cum plumis atque intestinis deuorare solent. *Aues carduelibus similes*.

Habetur porro genus aliud *Aquilis* non dissimile, nisi quod capite ad *Galli decumani*, quem *Gallopauum* *Gesnerus* vocat, speciem magis accedat. *Volucres sunt fastu & iracundia tumentes, Nigritisque admodum perniciosæ, multum enim ipsis damni inferunt, qui sibi admodum ab eis metuentes frumentum subinde & aquam ad montana deferunt, vt escam reperientes ab iniuriis abstineant, ipsique ita placatas quasi* *Volucres perniciosæ*.

quasi, mitiores eas experiantur. Vocant eas *Paſtro de Diago*, quod idem ſonat, ac volucres à Deo miſſas, & ſummo ſtudio cauent, ne damnum aliquod ipliſ inferant, aut vllò modo eas offendant, cum illud inultum habere eas non poſſe certo ſciant. Delectantur ſordibus, & plerunque in ſterquiliniis lociſque aggeſto ſimo ſœtidis atque obſcœniſ verſantur, vnde etiam adeo ſœtent, vt nares hominum offendere vel è longinquo ſoleant.

Ficedula.
Gallinago.
Turtur.

Reperiuntur etiam ibi *Ficedulæ* & *Gallinagines*, auiculæ nempe ad ſtagnorum ripas & crepidines frequenter verſantes, ſed minori copia. *Turtures* vero circulo nigro circa collum obducto quaſi torquati cernuntur, ſed phaliani & perdices à noſtratibus parum diſtant.

Phaſianus.
Perdix.
Pavo.
Taurus.

Pauones ſimiliter à noſtris non differunt. *Ardea ſtellaris ſine Taurus*, inſerto terre roſtro mugitum frequenter edit, vnde etiam pro *Ferifſo* ipliſ habetur, vt ſupra quoque annotatum eſt.

Ardea.
Grus.
Gavia.
Ciconia.

Sed nec *Ardeis* vulgaribus, nec *Gruibus*, nec *Gauis*, carent, habent etiam genus quoddam auium *Ciconiis* noſtris non abſimile, nec vero neceſſarium eſſe puto, auium hic prolixiorè inſtituere catalogum, Cum illiſ ita abundant, vt tota fere regio auibus oppleta videatur, nemine fere exiſtente qui eas capiat, cum inſtrumentis ad aucupia neceſſariis deſtituantur.

Noctua.
Vespertiliones.
Locuſta.
Rana.

Iam quod ad *Noctuas*, *Vlulas*, *Vespertiliones* &c. quemadmodum etiam ad inſecta, locuſtas, ranas & alia attinet, paſſim illiſ abundant, ita vt de eorum defectu conqueri nemo poſſit.

Cancri terreſtres.

Sed & *Cancri terreſtres* ibi inveniuntur. *Bataui* autem aliquando noctu in agro ſplendidum aliquid & lucens inuenerūt animalculum, comprehenſum igitur & ſtrophio inuolutum, *Cicindelam* eſſe putantes, *Nigritis* obtulerunt, ſed nihil certi de eo cognoscere potuerunt, donec facta iterum luce, viderent vermiculum eſſe nigerrimum muſcis quas hispanicas vocant, non abſimilem, excepto colore quo erat plane piceo. De *Apibus* ad arbores mellificantibus, itemq; de *nigris formicis* ſub terra habitantibus, & inſectiſ aliis plura hic dicere neceſſe non eſt.

Muſca lucens.

Apes.
Formica.

CAP. XXXVIII.

DE HERBIS ET FRVCTIBVS IBI NASCENTIBVS, ITEM
que de vino Palmarum, quomodo nimirum creſcant, cuiuſque
virtutiſ ſint & efficacia.

*Calamus Indi-
cus Sacchariſ
ſes.*

CALAMVS Indicus *Saccharites*, altitudinem 7. vel 8. pedum creſcendo aſſequitur, medulla optimi ſaporis, quã vulgo mel arundiniſ vocant, repletus, multa habet internodia, ſeu articulos, folia vero longitudinem duorum cubitorum, ſed latitudinem calamo hispanico minorem obtinent, colore ab arundine vel calamo vulgari nihil differt, flores late diſpergit, Radicem calamo hispanico ſimilem habet, ſed aliquãto tamen ſuauiorem, ſtolones ſiue ſurculos interdum ex radice emitit, qui poſtmodũ abſciſſi tranſplantãtur.

Terram requirit calidam & humidam, quæ cauſa eſt quod in *Hollandia* plantatus non creſcat. Cum maturitatem aſſecutus eſt, eodem modo quo frumentum abſcinditur, ſed plus temporis antequam matureſcat requirit, quã enim ætates creſcendo conſumit, donec iuſtam altitudinem attingat, Cumque abſciſſus eſt, multum adhuc laboriſ requirit, vt cibo conueniens & aptus reddatur.

De tritico tureico quod ipsi *Mays* vocatur, supra dictum est. *Oryza*.
Oryza in culmis crescit nonnihil inflexis & incuruatis, firmis tamen & rigidis,
 Spicas habet acutissimis aristis formidabiles, grana vero ipsa glumis in-
 hærent siue folliculis cerei coloris, Culmus longitudinem habet vnus
 pedis cum dimidio, assimilatur vero stipulis hordei, sed radix ad triti-
 cum magis accedit. Originem traxit ex India, & per vniuersum fere
 terrarum orbem distractum atque disseminatum est, ita vt vix vllus re-
 periat hodie locus *Oryza* vacuus. Multum requirit calor, & messis
 eius sera admodum est, in septembrem nimirum incidens. Hoc vero
 mirum est, quod grana tam dura & spissa, humido delectentur agro, &
 quod terra humida & vliginosa frumentum procreate tam præstantis
 saporis & alimenti tamque siccum possit.

Zingiber in multis & variis locis crescit, speciem quandam tenuioris
 arundinis, qualis in nostris regionibus passim reperitur, præ se ferens,
 Ad spithamas duas vel tres à terra assurgit, radix vero Zingiber ipsam
 est, Eam enim mensibus Decembri & Ianuario, terra erutam, arefaci-
 unt, sed luto prius diligenter circumdatam, ne quid virium per exhalationem
 & humoris extractionem forte amittat, experientia scilicet edocti,
 quo diligentius rimulæ & foramina obturentur, eo præstantius &
 generosius Zingiber euadere.

Sed & alia ratione Zingiber crescit, nimirum velut gladiolus, vel etiam
 velut lenticula palustris, caulem habens duos vel tres palmos altum.
 Verum radicem hanc dum adhuc viridis est, in partes aliquo dissectam
 & herbis permixtam, aliis, affuso aceto saleq; & oleo in acetarium præ-
 parant comeduntque.

Crescit vero Zingiber omnib⁹ in locis calidis si trāsplantetur, & terræ
 inferatur, nam quod sua sponte à nemine transplantatū crescit, efficaciam
 & virtutem habet exiguam. Quamuis interim negari non possit virtutem
 hanc pro diuersa locorum qualitate & natura mutari, ita vt non
 eiusdem vbique præstantiæ reperiatur. Optimum igitur & præstantissimum
 ex *Bresilia* & *S. Domingo* affertur, quod vero Insula *S. Thomæ* & *Promontorium*
 viride suppeditant, paulo minoris efficaciam existit.

Frumentū illud quod Baraui *Grain*, Æthiopicis vero *Manigette* vocatur,
 potissimum in Africa reperitur, & quidem in peculiari quodam loco
 qui nomē etiā suum inde obtinuit, Crescit autē in agris, ad modum *oryzæ*,
 seminatur etiam quemadmodū frumentum verum, sed ad tantā altitudinem
 non assurgit. Folia habet stricta & tenuia, quibus frumentū illud
 instar auellanarum nucum adnascitur, Aristas habet cum tritico siue
Mays conuenientes, colore rubicundo. Cæterum putamina habet,
 quibus apertis grana demum inveniuntur, cuti tenellulæ involuta, & pecu-
 liaribus quasi loculis ad modum granorum in malo punico, ab invicem
 distincta.

Ficus Indicæ, per totam fere Indiam inveniuntur, suntque fructus
 præstantissimus & omnium qui in India reperiuntur, post *Cocquos* vtilis-
 simus frequentissimusque. Non vno autem & eodem vbique vocantur
 nomine. Nam in *Guinea* dicuntur *Banana*, *Bresiliani* vocant eas *Pacana*, &
 arborem ipsam *Paguover*. In *Malavaria* autem *Patan* nominantur.

Arbor ramorum expers plane est, fructus vero ex ipsa prorumpi sti-
 pite cernuntur, folia habet longitudinem vnus *orgyæ*, latitudinem ve-

Ficus arbor.

ro trium palmorum fere excedentia, quibus Turcæ quidem pro papyro vtuntur, Alii vero parandis ædificiorum suorum tectis ea adhibent. Frutex potius est quam arbor vera, nullum enim lignum habet, sed si confringatur speciem refert in fasciculum conuolutorum foliorum. Ad viri alicuius altitudinem à terra affurgit, qua ascuta folia protrudere incipit, quorum natura hæc est quod vetera & arefacta subinde erumpentibus nouis decidunt, semper enim alterum alteri cedit donec fructus maturitatem suam assequantur. Neruum folia habent in medio transeuntem, satis crassum, quo in duas æquales dirimuntur partes, Inter ipsa autem folia, flos erumpit, magnitudine oui Struthionei, qui malum persicum colore referens, progressu temporis late sese extendit, vt admodum caulis alicuius promineat, & huic ficus adnascuntur instar acinorum ingentis vix, quæ donec folliculis suis inclusæ sunt, formam maiorum fabarum referunt, indices autem magis magisque augentur & crescunt, donec longitudinem spithami, latitudinem vero palmi assequantur, & cucumeres quasi repræsentent.

Ficus arbor singula mensibus nascitur.

Resecantur autem antequam ad perfectam maturitatem perueniant, atque cum caule suspenduntur, qui tanto interdum pondere est, vt ab vno viro vix eleuari possit, Cæterum post aliquot dies in aëre pendentes maturefcunt, flauumque colorem contrahunt. Exfectura autem liquor profluere solet albedinem lactis referens. Non plus vnico arbor ista caulem vna vice profert, sed cui vltra centum ficus adhæreant, cumque caulis resecatur, ipsam simul etiam arborem abscondi necesse est, vt sola radix in terra relinquatur, ex qua statim noua arbor emergit quæ spacio menstruo iustam non solum altitudinem rursus assequitur, sed & fructu nouo exornata cernitur, ita vt iterum resecari eam necesse sit, idque singulis mensibus per totum annum ita continuatur.

Fructus huius natura & sp. eorum.

Cæterum fructus hic tenerimus & suauissimus, lenitate & mollitie sua vel butyrum superat, coloris est ex albedine flauescens, infrigidat ventriculum, & non solum raucedinem inducit, sed & diarrhæam prouocat si nimirum immoderate comedatur, Mulieres etiam salaces & libidine admodum prurientes efficit. Sunt autem qui ex suauitate fructuum & arboris pulchritudine coniciant, arborem forsitan eam esse, quæ in medio paradisi consistit, fructus eos protulerit, quibus primis parentibus nostris interdictum fuerit vesci. In medio fructuum crucis apparet signum, si nimirum cultro diuidantur, quod Nigritæ admodum auertantur.

Ananas.

Porro & *Ananas* habent, fructus tenerimos suauissimosque & tam ab odoris gratia quam à saporis præstantia commendatissimos. Variis autem appellantur nominibus, illis enim qui in canariis vel fortunatis habitant insulis, *Ananasa*, Bresilianis, *Nana*, Hispaniolam inhabitantibus *Iaiama*, vocantur, Hispani vero qui in Bresilia sunt, *Pinas* nominant. Duorum autem generum sunt, masculini nimirum & sæminini, quorum vtrumque magnitudinem malorum medicorum; quæ Melones vulgo vocamus obtinet, coloris sunt pulcherrimi, ex flauo nimirum viridique & russo, suauiter rubentis, qui tamen, ad maturitatem vbi fructus peruenerint, paulatim in colorem mali aurei desinit. Naturæ sunt calidæ & humidæ; At sine vino illis vesci non licet, concoctionis sunt facilimæ, immodice tamen si comedantur, inflammationis causa existunt.

In *Guinea* vnus tantum generis inueniuntur, Assurgunt ad orgyæ dimidium à terra, & folia habent herbæ, quam semper viam vocant, similia, si instar raphani in orbiculos dissecentur, & vino hispanico perfundantur, cibum præbent adeo delectabilem, vt eo expleri & saturari vix possis.

Naturæ sunt calidissimæ, & agto delectantur arenoso, Liqueorem, si exprimas, præbent, vel multo dulciorem. Atqui si cultrum quo in scindendo hoc fructus, vsus es, non statim abstergas, sed madidum ita seponas, deprehendes eum vel semihorulæ spacio ita excusum & consumptum, ac si aqua forti conspersus fuisset. Causa sæpe ingentium morborum existunt, si immoderate assumantur.

Iam quod ad *Iniamos* attinet quibus regio ista etiam abundans est, illos seminari & plantari necesse est instar raporum nostratium, Nihil enim aliud sunt quam rapa sub terra nascentia, quemadmodum etiam raporum flauis coloris magnitudinem assequuntur. Coloris sunt in exteriori parte murini vel cinerei, intrinsecus vero rapis nostratibus albis assimilantur, quamuis dulcedine & suauitate aliquantulum ab eis differant. Si in aheno, cum carnibus decocti, cuticula exteriori, liberentur, oleoque & sale probe perfundantur, cibum præbent suauissimum, sed panis loco passim habentur & comeduntur, suntque cibus Nigritarum vulgatissimus & fere quotidianus.

Simili modo *Batates* habent, *Iniamis*, si colorem excipias, non admodum dissimiles, sunt enim colore nonnihil rubicundo, saporem habent nucum sub terra nascentium, Suntque cibus Nigritarum vulgaris, asis enim & elixis passim vescuntur.

Palma arbor, ex qua vinum colligunt, similis fere est Dactylo arbori, quam ipsi *Cocos* vocant, item alteri cuidam quæ ipsi *Lantor* dicitur. Reperiuntur enim huius generis arbores aliquot, quæ foliis quidem fere conueniunt, sed certis tamen notis & signis ab inuicem discernuntur. Et hæc quidem proceritate ab aliis differt, quam cæteris omnibus minorem habet.

Ex hac arbore vinum suum colligunt, perforata enim liquorem supeditat lacti non dissimilem, qui frigiditate & suauitate sua admodum delectabilis existit. Non diu autem asseruari hoc vinum potest, sed necesse est vt recens ex arbore collectum bibatur, tunc enim non dulce solum & gratum potu sed & inebrians est, & dolorem in capite excitans, sed si asseruatum veterascere incipiat, acidum plane fit & ad bibendum ineptum, quin imo breui temporis spacio in acetum plane transit, vt acetariis adhiberi possit. Vrinam ciet, & hominem non valde grauatur, quippe quod facile per vrinam rursus dissipetur.

Quamprimum ex arbore promanat, fetuere incipit ac si igni appositum esset, & tum tantæ virtutis est, vt si vitro infusum probe obturetur, ne vel transpirare vel ærem admittere possit, vitrum disrumpi necesse sit, Verum vbi ita deseruit, amissa statim suauitate, tantam breui tempore acredinem & austeritatem contrahit, vt à natura sua degenerasse, & plane deprauatum esse videatur. Sed tamen etiam aqua valde miscetur & diluitur antequam in foro veni exponatur, ita vt nõ facile purum sicut ex arboribus promanat, haberi possit. Corripitur autè ab ipsis,

*Iniamis.**Batates.**Palma vinum
proferens.**Vinum de pal-
ma.*

partim ex auaritia vt copia eius maior fiat, partim vero vt palato melius arideat, crassitie eius nonnihil discussa & moderata, temperatum enim aqua modica, multum nostratis saporem acquirit, colore ad mustum quam proxime accedens.

Arbor hæc quando inveterascit, ita vt ex superna parte, vel cacumine nihil suppeditare amplius possit, statim à terra abscinditur, & nihil eius præter radicem fit reliquum. Postmodum ab altera parte accensa, vini si quod in trunco adhuc restat, calore isto ad partem protruditur oppositam, & in subsistentiam ollam colligitur, quo ita expresso, truncus tandem Vulcano consecratus comburitur. Cæterum ex radice, noua statim arbor emergit, quæ vbi dimidium annu attigerit, vinum rursus suppeditat æque ac prius generosum. Cum autem non sit diuturnum, hoc vinum primo statim diluculo illud colligi necesse est, vt circa meridiem in forum prolatum vendatur, & eo ipso statim die absumatur, per noctem enim sepositum acescit & perit.

*Palma arbor
quomodo reno-
uescit.*

Palmites.

Non frequentes admodum hoc loco *Palmites* visuntur, quæ arbores sunt ramis & frondibus in vniuersum carentes, fructus vero ex stipite protrudunt, illis non multum dissimiles, quas *Ananas* vocant. Fructus ad maturitatem vbi perueniunt, colore aureo delectabiles apparent, aperti vero, nucleos vel granula exhibent, instar mali alicuius punici quam plurima, quæ saporis sunt suauissimi, cum folliculus exterior, cui grana ista inhærent, crudus sit & esu plane ineptus.

CA P. XXXIX.

DE NOBILITATE IPSORVM, QUOMODO NIMIRVM, ET
quibus ceremoniis nobiles creentur, Itemque qua ratione nobilitas
comparatur & confirmetur.

*Nobilitas pa-
rum lucrosa.*

MULTI in his regionibus Nobiles inueniuntur, sed tenuioris tamen fortunæ & opum exiguarum. Quamuis autem non admodum lucrosa existat nobilitas ista, & parum ex ea commodi sperari possit, summo tamen studio ab illis expetitur, Dies enim noctesque eo contendunt vt tantum pecuniæ acquirant, quantum ad comparandam nobilitatem satis est, quæ certis sumptibus acquiritur. Triplici enim munere nobiles alii primo honorandi sunt & deuincenti, primu est canis qui ipsis *Cabra de Marto*, h. e. Capra vel ouis syluestris dicitur, alterum Ouis est vel capra domestica. Tertium est bos vel vacca. Præter hæc autem munera sumptus adhuc alios facere quam plurimos cogitur nobilitatis appetens, vt paulo post apparebit, Et hæc quidem munera inter nobiles alios distribuuntur.

*Munera pro
acquirenda
nobilitate.*

*Qualis ad no-
bilitatem esse
quendam præ-
paratio fiat.*

Cum igitur nobilitatis candidatus aliquis, vt ita dicam, qui ad honorem hunc aspirat, excusis diligenter viribus suis, deprehenderit, se oneri huic esse ferundo, necessarium ante omnia esse, vt nomen suum apud præfectum Regium profiteatur, & bouem in forum productum ibi alligari curet. Hoc enim facto, publice proclamari præfectus iubet hunc, &c. nigritam, ad nobilitatem aspirare & eo &c. die insignia nobilitatis consecuturum. Interea dum fama hæc percrebuit, Nobiles omnes sese præparant, vt solennitati huic interesse, & spectacula dare populo possint. Candidatus vero seu futurus nobilis, omnia præparat quæ ad festiuitatem

vitatem hanc necessaria videntur, nam vt hospites siue conuiuas suos qui honoris sui gratia in foro congregabuntur, bene accipiat, de multis sibi gallinis, & præstantissimo vino prospicit, cuiuslibet enim gallina cum vaticulo vini domum mittenda est, vt gaudii huius publici aliquo modo etiam in ædibus suis particeps fiat.

Instante igitur iam die solennitati huic deputata, populus omnis magna frequentia in foro congregatur, Et superiores quidem, qui magistratum gerunt, certo loco confident, variis instrumentis musicalibus, vt pote tympanis, cornibus, tibiis, nolis siue tintinnabulis, & id genus aliis instructi. Præfectus autem ipse in medium procedit, armis suis instructus, multisque stipatus Satellitibus, qui omnes Clypeis & Sagittis armati, inque facie & per totum corpus colore vel rubro vel flauo infecti, terribiles & metuendi apparent.

Postea Candidatus vel futurus nobilis, ab aliis nobilibus ornatus & indumento indutus nouo, ingreditur, puerum à tergo sequentem habens, qui sellam portat, in quam collocaturus cum aliquo confideat. Mox autem consanguinei & amici primum omnes ordine accedunt, de nouo hoc honore ipsi congratulaturi, qui antequam eum alloquantur, manipulum straminis, quod edificis passim, vt supra dictum, affusum est, pedibus eius substernunt, vt ex sella sua surgens, non terræ sed stramini pedibus suis nudis insistat, Quæ consuetudo quidem semper ita obseruatur, si amicus amicum conueniat, vel munus quis alteri aliquod offerat, honoris & beneuolentiæ signum illud interpretantes.

Viris abeuntibus, mulieres succedunt, expectantes, donec vxor futuri istius nobilis in publicum procedat, vt nimirum ei gratulentur & honorem aliquem exhibeant. Exornant autem sese modis quibus possunt optimis, Capillos multis *Fetissis* aureis, & collum torque siue circulo aureo condecorantes, Brachio dextro armillas circumdant aureas, exiguo clypeo ad formam operculi alicuius ex puro auro facti insignes, Manu vero altera muscarium ex cauda equina factum gestant.

Omnibus igitur ita congregatis, in ordinem sistuntur, tum vero bouem præcedentem, qui nimirum ab aliquo ducitur, omnes tam viri quam mulieres ordine insequentes, per plateas & circa ciuitatem progrediuntur, saltantes & variis gestulationibus lætitiā suā declarantes. Reuersi vero in forum, & boue rursus alligato, tympana pulsant, Chœreas ducunt & gaudio exiliunt, ita tamen vt arma sua non deponant, illis enim semper instructos esse oportet, Exultant igitur, nouoque perfusi gaudio, nouo huic nobili applaudunt, vnoquolibet pro sua virili studentia, vt delectationem ei afferre, & placere præ cæteris possit.

Sed & mulieres non minori afficiuntur voluptate, hilari enim animo cantus & chœreas exercent, curisque laxatæ domesticis omnibus, in lætitiā totæ resoluntur, Juniores vero nobiles, sellæ impositos modo nobilem hunc nouum, modo vxorem eius, mutatis vicibus, per plateas ciuitatis circumgestant, donec vespere fiat, tum enim magna stipante Nobilium caterua domum deducitur, & ad quietem componitur, sequenti autem die Nobiles eum multi ante ædes eius congregati præstolantur, egressumq; domo, in forū rursus deducunt, voluptates, lusus & gaudia eodem modo quo præcedenti peregere die, repetentes, Et hæc quidē festiuitas per tres dies cōtinuatur, quo tempore vexillum album in ædibus noui huius nobilis erectum volat, in singularis nempe lætitiæ, & festi alicuius splendoris signum.

Tertio

*Bos mactatus
populo distribu-
bitur.*

Tertio tandem die bos ille mactatus & in aliquot partes dissectus, inter populum distribuitur. Nobili vero, in cuius honorem hæc festiuitas celebrata est, vt & vxori eius nihil quicquam de carnibus huius bouis gustare permittitur, persuadentur enim, se, gustatis hisce carnibus intra anni spacium, certo morituros.

*Priuelegia nobi-
litatis.*

Consummatis igitur solennitatis diebus, caput huius bouis domum Nobili huic affertur, quod vario colore infectum & multis stramineis *Fetissis* mire exornatum in aula sua postmodum suspendit, in testimonium & confirmationem nobilitatis suæ, cuius beneficio multa acquirit priuilegia, vtpote quod seruos seu mancipia emere, & negotiationes varias exercere possit, quibus ipsi antea interdictum fuerat.

*Nobilis paupe-
res & miseri.*

Hinc igitur est, quod nobilitatem assecuti, admodum insolescant, & subinde coram peregrinis de dignitate sua gloriantur. Primum enim quod peregrinis prædicant, est, quomodo nobilitatem assecuti sint, & multos seruos habeant. Hoc enim nomine magnos sese, & præ cæteris honorandos arbitrantur, quanquam haud raro accidat, vt finito nobilitatis festo, cum dignitatem hanc assecuti sunt, pauperiores fiant quam antea vnquam fuerunt, idque hanc ob causam, quod omnem substantiam in id impenderunt, vt superbiæ & cupiditati suæ satisfacere, & nobiles salutarerentur, vnde ad piscaturam rursus redire, vel alia seruilia opera facere sæpe coguntur, ni fame perire velint miseri.

*Sumptus pro
consequenda
nobilitate.*

Sumptus vero in nobilitatem expendendi, Octo propemodum *Ben- de* sunt, quæ assen vel libram auri vniam apud nos faciunt, si vero ea quæ ipsi donantur, & ab amicis festiuitatem hanc concelebrantibus honoris ergo afferuntur munera detrahas, semissem vel selibram vix excedent.

*Festa nobilium
anniuersaria.*

Cæterum nobiles hi fraternitatē inter se colunt & festum anniuersarium in recordationem festiuitatis huius quotannis celebrant, quo inuitatis ad prandium amicis, frontem exportigunt ciboque & potu sese reficiunt, & tum quidem caput huius bouis albo colore renouatum multis aristis & spicis Milii vel tritici in recordationem nobilitatis suæ exornant.

*Festum frater-
nitatis.*

Præterea adhuc aliud festum ordinarij fratres nobilitatis huius quotannis celebrant, quod incidit in 6. diem Iulii. Hoc enim die vniversum corpus suum albo & rubro colore, inficiunt, suspensamq; à collo coronam ex virentibus arborum frondibus & stramine contextam, per totum diem gestant, tanquam insigne aliquod nobilitatis, quo nobiles ab aliis dignoscantur, monumentum, capita vero bouum & caprarum in ædibus suis reposita, multis similiter *Fetissis* exornant, & sub vesperam ad ædes præfecti sui conueniunt, qui conuiuio eis acceptis cænam dare variis epulis instructam solet.

C A P. XXXX.

DE CHOREIS ET SALTATIONIBVS IPSORVM, ITEM QVÆ de instrumentis musicis, quibus choreas ducentes vtuntur.

*Ornatus mulie-
rum ad choreas
ire volentium.*

AD Choreas ituri miris sese modis exornant, Et mulierum quidem maior hæc in re diligentia est, hæc enim mirifice sibi saltantes placent. Brachiis igitur multas armillas siue circulos cupreos, æneos, stanneos & eburneos circumdant, pedes

des vero nolis & tintinnabilis exornant, vt inter saltandum resonare audiuntur. Capillos eleganter circumvoluunt, vt quasi fasciis crinalibus colligati videantur, corpus aqua probe ablutum, oleo diligenter inungunt, vt nitidum quasi splendeat, Dentes vero cum candidos habeant, ligno quodam ita perpoliunt, vt eburnei quasi videantur.

Sic exornatum corpus, indumento tegunt, linteum nimirum segmento quod ab vberibus ad genua vsque propendeat, sese conuoluentes. Ple-runque autem sub vesperam conuenientes, ad Choreas in foro exercendas, proficiscuntur.

Sunt autem, ex illis aliqui, qui instrumenta musica secum afferunt quibus nimirum ad choreas ludant, Eaque sunt vel pelues cupreae, quas baculis pulsant, vel tympana ex trunco excauatae arboris instrata nimirum eis caprina pelle, parata. Alii baculos habent rotundos, multis foraminibus perforatos, qui pulsati, mirabilem edunt concentum. Alii crotala habent & crepitacula, Alii testudines habent ex ligno excuato artificiose factas, instar Citharae sex chordarum, vel Harpae nostratis potius, quam nostri duabus manibus pulsare solent, Sic enim & ipsi hoc instrumentum vtraque manu pulsant, quod sex chordis siue fidibus arundineis obtensum resonat.

Congregati igitur instrumentum quilibet suum pulsant, habita diligenti concentus ratione, vt nimirum instrumenta illa aliquo modo consonent, nec dissonantia sonorum aspera, aures nimium feriant lædantque.

Alii porro canunt, & chorearum initium faciunt, quarum hæc plerunque estratio, Bini semper ex aduerso sibi oppositi, pedes subinde eleuantes & deprimentes, sese conuertentes, digitis ad inuicem perstreptentes, capitibus sibi innuentes, ea inclinantes, in autem sibi inuicem tacite aliquid insurrantes, & muscarium ex cauda equina factum, manibus non solum varie permutantes, sed & modo in hunc, modo in alterum humerum proiicientes, saltant.

Quædam mulieres circulos ex stramine contextos in terram leuiter demittunt, deinde ipsi insiliunt, pedibus porro eleuatos, in aërem proiiciunt, & manibus rursus comprehendunt, ineptiis eiusmodi puerilibus sese mirifice oblectantes, voluptatemque non exiguam inde capientes. Præsentiam tamen peregrinorum Choreas eiusmodi ducentes admodum auersantur, ne scilicet risui ipsis sint & ludibrio, quod pudere iam eos aliquo modo eiusmodi ineptiarum cæperit.

Sed & certa ibi ædificia habentur, ad eos vsus destinata, vt iuniores saltare & instrumentis ludere discant. Iuvenes vero potationibus nocturnis circumcursionibus admodum dediti sunt, qui sæpe ingentes dare turbas in plateis solent, armati enim incedunt, & aliquando in aduersarios incidentes, à verbis ad verbera perueniunt, Non facile quidem commouentur, & cedere sibi inuicem in multis possunt, Verum vbi semel in arenam pertracti sunt, sine sanguine non discedunt, & vix cohiberi possunt, donec alter ab altero interfectus concidat.

DE MORBIS QUIBVS VVLGO CORRIPIVNTVR, ET DE
remedijs, que ipsis adhibere soleant.

Morbi vulgari-
ores.

HOMINES eius loci multis morbis & infirmitatibus obnoxii sunt, sed parum tamen sibi ab illis metuunt & nihili faciunt siue vulnera siue morbos quibus corripiuntur. Vulgari-ores autem morbi, quibus multum obnoxii sunt, numerantur, morbus gallicus, phagedæna siue vermis. Cephalæa siue capitis dolor, & febres ardentes, quos quidem omnes plerumque ab impudicis mulieribus contrahunt, cum ad venerem & scortationes sint propensissimi.

Medicina &
remedia.

Verum morbo quocunque correpti parum extimescunt, contem-
nunt enim eos & nihili omnino faciunt, ambulantes per plateas & ne-
gotia sua peragentes, ac si rectissime valerent & nullius ægritudinis do-
loris se conscii sibi essent. Naturæ enim sunt robustiores, & non facile
externis cedunt iniurijs. Vulneribus remedia nulla adhibent, parum at-
tendentes siue crustam agant & pus colligant, siue cicatricem ducant,
Neque enim vel remedia vlla norunt vel chirurgos habent, qui ipsis cõ-
silio & auxilio venirét si morbo aliquo corripiantur, vel vulnera etiam si
quæ accipiant obligare & sanare possent. Resistere igitur affectionibus
& infirmitatibus non possunt, quicquid etiam de illis fiat, nisi forsitan à
Chirurgis Batauorum vel emplastrum vel medicinam aliquam acci-
piant.

Remedia morbi
gallici.

Morbo gallico siue venereo correpti, *Salsaparilla* herba plerumque v-
tuntur, quam Bataui ad ista loca transportare magna copia solent. Eam
enim aqua fluuiatili coquunt, & decoctum hoc postmodum bibunt non
sine fructu. Quin etiam phagedæna siue vermibus correpti, qui ex pe-
dibus vel alijs corporis partibus erumpere videntur, hoc decocto vtun-
tur, vt infra pluribus, cum morbus hic Batauos etiam ibi multum ver-
santes, corrigere interdum soleat, hac de re dicitur.

Remedia Ce-
phalæa.

In Cephalæa vel capitis doloribus pulmentum quasi quoddam adhi-
bent, ex certis arborum folijs paratum, ad locum nimirum affectum,
vbi dolorem sentiunt, illud applicantes. Quod si tumores alicubi erum-
pant, & cutis ex inflammatione aliqua intumescat, cultro affectum lo-
cum aperiant, cutem tribus vel pluribus pro magnitudine inflamma-
tionis, secturis incidentes, & suppurationem ita promouentes, quæ post
puris eruptionem sua sponte postmodo coalescat. Hinc est quod ceterum
habent extantibus & callosis tuberculis admodum deformem, Cicat-
trices enim eiusmodi, ab alijs stigmatibus, quæ ornatus gratia corpori-
bus inciduntur, agnoscere & discernere facillimum est. Phlebotomiam
autem nullam adhibent, vsum scalpello venam secandi & sanguinem
detrahendi prorsus ignorantes. Eius vero loco, si quando sanguinem ni-
mis abundantem sibi molestiam creare existimant, cutem hinc inde cul-
tro aperiant & secant, vt sanguis inde effluat.

Phlebotomia.

Inhumanitas
erga agrotos.

Cæterum si morbo quodam naturali quis corripiatur, nemo est, qui,
non dico, medicinam ei faciat, sed accessu eum dignetur, aut dolores
eius vel solatio & verbis leniat, Ægrotus n. omnibus odio esse incipit, &
omnes

omnes eum vt pestem auerfantur, quin imo vt canem vilissimum eum abiiciunt, vix guttulā aliquam aquæ oleiue ei subministrantes. Nec vero vlla hic vel confanguinitatis habetur ratio, omnes enim natura, ægrotos auerfantur, ita vt parentes etiam liberos suos abiiciant & negligant, licet fame & inedia confectis certissima morte pereundum esse non nesciant.

C A P. XXXVII.

DE MANCIPIIS ET SERVIS IPSORVM, ITEM QVE DE MISERE affectis & mutilatis, quomodo victum sibi comparant, nec non de invidia & odio quo sese invicem prosequuntur.

DILIGENTER admodum inter Æthiopes & Nigritas discernunt, neque enim Æthiopes vocari volunt, sed *Negro* vel *Pretto*, quod idem atque Nigritas sonat, Æthiopum vocabulo mancipia denotari putantes, vnde si eos compellendo, Æthiopum vocabulo vtaris, responsum ab eis vix impetrabis. Nam etiam si quadam etiam inter ipsos mancipia inueniantur, tamen non tanta copia sese offerunt, vt in *Agola* vel *Congo*, vbi integras naues illis onerare & aliis diuendere possunt, cum e contra in *Guinea* sæpe mancipia desiderentur, & quidam sint, qui ea emere expetant, dummodo haberi possint.

Nolunt vocari Æthiopes.

Causa autem cur non tanta Mancipiorum apud ipsos reperiatur frequentia hæc est, quod seruos emendo & vendendo nulla ibi commercia fiant, & ipsi eos tantum ad negotia propria adhibere soleant, Neque enim cuiquam, nisi in nobilium numero sit, negotiationes mancipiorum emendo scilicet & vendendo ea, exercere concessum, Fiunt autem ex pauperibus miseris & afflictis hominibus, qui rebus suis præesse, & victum sibi comparare nullo modo possunt, vel qui ad multam condemnati, Regi satisfacere non possunt. Hi enim dum in viuus sunt, hominibus, in quorum potestatem peruenerunt, inseruire coguntur, perficiendo omnia vel abiectissima negotia, & mulieres in negotiis domesticis iuvando.

Mancipia rara & vnde fiant.

Quod autem pueros attinet, qui à parentibus suis in seruitutem venditi, viribus illis nondum sunt vt domestica perficere negotia possint, illi vel læuigandis & perpoliendis orbiculis vitreis, vel capiendis piscibus adhibentur, Ne autem Dominos suos fallentes in pedes sese coniciant, ferro candenti signantur, vt agnoscantur & si forte aufugerint in viam reducti, Dominis suis restituantur.

Mancipia stigmatibus notantur.

Cæterum qui oculis vel pedibus capti, vel alio aliquo membro mutilati & misere affecti sunt, vt laborando cibum quærere non possint, hi vel ad officinas ferrarias, vt folles premant, vel ad torcularia, quibus oleum palmarum exprimitur, à Rege destinantur, vel colores terere, & aliud quid quod per vires adhuc possunt, facere coguntur, vt ita cibum inueniant, mendicos enim qui ostiatam panem suum colligant, nullos ferunt, cibum suum nemini gratis communicantes.

Cæci & mutili quomodo sustententur.

Reges eius loci multa alunt mancipia, vt nimirum illis venditis rem faciant & aliquid lucrentur, negotiationes enim & commercia mancipiorum

piorum ipsi exercent. Cæterum seruos liberos, quales apud nos habentur raras inuenias. Quod autem ad scorta & meretrices attinet, mancipia fere sunt, quæ vitam suam in perpetua transigere seruitute coguntur.

Odiū & inuidia ipsorum.

Odiū & inuidia apud ipsos non exulant, Omnes enim eo sunt animo, vt si offendantur, non facile reconciliari possint, memores enim sunt iniuriarum, & aduersarios modis omnibus persequuntur, iracundiam sæpe regentes & vel ad decennium vsque dissimulantes, donec commodam nacti qua sese vlciscantur occasionem, peruersum & malignum suum animum aperiant.

Eiusmodi vero odiū non inter priuatos tantum reperitur, sed publicum est, ita vt ciuitas altera alteram inuidia premat & odio persequatur, cuius rei causa quidem alia dari non potest, quam quod alia fortunæ alterius semper offendatur, id enim studiose omnes agunt, vt naues Batauorum ad se allicere, atque commodum inde aliquod percipere possint, itaque si videant naues ad portum alterius ciuitatis deflectere, odio eam statim persequuntur, commodum illud ei præripere cupientes. Neque enim vicinitatem respiciunt aut colunt, sed alia aliam coram peregrinis traducit, se vero eis insinuare summopere laborat, vt amicitiam Batauorum potissimum conferuet, quos suis commodis maxime conuenientes esse animaduertunt, & iam relictis Lusitanis vnicè amplectuntur.

CAP. XXXXIII.

DE SENIBVS ET AETATE CONFECTIS, ITEM QVÆ DE mortuis & sepultura mortuorum, quibus nimirum ceremoniis ea perficiatur, & quid de relictis defunctorum bonis fiat.

Amor inter coniuges exiguus.

QVAMVIS exiguo sese amore inuicem viuentes prosequantur, & vel diuortia sæpe faciant & vxores à se dimittant, vel alteram alteri inducant & plures ita vxores simul & semel habeant, quæ quidem amoris signa non sunt, cum vir aliquis pari erga multas vxores amore & animo esse non possit, sed vni plus alteri minus fauere cogatur. Negari tamen non potest, eos ægre aliquem ex suis amittere, & admodum dolere, si aliquem ex domesticis aliisque amicis suis mori contingat.

Senes quomodo cognoscantur.

Confenscere quidem haud raro solent, quod ex vultu & multis signis facile est colligere, quamuis ipsimet ætatem & annos suos ignorent. Cum enim prouectioris esse ætatis incipiunt, nigredinem paulatim amittunt, canos accipiunt, & cutis eorum in rugas contrahitur, vt corio hispanico similis videatur, quod postremum quidem à crebris vntionibus, & multo olei palmarum vsu existit. Hinc marcescentes arefcunt, & quasi inedia extenuati, macilenti totique elumbes apparent, inprimis vero mulieres ob mammarum dependentium laxitatem satis deformes.

Morbi.

Sole æquinoctialem percurrente lineam, ita vt ipsis verticalis existat, multi morbis passim obnoxii sunt, vnde etiam non pauci tum temporis moriuntur, propter aërem quo minus salutari tum fruuntur.

Cæterum defuncto aliquo, consanguinei, familiares & amici eius magno

magno numero congregantur, plangentes, & multis querimoniis eum deplorantes, alloquentes item defunctum & subinde eum interrogantes, cur mortuus sit, & quid causæ ex hac vita emigrandi habuerit? Postea depositum in stragulo ex corticibus arborum contexto, panno gossypino, qui quidem ad nullos alios usus adhibetur, involvunt, Hunc enim pannum ex locis à mari remotioribus afferri curant, estque coloris rubri, cerulei, nigri & albi. Capiti sellam ligneam subiciunt faciem eius pelle caprina tegentes, Corpus totum cineribus ex contritis arborum corticibus factis conspergunt, Oculos ei non comprimunt, brachia vero & manus iuxta eum extensas deponunt. Inuolutum ita sub dio iacere per diem dimidium sinunt, confidente apud eum vxore quam habuit Charissima si vir est, vel viro, si mulier est, & continuis lachrymis casum eius deplorante, fasciculoque straminis faciem eius subinde perlinente.

Quomodo defunctum involvunt.

Interea amicis & vicinis omnibus ad deplorandum tristem hunc defuncti casum congregatis, proximæ quidem ex amicis mulieres circa domum constitutæ, cantate & vasa sua ænea seu pelues pulsare incipiunt, Interdum vero etiam defunctum accedentes, quasi corona cingunt, canentes, saltantes, manibus pedibusque perstreptentes, & tumultum non exiguum excitantes. Mox domum rursus canentes atque saltantes circumeunt, & hoc ipsum ter vel quater repetunt, donec adueniant qui funus efferant, omnisque præparatio fiat, ad conuiuium peracta sepultura celebrandum. Eum enim in finem ouem vel capram & gallinas mactatas præparant atque coquunt, vt post sepulturam, frontem exporrigere & dapibus sese recreare possint, luctu omni deposito atque abiecto.

Præparatio ad conuiuium sinebre.

Interdum vero mulier quædã ex vicinitate ista quæ ætate reliquas antecellit, accepta pelui de domo ad domum progreditur, ostiatium stipem colligendo, antequam adhuc funus efferatur. Et tunc quidẽ vicinorum quilibet particulam aliquam auri quæ 4. tamen bacos non excedit, persolvere & contribuere cogitur, pro hoc vero auro bouem vel vaccam coemunt, eamque Fetissero, qui Sacerdos, vel prestigiator & veneficus potius ipsorum est, tradunt, vt coniuuratis numinibus iuis, à Fetisso obtineat, ne quiete defuncti turbet, sed potius ipsum in itinere promoveat, tueatur atque defendat, vt ad mundum alterum, quo iam iter instituit, peruenire sine molestia possit. Hunc bouem Fetisserus postmodum mactat, sanguine eius, ad coniuurandum Fetissum adhibito, cum defunctus Fetisso suo sanguinem offerre semper cogatur.

Cantiones & lusus funebres.

Porro funus hoc tabulæ alligatum cantantes & saltantes efferunt, vbi ipsum quidẽ funus viris portatur, at à solis tamen mulieribus deducitur, nemo enim præter mulieres illud comitatur, quæ singulatim, vna nimirum post aliam incedentes, baculo innituntur, capita sero stramineo ornata. Cæterum vxor viri defuncti charissima, funus proxime insequitur, q. si vero mulier mortua sit, vir ipse funus hoc comitatur lachrymans & dolens defunctæ vxoris vicẽ, præter illud autem, nulli viri pro funere eũ, nisi forte illud in loco peregrino fieri debeat, sic enim interdum accidit, vt funus aliquod ad 20. miliaria à loco vbi ægrotus mortuus est, deducatur, atq; tunc viri quidam armis suis instructi funus illud comitantur.

Funus quomodo efferatur.

Cum ad locum sepulturæ ventum est, Libitinarii humum aperiunt, foueam facientes 4 pedes profundam, hanc deinde imposito cadauere

Defuncti quomodo sepeliuntur.

Supellex & vestimenta defuncti, cum eo sepeliuntur.

multis palis operiunt, ita vt nihil penetrare ad funus possit, postmodo mulieres hac illac per sepulchrum serpendo, multas querelas lamitan-tes nectunt, & vltimum defuncto suo vale dicunt. Hoc facto humus palis illis imponitur, aggestaque terra instar cistæ alicuius aut muri quadrati eleuatur, cui postmodum vniuersam defuncti supellectilem, ollas nimirum, patinas, pelues, batillos, lebetes, vestimenta item & alia quibus in vita sua defunctus vsus est, imponunt, armis eius sepulchrum obsepientes & munientes, ne in altero forsitan mundo, rebus eiusmodi necessariis destituatur.

Munera amicorum.

Insuper & ab amicis munera quædam afferuntur, quibus defunctum honorent, hæc simul cum ipso vel terræ mandant vel sepulchro imponunt, tanquam monumentum & pignus aliquod amoris sui, Etsi vino forte defunctus in vita sua delectatus est, vasculum aliquod vini sepulchro imponunt, vt habeat quo sitim in altero mundo restinguat. Quod si mulier quædam in puerperio vna cum infante moriatur, infantem vlnis eius impositum, simul cum ea terræ mandant, sed & tectum sepulchro imponunt, quo supellectilem & vasa isthæc omnia à pluuiis & cæli inclementia defendant.

Merces Libitinariorum.

Cæterum Libitinaris partem aliquam pro mercede & compensatione laboris à sepulchro accipere permissum est, nisi ab amicis eis satisfiat, qui plerunque mercedem eis persoluunt, ne bonorum sepulchro impositorum quid auferant. Honori enim sibi ducunt maximo, si multum supellectilis sepulchro imponatur, Omnia enim defuncto suo consecrata, in sepulchro relinquunt, donec putredine corrumpantur & intereant, nec quiscquam est, qui vel minimum inde auferre audeat.

Lotiones funebres.

Peracto igitur funere, & defuncto hunc in modum sepulto, ad mare vel fluminis alicuius ripam omnes lauatum progrediuntur, vbi quædam mulierum, vmbilico tenus in aquam descendunt, aliæ cantantes & vasa sua ænea pullantes ludunt, vna autem ex toto isto cætu, apprehensum vel virum vel vxorem defuncti, secum in aquam deducit, semel atque iterum aquæ eum, vt probe abluatur, immergens, Dum autem ita lauantur, querelas suas subinde repetunt & ingeminant. Et his omnibus ita peractis, ordine ad ædes defuncti reuertuntur, vt cænam ibi capiant & sese rursus oblectent.

Hæreditas & bona defuncti.

Iam quod ad hæreditatem & bona defuncti relicta attinet, sciendum est, vxorem defuncti, siue liberos habeat, siue non, nihil de mariti sui bonis, retinere posse, quo liberos sustentare & educare queat, omnia enim quæ ab ipso relicta sunt, vel fratri vel aliis defuncti consanguineis restituere tenetur, ita vt ne hylum quidem retineat. Quod si vero frater nullus adsit, pater ipsemet hæredem sese bonorum à filio relictorum proficitur & offert. Et eadem ratio etiam virorum est quorum vxores moriuntur, Nam mortua vxore maritus omnia eius bona fratri vel alii ex consanguineis restituere cogitur, ita vt nihil ei remaneat, vnde vel liberos sustentare possit, Liberi itaque in hoc regno hæredes suorum parentum esse non possunt, multo minus vero vxoribus in bonis maritorum suorum succedere vel quicquam inde retinere permittitur, sed omnia post mortem inter fratres vel proximos consanguineos distribui necesse est, Vxores igitur vsufructum solum bonorum viri habent, idque dum vir iste in viuis est, & quamdiu viri viuunt bonis suis vti frui possunt, illis autem vita defunctis, iam ancillarum instar cum liberis suis

Liberi pariter suorum hæredes non sunt.

cxirc,

exire, & bonis sese abdicare omnibus coguntur. Quæ quidem causa est, quod iuuenes & puellæ ab ineunte ætate ad laborem sese assuefaciant, vt scilicet ad matrimonium transire volentes habeant, vnde rei familiaris administrandæ initium faciant, cum non modo bonis suorum parentum, post mortem ipsorum non fruuntur, sed & dotis nomine parum vel nihil ab ipsis accipiant.

CAP. XXXXIII.

DE SEPULTURA REGVM ET PRAEFECTORVM SVORVM,
quomodo nimirum & quibus Ceremoniis ea
peragatur.

REGE aliquo defuncto luctus multo maior conspicitur, tantis enim propter mortem magistratus sui afficiuntur & anguntur doloribus, vt dici & explicari satis non possit. Ceremoniæ sane & ritus, quibus in sepulchris Regum vtuntur, iidem quidem sunt cum commemoratis superiori capite, sed cum Reges plurimum ministerio opus habeant, quam vulgaris conditionis alii, necessarium existimant multos ipsis adiungi famulos, qui non in itinere solum eum comitentur, sed & in altero mundo, ipsi famulentur, & omnia seruitia peragant, cum iter difficile & periculosum ipsi conficiendum sit, ad quod non parum requiratur. Resurrectionem quidem mortuorum plane ignorant, interim tamen arbitrantur mortuos suos in alium aliquem mundum commigrare, vbi variis rebus opus habeant, & eodem modo vitam, vt in hoc mundo agant, Cumque nihil ibi venale expositum inueniant, necessarium esse putant, cum ipsis aliquid bonorum sepeliri, atque ita inopiam & necessitatem ipsorum subleuari, non solum de supellestili domestica, sed & de vestimentis & famulatio ipsis prospiciendo.

Quod igitur nobiles attinet, qui in aula regia, Regi ministrarunt, horum quilibet mancipium aliquod Regi defuncto largitur, cuius ministerio in altero mundo vtatur. Alii ex mulieribus suis vnã ei largiuntur, quæ cibum parat, & in aliis ei gratificetur. Quidam filiorum suorum aliquos ei offerunt, vt ita vtriusque sexus satis magnus congregetur numerus eorum, qui Regem comitentur, qui quidem omnes interficiuntur antequam id animaduertant vel cogitent, Qui n. Regi suo munera hæc offerre constituerunt, mentionem quidem hac de re nullam faciunt, sed teste id dissimulant, ne animaduertant sibi cum Rege in alterum mundum proficiscendum esse. Cum autem dies sepulturæ destinatus iam instat, persona Regi offerenda peregre abire cogitur, ablegata nimirum à suo Hero ad ciuitatem vel pagum hunc atque alium, vt negotium aliquod perficiat, sed latet anguis in herba, dum enim in itinere est, subornatus aliquis clam à tergo insequitur, & iaculo vel hasta missili eam petens ex improviso, antequam id subolfaciat quidem trucidat.

Ceterum trucidati ad aulam Regiam deferuntur, vt appareat quam charum nobiles & subditi alii Regem suum habuerint, Cadauera n. illa omnia sanguine probe conspersa & perlita, vna cum Regio funere vni sepulchro imponuntur, vt simul cum eo iter faciant. Quin & vxores quæ Regem præ ceteris charum habuerunt, vltro mortem oppetere non verentur, vt vni cum eo sepulchro inclusa, & monumento simul recondita, pari passu ambulantes ei adhæreant, & in altero mundo ab eo non seiangantur.

*Lucius defuncto
Regemagnum.*

*Regi defuncto
multi serui &
famula adiunguntur.*

*Vxores Regia
cum Rege se-
peliuntur.*

*Monumenti re-
gy exornatio.*

Capita autem eorum qui ita trucidantur, terræ non mandantur, sed ceruicibus resecta hastis affiguntur, vt stipatum illis & circumseptum monumentum exornetur, quod ad honorem Regis non parum ea facere existiment. Cæterum monumento postmodum cibus & potus imponitur, vt habeant quod edant bibantque, existimantes eos cibum potumque istum absumere, vnde vasa ista subinde renouant & nouo vino aquaque euacuata replent.

Porro vestimenta, armaque & omnia quæ chara in hac vita habuerunt, cum eis sepeliuntur, Nobiles vero & Aulici omnes, ex terra delineati, & formati viuisque coloribus vt viuentes repræsentent, illuminati, circa monumentum istud collocantur, vnde sepulchra ista amplitudinem sæpe ædificiorum regionum exæquare cernuntur, quæ omnibus etiam rebus necessariis complentur, vt nihil ipsis si vel in viuis adhuc essent, deesse posset. Nam & à defunctorum Regum successoribus in tanto habentur honore, vt excubias ibi suas constituent, ne si forte defunctus Rex rei alicuius indigeat & aliquid expetat petitione sua frustreretur.

C A P. XXXV.

DE ARTE NATANDI, QUOMODO NEMPE NON SOLVM
in, sed etiam sub aquis sese continere possint, & quam mulieres
etiam natandi sint peritissima.

*Causa cur in
natando ex-
cellant.*

QVOD Nigrity isti, præcipue vero qui in maritimis habitant ciuitatibus, in natando sunt præ cæteris exercitati, inde fit, quod à prima pueritia aquis assuescunt, quamprimum enim ambulare inceperint, aquis sese iam committunt, oblectantes sese in eis & tempus fallentes, idque promiscue absque villo sexus discrimine & pudoris verecundiæ respectu. Nam quod paganos attinet, qui remotiora paululum à mari loca inhabitant, adeo sunt huius artis ignari, vt sæpe etiam expauescant & cohorrescant ad solum maris intuitum & aspectum, cum e contra, qui loca maritima incolunt, nihil extimescant etiam si nauigium quo vehuntur, vento & fluctibus maris impulsus subuertatur, quippe quod in mari natantes summa illud dexterritate erigere, & aqua euacuatum conscendere rursus facile sese posse non dubitent.

*Natandi peri-
tia.*

Quod autem attinet ad artem natandi, negari non potest, quod eius sint peritissimi, cum non solum aquis innatare, sed etiam sub eis satis diu sese continere possint, Quin imo aquis sese immergere, & non solum in profundum maris descendere, sed etiam moras ibi necere, & bene longo commorari interuallo possunt, Itaque ob hanc etiam artem suam alibi locorum, vbi mergis eiusmodi opus habent, valde amantur & experuntur, veluti in America Insula *S. Margareta*, quæ margaritarum feracissima est, quas ex mari mergorum istorum beneficio extrahi necesse est, sic *Ormis* etiam in India Orientali, vbi aquam dulcem, quam morbis quibusdam correpti, vt etiam vermibus infecti, bibunt, ad 20. sæpe orgyas, sub aqua maris salsa existentem, proferre & educere coguntur, cui quidem labori Nigrity fere ex his regionibus adhiberi, & propterea etiam præ aliis chari acceptique haberi solent.

Quamuis

Quamuis vero natandi sint peritissimi, non libenter tamen aquas ingrediuntur nectemere mari sese committunt, idque metu cuiusdam piscis, qui Gallis quidem *Requiens*, Lusitanis vero *Tubaron*, dicitur, Hollandi *Haye*, nos Galeum siue Hinnulum marinum vocamus, Ab hoc enim pisce natantes in mari sæpe comprehensi vel brachio vel crure aliquo mutilantur, interdum etiam profus abrepti deuorantur. Natantes autem morem Lusitanorum obseruant, brachiis enim supra aquam semper feruntur, vnum altero semper præponentes, pedibus vero ranarum instar sese promouent atque protrudunt, vnde admodum celeres sunt, & natantes Batauos, multis parasangis post se relinquunt.

Ægro sese mari committunt.

Ratio & celeritas natandi.

Sed & mulieres, si non omnes, pleræque tamen, natandi sunt peritissimæ, Accidit enim non ita pridem, vt ad Hollandos in portu ciuitatis *Mourre* nauigio subsistentes, Nigritæ quidam, merces quasdam cœmendi gratia venirent, mulierem quandam in scapha secum habentes, Inter contrahendum autem, cum peluim æneam furto surreptam Bataui animaduertent, fustibus eos aggressi, vt ablatum restituerent vrgebant, qui metu perterriti, omnes sese ex Batauorum nauis in mare præcipites dedere, sola muliere post se relicta, quæ viso hoc multo & ipsa protenus defiliit, non summa solum velocitate viros insequens, sed etiam fere in natando præuertens, ita vt vna cum eis enatarit & littus apprehenderit.

Mulieris natandis perita

CAP. XXXXVI.

DE AVRO IPSORVM, QUOMODO NEMPE ILLVD EX TERRA ERUANT, AGNOSCAN, PURGENT & PROBENT, QUAMQUE PROPTEREA CRISTAS ERIGANT & INFOLESCANT.

QUAM antehæc tempora auri cognitionem habuerint, sciri quidem non potest, ex relationibus tamen ipsorum constat, notitiam eius eos habuisse perquam exiguam, nec etiam in magno precio aurum apud eos fuisse, cum nemo fuerit, cum quo cōtraherent & aurum suum permutarent, Verū cum temporis progressu viderent Lusitanos auri cupidos esse, & multas propterea merces advehere, cœperunt & agnoscere aurum, & in precio illud habere, vnde valor eius eo iam ascendit, vt tanti apud illos, quanti vix apud nostros æstimeretur. Subinde enim augeri precium eius cœpit, cum viderent Batauos aurū adeo sitire, vt posthabitis omnibus periculis & laboribus, nauibus suis ad littus illud appellerent, & multo plus mercium pro eo permutarent, quam à Lusitanis antehæc tempora factum esset, eos enim Hollandi in negotiationibus suis adeo superant, vt vix dimidium bonorum Nigritæ pro tanto &c. auri precio à Lusitanis antea acceperint, quantum à Batauis hodie, ipsis offertur.

Notitia auri & valor quemodo erantur.

Itaq; non immerito à quibusdam affirmatur, toto illo tempore quo Lusitani negotiationes has exercuerunt, tantum auri ex his regionibus *Lysabonam* transportatum non esse, quātum Bataui paucorum annorum decursu inde acquiserint, frequentiores enim longe & splendidiore iam à Batauis ibi exercentur negotiationes, plus etiam bonorum & mercium eo à Batanis advehitur, quam antehac vnquam à Lusitanis factum, vnde tot etiam ibi mercatores iam existunt, qui Batauorum commercia omnes expetunt, vtpote ex quibus plus commodi, quam ex Lusitanorum negotiationibus percipere possunt.

Aurum unde accipiant.

Aurum autem quod hisce in locis permutatur, ex terra quidem eruitur, sed non in locis maritimis, verum in locis longe à mari distantibus, quamuis quidam ex Nigritis dicant, non procul etiam à mari, fodinas aliquas auri reperiti, nempe in loco quodam qui ipsis *Fætu* dicitur, vnde etiam aurum illud, hoc nominis obtinuit, quod *Chika Fætu*, hoc est aurum ex *Fætu* vocatur. Non facile tamen dictum est & explicatum, quo in loco Auri fodinæ certo inueniantur, cum pauci etiam in maritimis ciuitatibus Nigritæ inueniantur, qui earum exactam notitiam & cognitionem habeant, vel vnquam aurifodinis præsentibus adfuerint, cum occultæ admodum habeantur, & omni studio à Dominis possessoribusque suis abscondantur.

Dominum aurifodinarum.

Quilibet autem Rex proprias & peculiare Aurifodinas suas habet, vnde aurum per subditos suos erui & in lucem produci curat, quod ita erutum, mercaturæ beneficio ad alios postmodo peruenit, ambulans ex manu in manum, donec tandem ad Batauos deuoluatur, qui in Hollandiam illud transportant, vbi propter communem vtilitatem in monetam redigitur, cum pro fulua ista seu flaua quæ ex *Guinea* affertur terra, victum & amictum acquirere quilibet, & de rebus omnibus ad vitam necessariis sibi prospicere quam optime possit.

Quæ sit fodinarum ratio.

Nec vero etiam qua ratione aurum illud eruatur sciri potest, aliter quam ex Nigritarum quorundam relatione, qui dicunt foueas eos satis profundas facere, Cumque inter fodendum vena sese aliqua auri aperiat, pergere eos solere & vestigiis istis insistere, donec metam vel terminum venæ assequantur. Vnde colligitur fodinas istas arbori propèmodum similes esse, quæ radices suas ad omnia latera passim extendat & emittat.

Auri lotiones & abstersiones.

Sed & in fluuiis aurum reperitur, inter arenulas nempe vi pluuiarum & imbrium à montibus detractas. Ibi enim videas multos in aquis sedentes, aurum arenis permixtum, cochlearibus ex fundo eleuare, & simul cum arenis in peluim colligere. Et hoc quidem aurum non eadem semper quantitate inuenitur, interdum enim particulæ occurrunt digitorum, fabarum, pisorumque magnitudine, interdum instar limaturæ cupræ, & arenularum tenuissimarum illud sese offert. Quin imo raro in fluuiis purum & à terræ permixtione liberum reperitur, Itaque lotionibus, abstersionibus & purgationibus multis opus habet. Et arenosum quidem illud, statim in fluminibus istis aqua eluunt atque purgant, sed nunquam purum plane efficere, & fecibus suis liberare profus possunt, semper enim arenarum aliquid ei admixtum manet.

Merces eorum qui aurum fodunt.

Iam vero non sine magno labore & ingenti periculo aurum ex cauernis & fodinis eruitur, multis cum iactura & dispendio vitæ ei colligendo & eruendo insistentibus, In foueis enim illis & fodinis multi subinde nimio æstu suffocantur, non pauci etiam fame & siti confecti misere pereunt, vt ita mercedem suam bene promereantur, Ea vero dimidium semper est, de omni auro quod colligunt & inueniunt, illud enim in duas æquales semper diuiditur partes, & vna quidem Regi vel possessori fodinarum cedit, altera vero metallicis illis qui aurum illud collegerunt relinquitur.

Aurum quodam opimum.

Porro Aurum ipsis *Chika* dicitur, & ad naues Batauorum, per diuites quosdam mercatores, non procul à *Maine* habitantes rude affertur, quæadmodum scilicet inuentum & ex terra erutum est, quod ipsum etiã pro optimo

optimo habetur, Quamuis enim arenis profus non careat, preciosus tamen est altero, & a fraude doloque magis alienum, ita ut malleo percussum & ventilatione ab arenis purgatum neminem decipiat, talis enim purgatio non intermittenda est, licet Nigritis odiosa existat & damnosa, arenulæ enim diligenter excutiendæ sunt, si pondus tuum iustum habere velis, licet aliqui Batauorum reperiantur, qui ut mercatores Nigritas ad se inuident & alliciant, absque excussione & ventilatione aurum illud accipiunt.

Postquam igitur Nigritæ isti & Æthiopes viderunt propter aurum plures quotidie ad litus illud naues appellere & tantum à Batauis propterea deuorari laborem, cœperunt non solum magni aurum suum æstimare, sed etiam cristas erigere & non parum propterea insolere, multi enim hodie tam insolentes ibi reperiuntur ut vix aliquem alloquio dignentur, cupientes nimirum omnibus notum fieri, se preciosissimo auro instructos esse & præ aliis abundare, quod quidem etiam Deum Batauorum, per contemptum appellant, cum eos tanto flagrare amore vident, ut posthabito omni labore & molestia, mille sese dummodo eo potiantur, exponere periculis non dubitent.

Fassus Nigritarum & insolentia propter aurum.

CAP. XXXXVII.

DE VALORE ET PRECIO AVRI, QVOD IN HIS REGIONIBUS reperitur, itemque de multiplici eius deprauatione, & quomodo dolus animaduertere atque cauere possit.

QVAMVIS Nigritæ aurum suum satis magno expendant, & permulent precio, tamen cum videant quam preciosa res sit & quam auide ab omnibus expetatur, acquiescere tali precio non possunt, sed in omnes intenti sunt occasiones & vias, quomodo per fraudes & deprauationem precium eius augeatur, & ex vicia vna vel seiscuncia fiat. Aurum igitur illud optimum habetur, quod rude est & nondum liquefactum, arenulas admixtum habens, quæ tamen diligenter excutiendæ sunt, ut aurum probe purgetur. Quod autem differentia quædam vel certi gradus in auro reperiantur, & alterum altero interdum sit præstantius, inde fit, quod vena auri alia aliam generositate superet, Nam & in eadem vena, quo profundius ea perscrutetur & aperiat, eo aurum deprehenditur magis magisque à præstantia sua discedere & degenerare, præstantissimum enim quodque est quod in superiori parte venæ alicuius reperitur, quod vero profundum magis est, illud propius ad argenti naturam accedit, & cum eo magis est permixtum.

Quodnam aurum optimum.

Auri differentia vnae.

Verum quod ad differentiam auri attinet, cum ea non omnibus perscrutatu & scitu necessaria sit, necessarium non esse arbitror, multa hoc loco de valore & precio auri verba facere. Ne tamen silentio hæc plane prætereant, breuiter sciendum est, auri quod in his regionibus expenditur, præstantiam versari inter 22. & 23. Carata vnus Bessis vel Marcæ quam vulgo vocant, idque de puro & nõdum liquefacto auro, quemadmodum scilicet ex terra illud producit accipiendum est. Alterum vero quod ex liquefactis armillis, in auribus & aliis eiusmodi clinodiis confusum & commixtum cernitur, aliquanto semper inferius est & minus

Auri valor & precium.

generosum. Ingens enim saepe deprauatio & dolus huic auro subest, ita ut aliquot grana sint de marca detrahenda, quibus à priori non liquefacto scilicet superetur.

*Auri corruptum
pendi studium.*

Quamuis autem omnes eo sint animo, ut peregrinos decipere, & aurum corrumpere expectent, potissimum tamen hoc vitio qui tenuioris fortunæ sunt mercatores laborare videntur, Quibus enim nerui ad exercendam mercaturam necessarii desunt, plerumque astutiores sunt & magis fraudulentum, aurumque summa celeritate corrumpere & deprauare solent, idque saepe tam occulte & recte, ut dolus vix deprehendi & animaduerti possit. Sed huius tamen deprauationis causa prima à Batauis dependet, quippe qui materiam & instrumenta ipsis, quibus ad deprauationes eiusmodi vtantur, vendiderunt & dederunt, gladium ita in suam ipsorum perniciem, Nigritis porrigentes:

Antequam autem deprauationem metuerent, & de dolo quicquam cogitarent Bataui, circumuerti saepe sunt & decepti, At qui cum fraudem persentirent tandem & olfacerent, ita Nigritas acceperunt, ut etiamnum hodie pudore confusi cohorrescant, si tantum mentionem fieri eius audiant, cui pœnas fraudis suæ primas dederunt.

*Lusitanorū er-
ga corruptores
auri rigor.*

Sed & Lusitani non parum eis terroris incusserunt, feceruntque; vt nemo auderet vel granulum auri corrupti ad castellum de *Mina* portare, summo enim rigore cum eis processerunt, & nullo personarum habito respectu in crucem egerunt quotquot vel minimæ fraudis deprehendebantur rei & suspecti. Sic enim aliquando accidit, ut pater Regis de *Comendo* aliique eius legati ad castellum de *Mina*, commerciorum cum Lusitanis exercendorum causa proficiscerentur, afferentes secum non exiguum auri quantitatem, Verum cum illud corruptum aliquo modo, deprehenderetur, absque vlla cunctatione & mora omnes in patibulo suspensi, & laqueo suffocati sunt.

*Lenitas Esta-
torum.*

Eiusmodi quidem rigorem nondum ab Hollandis experti sunt, qui pœna leniori contenti, eos hæcenus non semel dimiserunt, quod tamen bono Hollandis minime cessit, pœnam enim Nigritæ, nisi satis grauis sit, aspernantur prorsus, & à prauis suis machinationibus non abstant, ita secum cogitantes, si fraudem Bataui non animaduertant, bene est, si vero ea deprehendatur, aurum nostrum placide amiceque dimissi recipiemus.

*Nigritas inter
aurum discer-
nere facile pos-
sunt.*

Ipsi quidem auri cognitionem egregiam habent, & facile legitimum ab adulterato discernere possunt, quamuis margaritarum, gemmarum & aliorum preciosorum lapidum, notitiam nullam habeant, rubris tamen coraliis in mari nascentibus exceptis, quæ in magno apud eos precio existunt. Argentum plus iusto etiam nouerunt, ad valorem auri minorandum, turpissime eo abutentes.

*Corruptio traf-
sa nec tamen
sensibilis.*

Cæterum quomodo aurum liquefaciendum sit à Lusitanis didicerunt, cumque nullum aurum sine argenti vel cupri additamento liquari & fundi possit, quod alias non cohæreat, & malleum in incude non ferat, quemadmodum illud à Lusitanis edocti vsu quotidiano cognouerunt, ipsi limites additionis huius prætergressi, nimis multum cupri vel argenti auro liquefacto permiscerunt, quantitatem eius incredibili fraude augere conati sunt, Eo enim processerunt audacius, ut integras monetas argenteas auro liquefacto immiscere non dubitarent, vnde integros Regales & thaleros minores Bataui in auro absconditos aliquando in-
venerunt,

venerunt, Quæ quidem adulteratio & fraus talis est, vt non facile animaduertatur, neque enim lapide Lydio, neque vlla alia ratione, nisi forte securi aurum istud diuidatur, dolus in medio absconditus deprehendi potest.

Atque hoc quidem modo aurum suum argento & cupro deprauare solent, Cum autem quotidiana experientia didicissent, Orichalcum huic permitioni non conuenire, quod cum aurum eo contineri non possit, dolus facile prodatur auro nempe isto, sub in eundem reuocato, aliam excogitarunt rationem, qua Orichalcum etiam auro immiserent, Cum igitur interdum nummis quibusdam vtantur qui quadratam formam obtinent, magna copia orichalcum eis affundunt, quod dolum in nummis istis præsertim recentibus, non facile animaduerti posse sciant, licet tēporis progressu, colorē mutant, dolum etiā prodant & aperiant.

Sed & aurum arenosum quod ipsi *Chika Fæm* nominant, Orichalco corrumpere cæperunt, Quamuis enim illud non liquefiat, tamen cum Bataui limas aliquando afferentes, vsu istius instrumenti ipsis monstrassent, Orichalcū limare & in tenuissimū redigere puluerē cæperunt, quem postea auro permiserent, Et hæc quidē corruptio omnium pessima est, quippe quam nemo olfacere & animaduertere facile possit.

Quamuis igitur summa eorum sit in corrumpendo & adulterando auro calliditas & astutia, multi tamē etiam à Batauis modi inuenti sunt, quibus fraudem facile deprehendant, vt ita circumventi non nisi incauti possint, Nam & ipsimet plerunque dolum certis signis aperiunt, & sese velut forices suo ipsorum indicio produunt, si enim male sibi consilii sint, & aurum falsatum afferant, timidi admodum accedunt, & attenti quasi negotiaciones aggrediuntur, cumque illis peractis Bataui aurum probare volunt, ægre illud ferunt, & ne hoc faciant modis omnibus deprecantur, Quin & colorem in facie mutant, & toto corpore quasi febricitantes coherescunt, ac tandem rebus suis summa celeritate confectis, ex nauī discedere admodum properant, metuentes semper ne fraude patefacta male mulctentur.

*Molera aurea
qua vituntur,
quomodo cor-
rumpatur.*

*Corruptio auri
senioris.*

*Quomodo dolus
ipsorum depre-
hendatur.*

CAP. XXXXVIII.

DE VERMIBVS, QUIBUS NON NIGRITAE SOLVM IN HIS
regionibus habitantes, sed etiam peregrini eo proficiscentes, passim tor-
quentur, vnde nimirum exsiliant, cuius formæ sint,
& quomodo curentur.

NAVDITA res est, quæ legentibus etiam hæc, non parum mira videbitur, quod in corporibus eorum, qui hoc itinere vtuntur, & in has regiones frequenter nauigant, vermes nascuntur, præsertim si circa Castellum de Mina frequenter sese contineant. Quod ipsum tamen non ita pridem Batauis innotuit, Cum qui ante aliquot annos nauigationem hanc susceperunt, nihil horum deprehenderint, nihilque de plaga & affectione hac cognitum haberint.

Non tamen apud omnes, vermes hi apparent, nec eodem tempore sese exerunt. Quidam enim citius quidam tardius illis torquentur, sic enim inuenias; qui dum in itinere adhuc sunt eos accipiant, alii

*Bataui vermes
in littore de
Mina acci-
piunt.*

peracto itinere, alii post mensium aliquot, alii post totius anni à reditu suo decursum illis infestantur. Sunt vero etiam quidam ab eis prorsus immunes, etiam si aliquoties hæc loca frequentantur.

*Qui Nigritarū
huic morbo sub-
iecti.*

Nigritæ & Æthiopes ibi habitantes ipsimet etiam illis valde torquentur, potissimum tamen illi, qui Castello de *Mina* sunt viciniore, Nam qui vel ad 25. miliaria tantum septentrionem versus, à Castello hoc remoti sunt, dolores hosce prorsus ignorant.

*Quid apud ve-
tates de his ver-
mibus annota-
tum reperia-
tur.*

Historici veteres multa quidem de hisce vermibus annotata reliquerunt, scribentes inter alia, vermes eos veros esse, & vermium aliorum instar vitam etiam habere, Nihil tamen de origine & causis eorum asserunt, vnde nimirum in corporibus hominum existant, & vnde nutriantur, Quod quidem argumento est, veram eos causam æque ac nos ignorasse, Cum verisimile sit, eos si veri aliquid hac de re cognitum habuissent, illud posteris etiam communicaturos fuisse. Nam & Græci & Æthiopicis scriptores eorum mentionem facientes, incolas quidem huius loci valde ab eis torqueri affirmant, sed circa causarum & propagationis eorum inquisitionem, vel piscibus magis muti deprehenduntur.

*An sint veri &
veneres ver-
mes.*

Quin imo non paucos inuenias Doctores, qui probare conantur, nec vermes eos veros esse, nec vitam habere, qui quotidiana quidem experientia fati refutantur, ex qua manifestum est veros, naturales & perfectos eos vermes esse, & vitam vere obtinere.

Sed & hoc admiratione dignum est, hanc solam regionem, cum paucis adhuc aliis, quarum *Iohannes Hugo* meminit in itinerario suo, huic malo subiectam & expositam esse, Aliæ enim Insulæ omnes in India Orientali & Occidentali, quemadmodum etiam in China, Bresilia, & alibi sitæ, vermes hosce prorsus ignorant, & quod magis mireris, ipsam etiam S. Thomæ inhabitantes insulam, qui locus tamen omnium in toto mundo insaluberrimus habetur, de hoc morbi genere nihil quicquam nouerunt.

*Causa huius
mali varia.*

Quod attinet ad causas vnde nimirum hi vermes in humanis corporibus nascantur, Nigritæ quidem varias afferunt, sed nullam vere confirmare possunt, Quidam enim prouenire eos dicunt ex nimia cum mulieribus familiaritate & consuetudine, Alii dicunt ex certis quibusdam piscibus, quorum quotidianus ibi vsus est, eos oriri, vnde reperiuntur qui piscibus in vniuersum omnibus, qui istis quidem in locis capiuntur, abstinent, Alii ex nimia aquæ vsu eos procreari asserunt, nempe ex natando & potando, Alii terram ipsam incusant, Alii vino de Palma causam imputant, sed & panes quos *Kankiens* vocant, aliqui hoc nomine accufant, vt vere hic dicere possis, quot capita tot sensus, quilibet enim peculiarem sibi causam fingit, eamque cæteris omnibus præfert, & præ aliis ruetur, cum nemo tamen sit, qui rationes sententiæ suæ vel in speciem probabiles afferre possit.

*Causarum re-
siliatio.*

Certum enim est causas hæc nullas esse, nec vllam etiam veram causam dari posse, cum contrarium sæpe acciderit, Deprehensum enim est aliquos quibus cū Nigritis mulieribus nulla intercessit familiaritas, qui à piscibus, panibus, vino palmarum aquisque marinis plane abstinerunt, lauando sese non oblectarunt, nec pedem etiam ex naui in terram posuerunt, plus tamen à vermibus hisce doloris perpeffos esse, quam qui cum mulieribus crebro conuersantes, pisces panesque eorum comederunt,

runt, vino palmarum sese ingurgitarunt, denique & in terra & in aquis sese frequenter oblectarunt.

Præsumitur tamen omnium maxime, ex aqua potabili eos progenerari quæ à Nigritis redimitur, qui eam ex lacunis & stagnis suis haurire & afferre solent, Et sane si rem alius perpendere velimus, videbitur quidem hanc verissimam eorum causam esse, Nam & in Insula quæ *Ormus* dicitur, & huic malo etiam subiecta est, qui à vermibus tuti esse volunt aquam dulcem quam bibant, ad 18. læpe orgyas sub aqua salsa existentem, mergorum beneficio ex mari extrahi curant.

Causa verissimior.

Verum quidem est, quosdam hoc malo non infectos esse, qui multum tamen aquæ illius biberunt, sed hi nauibus suis in portu *Ackræ* ciuitatis substituerunt, & in portum *Mourre* ciuitatis venerunt, vbi potissimum malum hoc vires suas exercet. Nam qui ad *Ackram* ciuitatem & loca vltiora commercia sua exercent, raro hoc morbo corripiuntur, quemadmodum etiam Nigritæ in hac ciuitate habitantes parum vel nihil de eo cognitum & perspectum habent, cum econtra qui ad *Mourram* negotiationibus operam dare solent, malum hoc euadere vix possint. Nihil tamen certi, vt vt sit, hic definire de causa huius mali volumus, litem sub iudice relinquentes.

Qui illis corripiuntur dolorem percipiunt incredibilem, Quidam enim nec stare nec incedere, quidam vero nec sedere nec decubere possunt, Aliqui quasi exanimis iacent, quidam in furorem aguntur, & vt vinculis tempestiue constringantur necesse est.

Dolor intolerabilis.

Sed & variis sese modis exerunt & ostendunt, Quidam enim cum ingenti frigore & horrore, quidam cum ingenti æstu & calore præsentiam vermum alicuius deprehendunt, quidam cum eo cõsistantur, antequam id ipsum sentiât, sic vermes ipsi sese in aliquibus per exiguam pustulam, apud alios per puncturas rubentes, & pulicis æmulationes, ostendunt, In quibusdam cum ingenti tumore coniuncti sunt, vt sub cute latentes ternere exacte possis, apud alios per vlcera & carbunculos erumpunt.

Modus sese ostendendi verum.

Præterea in diuersis etiam locis apparent, nempe in suris & pedibus, in genibus & poplite, in crure, in brachio, in femore, in inguine & scroto, plerunque tamen in partibus carnosis, Intensissimum autem dolorem experiuntur, qui eos in partibus occultis accipiunt, neque enim vltro in loco alio dolos ab illis magis exquisitis & vehemens deprehenditur.

Qua loca corporis vermibus infestantur.

Iam quod ad curacionem attinet, non est quidem necesse, vt antequam appareant, remedia eis adhibeantur, sed quamprimum in corpore animaduertuntur, necessarium est, vt à labore quis abstineat & ad quietem se componat, idque potissimum si pedes eo infestentur, tunc enim motus crebrior perniciosissimus, quies vero gratissima est, & frigus diligenter cauere debet, quo enim quis magis quieti & calori studet, eo curacionem magis promouet, & citius hoc malo liberatur, Neque vero etiam promotione alia, vt pote cutis apertione sectionibus & aliis opus est, ipsimet enim exitum sibi quærunt, & caput perforata cute exerunt.

Curatio verum.

Cæterum cum eo vsque peruenerunt vt apprehendi digitis possint, paulatim extrahendi sunt, donec sequantur, cauendum autem est ne nimis eos vtgeas, vbi enim subsistunt, respirandum est, & à vellicatione protractioneque abstinendû, donec ipsi sese rursus mouere incipiant, interim

Exitus verum quomodo promouendus.

vero

vero pars illa quæ extra cutem prominet, diligenter vel baculo impli-
canda, vel alliganda est, ne remeando, corpori sese rursus insinuet. Quo-
ties autem exitus ita promouetur, toties copiosa tabi & puris materia
simul excernitur, promotio vero hæc singulis diebus têtanda atque rei-
teranda est, donec profus extrahantur, interim tamen videndum ne
abrumpâtur antequam exitum invenerint, veneno enim constant præ-
sentissimo & nocentissimo, quo infectum vulnus ita intumescit, vt in
magno versari ægrotum periculo necesse sit.

Non raro autem accidit, vt vno extracto, alius statim ei succedat, &
per idem foramen exitum sibi quærat. Quin etiam alii pluribus, alii
paucioribus torquentur. Quosdam enim inuenias, qui decem vel duo-
decim vermes simul & semel ex diuersis corporis partibus prominen-
tes habeant, qui quantum inde percipiant doloris, quilibet æstimare fa-
cilime potest.

*Quantitas ho-
rum vermium.*

Ad quantitatem eorum quod attinet, ea quidem non vnusmodi est,
Quidam enim inueniuntur vel orgyam vnam in longitudine exceden-
tes, alii vero breuiores sunt, Quidam crassitie sua fides crassiores æmu-
lantur, alii vero vix minores in testudine, quin imo vix tenuiora bomby-
cina vellinteæ fila assequuntur, & attingunt.

*Remedia Nigri-
tarum contra
vermes.*

Nigritæ quidem remedia illis nulla adhibent, sed exitum ipsis libe-
rum relinquunt, quo absoluto vulnera sola aqua marina eluunt, quam
illis admodum conuenire affirmant. Vt autem in pauca contraham, do-
lor hic tantus est, vt quis hoc iter abiurare, & locum hunc in perpetuum
vitare deberet potius quam cruciatum ab vno tantum horum vermium
perferentiscere & experiri.

*Testimonia
Autorum quo-
rundam de his
vermibus.*

Iohannes Hugo Lindschottanus, de his vermibus in Itinerario suo
scribit, morborum omnium maxime detestandum, ab his vermibus exi-
tere, qui cruciatus exquisitissimos gignant, homines in Insula quæ *Or-
mus* vocatur infestent, & ab aqua quam bibant ortum suum habeant. Al-
saharianus vero quidam in praxi sua cap. II. de his vermibus ita scribit:
Reperiuntur loca quædam, vbi in humanis corporibus vermes nascun-
tur, quam aliqui passionem bouinam nominant, eo quod boues eius-
modi morbis plerunque obnoxii deprehendantur, vermes enim intra
carnem & cutem nascentes sese extendunt & tamdiu oberrantes fer-
punt, donec perforata cute exitum inueniant. Curatio autem consistit
in purgatione & excretionem abundantis pituitæ sive phlegmatis. Vulne-
ra post vermium eruptionem, butyro recenti, cui salis nihil admixtum
sit, inungenda sunt, quo dolor quidem lenitur, & sanitas mirabiliter
promouetur.

C A P. XXXXIX.

DE SALE QVOD IBI CONFICITVR, QVOMODO NIMI-
rum coquatur, & quales eo negotiationes exercentur.

Salis candor.

SAL quod ibi paratur candidissimum est & pulcherrimum,
ita vt qui illud non nouerunt, Saccharum esse affirmet, cum
præsertim sportis etiam eiusmodi infusum exsiccet, vt
formam Sacchari, pilei instar acuminati referat, & instar
Sacchari etiam induratum, radi possit. Magna autem copia cibis affun-
ditur,

ditur, Cum illis bene salis libentissime vescantur, Interim vero foliis virentibus inuoluitur, ne candor eius feruore solis immutatus pereat.

Commercia eo bona faciunt, vehementes nimirum illud ex vna ciuitate in aliam, & magna copia diuidentes. Optimum vero quodque in *Anta & Chinka* paratur, itaque etiam incolæ horum locorum, ob salis præstantiam, passim celebres sunt. Coquitur potissimum mensibus Ianuario, Decembri & Nouembri, quibus tanta copia conficitur, vt ad totum sufficere annum possit.

Exiguo autem illud labore parare solent, cum sua sponte candorem & albedinem istam contrahat, & vna coctione perfici possit. Præstantia vero & bonitate tanta est, vt nostro salis, quantumuis maximo labore parato, non facile cedat, sed æstum solis nimium ferre & sustinere non valet.

CAP. L.

DE LVSITANORVM IN INQVIRENDA ET ACQVIRENDA hac regione calliditate, quomodo nimirum hoc regnum exploratum sibi subiecerint, & quanta crudelitate erga Nigritas & alios commercia sua ibi exercentes vsi sint.

QUANTVM ex historiis & relationibus hominum fide dignissimorum colligi potest, Insula quidem *S. Thomæ* omnium prima fuit, quam Lusitani apertam occuparunt, Eam enim iam ante possederunt, quam ad continentem Africæ, & ita etiam ad regnum *Guineæ* peruenirent. Postquam autem perlustrato hoc regno, animaduernerent terram esse bonam, & regionem etiam exercendis commerciis conuenientissimam, utpote cuius incolæ rebus necessariis fere omnibus carerent, quas ipsi sine vlllo labore transuehere ad has terras magna copia possent, abundarent vero contra rebus preciosissimis, maxime tamen auro quod omnium votis expeteretur, operam dederunt, vt ex Nigritis quidem, qui tum temporis beluarum instar à conspectu peregrinorum sese occultabant, expiscari & explorare possent, quæ loca regionis istius fertilissima essent, & quæ merces populo futuræ essent acceptissimæ, vt ita rem facere & lucrari aliquid in regionibus istis possent.

Insula S. Thomæ primo à Lusitanis inuenta.

Exploratis autem omnibus, quæ ad propositum suum facere videbantur, ad Insulam *S. Thomæ* reuersi sunt, referentes Gubernatori istius Insulæ, omnia quæ viderant & à Nigritis cognouerant, qui quidem non quieuit donec paratas, & populo; commeatu, tormentis armisque necessariis instructas naues aliquot, ad portum *La Mina* ablegaret, vt cum populo isto contraherent, & amicitiam aliquam inchoarent.

Has naues incolæ quidem magna lætitia exceperunt, quibus quidem hæc familiaritas eo nomine gratissima erat, quod populum istum amice & placide secum contrahere cernerent, Fistulam enim tum Lusitani habebant dulce canentem, donec quod in animo habebant, obtinerent & capta volucri propositum suum in actum producerent.

Lusitanorum in exuiglandis Æthiopum amicus astutia.

Æthiopes igitur hi videntes, quantis ab hoc populo afficerentur beneficiis, & quam amice honorificeq; in nauibus ipsorum acciperentur,

depo-

deposita paulatim feritate sua, mitescere & amore eos prosequi indies maiori cœperunt, regionem suam omnem ipsis peruiam facientes, & permittentes, vt domum quandam in loco, qui suis negotiationibus aptissimus ipsis videbatur, extruerent, qui vero hoc spectabant vnice, vt semel admissi, vires suas indies magis magisque confirmarent, donec vel totam regionem sibi subiectam facerent, & incolas omnes subiugatos quasi imperio & potestati suæ subiicerent.

Lusitanipotestatem accipiunt Castellum in his regionibus extruendi.

Cum autem Æthiopes ab initio non statim intelligere & subolfacere possent, quo sine domum ibi aliquam extruere peterent, facile petentibus assensum præbuerunt, commoti nimirum tot splendidissimis promissionibus, quæ ab ipsis quotidie proficiscebantur, afferentibus scilicet subinde varia munera Regibus eius loci, quibus ingenium & natura Lusitanorum nondum erat cognita aut perspecta.

Castelli La Mina extruendo.

Post multas igitur & varias regionis huius explorationes, cum animaduertissent probe, quo in loco castellum vel propugnaculum extrui posset, quod ad suppressendos incolas, & tyrannidem suam exercendam quam optime faceret, tandem opus aggressi, cœperunt domum aliquam extruere, quam inhabitarent, idque in tali loco, quo cupiditatibus suis explendis, nullus aptior & conuenientior esset. Cum igitur aliquot ex Lusitania naues, lapidibus cæmento variisque instrumentis quibus ad ædificandum opus haberent, onustas, accepissent, principio quidem humilem tantum domum ædificarunt, sed progressu temporis eam mirum in modum amplificauerunt & extenderunt, nominantes eam *La Mina*, Atque huius quidem castelli beneficio, progressu temporis Domini totius fere regionis facti sunt, cum non solum agrum excellentem & suis commodis aptum facere, verum etiam, incolas varia multarum rerum cognitione instruere & informare cœpissent, Qui omne fere quicquid habent hodie & norunt, ipsis acceptum referre coguntur.

Castellum Azim.

Castellum Cama.

Cæterum cum animaduertissent vnum hoc castellum non satis fore explendo suo desiderio, dissidentes nimirum ex hoc vnico castello totam debellare regionem, eamque sibi reddere subiectam, occupato castro *Schombene*, quod tribus tantum miliaribus à promontorio *De Trespunctis* abest, nouo illud castello firmare conati sunt, quod hodie *Azim* vocant, sed & tertium hisce adiecerunt, intermedium scilicet inter dictum promontorium, & Castellum seu propugnaculum *La Mina*, in ripa fluminis à *S. Georgio* denominati, non procul à *Caltra Anta*, quod quidem Castellum hodie *Cama* plerunque dicitur.

Hunc vero locum propterea elegerunt, quod eum rebus omnibus quæ ad sustentationem vitæ nostræ facere possunt, vt pote gallinis, ouibus & capris, Oryzâ, Miliô, tritico & frumento alio quod Bataui *Grain* vocant, ealamis item sacchari & aliis rebus necessariis, abundate viderent, Cui & hoc accessit, quod piscoso flumine locus iste celebris esset, vnde toti regioni de piscibus prospiceretur, & tributum colligetur non exiguum, cui quidem accipiendo & à piscatoribus exigendo Lusitani iam aliquot nauigia *Almadias* Hispani nominant, destinantur, quibus ab vno loco in alium traicere & ita tributum conquirere pro libitu possint.

His tamen nondum acquiescentes, noctes diesque id agebant, vt imperium suum promouere magis magisque & confirmare possent, progressi igitur

ex vno loco in alium, commercia sua passim exercebant, Cumq; ad pagum quemdam qui Nigritis *Akra* dicitur, & 20. miliaribus Gallicis à Castello *La Mina* abelt, venissent, vidissentque locum esse commodum, & auro abundantem, ad laboratunt sedulo vt & ipsum sibi subiicerent, multis igitur nauigiis eo delati, castellum ibi moliri etiam inuitis incolis cœperunt.

Castellum in
Akra inuitis
Nigritis exstru-
itur.

Verum cum imperiose ibi omnia facere, tumultuari, incolas male mulctare & tyrannidem suam exercere non dubitarent etiam, antequam castellum illud perfectum & munitum satis esset, Nigritæ que viderent pisces, quos magno labore in mari cepissent, per vim sibi tributum nomine eripi, & multa tyrannice ab ipsis fieri, cœperunt consultare, quomodo seruitutis iugo excusso, eos castello exturbarent, seque in libertatem pristinam assererent, Adiuti igitur paganorum quorundam mercatorum qui in locis à mari remotioribus habitant opera, sub prætextu exercendæ mercaturæ, ad castellum profecti sunt, cumque intromitterentur, & vero Lusitani nihil proditionis metuerent, factò derepente in eos impetu, castellum occuparunt, Lusitanis omnibus oppressis & trucidatis, Quo factò castellum euertere, muros demoliri, & funditus eruere quæ extracta erant omnia non cessarunt, vnde vel hodie no adhuc diè rudera propugnaculi subuersi, ibi cernuntur.

Castellum in
Akra à Ni-
gritis auerti-
tur.

Cum igitur Lusitani qui in aliis erant castelis, vidissent, Nigritas trucidato populo suo castellum in *Akra* subuertisse, in omnes intenti rationes fuerunt, quomodo eos reconciliatos, humanitate fictaque beneuolentia expugnarent, instructis itaque nauiculis aliquot ex Castello *La Mina* negotiationes in *Akra* renouatum, & incolas illos rursus placatum descenderunt. Qui vero eos in terram admittere nullo modo volebant, Itaque in mari subsistere, & aduentantes scaphis suis mercatores, præstolari coacti sunt.

Lusitani Nigri-
tas reconcilia-
ri nituntur.

Interea Galli qui aliquandiu in littore granorum de *Manigette* hærentes, cum Æthiopiis commercia exercuerant, ad littus auriferum *Guinea* progressi sunt, cumque animaduertent Lusitanos insignem ibi demerere fructum, hinc inde oberrantes quæsiuerunt an & ipsi commodum aliquod inde reportare possent. Verum nemo ex Nigritis erat qui cum ipsis contrahere auderet, metu nimirum Lusitanorum, ne scilicet eos offenderent, qui id ipsis serio interdixerant, Ad *Akræ* vero tandem delati, Nigritis grati & accepti fuerunt, qui etiam commercia cum eis exercere non dubitarunt, cum hostes Lusitanorum essent. Sic igitur *Akrenses* primi fuerunt, qui à Lusitanis deficientes, aliorum populorum, utpote Gallorum commercia acceptarunt.

Galli cum qui-
bus primum ne-
gociari incepe-
runt.

At Lusitani, qui Dominos sese Regionis istius ipsimet fecerant, & iam imperii sui fines proferre atq; extendere summo studio nitabantur, cum hoc vidissent, mandatum Nigritis dederunt, ne cum vlla alia gente quicquam vel contraherent vel commercii haberent, In vincula aliquoties conuictos eos qui secus fecissent. At vero Nigritæ imperium hoc aspernantes à commercii istis non modo non abstinebant, sed indies familiaritatem cum Gallis maiorem contrahebant, nominantes eos *Borfochanga*, propterea, quod aliquanto minoris bona sua venderent, quam Lusitani, & quod tolerabiliore precio quæ vellent ab ipsis accipere possent. Exacerbati igitur & accensio odio Lusitani, duas triremes instruxerunt, & noctu per vniuersum fere littus vagantes, scaphas Nigri-

Lusitani Nigri-
tas à commer-
ciii Gallorum
retrahere co-
nantur.

tarum quotquot inuenire poterant, destruxerunt, parum tamen hoc suo furore proficientes, Nigritis scaphas alias parantibus, Gallis vero libere accedentibus & recedentibus, commodumque non exiguum inde reportantibus.

Lusitani Gallis resistunt.

Cum igitur viderent Lusitani se hoc modo nihil proficere, & Nigritas à Gallorum commerciis abstertere & auocare non posse, consilium ceperunt, quomodo Gallis vel portum præcluderent, vel nauibus & bonis suis omnibus eos priuarent, Euocatas igitur ex Lusitania duas ingentis magnitudinis triremes, portum regni *Guinea* Gallis præcludere conati sunt. Et vero conatus hic non plane irritus fuit, nuper enim adhuc nauem quandam Gallicam ex *Diepena* uenientem, cui nomen *Esperansa* vel *Spei* erat, tormentis maioribus perforatam suffocarunt, maxima quidem parte hominum in aquis submersa, residuo vero comprehenso & ad triremes damnato. Accidit hoc ante annos plus minus 18. Et hodie no adhuc die aliqui de hac nauis in castello *La Mina* reperiuntur.

Galli littus hoc deserere coguntur.

Eandem vero fortunam etiam naues aliæ ab his triremibus expertæ sunt, Nam & in promontorio quod *Cabo Corso* vulgo vocant, & ad *Berquin* aliquot naues oppresserunt, quæ clades cum nuper admodum Gallis acciderit, fit vt subinde aliqui ex captiuis ad naues Batauorum confugiant, atque ita captiuitate se liberari petant. Cum igitur barbaram hanc & nefandam Lusitanorum crudelitatem Galli aliquoties essent experti, temperare sibi & abstinere ab hoc itinere, quam tantis sese obiectare periculis maluerunt. Itaque iam Littus hoc à Gallis plane desertum & vacuum cernitur.

CAP. LI.

DE CAPITALI ODIIO LVSITANORVM IN CASTELLO LA

Mina habitantium, quo omnes gentes, sine peculiari Regis in Hispania consensu & permisso commercia in his regionibus exercere volentes maxime tamen Bataros & Belgas prosequuntur.

QVM Lusitani à commerciis Gallorum Æthiopes auocare nullo modo possent, qui omnibus & comminationibus & inhibitionibus eorum posthabitis, in proposito suo pergere, & commercia cum Gallis indies maiora exercere non cessarent, mutato consilio, id egerunt, vt Gallos accessu profusus arcerent, atque ita illis non amplius aduenientibus, commercia ista caderent ipsis solis commodo & lucro omni perfruentibus. Non autem aduersus Gallos tantum hæc directa fuere consilia, omnes enim mercatores cuiuscunque etiam nationis essent, vi summa ab isto littore prohibere, & omnibus modis persequi constituerunt, nemini parentes, cuiuscunque vel nationis, vel conditionis, dignitatis & fortunæ essent.

Consilia Lusitanorum aduersus omnes nationes.

Galli suppressi.

Facto igitur à Gallis initio, eos aliquoties ita exceperunt, vt tandem furori ipsorum cedere, & ab itinere hoc abstinere cogerent, cum expugnatis ipsorum nauibus, miserum in modum eos affligerent, & in captiuos læuarent.

Lusitani ipsi ab hoc littore arcentur.

A Gallis ad propriam suam nationem descenderunt. Erant enim in Lusitania aliqui, qui perfecto huius nauigationis commodo, ipsi etiam

eam

eam instituere cœperunt, sed sine tamen consensu & permissu Hispanorum Regis peculiari. Cum igitur ad loca quædam venirent, quæ commodis Lusitanorum *de Mina* commercia ibi sua exercentium, seruirent, atque ita ab illis viderentur, ipsi triremes statim suas ad locum istum destinarunt, Verum cum Lusitani ante triremium aduentum, perfecta negotiatione sese expediuisent, & periculum ita effugissent, facta diligenti inquisitione, ex Nigritis, & nauis ipsius & nauæ præfectique nomina cognouerunt, & ablegata statim celoce, rem omnem ad Vice Regem detulerunt, qui nauim istam diligenter obseruari, & quamprimum adueniret detineri præcepit. Cum igitur ventis tandem secundum portum assecuta, domum rediret, de mandato statim Regis, omnes qui in nauis erant, captiui abducti & ad mortem condemnati sunt, nauis ipsa cum bonis omnibus *sico* Regio applicata, idque nullam ob causam aliam, quam quod absque consensu & permissu Regio, navigationem hanc instituisent & in *Guineæ* littore mercaturam exercere ausi fuissent.

Nauis Lusitana confiscentur.

Non diu est, cum Barca quædam vel nauis Hispanica ex loco quodam quem *Port à Port* vocant, ad alium *Rio d' Ardea* dictum, navigare volens, in piratas incidit, Hæc igitur ad Castellum *de Mina* appellens, vires colligere, & de aqua dulci aliisque ad cœptum hoc iter absolendum necessariis rebus sibi prospicere expetebat. Verum cum nauis hæc, licet Barca Hispanica esset, priuilegio tamen regio de portu hoc ad nauigando cæteret, à Gubernatore Castellum *de Mina* potestatem ad nauigandi impetrare non potuit. Quin imo hoc ab ipso qui in ea erant accipiebant responso, si captiuitatem euitare vellent, litus non legerent, impune enim se illud non habiturum, Itaque sine vlla refectione inde discedere, & captum iter continuare coacti sunt.

Nauis Hispanica portu La Mina arceatur.

Quod si igitur tanta erga suam nationem sunt crudelitate & inhumanitate, & quidem in re tam leui, quæ nihil præter commeatum concernit, quis mirabitur tam immanes eos esse, & tam infatigabilem exercere sæuitiam erga gentes alias, quarum hostes sunt prorsus abiurati quemadmodum præ cæteris quidem Bataui sunt, quibus molesti esse & modis omnibus insidiari non dubitant.

Nam vt in describendo Lusitanorum odio, ad Batauos tandem perueniamus, ipsi quidem notitiam huius littoris à quodam *Bernhardo Ericksen Medenbllicensi* acceperunt. Hic enim regionem hanc primus inuenit & perferutatus est, cum captiuis quidem in *Insula Del Principe* à Lusitanis teneretur, vbi etiam cognouerat, quomodo Galli locum istum deseruisent, & crudelitate Lusitanorum victi, à navigatione ista iam abstinerent. Liberatus igitur captiuitate sua & in Batauiam iterum reuersus, commodum huius regionis quibusdam aperuit mercatoribus, qui fidem ei habentes, instructa statim nauis, impetrarunt ab eo, vt periculum faceret, & iter hoc aliis præmonstraret, quod ipsum quidem etiam lubens præstitit, qui cum patefacto vniuerso littore, saluus domum reuersus sit, atque ita glaciem quasi primus perfrerit, honore inuenti & aperti huius littoris priuandus non est.

Bataui quoque Antore notitiam huius littoris acceperunt.

Lusitani igitur videntes litus hoc Batauis innotuisse, & Gallis magno labore vix depulsis Hollandos iam succedere à quibus plus damni expectandum esset, cum nauibus vt erentur & longe maioribus, & populo, rebusque necessariis aliis multo Gallicanis nauibus instructoribus valde sibi metuere cœperunt, præsertim cum triremes suas non modo nauibus hisce

Lusitani aduentu Batauorum perterriti sunt.

Lusitanorum
aduersus Ba-
tauos techna
varia.

præualere, sed nec subsistere aduersus eas posse cernerent. Cogitare igitur cæperunt quomodo conatibus hisce Batauorum sibi admodum perniciosis, irent obuiam, cumque aperta vi naues arcere non possent, ad fraudes dolosque conuersi, Æthiopes passim, ubi Batauos mercaturam exercere videbant, in eorum perniciem excitarunt, multis eos mendaciis peruertentes, Dicebant enim Batauos proditores esse, & hostes Regis sui, venisse vero non tam mercaturam exercendi, quam regionem explorandi gratia, & vt occupata regione ipsos captiuos partim abducerent, partim in seruitutem perpetuam redigerent.

Hæc & alia falso inter Nigritas de Batauis spargentes, multa simul munera ipsis deferebant, vt per proditorem vel ipsi Batauos opprimerent, vel in manus Lusitanorum traderent, Centum florenorum precium à Governatore suo eum accepturum asserentes, qui vel vnicum ex nauibus istis comprehensum Governatori castelli *de Mina*, offerret. His igitur technis, mendaciis nempe & pollicitationibus splendidis animos Nigritarum fere expugnarunt, ita vt non solum decipere Batauos & circumuenire, sed etiam vitæ & fortunæ ipsorum insidiari modis omnibus ab initio tentarent.

Verum cum non pauci ad naues Batauorum quotidie venientes contrahere cum ipsis, commerciaque exercere varia inciperent, cognoscere facile, mendaciis eos prægrauatos esse, quippe qui longe alio essent animo quam Lusitani de ipsis per calumniam falso retulissent. Itaque summam eorum humanitatem apud alios prædicantes, plures subinde secum adduxerunt, effeceruntque vt familiaritas Nigritarum cum Batauis hodie maior sit, quam vnquam cum Lusitanis fuit.

Interea vero cum Governatores castelli *de Mina* viderent, commercia hæc inter Nigritas & Batauos indies maiora fieri, & multum inde damni adferriuari, quambis mendaciis & calumniis parum vel nihil proficerent, non tamen cessarunt dies noctesque cogitare quomodo ipsis incommodarent. Et promissis quidem splendidis, non semel apud Nigritas obtinuerunt, vt damnum ipsis inferrent, quemadmodum circa promontorium quod *Cabo Corco* vocant, aliquando factum meminimus, ubi *Simonem* quendam *Taye* qui ibi commerciorum gratia subsistebat, ingeniosa fallacia, aliquot sociis priuarunt, Dicebant enim Regem huius promontorii in propria persona nauem Batauorum ascendere, & perlustrari decreuisse, Itaque *Nauclerus*, vt Regem eo melius acciperet, doli nihil subesse ratus, scapham suam maiorem cum sociis aliquot ad litus misit, qui Regem ibi præstolarentur, venientem exciperent, & secum ad nauem perducerent, sperans negotiationes suas aduentu Regis mirifice promotum iri.

Æthiopes aliquot
Batauos
produnt.

Proditio Nigritarum
Batauis aliquot insten-
tata.

Paulo post Æthiopes multis nauiculis suis, ad scapham Batauorum appropinquare visi sunt, cantantes, ludentes & plaudentes, non secus ac si Regem suum secum haberent, Verum euentus fallaciam aperuit, quæ primum enim scapham Batauorum assequerentur, summo in eam procurrentes impetu, omnes ex improviso oppressos trucidarunt, vno atque altero exceptis, qui summa dexteritate ex manibus ipsorum cum scapha elapsi, mortisque periculo cuitato ad naues Batauorum reuersi sunt.

Hæc vero proditio ex instinctu Lusitanorum *de Mina* facta fuerat, qui cum ne hoc modo rem succedere feliciter cernerent, iam rationem

nem Nigritas docere ceperunt, quæ aurum adulterarent, & malum pro bono Batauis obruderent, sperantes, se vel hac ratione effecturos, vt commerciorum huiusmodi propter dolum Nigritarum multiplicem pertess, tandem à littore hoc abstinerent, sed nec hac ratione res ex animi sententia successit, Bataui enim dolum subolfacere statim cœperunt, & aurum maiori studio impostorum explorantes facile euitarunt, sed & *Matheus* quidam *Cornelius* nauium quarundam præfectus, ita Nigritas ob adulteratum & vitiatum aurum corripuit, vt non modo ab impostura hac impostorum abstinerere cœperint; sed etiamnum hodie ad mentionem nominis eius exhorrescant.

Sed & quendam ex Nigritis *Voetien* dictum, qui mercator habebatur celeberrimus, & propter consuetudinem nimiam, commerciaque quæ exercebat quotidie, Batauis familiarissimus erat & gratissimus, oblata certa auri summa Gubernator castelli *de Mina* induxit, vt per proditionem aliquot Batauos Lusitanis se traditurum reciperet.

Hærebat tum in littore isto scapha quædam maioris capacitatis, quales sunt quas Onerariæ naues quasi asseclas secum trahere solent, Hanc ingressi proditores Nigritæ, amice Batauos salutabant, & varia locuti, versari dicebant non procul à littore ceruos aliquos & feras alias quas sclopò perimere facilimum foret, Itaque Bataui cupiditate ceruorum accensî, tres statim ex societate sua in terram deponunt vt fetis illis insidiarentur.

Interim Nigritæ summam simulantes beneuolentiam & amice admodum cum Batauis confabulantes adeo securos eos reddebant, vt etiam funiculos fumigantes quorum in displodendis sclopis vsus est extinguerent, quippe nihil proditionis ne per somnum quidem metuentes, Occasionem igitur hanc proditioni suæ maxime inseruentem, non esse negligendam rati, vnanimi in eos impetu facto, omnes in scapha opprimunt, quosdam secum ex scapha in aquam protrahentes, quosdam vero vulnerantes, & interficientes, Et hoc quidem tumultu omnes tum trucidati fuissent, nisi faber quidam lignarius, qui in trabe quadam dissecanda occupatus forte fuerat, ipsis auxilio venisset, Is enim securi sua instructus accurrit tumultuantisque Nigritas feriens grauiter læsit, ossa & costas eorum rimatus, ita vt lemianimes quidam conciderent. Itaque hoc viso exanimati cæteri ex scapha desilientes, per medias vndas natando euaserunt.

Quamuis autem Dei beneficio scapham tum adhuc conseruarint, & ad nauim cui seruiebat redxerint qui superstites essent illæsi, illi tamen qui ceruos venatum in terram descenderant, comprehensi & ad castellum *La Mina* viui perducti sunt, vbi in summa inopia vitam eos agere miserrimam, certissimum est. Qui enim in Castello *de Mina* vel alibi habitant Lusitani, nullos captiuos morti adiudicare & supplicio afficere possunt, sine peculiari consensu & permissu Magistratus Lusitaniæ, nisi forte captiuus aliquis, captiuitate sese liberaturus, fugam arripiat, is enim si rursus apprehendatur, tormento maiori insertus per explosionem interficitur, quod quidem supplicii genus non ita pridem Gallus quidam, qui captiuitatem effugiens iterum comprehendebatur, expertus est.

Sed vnum adhuc malitiæ & crudelitatis ipsorum exemplum hic commemorare libet, quod Anno 1599. statuerunt in 5. Batauos, qui scapha sua pagum

*Æthiopes in-
stingu Lusita-
nanorum, aurum
adulterare in-
cipiunt.*

*Proditio ante
impetrata &
redempta.*

*Lusitani in Ca-
stello de Mina
non habent ius
supplicij in ca-
ptiuos.*

pagum *Mourre* petitori, castellum *de Mina* transire coacti sunt, cum enim sub ipso iam propugnaculo veherentur, ingens tranquillitas facta est, vt progredi nullo modo valentes, contra voluntatem suam moras ibi necesse cogenterunt. Itaque Gubernator Castellum *de Mina* hoc videns, aliquot statim Nigritas emisit, qui superata & expugnata scapha, Batauos omnes, hastis & sagittis misere confectos, & funi alligatos, in mare præcipitarunt, perq; medias vndas raptatos cum in terram adduxissent, resecta ceruicibus capita Gubernatori obtulerunt, corporibus in littore relictis. Nec tamen hac crudelitate contenti fuerunt, sed amplius progressi, capitibus in aheni elixatis, decoctum quidem, vt ferale suum odium, aliquo modo explerent, potando consumpserunt, sceleta vero siue ossa, palis affixa præ foribus castelli in contemptum Batauorum posuerunt. Quin & ex craniis horum Batauorum pocula tum fecisse dicebantur, quorum inter bibendum vsus esset.

Factum crudele & abominandum.

Cæterum hac victoriola erecti aliquo modo, spiritum sumpserunt, & post dies pauculos, in Ianuario nempe Anni 1600. nocturno tempore aliquot Cymbis suis, beneficio Nigritarum aduecti scapham Batauorum aliam oppressum & expugnatum venerunt, Atqui ab illis cum appropinquassent, ita accepti sunt, vt optarint se ex Castello suo pedem nunquam extrulisse, Aderant enim in conflictu hoc viri præstantes & illustres personæ aliquot, quibus misere contrucidatis & peremptis, factus eorum ita repressus est, vt redire impofterum & noui aliquid moliri amplius iam non audeant.

Factus Lusitanorum reprimetur.

Quod vero clandestinas attinet insidias, rudentes quidem & funes nauibus nocturno tempore abscondere, & alia quæuis tentare non dubitarunt, quo damnum saltem Batauis aliquod inferrent, quos cane peius & angue hætenus semper oderunt, quamuis haud raro etiam consilia ipsorum, ab omnipotètia & benignitate diuina irrita facta sunt. Cum vero iam vires eorum admodum attritæ sint, & nulla ipsis auxilia ex *Lysabona* mittantur, quibus sese rursus confirmarent, quiescere iam coguntur, quin imo in castello suo instar Daxorum delitescunt, nunquam erumpentes, sed & rarissime egredientes, metu Nigritarum, ne cum numero pauci sint, per proditionem & insidias in Batauorum manus tradantur. Nam & Æthiopes ab ipsis Indies magis magisque deficiunt, cum conuersationem & familiaritatem Batauorum magis quam Lusitanorum sibi experiantur lucrosam.

Vires Lusitanorum in castello de Mina hodie exigua.

CAP. LII.

DE GVBERNATIONE CASTELLI SIVE PROPVGNACVLI

de Mina, per Regem Hispaniæ facta, & de insigni lucro quod ad Regem ex hoc castello quotannis redijt, Itemque de autoritate, potentia, commerciis & vxoribus Lusitanorum in hoc castello habitantium.

DOSTQVAM Lusitani de mandato Regis suis, littus hoc Guineæ aperuerunt, & vt supra dictum, aliquot castellis vel propugnaculis firmarunt, vt nulla Nigritarum seditione facile inde expelli & eiici possent, Hispaniæ Rex considerans se Do-

se Dominum iam regionis istius factum; & locum esse commerciis magno cum fructu exercendis conuenientissimum, inito cum mercatoribus aliquot Lusitanix contractu, Castellum *de Mina* ipsis tradidit, hac lege vt ipsis solis & nemini mercatorum alii comercia ibi exercere cū Nigritis liceret, ipsi vero contra, Regi aliquot centenos Portugalicos auri puri annuatim persoluerent. Mandato igitur publico peculiariter cauit, ne quisquam subditorum suorum, per vniuersum Regnum suum navigationem hanc susciperet & vllam in littore Guineæ mercaturam faceret, sine permisso mercatorum qui negotiationes has & commercia ab Hispaniæ Rege redemissent, capitis pœna in omnes huic mandato non parituros sancita.

Castellum La Mina qua conditione mercatoribus, ab Hisp. Rege traditum.

Vt autem mercatores hi ab omni incurso tutiores essent, & sese à vi externa aliorum populorum eo rectius defenderent, castellum hoc communitu & munitioibus omnis generis abunde firmari Rex præcepit, dato ei Gubernatore vel præfecto aliquo, qui cum imperio ibi esset & ab omnibus hostium incursionibus mercatores defenderet, Et quidem quod ad Præfectos illos siue Gubernatores atinet, illi quidem non sunt perpetui, sed auocantur & renouantur singulis tribus annis, suntque plerunque capitanei vel præfecti, qui præclaram Regi antea nauarunt operam, & in bello vel læsi sunt membra, vel mutilati, vt eos iam rude donatos, ad viam sustentare necesse esset. Hi enim in recompensationem fidelium eiusmodi seruitiorum, huic Castello Gubernatores transmittuntur, vt rem facere, & opes ibi accumulare possint, ne Regi molestiam amplius vllam creent, atque ita à sumptibus in illos impendendis, Rex liberetur.

Castellum La Mina munitur.

Gubernatores Castell.

Gubernatores igitur vno quolibet triennio finito, prouinciam depouunt, At præsidarii milites ad dies vitæ ibi commorati & manere coguntur, suntque eiusmodi fere homines, qui vel in Portugalia vel in Hispania, ob inigne aliquod facinus capitis damnati, vitam suam liberalitati & gratiæ Regis annuere & acceptam ferre coguntur.

Milites præsidarii qui inuales ibi.

Hi igitur ex Hispaniæ & Lusitanix regno proscripti, ad hoc castellum relegantur, vt ibi stipendia faciant, & mercatoribus sint præsidio, Stipendia vero vnde viuunt à Rege accipiunt, Ipsius n. est, omnes sumptus, qui ad sustinendos præsidarios & alia requiruntur, ferre, nec quicquam mercatoribus oneris impositum est, nisi vt naues mercibus omnis generis oneratas, procuratoribus suis transmittant, quorum officium est vt in hoc littore permutatis cum fructu bonis, aurum diligenter colligant, & nauibus Hispanicis impositum ad Dominos suos in Lusitania degentes remittant.

Sumptus quibus facere cogatur.

Barcæ enim siue naues Hispanicæ ante hæc tempora duabus in annis vicibus Lyfabona ad castellum hoc mittebantur, semel sub initium anni, mensibus nempe Aprili & Maio, & semel sub fine eius, mensibus nempe Septembri & Octobri. Nec vero Hispanicæ tantum, sed & Gallicæ ad hoc iter destinabantur naues, quæ nimirum ei sufficere viderentur, vnde etiam nauigatio hæc Gallis primum innotuit qui progressu temporis, ipsi quoque littus hoc inuisere, & commercia cum Nigritis propria exercere conati sunt, vt supra copiosius dictum est.

Naues Lusitanorum bis in anno hoc littus frequentarunt.

Non autem separatim sed coniunctim, & cum comitatu quatuor vel quinque nauium, hæc nauigatio quotannis perficiebatur, quæ simul ad Castellum *de Mina* appellentes, post bonorum siue mercium depositionem, ad quatuor vel 6. septimanas donec reficerentur, & rebus necessariis rursus instruerentur, ibi substiterunt.

*Navigatio hac
quam cito à
Lusitanis perfici-
atur.*

Poterant igitur tum Lusitani spacio octo vel nouem ad summum mensium hanc navigationem absoluerè, quam hodie Bataui, decem, imò duodecim, & interdum octodecim mensibus vix perficiunt, quibus sæpe tot mensibus in littore subsistendum & cõmorandum est, quot Lusitani toti vix itineri impenderunt, Cuius quidem rei causa est, quod nullam ibi domum Bataui habeant, vbi bona & merces suas deponere possint, quemadmodum Lusitani faciebant, quorum tamen commercia terminum fere iam assecuta sunt, ita vt plus fere detrimenti quam commodi ex castello hoc ad Hispaniæ Regem hodie deriuetur, cum commercia Lusitanica iam fere cessarint, propter nauium Hollandicarum multitudinem, Batauorumque frequentiam, qui tanti sæpe merces suas in hoc littore diuendunt, quanti eas Lysabonæ vel alibi, Lusitani ipsimet redimere coguntur.

*Lusitanorũ con-
suetudo vetus,
commercium cum
Nigritis exer-
cendi.*

Principio quidem cum vniuersa negotiatio penes Lusitanos solos his quidem in regionibus esset, merces ipsi suas maximi æstimare solebant, nec vlla ipsis festinatione opus erat, qua minoris quam sperauerant, eas diuendere cogentur, domum enim habebant vbi depositas merces ad futuram necessitatem asseruarent, & cũ fructu tandem diuenderent.

Præterea merces nullas particulatim, sed coniunctim, & magna copia vendebant, sic enim Nigritis assuefecerant, vt priusquam ad Castellum *de Mina* empturi quibus indigerent, proficiscerentur, auri tantum comportarent, quantum florenorum Hungaricorum quatuor millium summam æquaret, neque enim domum mercatoriam aperiebant donec summa hæc esset completa.

Iam vero cum auro hoc accepto, domum mercatoriam aperirent, dabatur vniciuique quid & quantum volebat, nec vero integrum erat Nigritis quod vellent eligere & hoc illud re repudiare, sed cogebantur acquiescere & accipere quicquid ipsis porrigebatur absque vlla tergiversatione.

*Negotiatio lu-
crosa.*

Quid hic de *Dacho* quod vocant, seu muneribus dicam, quæ Nigritæ à Batauis hodie peracta mercatura exigunt? Moris profecto non erat vel tantillum ipsis donare, neque quisquam Æthiopum reperiebatur, qui donariorum mentionem facere auderet. Poterant igitur tum Lusitani merces suas tanti vendere, quanti ipsimet volebant, cum nemo adesset qui eos impediret, nemo etiam ex Nigritis conqueri de precii magnitudine auderet. Vnde colligere facile est & iudicare, cum quanto isthæc ipsorum negotiatio, lucro & commodo tum fuerit coniuncta.

Præterea tantum Nigritis iniecerant timorem, vt nemo esset, qui vel granulum auri adulterati & corrupti castello inferre, & Lusitanis pro bono obtrudere auderet.

*Rigor Lusitanæ
vniuersæ erga Ni-
gritis.*

Et sane qui Castello *De Mina* subiecti sunt Nigritæ, etiamnum hodie vinculis istis quasi constricti à Gubernatoribus tenentur, si enim Gubernator intelligat, aliquem forte ex illis, naues Batauorum sine suo cõsensu ascendisse, compedes ei statim iniicit curat. Quod si aliquem vel vestem, vel calceos, vel pileum, vel aliud quid eiusmodi ab Hollandis, facta permutatione, accepisse animaduertat, statim ei id vel profus eripi, vel vsu eius ipsi interdici iubet.

Ante aduentum certe Batauorum Lusitani sese in castello non multum continebant, sed libere, passim regionem istam peruagantes, hinc inde

inde oberrabant, omnia perferunt & inquirentes, unde vel minimum sese percepturos utilitatis sperarent. Verum Batauis iam pedem in terram ex nauibus suis ponentibus, Lusitani sese retrahentes loca illa omnia ubi Batauos subsistere nouerant, deseruerunt; utpote cum quibus conuersari, & amicitiam colere legibus & statutis suis prohibeantur. Unde factum est, quod loca ista omnia ubi Bataui multum versantur & commorantur, à Lusitanis plane defecerint. Hoc vero ausim affirmare, Batauos si Castellum *de Mina* in sua haberent potestate, vel in maiori apud Nigritas istos dignitate & autoritate, quam Lusitani unquam fuerunt breui futuros.

Interim tamen negari non potest, multo regionem istam per Lusitanos meliorem factam, qui multis eam, potissimum tamen propriæ utilitatis gratia, auxerunt commodis, sic enim multis pecoribus abundare iam cernitur, quæ ante Lusitanorum aduentum plane ignorabatur. Sic triticum Indicum, quod *Mays* vocant, Lusitani primi ibi seminarunt, quod etiamnum necessitati Nigritarum inseruit. Sic ut haberent quo sese recrearent, calamum indicum siue saccari cannas, & mel arundinis, cum *Bannana de congo*, *Annanis* & aliis fructibus, his regionibus importarunt, qui fructus Nigritas ante hæc tempora plane fuerunt incogniti, & propterea auide initio ab ipsis expetebantur, ad explendam nimirum voluptatem suam. Tunc temporis fructus isti satis magno vendebantur precio qui progressu temporis ita vilescere cæperunt, ut iam vel minimo veniant, Cum regio omnis illis expleta abundet.

Lusitani multis commodis terram hanc auerunt.

Fructuum caritatem.

Cæterum quod ad valetudinem & sanitatem Lusitanorum attinet, ipsi quidem egregie se ibi continere & ærem istum ferre melius quam Bataui possunt, quod ipsum quidem ex diligenti cura fieri existimo, cum valetudinis suæ rationem habere melius quam Bataui sciant & soleant.

Sed mulieres Lusitanicæ ibi sese ægre continere possunt, semper enim infirma sunt valetudine, & morbis perpetuis intabescunt, quod natura loci eas non ferat, & ærem plane habeant contrarium. Eam ob causam Lusitani raro mulieres secum adducunt, sed eligunt sibi ex Nigritas prudentiores quasque, vel eas quas *Melato* vocant, quæ intermedii sunt inter albedinem & nigredinem coloris, Luridas nempe, quibus ipsi admodum delectantur. Quamuis enim non ita illis copulentur ut separari ab illis non possint, sed pecunia eas redimere soleant, habent tamen eas pro vxoribus legitimis, sed quas pro libitu tamen à se dimittere possint, aliis in locum ipsarum electis & receptis.

Lusitani Nigritas mulieribus utuntur.

Hæc vero mulieres plerumque aliis, quibus Nigritas utuntur, delicatioribus sunt & insolentioribus, vestimentis etiam elegantioribus utuntur, unde facile etiam est eas à vulgarioribus discernere, Capillum enim omnem abradunt & detondent instar virorum, quod præ aliis omnibus peculiare habent, vestimentis interim etiam splendidioribus & ornatu maiori utentes.

DE PROPUGNACULO SIVE CASTELLO LA MINA, *Quo-
modo nimirum extructum & munitum sit, qualibus personis habitetur, &
quam commeatibusque necessariis aliis hodie
sit instructum.*

Commoditates
huius Castell.

ASTELLVM vel propugnaculum *La Mina* satis firmum est, & in conuenienti loco situm, vnde & commercia promoueri & regio ab omnibus incurfionibus defendi quam optime possit. In loco enim optimo & totius quasi regionis intermedio extructum est, vt pagani eo vndique confluere facillime possint, & commercia sua cum peregrinis exercere, Nam & praestantissima ibi reperiuntur pecora, & fructus optimi, aliaque quae ad communem necessitatem & sustentationem vitae necessaria sunt, vt castellani sese inde sustentare quam optime possint.

Arx & propugnacula.

Sed & naturali robore munitissimum est, Arcem habens super saxum firmissimum extructam, quam ab altera parte mare alluit, vbi duobus simul firmissimis propugnaculis infestum est, ab altera parte similiter propugnacula duo habet, sed non aequae firma & munita, quod periculum ab ea parte non vsque adeo magnum imminere castello videatur. Ex firmissimis autem lapidibus propugnacula ista extructa sunt, quos ex solido saxo exciderunt, quemadmodum etiam Castellum totum fere saxo insistit, & tam eleganter ei impositum est, vt saxum nemini impedimento vel damno esse possit.

Vallum.

Vallum ab ea parte qua mare respicit, aliquando quidem depressius habet, sed locus ibi natura munitissimus est, altissimis nempe faxis, quibus propugnacula imposita sunt, formidabilis. At vero a parte opposita, muros habet admodum a terra eleuatos, quos inter & arcem ipsam, interstitium quoddam est, vt circumiri Castellum vndiquaque possit, quod magnitudine sua arcem *Rammettiam* in Selandia ferme adaequat. Sed & fossam habet murum vndiquaque cingentem & ambientem, ab vna quidem parte vacuam fere, & siccam, at ab altera, qua mare attingit aqua satis repletam. Nam ab orientali parte fossa haec multo profundior est, & aqua ita abundat, vt Barcas siue nauigia ipsorum admittat, vnde etiam mercaturam ibi olim exercere quam felicissime potuerunt.

Moenia.

Fossa.

Porta.

Turris.

Portas porro Castellum duas habet, vna in latefe orientali & alteram in occidentali, quarum occidentalis quidem praecipua & fortissima est, Sed & pontem habet versatilem, cui turris ex lapidibus elegantissime constrata imposita est multis canaculis cubiculisque exornata, quam quidem castellanus vel Gubernator ipsemet inhabitat. Porta altera, domui mercuriali vicina, mercibus potissimum importandis & efferendis inseruit.

Templum.

Ceterum in medio castelli, area est insignis capacitatis, quam nuper extructo templo exornarunt, Illud enim extra castelli moenia in monte quodam olim habuerant, sed propter motus varios & incurfiones hostium, destructum nuper & demolitum, intra moenia recipere statuerunt, hostes nimirum, hoc templo, propugnaculi loco aduersus castellum vti & non parum castello damni inde inferre posse videntes. Facta est

Ita est autem hæc templi destructio circa annum Christi 1596. cum *Carolus* quidam *Huſſerus* Castellum expugnare decreuisset.

Habitatur autem hodie non multis admodum Lusitanis, numero nempe eorum indices magis magisque decreſcente, ita vt vix triginta in eo numerari poſſint, quorum tamen plerique etiam infirma ſunt valetudine, decumbentes nimirum in Noſocomio extra caſtellum, quod *Feymerye* dictum, vſibus ægrotantium deſtinatum eſt.

Quot & qualibus personis Castellum hoc habitatur.

Qui bona adhuc vtuntur valetudine, non ſunt de communi populo, ſed perſonæ illuſtres, qui tempore neceſſitatis ſeſe defendere, & aduerſus hoſtem tueri non diu poſſent. Gubernatori moderno nomen eſt *Chriſtophoro de Mena*. Hunc ordine ſequuntur, vnus qui iſtis *Padre* & alter qui *Vidor* dicitur, poſt eos numerantur Procurator Regius, Præfectus præſidiariorum militum ſiue centurio, Procurator mercatorum in Luſitania, cum paucis aliis qui publicis funguntur officiis, Hi autem omnes habitationem ſuam in caſtello habent, Cæterum gregarii & præſidiarii milites, tonſor item & alii, extra Caſtellum omnes in pago præ illud ſito habitant, & horas ſuas norunt, quibus ad excubias in caſtello agendum, aſcendant, quibus tamen etiam ſatis negligenter præſunt, ſi nullas in mari naues adeſſe videant.

At vero Nigritas imperio ſuo ſubiectos adhuc habent quamplurimos, ita vt ſeptingentorum fere numerum facile colligere poſſe videantur, Hi iſtis Luſitanis multo ſunt natura etiam ipſa deteriores, exaſperantur vero & indices magis magisque aduerſus Batauos à Luſitanis excitantur, ita vt maximum ab illis expeſtandum ei periculum ſit, qui bellū forte Luſitanis inferre conetur. Vaſto n. omnes ſunt corpore & nõ ſagittis ſaltē miſſilibuſq; haſtis, ſed & tormentis & bombardis vt norunt optime, ita vt non parum hoſtibus faceſſere negotii poſſe videantur.

Nigritæ Luſitanis ſubiecti.

Ad commeatus bellicos quod attinet, illis quidem ante hæc tempora melius etiam inſtructi fuerunt, ſiquidem parum iſtis ex Luſitania bellicorum commeatum hodie tranſmittitur. Cum enim Rex Hiſpaniæ videat, lucri ſe hoc caſtello non tantum hodie percipere, quam ſuperioribus annis factum eſt, ſumptibus etiam quodammodo parandum exiſtimat, Vnde miſere hodie cum illis agitur, morbis enim confeſti, ſamem tolerare & inedia ſæpe cogentur, niſi neceſſitati ipſorum qui Inſulam S. Thomæ inhabitant Luſitani, ſubuenientes, eos interdum ſubleuant, quibus quod etiamnum Caſtellum hoc poſſident, vel ſolis acceptum referre coguntur.

Commeatus bellici.

Nec vero dubium mihi vllum eſt, quin ſi Batauis fidē habere, & eorum expetere familiaritatē auderent, iã pridē relicto caſtello ſuo iſtis ſeſe adiunxiſſent. Verū cum iniuriarū quas iſtis ſæpe intulerūt, memores, mortis periculū extimeſcant, atq; ita ne ſcyllā vitantes in charybdin incidāt, ſua culpa merito vereātur, caſtellū hoc vel inuiti, magno cū labore & periculo metu tamē periculi maioris cōſeruare cogūtur, in tãto hodie metu viuentes, vt non facile pedem extra caſtellum & pagum ſuum ponere audeant, ne à Nigritis, forte qui à Batauorum ſunt partibus, comprehenſi trucidentur. ¶ Sic igitur Caſtellum hoc quo ad ſitum loci & ædificium ipſum, ſatis firmum eſt, nec facile expugnatum. At vero Luſitanorum fortuna & conditio hodie prorfus immutata eſt, nam cum naues ante hæc tempora, ex Luſitania & Inſula S. Thomæ magna frequentia quotannis aduentantes numerarent plurimas, vix hodie Barcam accipiunt

Fortuna Luſitanorum hodie.

cupiunt vnam atque alteram, cum transitus ipsis interclusus fere sit, & præpeditus Bataurorum nauibus, quibus haud raro etiam præda fieri solent.

Tormenta & puluis tormentariis.

Quod attinet ad tormenta minora & maiora ænea, ea quidem ipsis non desunt, multa enim ab altera potissimum parte, qua mare respicit, disposita in vallo & propugnaculis cernuntur, nec tamen omnia ex armamentario protracta ibi conspiciuntur, vt iudicari de multitudine & quantitate ipsorum possit. Hoc enim Gubernatores tanquam singulare aliquod secretum nemini aperiunt, attamen cum haud Nigritarum, ad naues tacite ablegatorum opera, in redimendo à Batauis puluere tormentario vtantur, auro eum preciosissimo, si pro voto copiosum satis habere possent, libenter præponderaturi, facile inde coniciere est, tormentis eos quidem in castello melius quam puluere tormentario instructos esse. Sed hæc hæcenus de Castello *La Mina*, dicta sufficiant. Iam quo cursu & tramite naues Bataurorum, peracta mercatura domum reuertantur, & quid in reditu ipsis occurrere plerunque soleat, paucis vt exponamus restat.

C A P. LIIII.

DE RATIONE ITINERIS QUOD PERACTA IN HOC LITTORE mercatura, instituitur plerunque ad regnum Benin & Rio Forcados.

Vbi plerunque naues discessum parantes soluant.

PERACTA iam ex animi sententia & voto mercatura, cum domum redire Bataui constituerunt, plerunque à pago *Mourre* itineris initium faciunt, cum locus iste propter rerum omnium abundantiam, & altitudinem vel elevationem suam, nauibus discessum parantibus omnium aptissimus deprehendatur, quippe vbi sibi de rebus ad iter necessariis prospicere, & cursum ita instituire possunt, ne ad vallum propellantur.

Angulus ad modum periculosus.

Solent autem plerunque cursum suum, versus Insulam S. Thomæ, vel etiam ad *Rio de Gabom*, locum nimirum sub linea æquinoctiali situm, dirigere, cum ad superandam S. Thomæ Insulam, multum laboris requiratur propter fluctuum nempe rapacitatem & vehementiam, qua naues plerunque vallum versus aguntur, vel ad sinum à *Ferdinando Poo* cognominatum, abripiuntur, qui quidem sinus diligentissime cauendus est, si quis enim in eum incidat, non facile se inde rursus expediet, sed in extremo versabitur vitæ & salutis periculo, nisi ventum forte septentrionalem accipiat, sine eo enim vix quisquam inde euadet & liberabitur, cum aliqui ibi sex vel septem septimanis hæserint antequam ad promontorium, quod *Cabo Lopo Gonsalues* vulgo vocant pertingere potuerint.

Ad ventorum vero rationem quod attinet, sciendum est, ventum quo quis ad lineam æquinoctialem accesserit propius, eo magis in austrum inclinare, ita vt linea hac superata, ventus deprehendatur vel Notus plane, vel Euronotus, vbi vero quis quod similiter notandum est, pisces volantes maiores deprehenderit, non procul sese ab Insula *S. Thomæ*, vel ab Insula *Del Principe* abesse, statuat.

Cum

Cum autem Auriferi littoris terminus non longius sese extendat, quam à promontorio, quod de tribus punctis vocatur, vsque ad fluuium, *Rio de Volta* dictum, solent plerunque qui ab hoc littore discedentes, regnum *Benin* inuifere volunt, cursum suum iuxta vallum tenere, prætereuntes flumina aliquot, quæ vocantur *Rio de Volta*, *Rio de Adra*, & *Rio de Lago*. Nam ad hæc loca nemo accedit, eo quod nihil ibi reperitur, vnde lucrum percipi possit, præter Eboris paululum, quod laborem & molestias itineris recõpensare non potest, si respicere periculorum magnitudinem velis, quibus sese, loca ista compellantes propter fluctuum & ventorum vim maximam, exponunt.

In ipso fluminis *Forcado* ingressu, insula sita est, flumen vero ipsum, & totus ipse tractus, tam longe lateque extenditur & patet, vt præ aliis agnosci & discerni facile possit, nam regio ipsa ad 40. fere miliaria Gallica, vsq; ad fluuium, *Rio de Ardea* dictum excurrit, Visitatur sæpe à Lusitanis, & passim nota est, non quidẽ propter terræ bonitatem, sed propter mancipiorum copiam, quæ ibi magno numero diuendita, hinc inde, vel ad Insulam S. Thomæ, vel ad Brasiliam & alia loca transportantur, vt præparando mellis arundineo, & Saccharo conficiendo adhibeantur.

*Mercatura
mancipiorum.*

In his riuus nihil præstans & eximium reperitur quod alicuius esset momenti, præter genus quoddam cæruleorum, viridium & nigrorum lapillorũ, ex quibus orbiculos suos coralinos parare solent, qui propter coloris præstantiam ab aliis *Æthiopi*bus valde expetuntur, sed quemadmodum etiam in *Guineæ* littore à *Nigritis* plurimi fiunt. Vtriusque sexus homines nudi ibi incedunt, donec vendantur & in seruitutem redigantur, tunc enim pudenda sua obuelare & tegete incipiunt.

*Nuditas liber-
tatis signum.*

Lusitani magna ibi commercia exercent, & frequentes ibi sunt in coëmendis mancipiis siue seruis, vnde etiam maior incolarum cum Lusitanis, quam cum aliis populis familiaritas existit. Quin etiam habitantes ibi quidam Lusitani reperiuntur, qui bona omnia, quæ in mercaturam venire possunt redimant.

A *Rio de Adra* vsque ad *Rio de Lago*, miliaria Gallica 10. numerantur, in quo toto tractu, nihil quod ad mercaturam faciat, reperitur. A *Rio de Lago* vsque ad *Rio de Benin* miliaria 20. vel circiter numerantur, Estque communis hæc opinio, Regnum *Benin*, à littore *Guineæ*, nempe à *Mourre*, vbi naues plerunque soluunt, centum miliaribus distare, cum descendens fluminis beneficio vel vnico biduo eo pertingere naues possint, quæ sex fere septimanas in reditu à regno *Benin* ad littus *Guineæ* vsque conficiant.

*Regnum Benin
quot miliaribus
à Guinea abist.*

C A P. L V.

DE MAGNITVDINE ET SITV CIVITATIS BENIN,

*vna cum omnibus quæ memoratu digna ibi
occurrunt.*

CIVITAS *Benin* prima quidem facie admodum magna videtur, quamprimum enim eam ingrediaris, longa & lata tibi platea aperitur, quæ amplissimam quamq; in nostris ciuitatibus plateam vel octies latitudine sua superare cernitur, Recta autẽ ad finẽ vsq; ciuitatis excurrit absq; vllõ sinu, & licet quis quadrãtem horẽ procedendo abfoluerit, terminũ tamen nõ modo non videbit, sed è longinquo cacumen arboris sese ei aperiet, tanto interuallo, quantum

*Platea recta in
ciuitate Benin,
latitudinis &
longitudinis
maxima.*

tum

tum acies oculorum assequi vix potest, A qua quidem arbore, platea hæc longissime adhuc extenditur, ita vt liceo eundo ad arborem hanc peruenis finis tamen nullus tibi appareat, sed ædificia tamen post arborem istam aliquo modo prioribus minora, & ex parte desolata, cernuntur, vt colligi possit finem plateæ non procul à desolatis istis ædificiis abesse.

Arborem hanc antequam quadrantem horæ eundo absolueris, non videbis, visa autem ea, dimidium adhuc miliare tibi conficiendum restat antequam eam assequaris vnde quidam pro certo affirmare non dubitant, plateam hanc rectâ, exceptis suburbiis, vel integrum miliare longâ esse.

Vallum.

Fossa.

Porta.

Suburbium.

Portâ ingressis vallum sese offert, ex aggesta in aggerem tetra ingenti & altitudine & latitudine, formidabile, similiter & fossa lata atq; profunda, quæ aquâ quidem nullâ habet sed multis est altissimis arboribus confita. Hæc satis longe sese extendit, sciri tamen non potest, an totâ ciuitatem ambiat, Porta vero ciuitatis ex ligno facta est, ita vt claudi & aperiri possit, & ad eam semper reperiuntur qui excubias agât; Antequam autem ad portam venias, suburbium trãsire necesse est satis magnum, In platea vero illa magna de qua antea dictû est, constitutus, ab vtraq; parte diuerticula satis spaciosa ampla & lata videbis, quæ ambages quidem non habent, tanta vero sunt longitudine, vt oculis terminû nullû assequi possis.

Plura autem hac de ciuitate scribenda essent, si integrum alicui esset & permillum, eam probe cõtemplari & perscrutari, At vero hoc nemini conceditur, Quamprimum enim quis portam ingrediatur, adiungitur ei statim comes aliquis, qui eum per plateas deducat, cuius rei hanc quidê causam prætendunt, ne peregrinus aliquis à via recta forte deflectens aberret, sed recta ad locû quẽ petit perueniat, cum error in tam vasta & magna vrbe sit facilis, sed interim tamen ire quo velint, & omnia pro libitu contemplari peregrini ab adiuncto sibi comite prohibentur.

Pecora Ensim
sunt varij.

Pecoribus fructibusq; iucundissimis in colè admodum abundât, vt inde viuere & sese sustentare quam optime possint. Vinû generosissimum habent, duorum generum, aliud enim *Vino de Palia* vocant, aliud *Vino de Bordon*, quorum illud horis matutinis & circa meridiem, hoc vero horis vespertinis bibunt libentius, quod diuersis istis temporibus vina hæc diuersa conuenire melius existiment.

Allium indi-
cum.

Sed peculiare adhuc fructuum genus habent, sapore allium nostrum referens, coloris autê plane purpurei. Et quidê vota facturi, vel iuramentum præstituri, promittunt se ab illis quidem allii huius capitibus, quæ in tot vel tot, (numerû certum exprimentes) particulas recidât, plane velle abstineri, Quidam autem se fructum hunc omnino vituros vouent.

Ædificia nobi-
lium.

Ædificia sese ordine optimo cõsequuntur, & eodem fere modo quo in nostris ciuitatibus passim sibi cohærent, quæ vero personis nobilibus & genere præstantiorib⁹ inhabitâtur, Cæteris magis sunt eleuata, ita vt per gradus aliquot ascendere intrantes oporteat, In vestibulis, porticu quasi quadâ exornata sunt, vbi in vmbra solis ardores imbresq; declinâtes, obambulare & sedere possunt, in quem quidê vsum primo statim diluculo scopis per mancipia purgata, mattis siue storiis ex stramine cõtextis insternuntur. Cubicula interna muri alicuius instar cõstrata sunt & formâ quadratâ obtinent, His tectum ab omni parte superimpositum, in medio apertum est, vt soli & luci ingressus pateat. Cæterum in his cubilibus non modo dormiunt, sed cibû et capiunt, quẽ tamen in culinis seorsum cõstructis præparât, quẽ admodum eiusmodi mansuunculas & cellas multas sub eodem tecto & varias habent.

At

At vero ædificia vulgaria hoc modo constructa non sunt, pariete enim siue muro vnico tantum constant, in cuius medio ianua lignea cõstituta est. Fenestrarum vsum prorsus ignorant, lucem & aerem per tectum recipientes. Cæterum ædificia omnia rubra sunt, parietes habent firmos admodum & crassos, ex terra non nihil rubente constructos, terram enim istam aqua modice affusa instar argillæ vel figularis terræ præparant, & madidam coaceruant exaggarant, vt calore solis postmodum indurata, murum quasi repræsentet. Duorum autem pedum vt plurimum crassi sunt isti parietes, ne iniuriis tempestatum facile cedant, cum fieri interdum soleat, vt vi imbrum & pluuiarum paries vnus atque alter destructus atque solutus in terram præcipitetur.

Aula regia magnæ est capacitatis, & multis arcibus quadrangulari forma factis conspicua, quæ artibus constant quam plurimas, quorum quodlibet porticum habet, sub qua Satellites regii excubias agere conspiciuntur. Tantæ autem magnitudinis hæc aula est, vt terminus eius nusquam appareat. Cum enim defessus ambulando, existimas ad finem te iam peruenisse, ianua statim alia occurrit, qua aperta, area patet vel priori longe capaciore. Mansiones habet non tantum pro hominibus, sed etiam pro brutis animantibus, vt pote pro Equis & iumentis, quam plurimas, sed & Equi in stabulis satis generosi nostris tamen multo minores, reperiuntur, vnde apparet, multis Regem ipsorum militibus instructum esse, quorum etiam passim aliqui in aula conspiciuntur.

Cæterum Rex multos habet aulicos nobiles, in aula sibi ministrantes, qui cum aulam ascendunt, equis feruntur, insidentes iis instar nobilium in gynæceis sceminarum, pedibus ab altera tantum parte demissis. Ab utroque autem latere seruos habent sibi adiunctos, quorum humeris innitantur, a tergo sequitur eos magna seruorum & mancipiorum caterua, quorum aliqui umbrellas tenent ad arcendum à capite nobilis istius solem aut imbres comparatas: Et hi quidem Equis proximi incedunt, reliqui vero certo interuallo subsequentes, partim tympana pulsant, partim cornibus & tibiis ludunt. Equus porro non solus incedit, nec à nobili sessore regitur, sed per ministrum siue famulum aliquem ducitur, atque ita quidem cum tympanorum & tibiarum cantu, nobilis quilibet aulam Regis quotidie ascendit.

Qui nobilitatis sunt præ cæteris splendidioris & illustrioris, præter hæc commemorata instrumenta musica, adhuc aliud peculiare habent, quo ad aulam regiam contendentes vtantur, serui enim ipsorum reticulis quibusdam instructi sunt, sacculos istos fenestratos siue cancellatos, quibus viri in forum piscarium apud nos egredientes vulgo vtuntur, æmulantibus, his, nescio quid inclusum, si manibus pulserit sonum edit, qualis solet esse nucum in vasculo aliquo commotum strepitus. Nobile igitur ad aulam Regis pergente, ingens à seruis circa eum cursantibus, strepitus excitatur.

Seruos & ancillas Regi & Reginæ ministrantes, in aula ista reperiri quamplurimos inde facile colligitur, quod passim cernuntur fructus varios, oleum palmarum, aquam & gramen pro equis, in capitibus gestare. Solet autem Rex interdum cibis quibusdam lautioribus, nobiles honoris & fauoris ergo donare, qui quidem per ministros eleganti ordine sibi inuicem succedentes, ab aula portantur, præcedentibus quibusdam albo baculo instructis, qui populum comprimant, & regis istis ministris via cedere iubeant.

*Processiones ve-
gia.*

Cæterum vxores Rex iste complures habet, & binas in anno processiones instituit, quibus aula egressus vniuersam ciuitatem perlustrat, Tunc vero vniuersas suas vires & potentiam colligit, vt sese cum vxoribus suis oblectare possit, quarum vltra 600. cum tum comitantes, sæpe numerantur, quamuis non omnes sint legitimæ, cuiuslibet enim in hoc regno vxores pro libitu plures habere concessum est, vnde nobiles sæpe 80. vel 90. habere dicuntur, nec quisquam reperitur fortunæ tam abiectæ, qui non decem vel duodecim vxores domi suæ habeat.

Polygamia.

Forum.

Porro loca etiam habent emendis & vendendis rebus variis peculiariter destinata. Hoc enim in loco forum maius est, *Dia de Ferro* ipsis vocatum, in alio vero forum minus est, quod *Ferro* vocant, atq; in his locis res variæ venû exponuntur, nempe canes viui, quibus passim vescuntur, Simii & cercopitheci assati, glires & mures maiores, Plittaci, gallinæ, lacertæ calore solis indurata, fructus præterea varii, vinum de palmis & alia quæ ad sustentationem humanæ vitæ necessaria sunt. Afferunt vero etiam in forum catinos ligneos, poculaque & supellectilem aliam, cum gossypio in fila diducto & paradisi vestimentis accommodato, præterea & instrumenta ferrea, capiendis piscibus, sciendendo agro & aliis vîsibus quotidianis apta, cum hastis, sagittis & armis bellicis aliis. Omnia autem decenti ordine in foro disposita cernuntur, & quilibet in forum procedens locum quo se conferat peculiarem habet, pro ratione mercium quas venum expositurus affert.

*Nuditas virgi-
num & Inve-
niam.*

Iuvenes & virginēs, omnes nudi incedunt, donec ad matrimonium transeant, nisi forsitan à Rege priuilegium & potestatem accipiant, vestimentis nuditatem suam contegendi. Hoc enim pro magno beneficio habent, si à Rege potestatem sese vestiendi impetrent, & tunc vario colore illuminati & vestibus induti, peculiare quasi festum celebrant, amicos, & consanguineos, qui ipsis de hoc honore gratulantur, conuiuio excipientes.

*Ritus Maho-
metici.*

Circumcisionem & ritus Mahumeticos alios obseruant. Cutem tribus fissuris ab humeris ad vmbilicum vsq; secant, necessarium hoc ad salutem existimantes. Præterea sinceri etiã sunt & iniuria neminē non ex suis modo, sed nec ex peregrinis facile afficiunt. Lædere enim peregrinū aliquem capitale apud ipsos est, qui peculiari etiam modo delinquentes supplicio afficiunt, manibus enim condemnatum in tergum reuinctis, & obligatū oculis, iudex in altum protrahit, vt caput eius versus terram propendeat, quod apprehensum spiculator securi abscindit, trunco postmodum in quatuor partes dissecto & in campum proiecto, vt ab auiibus deuoretur.

*Capitis suppli-
cia.*

Metu auium.

Aues admodum extimescunt, & metuunt pœna capitis in eum sanctitã, qui vel exiguum ipsis inferre detrimentum præsumat. Nam & peculiariter quidam ad hoc constituti sunt vt auium curam gerant, de alimento eis prospiciant & ab omni iniuria eas vindicent, qui quidem certum locum in montibus norunt, quo alimentum magna quidem reuerentia asportatum, exponant, quod postmodum ab auiibus deuoratur. Sed & peregrinos omni honore & obseruantia prosequuntur,

*Honor peregrini
habitu.*

salutantes eos humanissime, & de via ipsi cedentes, etiam si ingenti onere aggravati & oppres-
si incederent.

DE FLUVIO VEL TRACTU, QUÆM RIO DE ANGRA

vocant, cui Insula Corisco inserta est.

SUPERATIS, de quibus sub finem capituli 54. dictum est fluminibus, sit interdum, ut nautæ, præter omnem spem & expectationem, inuiti quodammodo & fluctibus maris vehementioribus abrepti, deueniant ad tractum seu riuum, quæ vulgo *Rio de Angra* vocant, in cuius ingressu Insula *Corisco* sita est, quæ, locus est horridus & incultus, nullisque habitatur hominibus, cum præter aquam & ligna nihil proferat. Itaque quæ ad hanc insulam propelluntur, de aqua dulci & lignis sibi prospicere naues solent, & recto postmodum cursu promontorium, quod *Cabo Lopo Gonçalves* vocant petere, vt inde Europæ rursus fines assequantur.

Cæterum in hoc fluuio vel tractu tres adhuc aliæ Insulæ reperiuntur, nullius momenti, quippe præter ligna, & lapides nihil fere suppeditantes, Insulæ hæc olim nomine caruerunt, nominantur vero hodie *Isle de Moucheron*, eo quod quidam *Balthasarus de Moucheron* eas occupatas, Castello vel propugnaculo munierit Anno Christi 1600. sperans se ibi habiturum, & commercia ex locis aliis eo pertracturum. Sed fama huius rei ad *Æthiopes* in *Rio de Gabom* habitantes petita, cum audiissent, peregrinos quosdam eo habitatum venisse, consiliū de castello expugnando & omnibus funditus extirpandis cæperunt, quod quidem etiam in actum statim produxerunt, Antequam enim castellum illud perfectū esset & absolutū, cum vix quatuor mensibus ibi vixissent sub imperio cuiusdam *Eduardi H. si*, ab *Æthiopibus* oppressi omnes & extincti sunt, propugnaculo diruto & euerfo.

Insula *Corisco* à Lusitanis sic vocata est, quod perpetuis tempestatibus fulgurum, tonitruum, procellarum & imbrū sit exposita, quam ob causam etiam nullis habitatur hominibus, Terra præter cucumeres nihil proferre valet. Aquam vero bonam & salutarem, multasque arbores habet, quæ vel Brasilienses rubedine superant. Lignum hoc instar politissimi speculi nitet, & tanta est duricie, vt vix ingenti labore inspecti possit. Cæterum capacitatis hæc insula tantæ est, vt miliare integrum in circumferentia contineat, portum tamen, vbi naues appellunt, conuenientem nullum habet.

A *Rio de Angra*, ad *Rio de Gabom*, 15. numerantur milliaria Gallica, Nullam vero hæc loca vel vicinities vel familiaritatē cum aliis colunt, sed modo bellum inuicem gerunt, modo pacem constituunt. Habent quidem etiam Regem proprium, sed potentia tamen illis qui in *Rio de Gabom* habitant inferiores sunt, quos beneuolentia longe superant, ita vt commercia cum illis melius exerceri possint, Tempore enim illo, quo *Æthiopes* in *Gabom* Castellum *de Moucheron* occupatum, magna crudelitate euerterent, illi qui in *Angra* habitant longe sese ab illis separarunt, dolentes admodum populi istius vicem, sed impedire tamen hanc crudelitatem non poterant, cum qui in *Pongo* habitant, cum illis in *Gabom* sese coniunxissent.

Cæterum in hoc fluuio vel tractu *De Angra*, commercia summa celebritate perficiuntur, Ebore enim abundant, Cuius mercaturam ibi facere mediocrem Bataui solent. Quod ad linguam attinet, ea quidem ab illis in *Gabom* non nihil discrepant, religione vero vel superstitione potius per

omnia ferme, non solum cum illis qui in *Gabom*, sed etiam cum illis qui in *Cabo Lopo Gonçalves* habitant, consentiunt, ut paulo post fusius dicetur.

CAP. LVII.

DE FLUVIO SIVE TRACTU, QUÆM RIO DE GABOM vocant, Itemque de promontorio, quod vulgo, *Cabo Lopo Gonçalves* vocatur, ubi naves Bataavorum appellere coguntur. Quæ nimirum horum locorum sit conditio, & quid ibi notatu dignum occurrat.

QVANDO QUIDEM illi qui in *Rio de Gabom* habitant, vicinitatem colant cum illis qui promontorium tenent quod *Cabo Lopo Gonçalves* vocant, vnaque non solum lingua, sed & religione siue superstitione potius utantur, visum nobis est, eos coniungere, & conditionem horum locorum vno capite pertractare. Tractus autem hic quem *Rio de Gabom* vocant, quindecim miliaribus ad meridiem magis vergit quam *Rio de Angra* situsque est recta sub æquinoctiali linea, miliaribus 45. ab Insula S. Thomæ distans. Locus aliquicognitu facilimus, nam in ipso statim ingressu, vadum occurrit, trium vel quatuor orgyas longum, vbi ingens exauditur strepitus, à fluctibus ingenti impetu ex riuo seu flumine isto in mare sese exonerantibus.

Ingressus huius fluuii ad 4. miliaria pater, sed latitudo hæc paulatim decrescit, ita ut circa Insulam *Pongo*, ultra duo miliaria amplius non habeat. Ab vtraque ripa elegantissimis arboribus conspicuus est. Insula vero ipsa magis ad septentrionem quam ad meridiem vergit, & non procul ab ea adhuc alia conspicitur, multis fructibus, ut pote *Bannanis*, *Iniamis*, malis aureis & id genus aliis abundans.

Ad duo miliaria in flumine hoc progressus, vadum sese offert & arena 8. orgyarum. Littus vero in hoc flumine alterum, meridiem, alterum vero septentrionem versus excurrit. In medio profunditas est 12. vel 13. Orgyarum, quæ vbi dimidio miliari à vallo abfueris, in 4. 6. vel 7. orgyas definit, ita ut littus legere possis, & naui ad vallum quam proxime accedere, propter fundum mittendis anchoris conuenientissimum.

Fluuius porro hic tribus tres Reges potentissimos, Dominos agnoscit, quorum vnus in plaga Septentrionali, nempe in *Caiombo*, alter in meridionali, nempe in *Gabom*, resident. Tertius vero Insulam *Pongo*, excelso admodum monte conspicuam, possidet. Atque hic omnium potentissimus est, bellum subinde cum Rege in *Gabom* gerens, cum altero vero in *Caiombo* amicitiam colens, Cum econtra qui plagam meridionalem seu *Gabom* tenent, familiaritatem cum vicinis populis in promontorio seu *Cabo Lopo Gonçalves* habitantibus colant.

Quod ad religionem ipsorum attinet, non est quidem in ea dignum quid annotatu, Deum enim & verbum eius prorsus ignorant, Solem & lunam venerantes. Quidam arbores pro Diis habent, Alii terram colunt, quod alimenta eis suppeditet, vnde & conspurcare eam & sputo commaculare indignum putant.

Tres Reges circa unum fluuium.

Religio.

Non multum in plateis conspiciuntur, egressi vero sicam semper in manibus gerunt, cutem habent per vniuersum corpus varie fissam & dissectam, ita vt aspectu tam viri quam mulieres sint admodum mirabiles. Inter edendum non bibunt, sed finito tandem prandio se ad ebrietatem vsque ingurgitant. Est autem potus ipsorum vel vinum de palma, vel *Melasso*, qui potus est ex aqua melle permista factus, similis melicrato nostro.

Mane surgentes præfectum suum, qui ipsis *Charveponso* dicitur, salutaturi conueniunt, admissique ad eum in genua procidunt, manibus perstreptentes & dicētes, *sino, sino, sino*, quæ verba salutem ipsorum lingua significant.

Propensi admodum sunt ad furta. Mulieres ad Scortationem & libidines summo impetu feruntur, inprimis autem peregrinorum appetunt concubitus, honori sibi maximo eos ducentes, vnde etiam viros videas peregrinis vxores suas ipsosmet adducere, Et Rex ipsemet non veretur eis vxores suas offerre. Quin & incestu sese inuicem contaminant, sic enim & pater cum filia, & mater cum filio suo, vbi ad annos maturitatis & pubertatis peruenerint, scortari & fornicari non dubitant.

Ad partes corporis obscenas tegendas, storiis vtuntur ex arborum corticibus mirabiliter contextis, & rubro colore infectis, quas Simiarum, cercopithecorum & aliarum ferarum pellibus formidabiles reddunt, tintinnabulo in medio appenso. Capite ferme nudo tam viri quam mulieres incedunt, capillum habentes mirabiliter attonsum vel colligatum. Sunt tamen, qui pileos gestent exiguos, ex viminibus vel corticibus arborum, quas *Cocos* vocant contextos. Quidam etiam ingentes plumarum fasciculos in capitibus gestant, qui laminis aut filis ferreis capillis hinc inde alligati sunt.

Corpora interdum rubro colore inficiunt, qui ex decocto arboris vel ligni cuiusdam paratur. Quidam annulos in naribus, auriculis & labiis gestant. Quidam segmenta cornuum vel dentium Elephantinorum, labiis, naribus & auriculis inferunt, & per labium inferius perforatum, linguam interdum exserunt. Quidam annulos ab auribus dependentes habent quadrantem vel etiam trientem assis ponderantes, Sed & baculos eis inferunt interdum 5. vel 6. digitos longos.

Plerique cingulum gestant ex corio Bubalocrinibus nondum liberato, quod ad palmi vnus spacium non coit, connectitur vero funiculo ex arborum corticibus facto, & post hoc cingulum gladiolos breues & latos, in vagina ferrea absconditos inferunt, gestantes eos plerumque in anteriori corporis parte.

Armis vtuntur variis, nam non solum hastulas habent vel iacula missilia, sed etiam arcus & sagittas veneno infectas. Præterea nouum ali- quod habent armorum genus, nostris muricibus non absimile, nisi quod cuspides habeat magis extantes. Sunt enim pugiones tribus aculeis extantibus infesti, qui in hostem coniecti, quomodocunque decidunt, semper hærent. Tympana habent in inferiori parte non nihil coarctata. Hastis vtuntur artificiosissime elaboratis, fabros enim habent cudendi ferri fatis peritos. Cum autem in bellum proficiuntur, mulieres eorum arma portant.

Feroces admodum sunt & crudeles, semper enim in armis sunt, bella

tam mari quam terra gerentes. Nemini vero, & præsertim peregrinis nullis fauent. Nam & in Batauis, crudelitatis suæ signum nuper statuerunt, opprimentes Anno 1601. summa celeritate Barcam siue nauim Hispanicam, & duas Hollandicas alias, quarum altera Palmula, altera Æthiopiiffa dicebatur, Batauis simul omnibus, qui in illis erant contrucidatis & interfectis.

Ad ornatum muliebrem quod attinet, Mulieres multas armillas ex cupro vel stannum factas, non exigui pondetis brachiis cruribusque circumdatas gestant, præcinctorio iuncea pudenda obtegentes. De administratione vero rei domesticæ, nihil attinet multa scribere, Viuunt enim more agrestium bestiarum. Ad somnium sese componere volentes, interram decumbunt, Quidam tamen stragula vel storias ex iunco contextas corporibus suis substernunt. Maximus mulierum labor est, portare aquam, & allatos ex agro fructus in cibum præparare.

Somni.

Cibus.

Cibus autem quo maxime vescuntur, sunt fructus, quos *Iniamos*, *Bataues* & *Bannanos* vocant, his posterioribus enim induratis, panis loco videntur. Solent vero & pisces interdum & carnes, vel fumo vel solis æstu indurare, vt ad futuram necessitatem asseruari melius possint. Habent præterea & Calamos Indicos, & radices alias. Cibum autem sumpturi omnes humi decumbunt, absque vlla verecundia manus patinis ligneis, (solus enim *Mani*, siue Præfectus eorum, Stanneis vtitur) immittentes, & bestiarum instar arrepta frustra abligurientes.

Ædificia.

Ædificia habent ex calamis & arundinibus artificiosè constructa, & foliis arborum *Bannanos* ferentium, contexta, longe elegantiori forma quam quæ in Guineæ littore visuntur.

Ornatus regius.

Aula Regis, omnia in ciuitate ædificia alia magnitudine superat, vocaturque *Golipatta*. Et Rex quidem ornatus vtitur vario, maxime tamen orbiculis osseis testaceisque. Hos enim colore rubro infectos, & Sphærarum precatoriarum instar chorda traiectos, à collo suspensos habet, brachiis similiter & cruribus eos circumuoluens. Faciem plerunque albo colore pingit, subditos habet admodum morigeros, & sibi bene fauentes. Ante portam aulæ eius, tormentum æneum collocatum cernitur, vna cum sclopis, bombardis & armis aliis, quæ à Gallis, facta aliarum rerum permutatione ante hæc tempora sibi comparauit. Admodum enim armis eiusmodi, in primis vero sclopis & bombardis delectantur, & amore addiscendi vsum eorum ingenti flagrant.

Hyems.

Hyems apud eos ab Aprili ad Augustum vsque durat, quo quidem tempore æstum experiuntur intensissimum, & dies habent plerunque tenebricosos, ob imbrium & pluuiarum magnis guttis destillantium frequentiam, quæ tamen simulatque in terram deciderunt, æstu nimio statim consumuntur & exsiccantur, ne vestigium quidem vllum post se relinquentes. Cæterum flumina ab hisce pluuiis & imbris magna sumere incrementa videntur, & propterea copiosis præstantissimis piscibus natantur.

Æquinoctium.

Æquinoctium habent perpetuum, nunquam enim vel crescere, vel decrescere dies ibi animaduertuntur. Quemadmodum hyemis initium apud ipsos in ver nostrum incidit, sic æstatis initium apud ipsos in autumnum nostrum, Septembrem videlicet cadit, vnde calorem in æstate

ætate remiffiorem aliquanto, quam in hyeme experiuntur. Tarde admodum & diftincte loquuntur, vnde facilius lingua eorum intelligi & addifci potest, quam eorum qui in littore Guineæ habitant.

Promontorium quod *Cabo Lopo Gonfalves* vocant 8. miliaribus à *Rio de* Situs promontorii seu Cabo Lopo Gonfalves. *Gabom*, meridiem versus fitum est, & facile agnosci potest, cum terra ibi nulla sit alia, quæ occasum versus tam longe in mate excurrat, quam ipsū hoc promontorium, quod gradu vnico ab æquinoctiali linea meridiem versus nauigando distat.

Ad promontorium vbi peruentum est, fluius quidam, tribus ab eo miliaribus fere Euronotum versus excurrens cernitur, quem Bataui plerunque eboris coëmendi gratia inuisere solent. Reperiuntur autem in eo Equi marini & crocodili, vnde colligere quidam volunt, alueum eum forsitan ex Nilo deriuatum esse.

Cæterum multis animalibus & feris bestiis tractus hic abundat, habet enim Elephantes, Bubalos, Dracones, Serpentes, Simios, Cercopithecus, & feras alias, aspectu horrendas, natura vero nocentissimas. Homines autem qui in hoc promontorio habitant, multo sunt illis, qui in *Gabom* viuunt, humaniores, & conuersationes peregrinorum facilius admittunt, vnde etiam commercia cum his melius exercere quam cum illis possunt, cum nullum adhuc illatæ Batauis iniuriæ exemplum extet. Portum vero promontorium hoc admodum conuenientem habet, vbi non solum anchoris firmari, sed etiam purgari & reparari naues quam optime possunt, Itaque domum reuersuri Bataui eum non facile præterire solent, cum præsertim etiam de alimentis & rebus necessariis aliis sibi ibi prospicere quam optime possint. Sed bolide profunditas ibi crebro exploranda est, cum locus iste propter latentium breuiorum & arenarum frequentes tumulos, periculo non destituatur.

F I N I S.

ICONES

Scu

VERÆ ET VIVÆ RE-
PRÆSENTATIONES OMNIUM

PRÆCIPVARVM RERVM, DE QVIBVS IN HOC
libro pertractatum est, virorum nempe & mulierum cum vestimentis,
armis & ornatu ipsorum, Mercatum item & superstitionum, Bellorum,
Iudiciorum, Ædificiorum, Piscationum, Cómmerciorum, & rerum huiuf-
modi aliarum: Ceremoniarum item creandi Nobiles & sepeliendi de-
functos: Variorum præterea animalium, arborum & fructu-
um ex terra nascentium, &c. quæ omnia in aurifero

Guineæ littore inveniuntur & cer-
nuntur.

ELEGANTISSIME IN ÆS INCISÆ,
et legentium oculis expositæ.

Studio & opera

IOHANNIS THEODORI, ET IOHANNIS ISRAE-
lis de Bry, fratrum germanorum.

FRANCOFORTI.

Ex Officina Typographica Wolfgangi Richteri, Sumptibus
Fratrum prædictorum.

M. DCIII.

I.
 REPRÆSENTATIO VIRO-
 RVM QVORVNDAM IN AVRIFERO
 Guineæ littore habitantium.

H Expressimus hac Figurâ staturam & proportionem virorum in hoc littore degentium, cuius nimirum sint magnitudinis & formæ. Denotat vero A. litera mancipium siue seruum, quem ipsi Akoba vocant, quomodo nimirum in Syluam securi instructus egrediatur, ad secandum ligna. B. litera denotat Agricolum vel rusticum aliquem, Abaffra dictum, cum calamis Indicis & rebus aliis ad mercatum tendentem. C. piscatorem vel nautam Aponso dictum denotat, quomodo nimirum sella & instrumentis aliis instructus ad littus maris contendat, piscatum abiturus. D. ostendit rationem portandi Cymbas vel Nauculas à littore ad locum stationis. E. rusticos representat, vinum de Palma ad mercatum portantes.

III.
 REPRÆSENTATIO VESTI-
 MENTORVM, QVIBVS VIRI IN HOC
 littore vtuntur,

E

Xpressimus hac Figurâ modum, quo viri in hoc littore vestiuntur. A. ci-
 tera Nobilem denotat, vel alium fortis præcipue virum, quem Brenipo-
 no vocant, quomodo nimirum per plateas quotidie incedat, vitta in ca-
 pite tectus, & pallio vestimentisq; aliis linteis indutus. B. Mercatorem
 denotat, Batafou dictum, quomodo peregrè veniens commercia in lo-
 cis maritimis exercere expetat, pileum in capite habet ex pellibus caninis
 factum, femora linteo conuoluto cinctus est, gerens in vna quidem manu
 iaculum vel hastam missilem, in altera verò peluim cupream. C. interpretem & proxenetam
 denotat, qui mercatores paganos in contrahendo cum Batauis iuuat, pileolum ex calamis In-
 dicitis factum in capite habens. D. rationem ostendit, quomodo per acta mercatura pagani, ex
 ciuitatibus maritimis discedentes, mancipiorum suorum opera merces coemptas domum trans-
 portent.

IV.
 REPRÆSENTATIO FORI
 CELEBERRIMI IN CABO
 Corſſo.

D

Uleberrimum & celeberrimum ſere forum in Cabo Corſſo reperitur, cuius hic repræſentationem læctori communicare viſum eſt. A. litera adificiũ præfecti iſtius loci denotat. B. Horreum eſt, pro cuſtodiendo frumẽto præfecti. C. Bannanas ſive fructuum forũ eſt, quod pomariũ dixeris, macello ſimul coniunctũ, ubi carnes venduntur. D. locus eſt Agricolis vinum de Palma vendentibus deſtinatus. E. Forum eſt gallinarium. F. eſt forum piſcarium. G. forum lignarium. H. forum frumentarium. I. locus eſt vendendis recentibus aquis deſtinatus. K. Forum matutinum eſt, vendendis calami Indiciſ deſtinatus. L. oſtendit rationem quomodo mercatores pagani lintenum à Batauiſ coemptum, remetiantur. M. Locus eſt vendendis panibus, quos Kanquiens vocant, deſtinatus. N. Menſa eſt vel Ara, ubi Fetillo ſuo ſacrificant. O. Bataui ſunt, in forum res neceſſarias empturi procedentes. P. Satellites ſunt præfecti, qui armati per plateas incedunt. Q. via eſt ad mare ducens. R. via eſt qua ad Caſtellum De Mina itur. S. via eſt ad Ciuitatem Fœtu, & alias à mari remotiores ducens.

REPRÆSENTATIO VARIARVM CEREMONIARVM, AD RELIGIONEM ipsorum pertinentium.

*F*etisso hæc Figurâ conati sumus varias Ceremonias & superstitiones, quas circa cultû numinis sui Fetisso adhibere solent. A. litera denotat quomodo Fetisso siue sacerdos cum duabus suis uxoris, ad arborem consistentes, Numen suum inuocent, & in honorem eius vestimentis præstantioribus induti tympanum pulsant saltentq. Ad radicem arboris ater canis expressus est, qualis huic Fetisso plerumq. apparet & ad interrogata respondet. Arbor ipsa multis annulis stramineis circumdata est, quos ipsi Sanctos vocant, & postmodum brachiis, pedibusq. alligant. B. explicat aliam inuocandi numinis sui rationem, qua vtuntur pro imperandis multis mercatoribus, itemq. pro pluuia obtinenda, cuius beneficio multum auri inueniant. C. exprimit ceremonias, quibus in deuouendis aliis vtuntur, item in defunctis suo Fetisso, seu numini, commendandis, ne ipsis in itinere impedimento sit. D. rationem ostendit, qua singulis diebus Martis sabbatum suum celebrant, circumcissionem & alias Ceremonias administrantes.

VI.
 REPRÆSENTATIO BELLO-
 RVM, ET QVOMODO SE AD ILLA
 præparent.

In bellum profecturi armis sese instruunt, primo enim Clypeos apprehendunt, qui ex arundinibus facti sex pedes longi & quatuor lati sunt, instratam pellem bouinam habentes, ut eo fortius iniuriis externis resistant. Qui nobiles sunt, laminas ferreas duos pedes longas eis imponunt & rubro colore exornari curant. Præter hos Clypeos sertum ex arborum frondibus contextum, ab humero infra brachium alterum suspensum gerunt, excipiendis plagis & verberibus destinatum, manu altera hastas tenent siue iacula missilia, ex ferro pulchre elaborata, sub cingulo sicam latentem habentes. A. litera gregarium denotat militem, quem ipsi Confokom vocant, quomodo nimirum arcu & pharetra sagittis grauida instructus in bellum abeat. B. preparationem præfecti, qui ipsi Æno dicitur, & reliquorum nobilium denotat. C. Militem siue Confokom ostendit armatum, & pugionem post cingulum insertum habens, in bellum proficiscitur. Patet vero etiam ex hac Figura, quomodo pugnantem congregiantur, & propria ædificia ciuitatisq; saepe igne anse, quam in bellum proficiscantur, per dant atq; exurant.

VII.
 REPRÆSENTATIO PROCES-
 SVS IN IVDICIIS CIVILIBVS ET
 criminalibus vsitati.

P

Onere tibi hæc Figura ante oculos volumus rationem iudiciorum, quomodo nimirum in Iudicium acti, accusentur & condemnentur. A. litera Regem vel præfectum denotat, pro tribunali sedentem. B. ostendit rationem quomodo Aethiops, qui Batauum aliquem trucidauerat, supplicio affectus sit, hasta nimirum per corpus eius acta, & capite ceruicibus refectio, quod postea ab arbore suspensum fuit. C. rationem ostendit, quomodo corpus in aliquot partes dissectum a uibus deuorandum obicitur. D. Rationem ostendit, quomodo mulier quedam viro suo ob adulterii suspicionem sese purgat, assumpti scilicet potus, quem iuramenti loco habent. E. ostendit rationem, quomodo sibi inuicem sese obligant, plantis pedum eius, cui obligatio ista sit, faciem & totum corpus suum terentes. F. vindicta rationem monstrat, quomodo nempe se ipsos ulciscantur, cum in causis arduis iudicio Regis stare recusant. G. rationem ostendit, quomodo mulieres enim, qui supplicio affectus est, deplorent & querantur.

VIII.
 REPRÆSENTATIO COMMERCIORVM ET NEGOTIATIONVM, QVAS NIGRITÆ cum Batauis exercent.

D

Elineauiumus hac Figurâ rationem Commerciõrum, quomodo nimirum Nigritæ Cymbis suis, quas ipsi Ehem vocant, ad naues Batauorũ aduecti, mercaturam cum eis exercent. A. Nauis est Hollandica, commerciorum grãtia in Guineæ littore subsistens. B. mercatores sunt Aethiopes, ad Batauorum nauim aduecti ut mercẽ ab ipsis coemant. C. rationem monstrat quomodo, cum mercibus domum reuertentes, ab ociosis quibusdam, in littore maris aduentum eorum præsolantibus, excipiantur, qui oretenus mare ingressi Cymbas exonerare solent mercibus, in terram delatis. D. Telonium Regis est, vbi tributum soluere de mercibus coemptis mercatores hi coguntur. E. rationem ostendit, quomodo Cymbam in terram adducant, & in locum stationis deportent.

IX.
REPRÆSENTATIO PISCA-
TIONVM DIVRNARVM.

Explicare hac Figurâ conati sumus rationem, quomodo de die piscaturam exercent, & qualibus instrumentis utantur. A. litera studium ipsorum ostendit, quo piscatura incumbunt, primo nempe statim diluculo cateruatim in mare proficiscentes, ubi bini semper in vna cymba sedentes, ingenti labore contendunt, ut primas in piscatione obtineant. B. Hi pisces retibus capiunt, quæ sub noctem mari immersa, horis matutinis rursus eleuant, pisces ex eis colligentes, Lucis nostris non absimiles. C. Hi funiculis capitibus suis alligatis, & magna celeritate per mare traductis, pisces capiunt, quos Quorgofado vocant. D. Hi cymbis suis in mari quiescentes, funiculos eiciunt multis hamis infestos, quibus pisces adhærent, halacibus nostris non absimiles, quos ipsi Sardino vocant.

X.
DELINEATIO PISCATIO-
NVM NOCTURNARVM.

Vm precipuam in capiendis piscibus adhibeant diligentiam, rationem etiam piscationum nocturnarum delineare tibi volumus. A. Piscatores quidam cymba ab altera parte multis foraminib. prusa uiuntur, per q̄ ab igni in cymba excitato, radit in mare proiciuntur, quib. inuitati pisces, fuscina traiectione extrahuntur. B. Hic facem ardentem altera manu preferens, altera fuscinam tenet, cumq̄ uidet pisces appropinquare, immissa in aqua fuscina, traiectione ex mari eleuat. Interim cymba per nautam aliquem ad locum dirigitur ubi pisces sese forte ostendunt. C. Hic rete habet, quo in mare proiecto, simili fere ratione qua nostri, pisces comprehendit. D. Piscatores hi altera manu facem preferentes altera corbem tenent sportis, que pullis gallinarum apud nos in sterni solent, non ab similem, cum igitur pisces uident, corbem ipsi in sternunt, immissaq̄ ex superiori parte manu, comprehensos extrahunt, fuscino per oculos eorum traiectione, a collo eos suspendente, qui quidem sapore ad Salmones nostros proxime accedunt. E. Scapha est, carbaso iunco instructa, quali utuntur, vinum de Palmis, ex una ciuitate in aliam deuehentes.

XI.
 REPRESENTATIO PECORUM
 ET ANIMALIUM IN GUINEA
 cura cicuratorum.

A Nimalia hac Figuræ cicurata omnia, tam quadrupeda quam volatilia, quæ in Guinea quidem reperiuntur, tibi representata exhibemus. A. vaccam denotat, cornua in capite transversa habentem. B. cerua est, nostris similis. C. Sus est, nostris paulo minor. D. Ovis est, Cabrito ipsis dicta, lanam habens caprarum pellibus similem. E. pavonem denotat pennis & colore nostratibus similem. F. Canis est, os aliquanto nostris longius habens, sed latrare non valens. G. Felis est vel Catus Agali, à quibus zibethum vel moschus colligitur. H. Avis est, Aquile similis, nisi quod cauda Gallum Decumanum, quæ Gallopauum alii vocant, representet, male admodum olens. I. Felis est vel Catus barbam habens. K. Anser est ab Hollandis eo perlatum. L. animalculum est mustelam referens. M. Gallus & gallina sunt nostris similes. N. Dama sunt vel capelle siluestres. O. Psittacus est coloris cærulei. P. Nidulos autem representat, quos aues quadam venerrimis arborum frondibus suspendunt, ut à serpentibus liberæ esse & pullos excludere possint. Q. simi sunt & cercopithecii. R. Apes ad arborum frondes nidulantes denotat.

DELINEATIO VENATIONVM,
 QUOMODO NIMIRVM OMNIS GENERIS
 feras capiant.

Venationum delineationem hac Figurâ tibi proponere volumus, quomodo nimirum feras quasdam venari & capere soleant. A. litera modum ostendit capiendi Pardales sive Leopardos. B. rationem monstrat quomodo Ceruos hastis suis missilibus & sagittis traiciant. C. Venationem leporum exprimit, quos in vnum congregatos locum baculis ferire solent, ut concidentes statim extinguantur. D. Rationem ostendit capiendi Elephantes, parata nimirum per dolum fouca, in quam transire volentes decidunt, ita ut inde liberari amplius non possint.

REPRÆSENTATIO BESTIARVM FERARVM OMNIS GENERIS, QVALES IN Guinea reperiuntur.

IN hac Figura omnis generis feras bestias expressimus, qua & inter se ipsas discordes, & hominibus nocentes sunt atque perniciose. A. Elephas est inimicitiam cum Rhinocerote habens. B. Tigris est fera crudelissima, & hominibus præ cæteris insensa. C. Pardalis seu Leopardus. D. Crocodilus in terra & aquis vivere valens. H. Rhinoceros est animal vnus in nare cornu, hostis Elephantis insensissimus. I. Rana est eiusdem cum nostris formæ. K. Vulpeculam denotat. L. Formicam, qua ibi ingentes & copiose reperiuntur, multumq; hominibus perniciose existunt. M. Lacertus est hostis insensissimus serpentum. N. Serpens est, quales ibi ingentis magnitudinis reperiuntur. O. Araneus est nostris multo maior. P. Grues notat.

XIV.
REPRÆSENTATIO AGRICULTURÆ ET FRUCTIVVM VARIORVM
ex terra nascentium.

A

Agricoltura illorum rationem percepturus literas sequentes inspicere. A. Modum tibi ostendit excidendi & comburendi sylvam aliquam, ut agrum sibi prepararent, ubi frumentum serant. B. Rationem monstrat agrum parandi, & seminandi frumentum. C. Rationem ostendit, qua finita agricultura, radices & stipulas comburant, & lati epulentur. D. Milium est vulgare ipsorum frumentum. E. ostendit quomodo pisca minora, rubri & nigri coloris, nascantur. F. Oryzam denotat. G.

Triticum Turcicum, quod ipsis Mays vocatur. H. Arbor est fabas maio- res proferens. I. Vero exprimit rationem quomodo nimirum grana Manigette nascantur. Postremo ratio etiam colligendi ex arboribus vinum hic exprimitur, & quomodo Palma arbor, cum senio confecta vinum suppeditare amplius recusat, a radice abscissa, igne accendatur, ut ab altera parte vinum destillet, ex qua radice arbor postmodum noua renascitur.

XV!
 ÆDIFICIORVM, ET REI FAMI-
 LIARIS ADMINISTRANDÆ RATIO.

Hæc edificiorum in Guinea ratio est, quorum unumquodque tot mansiones habet, quot persone in eo reperiuntur. Vir enim & mulierum qualibet mansiones habent peculiares, & ab aliis distinctas, ubi etiam pernoctare cum liberis suis solent. A. litera Regem denotat in porticu sedentem, seque cum nobilibus suis alicis inter diu oblectantem. B. Tympanum ostendit & vasculum, quod aquia repletum præ foribus aula Regie semper conspicitur. D. Rationem ostendit, qua viri & mulieres seorsim in mansionibus suis somnum capiunt, pedibus igni oppositis. E. Culina est ab aliis mansionibus distincta. F. Rationem ostendit potationum, qua à viris crebro instituntur. G. Mulier est puerpera, qua edito in lucem infante, primum ex granis Manigette confectum bibit. H. Rationem ostendit, quomodo puerpera statim à partu seipsam cum infante recens nato in mari lauet.

XVI:
 DELINEATIO SOLENNITATIS,
 QVA NOBILES CREARI SOLENT.

Delineauimus tibi hac Figurâ rationem creandi Nobiles in hoc Guinea re-
 gno Honor hic apud ipsos præcipuus est, & magno cum Triumpho alicui cõ-
 fertur, itaq; etiam à pueritia sua semper cum expetunt, & totam substan-
 tiam suam ei impendunt. In hac autem solemnitate mulieres ludendi,
 cantando & saltando, viri vero pugnando & certando per integrum sese
 triduum oblectant, quo finito bouem tandem mactatum inter populum
 distribuunt, qui quidem terra A. in hac Figurâ denotatur. B. Candi-
 datus est Nobilitatis, seu persona, cui nobilitatis insignia iam conferenda sunt, qui in sella sedens
 à seruis vel mancipiis suis per ciuitatem circumgestatur, ita vt pedibus suis mancipia vel seruos
 duos premat, qui incuruati sub ipso incedunt. C. Vxor est huius noui nobilis, armillas aureas in
 brachijs habens. D. Prefectus ciuitatis est, qui cum consiliariis suis sedens Triumphum intue-
 tur. E. Mulieres sunt chororum ducentes. F. Psaltria sunt siue mulieres in pelui & alijs in-
 strumentis musicis ludentes. G. Satellites sunt siue Milites, qui Nobilem cõmitantur & varios
 spectatoribus ludos præbent. H. Mulier est, quam sale & albo colore Nobilium vxores alia con-
 sperserunt. I. Viduus est vtriusq; sexus spectatum hunc Triumphum adueniens.

XVII.
 REPRÆSENTATIO MVLIE-
 RVN VARIE EXORNATARVM, ET QVO-
 modo matrimonium contrahant.

Inhac Figura mulieres quasdam varie exornatas & rationem contra-
 hendorum matrimoniorū expressimus. A. litera Regiam denotat mulie-
 rem, quam Æneodise vocant, ostendens qualis in Sabatho habitu v-
 tantur, & quomodo per plateas incedant, ornata nimirum multis orbi-
 culis Coralinis sumēto traiectis, & altera quidem manu muscarium te-
 nentes, quo muscas abigant, alteram vero armillis aureis insignitam ha-
 bens, quibus Clypei ad modum minoris operculi facti adherent. B. Ne-
 retrix est siue mulier vsuaria. Etigafō dicta, quæ similiter sese pulchre
 exornare solet, Cutem in facie & humeris aliquot secturis aperiens, pedibus vero nolas & sinti-
 nabula circumdans, ut in cedens exaudiat ur, & brachiis annulos eburneos induens. Huic infan-
 tem apposuimus, indumento retis alicuius instar indutum, quo aduersus Diabolorum insultus
 tutum eum reddi autumant. C. Mulier est operas domesticas perficiens. D. ostendit rationem
 contrahendi matrimonium. E. Modum offendit, quo in plateis se inuicem matutino tempore sa-
 lutare solent, digitis duobus prioribus persstrepentes, & Auzy suum ingermantes,

XVIII.
 REPRÆSENTATIO CEREMONIARVM, QVIBVS IN SEPELIENDIS defunctis suis vtuntur.

Fxplicare hac Figurâ volumus, quibus Ceremoniis defunctos suos prosequantur, & quomodo eos terra mandare solcant. A. Monumentum est, defuncto una cum omni supellectile, quam ipsi tradunt, sepeliendo destinatum. B. Pompam denotat mulierum, funus deducentium & concomitantium, quarum ante funus procedunt pelluuis & instrumentis aliis ludentes, canunt & saltant, Reliquæ vero multis lachrymis funus prosequuntur, ingentem luctum & mærorem præseferentes. C. Rationem ostendit, quomodo mulieres hinc inde per sepulchrum serpent, cum defunctus in idiam collocatus, & terra aliquo modo opertus est. D. Rationem ostendit, quomodo peracta iam sepultura & terra aliquo modo opertus est, & corporibus aqua probe ablutis, domum tandem Cibo & Potu sese recreatum pergant.

REPRÆSENTATIO MAIESTA-
TIS, QVA REX IN CABO LOPO GONSALVES
coram peregrinis sese ostentare solet.

Fxpressimus hac Figurâ constitutionem promontorii, quod Cabo Lopo Gonsalves vulgo vocant. & primo quidem Maiestatem Regiâ, qua Rex in hoc promontorio peregrinâ sese exhibere solet, si qui forte ad colloquium eius admitti expetant, ubi in sella, ad tres vel quatuor gradus eleuata, residens, ab utroq; latere Nobilibus suis cingitur. & peregrinos in Stora humistrata residere iubet. Deinde scapham ex arbore excauata constructam tantæ magnitudinis & capacitatis, ut vel 60. personas simul capere & sustinere possit. Tertio, Equum marinum, quorum ibi multi reperiuntur in terra & aquis simul viuentes. Tandem adificiorum rationem, & quomodo mulieres vel Storias texere, vel Bananas igni torrere soleant.

XX.
 REPRÆSENTATIO EORVM
 QUÆ PRÆTEREA IN CABO LOPO GON-
 salues notatū digna cernuntur.

*V*e in Figurâ præcedenti exprimi non potuerunt, & tamen notatū adhuc digna in promontorio seu Cabo Lopo Gonſalues, itemque in Rio de Gabom occurrunt, in hanc tabellâ coniecimus, ubi A. litera denotat virum aliquem illuſtrem, modo quo poſſunt optimo exornatum, qui manuſ quidem haſtam miſſilem tenet, at poſt cingulū ex corio Bubali factum, pugiones & cultros varios inſertos gerit. B. Mulierem notat que inſantem manu ducens armillas cupreas & ſtannæas in manibus pedibusque gerit, quarum aliqua pondere ſuo vel 4. libras excedunt. Cutem habent in toto corpore variis ſecturis & puncturis deformatam & colore certo inſectam. C. Virum notas vulgarem, quomodo nimirum quoti die per plateas incedens, mercaturam Eboris cum peregrinis exercet.

XXI.
 REPRÆSENTATIO BELLO-
 RVM, QUÆ ÆTHIOPEs INVICEM
 gerere solent.

A *Ethiopes in Guinga habitantes, ingenti erga se inuicem odio flagrant, & excitato bello armis haud raro contendunt. Non solum autem viri in bellum proficiscuntur, sed si causa quidem ardua sit, & bellum non facile cōpositum iri videatur, uxores & liberos, cum vniuersa supellectile & bonis omnib. secum ex ciuitate in campum abducunt, ædificiis propriis igne prius accensis, ne si hostis fortè superior fiat, ea occupare possit. Rationem igitur praliorum eiusmodi hic exprimere volumus, addentes simul quomodo Reges finito bello, & firmata ab vtraq. parte pace, obsides sibi inuicem, magna cum solennitate transmittant.*

XXII.
REGIÆ IN GVINEA SEPVL-
TVRÆ REPRÆSENTATIO.

*C*um AEthiopes in Guinea habitantes in ea sint opinione, q̄ defuncti hinc in alium mundum trahi migrent, ubi similiter uiuant & rebus variis ut in hoc mundo opus habeant, solent Regem suum defunctum non solum varia supellectile ciborū, & potu donare, sed etiam seruos & ancillas ei assignare, quorum ministerio in altero mundo utatur. Hinc igitur alius uxorem suam, alius filium, alius seruum & mancipium, ei offerunt, ex improviso eos trucidantes, & ad aulam Regiam deportantes, ut Regem in itinere comitentur, & seruitiis eius fungantur. Et quidem corpora intersectorum vna cum Rege vni imponuntur tumulo, capita vero ceruicib. resecta, hastis circa tumulum defossis, affiguntur. Ceterum sepulchro vniuersa Regis arma cibumq̄, & potum imponunt; & imagines aulicorum ex terra ad viuum efformatas consecrant, excubiis ad tumulum subinde agentes, ne quid impostitarum rerum inde subtrahatur.

XXIII.
 REPRÆSENTATIO ÆDIFICIO-
 RVM IN BENYN, ET QUID PRÆTEREA
 notatu dignum ibi occurrat.

B

Enyn Ciuitas magna est, ædificia habens pulchra quidem, sed fenestris
 carentia, lucem vero per tectum recipientia. Ex his quæ Nobilibus habi-
 tantur personis, præ cæteris illustria sunt & eleuata, vt non nisi per tres
 vel quatuor gradus, introitus ad ea pateat. Regem habet, aulam ingentis
 capacitatis inhabitantem, ad quã aulici Nobiles sequenti modo serun-
 tur. Equis, quos admodum humiles habent, sellam Ephippii loco inser-
 nunt, cui postmodum Nobilis instar virginum in nostris regionibus insi-
 det, pede utroq, ab altero tantum latere demissis. Ab utroq, latere comitatur cum seruus ali-
 quis, cui inter equitandum innicitur, ne equo decidat, Equum vero tertius quidam loro ducit.
 A tergo autem magna eum seruorum Copia comitatur, quorum vnus umbella solem à capite
 eius arcet, reliqui instrumentis musicis ludant & vt ita Nobilem suum honorifice ad aulam per-
 ducant. Adiectimus vero etiam rationem, reos capitali supplicio afficiendi, huic enim obligatis
 oculis ad locum supplicii perducto, manus post tergum colligatæ attrahuntur, ita vt caput in ter-
 ram demittere cogatur, q, postmodũ Spiculator securi ferit, corpore in quatuor partes dissecto.

XXIV.
 DELINEATIO CASTELLI ET
 PROPUGNACVLI LVSTITANORVM,
La Mina, &c.

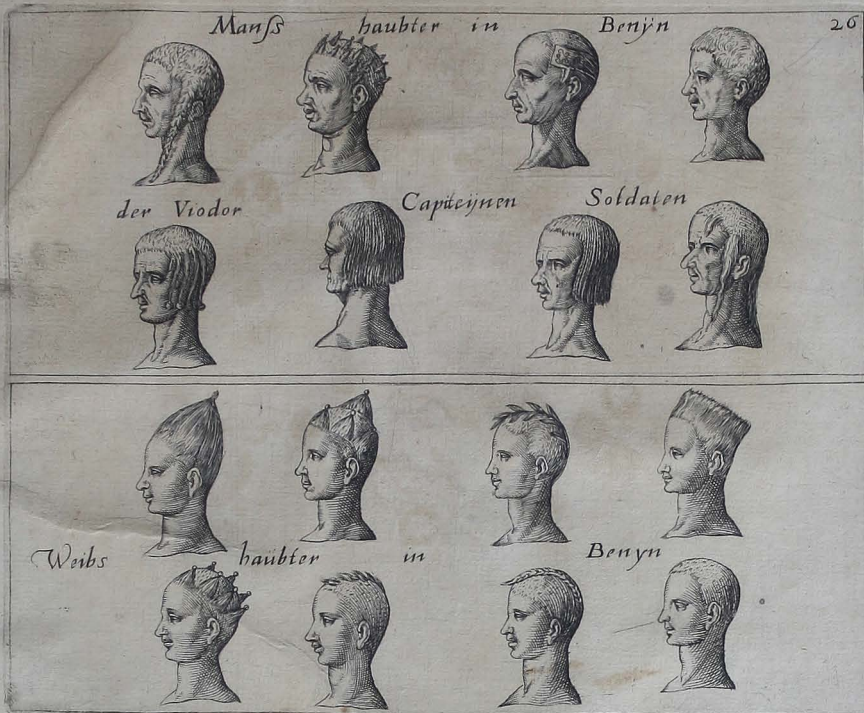
Castellum La Mina, alias à S. Georgio etiam cognominatum, à Lusitanis Anno 1482. de mandato Iohannis II. Portugaliae Regis extractum est, ut Aethiopibus terrori esset, & peregrinos simul ab hoc littore prohiberet. Cuius quidem delineationem tibi ob oculos ponere visum est. A. enim litera, Castellum vel propugnaculum ipsum. B. Templum S. Georgii, à quo Castellum etiam nomen S. Georgii obtinuit. C. Pagum ad Castellum pertinētem. D. vero templum S. Iacobi denotat.

XXV.
DELINEATIO TOTIVS
INSVLÆ S. THOMÆ.

Um in descriptione huius historiae aliquoties facta fuerit mentio insulae à S. Thoma cognominatae, quae prima fuit, quam Lusitani in Africa aperuerunt, & cuius beneficio postmodo uniuersum Guineae littus inuentum & apertum est, opera pretium nos facturos putauimus, si eius delineationem huic quoque operi adderemus. Constat autem hac insula in circumferentia sua miliaribus 26. sita est praecise sublinea Aequinoctiali, Metropolis eius à veteri totius insulae nomine Pottoasan vocatur, & adificiis fere 1200. constat. Inuenta est à Lusitanis Anno 1405. quo tempore mera ibi solitudo, perpetuis syluis formidabilis erat. Eodem autem anno etiam insula Del Principe à Lusitanis aperta est, qui littus Guineae eruere & aperire ceperunt, circa An. 1433. temporibus Henrici infantis Portugaliae.

REPRÆSENTATIO CAPITVM PRÆCIPVARVM ALIQVOT PERSONARVM in Benyn.

 Um insignis horum populorum fastus ex varia capillorum in capite rasura passim appareat, visum est sub finem huius operis aliquot Capita depicta oculis tuis exponere. Notandum autem est, presentem hanc rasuram tam virorum quam mulierum, in Benyn potissimum usitam esse, ubi certi personarum gradus hac rasura ab inuicem discernuntur, ut velex ipso intuitu, qua persona cuius conditionis dignitatisque sit, & quale munus sustineat, cognosci facile possit.

F I N I S.

Maneat Gloria Altissimo Deo.

THE GOLD COAST
LIBRARY